

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

Piogn
86a

Fuliga

(Bellarm)

VITA
ROBERTI
BELLARMINI
POLITIANI

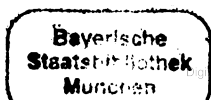
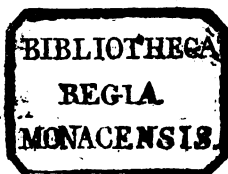
ESOCIETATE IESV
S.R.E. PRESBYTERI CARDINALIS
ARCHIEPISCOPI CAPVÆ
FIDEI PROPVGNATORIS

A IACOBO FVLIGATTO Soc. IESV
Italicè primùm scripta :

ASILVESTRO PETRA SANCTA eiusdem Soc.
Latinè reddita, & aucta, atque in hac secun-
dâ editione à mendis primæ repurgata.

ANTVERPIÆ,
EX OFFICINA PLANTINIANA
BALTHASARIS MORETI.
M. DC. XXXI.

VRBANO VIII.

PONTIFICI

OPTIMO MAXIMO.

 INGVAE Italorum duæ:
ex quibus altera, vbi re
& nomine floret, Te,
BEATISSIME PATER,
suscepit ad vitam atque ad lu-
cem ; altera, orta in Latio, sed
neminem latens, Te innutriu-
it ad famam pariter & ad glo-
riam. Veluti sorores ambæ sunt:
quæ ex eâdem Gente, quippe fi-
liæ Multitudinis, prodierunt.
Latina, natu maior & Primoge-
nita, iure natiuitatis præcepit
Imperium ancillantis ei Orbis

Terrarum vniuersi. Italica, natu
minor, & ideò mansura tantum
in secundis heredibus, sua inter
conclauia vocem tenuit. Quod
si est ausa interdum extrà iacta-
re sonum: obiectæ Alpes, vltra
quas non protulit Imperij reue-
rentiam, vocem reciprocare &
reddere, tamquam rude saxum;
non audire aut exequi, tamquam
seruitium obediens, infueuerunt.
Hinc sæpenuerò minorem ma-
ior, soror sororem adiuuat; &
quod contractiùs vna profert,
hoc altera productiori euulgat
sono. Interpretationem hanc ger-
manæ suæ minoris, en Latina
promit in ea mundi loca, in quæ
Sol promit diem: vt **BELLAR-**
MINI Vita, quam exprimit, vbi-
que

quecum Sole luceat. Debet vero, BEATISSIME PATER, Maiestas luminis Tui primam ei vocem dare. Etenim eius icta radiis, sonum viventis & spirantis reddet felicius multò, quàm illa faxea olim effigies: quin imò pulchris adeò nitoribus extingui obscuritas in eâ videbitur, & collustrari ratio dicendi, quæ ex se non æquat virtutum præstantissimarum gloriam. Fecit hoc ante me ille, qui vitam hanc primùm Italicè scripsit; professus; virum doctrinâ ac pietate insignem, & commodatum à Deo Sacerdotibus Magnis, ut in eo intueri faciem virtutis possent, Tibi dicari iure sanè quàm optimo: quia Pontificatu MAXIMVS, forma es vi-

tæ iuxtà & doctrinæ integerrimæ,
Addidit etiam credere se, ipsum
BELLARMINVM inter sidera iam,
vbi viuit eius Cælo recepta mens,
obseruantiam hanc in Scriptore
rerum suarum adprobare, con-
sensu quodam delectabili, anti-
quæ suæ in hæc aduersum Te ob-
sequia propensionis; & iudicare,
imaginem rerum à se gestarum
statui non debuisse, nisi ad iubar
luminis Tui. Sic ille. Neque ali-
ter nobis integrum est facere, qui
de BELLARMINO nouimus,quàm
non vno nomine sit Tuus. Sed il-
lud inprimis ei sit egregium,quòd
Scriptorem Te rerum suarum ha-
biturus erat, & non habuit; tan-
tummodò quia dignus inuentus
es, in quem, tamquam in Mundi

C A-

CAPVT, ij, per quos Cælum eli-
git, suffragia scripserint summi &
sanctissimi Principatus . Fuiſſet
glorioſum, ſi vt ſponte propoſue-
ras, ſcripiſſes de BELLARMINO,
in eâ, in quâ tum eras, morum &
Purpuræ dignitate. Sed eſt glorio-
ſius, quòd impeditus ita fueris;
fuerintque impedimenta PEDIBVS,
Mundi oſcula; MANIBVS,
Cæli largitiones; ORI, reſponſa
& oracula veri; ANIMO, DEVS
& partium eius procuratio . Di-
gnus interim BELLARMINVS
prædicabitur, quem deſcripiſſes
viuentem in Terris; niſi creatus
uiſſes VNUS ille & ſupremus, qui
EVM, ſicut & inſignes quaſque
animas Piorum, adſcribere poſſis
Æternitati, & Cælo . Patere igitur,
* 4 tur,

tur, BELLARMINVM, rursus Posteritati narratum, ad Te redire, tamquam ad destinatum AVCTOREM suum. Sed si eum prodire minore gloriâ vides; intellige, defuisse illi elocutionem Tuam: mellem quam si non dicerem, equidem ignorarem A P E S T V A S. Vale; successores habiturus, si nostra valebunt vota, quàm ferissimos. Leodij, xv. Kalend. Octobris, M. DC. XXVI.

SANCTITATIS T V A E

Pedum ad oscula demississimè prouolutus

Siluester Petra Sancta
è Societate I E S V.

LE-

LECTORI.

ERAM Colonia Agrippina, Ci-
uitate affine meâ, & consan-
guineâ Romanis omnibus; ne-
que ita pridem traduxerat il-
lò me secum ex Italiâ PETRVS

ALOYSIVS CARAFA, VRBANI VIII.

Pont. Max. Legatus, & vir, qui à familiâ,
ab ingenio, à morum nobilitate Princeps, sic
ea temperat, vt cunctis humanitatem præ-
beat loco auctoritatis: cùm litteræ perfe-
runtur MVTII VITELLESCI Societa-
tis IESV Præpositi Generalis, monentque
horaria vt spatia occupato de die quæ mihi
supererunt, Vitæ ROBERTI CARD. BEL-
LARMINI Italicè scriptæ darem, quò La-
tinè eam redderem. Monita hæc, vti me
acriùs vrgent, quàm aperta imperia, statim
animum induxere, ne imperium detrecta-
rem. Accessere litteræ etiam Jacobi Fuligat-
ti, Historiæ huius Auctoris, rogaruntque,
tum vt verterem quæ edidit, tum vt adde-
rem, si quæ addenda scirem; & huic Socio

* § atque

atque Amico esse obsequens debui. Cœpi
itaque præeuntem sequi; & his ille verbis
in aditu narrationis præit:

HISTORIA ROBERTI BELLARMINI
CARDINALIS, quem mirabitur præsens
ætas, & posteritas omnis, requirebat illa
quidem è numero Scriptorum æui sui præ-
stantem aliquem, cuius calamus exprime-
ret ornatius famam, & figuram animi di-
gnam conscientia generis humani. Sed quia
volumen Operis elaborati, multos solet in
annos premi; statui ego (cùm ita decerne-
rent ijs, qui apud me volunt & iubent) co-
agmenta hæc narrationum edere, tametsi ea
rudi operâ committerem; tum quòd intelli-
gerem, locum me non præcipere ijs, qui scri-
bere vellent Historiam, sed præbere para-
tam vnde sumerent; tum verò, vt hæc ce-
leritate scriptiois, aliorum accensa studia,
quasi flammam alerem. Et mihi fanè ex-
terfit omnem curam & metum cogitatio,
quòd BELLARMINI res gestæ, plenæ cu-
iusdam conuenientissimæ simplicitatis, &
Christianæ prudentiæ, in candore apertæ di-
ctionis,

tionis, & cui ars fucum additura non timeretur, haud poterunt à simplicitate hac dictionis, iacturam pati venerationis illius, quam promerentur. Quin imò in hunc modum erit unicuique compertum, haud fuisse consilium texere hîc panegyricam laudationem; nihilque citra fidem Historiæ adferri: quam notam veri, quo pacto assequi potuerim, iam indicabo.

Primò neminem putem esse adeò hebetem, qui non aestimet, quàm temerarium foret, figmentis exscribere virum inspecti coloris; & qui ferè perpetuò vixit Romæ, hoc est, in Civitate, in quâ Mundi pars quævis suos oculos habet. Dum enim supersunt innumeri cuiusvis conditionis, ordinis, & principatus, qui eius consuetudine interiori vsti sunt; profectò nulla mendacio securitas; sed contrà aut pudor esset, aut metus. Ab his itaque ore tenus, & per syngraphas, quæ de BELLARMINO ipsi cognouerant, accepi. Multum præterea conduxit, in epistolarum secreto reconditorio inuentus earum numerus; & ex his
pars

pars magna ipsius Cardinalis manu, quæ post ab amanuensi describebantur. Verùm ante omnia iuuit narratiuncula brevis, quam Cardinalis ipse de rebus à se gestis composuit; non tamen sponte, sed consilio & tantùm non auctoritate alterius.

MVTIVS VITELLESQVS, qui nunc Societati præest Uniuersæ, ex veteri familiaritate, quadam die ad Cardinalem BEL-LARMINVM venit meditatus: & cùm significasset, habere se quod ab eo amicè peteret, & ferè muneris loco; annuente Cardinali, Vellem, inquit, vitæ tuæ summam ab infantiâ, & per ætatem reliquam, scripto complectereris. Cardinalis abnuuit statim, ratus haud congruere menti optimæ, linguâ & calamo ire in laudes proprias; & res gestas non benè ab iis referri, à quibus geruntur. MVTIVS contrà, Existimas, inquit, posse tuum in Historiâ nostræ Societatis præteriri nomen; dum alij tot, haud perinde celebres, in eâ sunt tam præclaro & illustri loco? Jam (neque hoc inficias ibis) quanta erit Varietas opinionum, si res gestæ
à te,

à te, debuerint per coniecturas ab aliis indagari? At si tu scripseris, qui tuos mores nosti; facile intelligitur, quo loco sit futura veritas. Neque verò promptum consilium aliud est, quàm (nisi scribere malis) vt alius excipiat, quæ tibi ad hanc diem contigerunt. Hoc itaque age; & circa res, ad quas oporteat singillatim animum aduertas, interrogabit hic ordo materiae, quem attuli dispositum à Scriptore historiarum nostrarum. (cardinalis BELLARMINVS (vt erat miti vir ingenio tractabiliq̃ue) conditionem non tam probauit, quàm accepit. Itaque incitatus etiam ab Andreâ Eudemon Ioanne familiari suo, Commentarium de vitâ suâ, à pueritiâ, summatim composuit. Quò tamen tacitè insinualet, minimè inductum se fiduciâ morum, aut arrogantia, res proprias narraſſe, nullum præscripsit narrationi nomen: sed à littera N. solitariè sic cœpit. N. natus est anno Domini M. D. XLII. Deinde ad finem addidit: Hæc scripsit N. rogatus ab Amico & Fratre, anno M. DC. XIII. mense Iunio.

nio. De virtutibus suis nihil dixit, quia nescit, an ullam verè habeat. De vitiis tacuit, quia non sunt digna quæ scribantur; & utinam de libro Dei deleta inueniantur in die Iudicij! Amen. Oret pro me.

Postremò habui Commentarios publicos tres, formatos ad Tribunalia Urbis Romæ, Capuæ, & Politiani; atque in eis, testes ampliùs octoginta, iurati affirmarunt multa & præcipua de vitâ ipsius. Quare non ego incerta, aut leuiùs credita de eo adferam: sed comperta & explorata, & familiaria oculis eorum, qui eadem testificantur.

Hac libuit præfari, ante initium Vitæ Cardinalis BELLARMINI. Quæ si te, Lector, ad virtutem instruet, hoc velim, hoc precor, ut laudes referas in Deum, cuius beneficio splendere inter Ecclesiæ lumina visus est BELLARMINVS: qui, si doctrinam spectes, aut æquavit sapientissimorum famam, aut excessit; si spectes sanctimoniam, peræquè in eâ excelluit.

Sed

*Sed si quæ peccabit historia, condones ea
Lector : cumque operis consilium dederit
dumtaxat studium publicæ utilitatis, et
ne præsentî incuriâ extinguî sequentis aui
memoria videretur, liber hic, ut spero,
professione hac aut commendandus erit, aut
excusandus : æstimandus verò saltem ex
materiæ nobilitate ; quoniam est Vita Viri
ferè tantum eminentis, quantum eminere
Virtus potest.*

I N-

INDEX CAPITVM

LIBRI PRIMI.

A P. I. Patria, & Parentes
eius. *Pag. 1.*

C A P. II. Natiuitas eius, &
Innocens infantia. *15.*

C A P. III. Docilitas eius; & stu-
dia, tum in litteris, tum in pietate. *23.*

C A P. IV. Adspirat ad Societatem
IESV, & in eam admittitur; post edita,
annum integrum, constantiæ varia ex-
perimenta. *30.*

LIBRI SECVNDI.

C A P. I. Res ab eo gestæ in Reli-
gioso Tyrocinio, & Philosophiæ stu-
dia. *43.*

C A P. II. Humaniora & Rhetori-
cam docet Florentiæ, ac in Monte Re-
gali; Theologiam audit Patauij. *49.*

C A P. III. Mittitur Louanium, La-
tinè concionaturus ad Belgas: Theo-
logiam

logiam ibidem docet. 64.

CAP. IV. Virtutis opinio , quâ in Belgio vixit; ac eius in Italiâ reditus. 79.

CAP. V. Controuersias Fidei Romæ, vniuersali cum plausu, explicat. 93.

CAP. VI. Iussus à maioribus suis, & à Prouinciis Septentrionis rogatus, Controuersias imprimit. 104.

CAP. VII. Criminationes & calumniæ, quas passus est diuersis temporibus, occasione Controuersiarum, & Operum aliorum. 117.

CAP. VIII. Virtutes eius, & consuetudo familiaris. 140.

CAP. IX. Profectio eius in Gallias, iussu XISTI V. Pontificis, vnâ cum Cardinali Henrico Caetano Legato; ac de his quę tum egit pro Ecclesiæ bono. 153.

CAP. X. Præest, in Societate IESV, Romano Collegio, & Neapolitanæ Prouinciæ. 168.

CAP. XI. Romam retiocatur, futurus CLEMENTIS VIII. Pontificis

**

Theo-

Theologus; cum quo Ferrariam profiscitur. 188.

LIBRI TERTII.

CAP. I. Cogitur à CLEMENTE VIII. Pont. Purpuram induere. 199.

CAP. II. Quis ei sensus, & quæ consilia fuerint, quando Cardinalis creatus est. 211.

CAP. III. Retinet vitæ modum, quo vixerat pridem; quantum patitur Purpuræ conditio. 220.

CAP. IV. Quâ ratione disposuerit domum, & familiam ordinavit. 236.

CAP. V. Quæ Consilia CLEMENTI VIII. Pontifici dederit. 248.

LIBRI QVARTI

CAP. I. Capuæ Archiepiscopus renuntiatur, cum insigni totius Prouinciæ vtilitate. 266.

CAP. II. De visitationibus, Synodis, Ædificiis, & Cœnobiorum reformatione. 287.

CAP.

CAP. III. De Episcopalibus functionibus, Eleëmofynis, & exemplis eius summæ charitatis. 302.

CAP. IV. Qualis in eo fuerit amor iustitiæ, ac tutela Iurisdictionis. 324.

CAP. V. Romam proficiscitur, Sede vacante, ab excessu CLEMENTIS VIII. Summi Pontificis. 336.

CAP. VI. Aliquot pia eius consilia, circa optimum regimen Pontificatus. 343.

CAP. VII. Qualem se in Comitibus exhibuerit, in quibus electi Summi Pontifices LEO XI. PAVLVS V. & GREGORIUS XV. 353.

CAP. VIII. Abdicat se Capuæ Archiepiscopatu, vt obediat Pontifici, ei-que Romæ seruiat. 362.

LIBRI QVINTI.

CAP. I. Ecclesiam Politianam, dum proprius illius Episcopus abest, annos aliquot gubernat. 371.

CAP. II. De Patrocinio, tum Ordinis

nis Cælestinorum , tum piarum aliquot familiarum. 380.

C A P. III. Obsequium eius erga Summos Pontifices ; & Consiliorum libertas. 393.

C A P. IV. Quàm prudenter, vnâ cum Odoardo Cardinali Farnesio, controuersias conciliauerit inter Lucensem Rempublicam , & eius Antistitem. 402.

C A P. V. De cõsuetudine illius domesticâ, & priuatis occupationibus. 409.

LIBRI SEXTI.

C A P. I. De Virginitatis eius & Cælestis puritatis dono. 422.

C A P. II. .Eius erga B. Aloysium Gonzagam Virginem , & æquè innocentem studia ; & quid prætereà egerit pro obtinendis ipsius beati Aloysij ac sancti Ignatii Diuinis honoribus. 437.

C A P. III. De Orationis pio exercitio, ac studio erga res animæ. 446.

C A P. IV. Perfecta eius humilitas. 455.

C A P.

CAP. V. Quàm fuerit alienus ab omni cupiditate, & affectu rerum terrenarum.

470.

CAP. VI. Quàm illustri cum opinione virtutis & sanctitatis vixerit.

484.

CAP. VII. Aliqua partim abdita, & longè à conspectu remota, aperit; partim mox, aut multò post futura prædixit.

500.

LIBRI SEPTIMI.

CAP. I. Apparatus eius ad mortem, & studium absolutissimæ perfectionis.

514.

CAP. II. Recessus eius ab Aulâ, & vltima ægritudo.

527.

CAP. III. Mors eius.

541.

CAP. IV. Honor & frequentia ad Exequias, & ad sepulturam eius.

557.

Epitaphium BELLARMINI.

569.

Testamentum eius.

572.

** 3

RO.

ROBERTVS
CARDINALIS
BELLARMINVS
E
SOCIETATE IESV.

Anagramma.

L V T E R I
E R R O R E S
A C A S T V T I A S
C A L V I N I
O M N E S D E L E B I S.

VITÆ

I

VITÆ
ROBERTI
CARDINALIS
BELLARMINI
E
SOCIETATE IESV
LIBER PRIMVS.
CAPVT PRIMVM.

Patria, & Parentes eius.

ONOREM nominis, quem ambitione plurimi, morum commendatione pauci petunt, adeptus est feliciter ROBERTVS BELLARMINVS, homo virtuti simillimus. Et ideo superstes quidem erit ex solâ præstantiâ suâ, in scriptis iis, quorum reliquit ingentia post se volumina; & manebunt perpetuæ virtutes eius, atque res gestæ in recordatione hominum. Sed quia diffusus latè odor vitæ eius innocentis iuxta, ac plenæ virtutum per omnia genera, Orbem
A terra-

terrarum vniuersum in admirationem sui conuertit; adeò vt optauerint non pauci cognoscere clariùs, quæ Bellarmino fuerit consuetudo morum, dum interfuit rebus humanis: conueniens fuerit eius Vitam litteris tradere; quæ litteræ cum sint vna custodia fidelis memoriæ rerum præteritarum, efficient, vt qui haud dubiè æternitate temporum & gloriæ fruitur in cælo, non fraudetur in terris laude & famâ rerum; & vt ad imitationem exemplaris excogitatissimi, multis hoc pacto stimuli subdantur.

Patria Roberti Bellarmini fuit Politianum, vrbs amoena situ, & clementissimi cæli. Eadem, numero nobilium familiarum quæ illic incolunt, ex illustribus Etruriæ ciuitatibus, tametsi tot capita laudum recensere possit, quot capita ciuium excelssimorum anteaq̃ sæculis ex eâ floruerunt: gloriari præfertim poterit, habuisse se in hac postremâ ætate Cardinales quatuor, & vnum Pontificem Maximum; si mensuram æstimes rectè factorum, planè Heredēs omnes, & omnes vtilitari publicæ natos.

Inter hos fuit Ioannes Riccius Cardinalis Mōnis Politiani. Is primùm, sedente PAULO III. in Alexandri Farnesij Cardinalis Aulâ, hoc est in litterarum & virtutum hospitio, deprehensus vir consilij magni, neque
vllō

ullo vitio, sed contrà virtutibus summis; ab eodem Pontifice in communibus negotiis ad Principes varios Legatus missus est, auctoritate, constantiâ, famâ clarus; & ab IVLIO III. Pontifice inter Purpuratos adlectus, summisque honoribus egregiè vsus, non modò eximium specimen consilij, animique, & laudis non vulgaris viuens dedit; sed excedens è viuis, Vrbi grande desiderium sui reliquit, transmissitque per obitum ad nos documentum magnum: videlicet, rem nullam magis debere cordi esse, inter Aulæ negotia, & sæculi curas, quàm obsequium circa Religionem, ac Deum.

Idem quoque Summus Pontifex IVLIVS ex hac Patriâ euocauit ad Purpuram Robertum de Nobilibus Sororis suæ filium, cum esset natus annos non ampliùs tredecim. Is animo etiam, quàm cognomento & gente nobilior, multò modestiâ post purpuram, quàm purpurâ ipsâ venerabiliorem se reddidit: ex quo bona naturæ omnia, vitia fortunæ vel ætatis nulla, summam verò virtutem præ se ferens, admirationi aded fuit, vt eum Diuis simillimum iuuenem cuncti iudicarent; accedente consensu Orbis terrarum ad vocem illam Reginaldi Poli Cardinalis, quâ ipsum, nobile sacri Senatus decus, supremi quoque Ordinis speculum illustre, nominauit. Et ego

A 2

quidem

quidem puto, perrarò humanos oculos vidisse in eâ ætate virtutis ita præcoces fructus; non modò, quia ipsius, tametsi iuuenis, virtus nullius amplissimi honoris fastigium non æquabat, verùm etiam, quia adeò inuicti cupiditatibus animi, & rigidæ innocentiae, contemptorque honorum & diuitiarum fuit; vt pertentauerit omnia, studio abdicandi se Purpurâ, quò deinde in Societatem I E S V. nomen daret. Sed repentè omnis in eo vigor iuuentæ elanguit: cumque esset ætas annorum septemdecim, flos ipse, adolescens in omnium virtutum exempla genitus, animam cælestem Cælo reddidit. Etsi verò vix inchoato in spatio ereptus est, virtutis longum æuum expleuit *placita Deo anima illius*; ac per id, quod interuallo tam breui egit, quantus euasurus esset, ostendit.

Adsimili virtute, quamquam dissimili ætate, fuit Franciscus Maria Taurusius, vnus inter illustres Socios S. Philippi Nerij, & inter primos lapides fundati atq; amplificati Cœtus venerabilis, quod Oratorium in Vrbe appellatur; & cuius piæ institutionis Roma cum gaudio fructus hodieque vberes percipit. Vir erat animi interritus, & in re gerendâ miræ firmitatis, singularisque prudentiæ. Quapropter cùm esset claro apud omnes rumore, per virtutes insignes, & vitam tanto institutore dignam,

gnam, CLEMENS VIII. ei primò Archiepiscopatum Auenionensem, deinde contulit & Purpuram. In quo gradu versatus diu famâ integrâ, & optimâ ; tandem homo antiquâ virtute ac fide , iam grauior annis , decreuit abscedere Purpuræ muneribus (tametsi in corpore affecto vigeret vis animi, consilijq;) ac se retulit in Oratorium ad Socios : vbi vitæ postremum actum , plaudente Româ, clausit, cum peruenisset ad annum ætatis tertium supra octogesimum.

Sed supra ceteros Politianum illustrauit MARCELLVS CERVINVS , Pontifex sanè Maximus, & Sanctissimus ; qui spem excitauerat, fore vt nutantem Christianam Rempublicam humeris suis sustentaret , introduce-retque & stabiliret illius delectam atque constitutam formam. Romæ verò magna sperabatur per eum repurgatio : futurum enim videbatur , si eius vnus Præsidis nutu , quasi animâ & mente regeretur, vt mores pristini reuerterent ; & egesto quidquid turbidum, restitueretur vis legibus, Religioni veneratio, Supremoque Senatui maiestas : adedò ille sapientiâ suâ , atque solertiâ , perturbatum ordinare Ecclesiæ statum ante eam diem , in sacro Tridenti Concilio conatus fuerat. Sed grandia consilia perducere destinatum ad finem nequiuit, repentino obitu sublatus, cum

A 3 ingenti

ingenti luctu non Urbis modò, & circumiacentium Italix populorum, sed externarum nationum etiam, quæ indoluere grauitèr, atque vltra morem lamentatæ sunt, sese eo priuari altero & vigesimo die, quàm Pontifex delectus fuerat : tanta infederat animis persuasio Viri, visu atque auditu iuxtà venerabilis. Nihilominus super fundamenta existimationis magnæ, quæ posuit animus ille tam capax supremi regiminis, viuet, quamdiu fama & æternitas erunt : diceturque, verâ eius cum laude, Pontificatum diutiùs tenuisse alios ; neminem, si publicum luctum atque opinionem spectes, gloriosius reliquisse.

Ex huius Sanctissimi Pontificis Sorore natus est Robertus Bellarminus, sanguine non degeneri : eique Cælum cum vellet cumulare omnia sua lumina elargiri, deesse non permisit lucem stirpis ; vt inde etiam micare posset inter illos, qui hanc scintillam iactant. Ostendunt hoc veteres & prænobiles familiæ, quas complexa est affinitate suâ Bellarmina Gens, paribus coniugijs domi forisque. Ideoque Regi Britannix contemnenti humilitatem suam, tamquam genere obscuro natus esset, rescribere potuit, nec falsò ; se Progenitores habuisse, Ciues quidem priuatos, sed honesto loco, sed probos ; & prætereà Auunculum MARCELLVM II. Pontificem,

à cu-

à cuius laudibus ne inimici quidem cessarunt. Nam Theodorus Bibliander, fidei maculâ Lutheranus, in tabulis Chronologicis, vbi series Pontificum ordinat, sic habet: *Sedit anno M. D. LV. MARCELLVS II. Vir sanctus, & doctus.* Sed post Bellarminus addens, quàm pendat minimi titulum vacuæ nobilitatis, nisi virtus eam impleat; affirmavit, se, tametsi non stirpis antiquæ, sed pudendis parentibus atque auis esset, dummodò non desideraret Religionem optimam, & pietatem in eis, paratum non verecundari ob genus. Nam sanctus Petrus, inquit, piscatorem egit, sanctus Paulus tabernaculorum opificem, & Deus ipse filium fabri; qui etiam elegit homines abiectissimorum natalium, vt confunderet Principes Mundi. Verè enim dum nullum fastiditur genus, in quo enituerit virtus, gloria Ecclesiæ crescet, vt semper creuit.

Monet hic locus, vt etiam pauca de virtutibus dicatur, quibus Roberti vterque Parens excelluit. Nam sicut gloria Patris est Filius sapiens; ita vicissim sæpenuerò patrum virtus, domestica per exempla, ducitur ad filios, & cum lacte ab eis promiscuè hauritur.

Vincentius Bellarminus eius Pater fuit, qui ad senium vsque, Vir exempli recti, inter Cives nobilis habitus est; & cui ab ingenio per omnia stabili ac veraci, inerat studium maius

operis honesti, quàm proluxi sermonis. Consulatu, ac ceteris honoribus perfunctus, ita semper pro causâ ciuitatis ostendit se Virum acrem, & inspectæ virtutis; vt pro familiâ suâ id egerit perpetuò, quò eam ditaret virtutum, quàm opum largiore patrimonio. E Parentibus eius, sic quidem vir; sed ne quis sexus à laude cessaret, ecce & matris virtus. Hæc appellabatur Cynthia Ceruina, MARCELLI II. Soror germana, & femina inprimis pia: quæ, vt ex Bellarmino accepimus, Societatem IESV agnouit primùm à Paschasio Broet, viro Religioso, & vno inter S. Ignatij primos nouem commilites. Is aliquando aduersâ tentatus valetudine, contulerat se, non procul inde, ad salubres aquas; & moratus obiter in Politiano, causam pietatis intereâ non dimiserat. Ergo dum insisteret is pia colloquia ferere, Cynthia inter alios, vt incensa erat erga pietatem ac Deum, accedere & colloqui sæpiùs, ab eoq; regi; quò in vitæ semitâ alacriùs & rutiùs progrediretur. Atque hinc de eius viri laudibus referre multa, tamquam de eo, qui calleret egregiè disciplinam animæ; & tum vehementer affici erga nostrum Ordinem cœpit. Hac de re habeo Epistolam eius, ad Alexandrum Ceruinum fratrem, prid. Idus Ianuar. an. M. D. LVI. datam; in quâ petebat, liceret eius cum veniâ

niâ proficisci ad Laureti locum, insignem venerabilemque, ob sanctissimam Ædem Virginis Genitricis, & sacrata omnia Dei vestigijs humana miserantis. Eius verò peregrinationis se esse ex voto ream, aiebat; & cupere ibi expiare animam, cælestique epulo reficere apud Religiosos Clericos nouæ formæ, ac laudatissimæ, (sic enim appellat viros Societatis) qui Pœnitentibus aures Laureti dabant. Dein, quòd intelligeret ad iter sumptus esse necessarios, & hoc posse in familiæ damnum euadere; rem addidit, quæ indicio sit eius moderationis: nam, *Te ne animi angant, inquit, cogitata expensæ, & difficultates via; nosti me paruo contentam esse, & odisse pompas: satis habeo, si à voto alienus non fueris.* Scripsit hæc vno anno, antequam Societas in Vrbe Politianâ domicilium statueret: nam deinceps in Templo nostro sacras Exomologesim & Synaxim, doctrinamque animæ, audiendis iuxtà rebus cælestibus atque agendis apta, perpetuò frequentauit; & fructus magni argumento sit eius in Deum vehemens charitas. Etenim oblita ferè, à naturâ se matrè esse, nihil magis optauit, quàm vt quotquot pepererat mares (erant autem numero quinque) in nostrum Ordinem aggregarentur vniuersi.

Modestiâ singulari fuit, & honorum tem-

A 5

perans,

perans, atque pomparum: sumptus ei pro opibus, & ornatus pro copiâ, summa votorum erant. Item vt containeret se domi; &, excepto quòd in Templis, aut nusquam esset, aut rarò alibi: familiæque insists educationi, filios perinde institutos haberet. Idcirco non tantummodò narrata de aliis, sed spectata in se documenta virtutum subiiciebat oculis paruulorum, salubriaque in loco addebat monita; quòd ita timor Domini sanctus altè in eorum animos descenderet, pieque perpauesceret, redderetque eos erga Deum venerabundos. Docebat frequentare mysteria Religionis, ad normam vtique moris sui; vt-pote quæ ad Sacerdotis aures afferret assidue præparatum animum: deinde sacram ad mensam accederet; & manè statim, cum diluculasset, sensus ad se omnes colligeret, ne extra animam irent; quòd diuina posset tranquille meditari, & Conditori suo dedicare primam lucem. His verò exercitationibus mentis adiungebat vocis obsequia, supplicationesque; sic diei spatia distribuens, vt à Deo principium esset semper, nec familiæ tamen procurationem negligeret: vsque adeò virilibus curis vitia feminarum, nihil muliebre præter corpus retinens, exuerat. Ad hæc, quoniam didicerat illas preces optimas censerì, quibus comes ieiunium est, & delectari Deum

eroga-

erogationibus piis; quàm erat erga pauperes liberali commiseratione, illis large subueniendo, tantò erga seipsam durior & seuerior, corpus macerando cibi abstinentiâ inusitatâ, corrumpendoquæ ætatem crebris & asperimis afflictationibus. Harum rerum testis Robertus noster, & Camilla filia: quæ superstes adhuc, dum hæc narro, affirmat, interfuisse aliquando se, nec tamen consultò, in conclauui, quod erat in vltimis ædibus, cùm introiuit eò Genitrix: vbi minimè conscia latere quemquam, flagris se verberauit tam vehemens, vt attonitæ similis Camilla hæreret; incerta animi, indicaret se, quò Cynthia desisteret; an latebras protraheret, ne quoquo modo peccaret in Matrem tam piam. Iudicauit ex hoc, nec leuï coniecturâ, solitam similibus exemplis in se sèuire; proptereà quòd sæpè, absque aliâ causâ, abderet se in id conclaue, veluti remotis arbitris operatura doloris & pœnitentiæ sacris. Sed res non alia magis promit virtutem animi, quàm fortuna varians, nunc aduersis, nunc secundis, si suscipitur moderatè: & præsertim in improspers, aut subitâ ruinâ, retinere vultum primum, res est supra communem laudem. Multò se omnium fortunatissimam viderat, ac sitam in summâ orbitæ parte; quando per Nuntium omnia læta; & Cardinalem tituli Sanctæ Crucis,

Crucis, germanum fratrem, Romæ inauguratum esse Pontificem audierat. Contrà, qui est circulus præceps humanarum rerum, conuersione factâ, agnouit reuolutam se ad imum, cum felicitas ea subitò, & ferè vix nata consenuit. Quia verò genus quoddam infortunij durissimi est, infelicem euadere, postquam semel se quis oblectauerit gustu felicitatis; quàm stante ac ne inter ea quidem præcipitia nutanti animo fortunam vtramq; tolerauerit; & quàm æquabili vultu manserit in hac imagine tristium & lætorum, non ego meliùs exprimam, quàm verbis Epistolæ eius ad Alexandrum fratrem.

Ad litteras nuntias creati Pontificis; *Data mihi abs te, inquit, littera, xj. Kal. Maij, attulere consolationem, & latitiam illam, in quam officia sororis me inuitare debuerunt: non modò quia gaudium illud accepi, quod est commune nobis, & Orbi terrarum, unà nobiscum exultanti; verùm etiam, quia tu vales prosperrimè: pro quâ ego re grates Deo adhuc maiores reddidi: nec mihi ad vota reliqui est aliud, nisi ut presentes vos omnes videam. Officiorum ratio à me habenda, sicut & monita, quibus à te instruo, mihi percara fuerunt; neque quidquam ita impensè velim, atque ut ea geram, quæ tibi laudi sint, & honorifica Summo Pontifici, ac Deo. Noui de te similia: & has censeo esse partes*

tes Christiani animi secunda metuentis : quibus
madum imponere , nec nimis credere serenitatì
presentis fortune , prudentis pectoris , & meritò
felicis est. Quare meo intenta muneri & hono-
ri , pro dignitate Summi Pontificis ac tuâ hoc
enitar , ut æstimem ego ipsa me , quantum satis
est , quantum opus est : eruntq; mensura decorum
meorum consilium prudens & ratio ; sicuti scri-
bis. Et verò , ut non nisi honesta tensem , mo-
nent proles numerosior ac vita lassitudo. Hæc
habet initidò ; paulò post addit : Quoniam
Deus hoc beneficio me cumulauit , ut habuerim
aditum ad Summi Pontificis beneuolentiam , ac
ad tuam , & ut possimus diuinæ Maiestati , in
statu rerum auctiori , deservire ; his amplissimis
donis ne indigna sim , dedi operam , & porro da-
tura sum ; curaboq; familia nostra ornamenta
virtutum illarum , quæ per obitum amitti non
solent. Indicant hæc , quàm intus esset ei ani-
mus modestè situs ; & idcirco audita non fuit
à virtute discors , quando domus suæ obscuræ
sensit : donum in viris etiam inuentu rarum.
Et fortassis , ut erat dilecta Deo , munere ali-
quo singulari præmunita est , quò minùs eam
feriret dolor ; dum intelligeret , fratris repen-
tino obitu , se gentemque suam deiectam
Principatu , & factam fortunæ pariter ac fa-
milix tantam inclinationem. Quo tam ma-
gno iccta , simul publico familiarique luctu ,
ctfi

etsi moreretur etiam ipsa debuit, quia soror erat; ita sui compos fuit, ut aliqua solaria inuenire, & præbere Alexandri fratris ægro animo (quod difficillimum in luctu est) interea potuerit. Etenim codicillos consolatorios ei misit, afflictum ex recenti casu adhortans, ut accepto vulnere, consilio & prudentiâ mederetur; & ut Deo ita disponenti submitteret animos, seque ad eius voluntatem totum fingeret formaretque. Scripsit quippe, se venire ærumnarum sociam, uti gaudiorum fuerat: malle, ut fortuna se, quàm virtus deferat: nec familiæ suæ vltimum damnum esse, virtutis præmium amittere; modò sit virtus in eâ superstes. Denique inter æumnas, remedium ægritudinis optimum esse, fiduciam in Deum; sub cuius tutelâ nemo metuat orbitatem.

Mater igitur tam laudati moris, & Principatu fratris adepta nihil, nisi luctum, & bonam famam, meritò ab suomet prudentissimo filio appellatur sanctissima femina. Quæ cum attigisset ætatis annum circiter vndequingagesimum, perque molestias vitæ variâs, & corporis afflictationes sponte obitas, in morbum aquæ intercutis incurrisset; ex eo morbo decedens, in Cælum, uti sperandum est, migravit, anno Sal. M. D. LXXVI. grandi utique exemplo, ne se in felicitate mulieres

extra

extra virtutis cogitationem putent, cum ferè faciliùs aduersam, quàm secundam fortunam rexerit. Sed quod in rem nostram est, femina sanè felicitis vteri, & magni Cardinalis Bellarmini fortunata parens, cuius educationi debemus acceptum referre primum illum florem innocentiae, morumque lectissimorum, ex quo ætas nostra fructus gloriæ tam vberes habuit.

CAPVT II.

Natiuitas eius, & Innocens infantia.

Hoc pacto è parentibus nobilitate & Christianâ pietate claris, Vincentio Bellarminio, ac Cynthiâ Ceruinâ, sub Pontifice PAVLO III. è gente Farnesiâ, atque in Etruriâ Duce Cosmo è gente Mediceâ, anno Sal. M. D. XLII. die IV. Octobris, quæ dies Ecclesiæ vniuersæ lætissima est, ob celebritatem S. Francisci de Assisio, in Vrbe Politianâ natus est Robertus Franciscus Romulus Bellarmithus (nam hoc triplex nomen è lustrali fonte retulit) fratrum quidem natus tertius, sed rerum maximarum destinatione primus. Et quamquam inter vsitatas appellationes, tantum Roberti nomen adhæsit illi perpetuum, propterea quod fuerat à Roberto Puccio

Puccio Florentino Cardinali è sacro fonte susceptus; tamen quamdiu vixit, sub Seraphici Patriarchæ S. Francisci tutelâ mansit, eiusque virtutes referre nixus est exemplis omnibus. In sinu optimorum parentum educatus puer minutulus, annos illustratæ mentis vix attigerat, cùm edidit argumenta, quibus futura magnitudo eius, & eximia probitas sperari, animaduerti que posset. Nec erat, qui non iudicaret, inter Dei manus opifices mentium humanarum, sortitum eum esse animam bonam, & in quâ propè Adamus non peccasset: quod de S. Bonauenturâ olim dictum est. Religionis pietatisque erat, vel tum à pueris, quàm voluptatum & nugarum appetentior: nam puerilia, quibus ætati moram faceret sexennis, aut septennis, fuere tantum ea, quæ indicarent ipsius ad res Ecclesiasticas procliuitatem. Quæ Sacerdotes pro aris, vel pro suggestu in Templis agerent, ea domi cuncta reterebat; narrauitque ipsemet, se nondum maturâ pueritiâ, desumpto scamno, ex aliquo fortè conclauis, eoque inuerso, sæpè vsum esse tamquam suggestu. Ex eo enim, exstans pectore tenus, cum amiculo lineo, de acerbissimis Christi Domini cruciatibus, mœstissimâque eius nece, concionabundus verba faciebat: & delectabatur interea, suprà quàm dici potest, pia Genitrix indole

indole illâ tam probâ; tantoque studiosius Dei metum iniiciendum rebatur in animam eius, ita vt ad cor vsque peruaderet, ne mens deerrare illecebrâ vllâ perpelleretur à semitâ rectâ mandatorum Dei.

Cura præcipua fuit, vitam pueri sic instituere, vt non illam dedecoraret consuetudo parium, habita sine delectu: itaque eos, qui teneris annis infundunt eementiti nominis libertatem atque licentiam, & qui sunt certa pernicies indolis honestæ, ipsi omnibus modis ignorandos voluit. Quâ in parte obsequens Matri Robertus, solitus erat seria & iocos celebrare cum fratribus dumtaxat natu maioribus, & cum aliquot patitijs pueris; in quibus, quoad ætas ferret, inchoatio sapientiæ cerneretur, & culpæ metus. Fuit præterea in dictis suis, vel ab infantiâ, tam verax, vt non meminerit sibi excidisse mendacium, aut excusationibus, & ineptiis vmquam se veniati latebras obtendisse.

Puerilibus leuiusculis moribus sic abstinnit, vt Camilla soror, visum ab se Robertum neget nouennem aut decennem luditare, & excurrere temerè; quod sit inter eius ætatis pueros. Contrâ in re potius omni suspici, & commendari solitum à sapientiâ; adeò vt, excepto quòd annorum experimenta deerant, cetera prudens aut esset, aut videretur; erat-

B

que

que propterea, quaquà incederet, cunctis venerationi. Constant hæc famâ publicâ in Politiano etiam nunc, & iuramento confirmantur ab his qui ipsum nôrunt, hodieque viuunt.

Vincentius Paciuchellius, in Templo maximo ibidem Canonicus, annorum trium & octoginta, affirmat, cum Robertus ad canendi ludum accederet, tum filere solitos, & adigi ad modestiam condiscipulos eius omnes; qui scirent eum tristari animo, si obgarrire vel adstrepere quemquam inaudiret; quia mallet, in ea quæ docerentur, singulos meditari, & exerceri. Quemadmodum de Bernardino Senensi perhibent, cum rumor ferret ipsum adesse, iuvenes quoque vitæ fluxioris honestiora locutos, & licentiam posuisse. Signo dein Crucis se palàm communiens, musicos libellos accipiebat, exploraturus an fortè inessent voces obscenæ; quales aliqui contra virtutis harmoniam intereà canunt, artemque pulcherrimam indignissimè deprauant. Ergo Sirenas has improbas deuaturus, flagitantibus vocem, negabat se, quæ forent huiusmodi, cantaturum; quia honestati vitam cum voce pariter consecrârat.

Sed, quod excedit ferè omnem fidem, morum ea grauitas, quæ exprimebat venerationem quamdam, & metum, condiebatur

con-

consuetudine agendi tam dulci, tam leni, vt inuisus nemini, ad colloquia inuitaretur à plurimis, amaretur ab omnibus. Vultus ei plenus hilaritatis; sed inquam laxabatur verius, quàm soluebatur, innocenter lepidus, & ijs facetijs vti solitus, quæ placerent maximè, neminemque læderent: atque has lineas amabilitatis expoliuit ad senium vsque. Micantem toto ex ore lætitiâ obnubere, risum in cachinnos effundere; suppressere, vel in oculis lenitatem, vel in vultu virgineum ruborem, illamque purpuram honestatis, ex quâ incertum, venerationis plus referret an amoris, viderunt cum domestici numquam. Atque ex his indicijs virtutis non vîsatæ credibilia fiunt, quæ de eius ceterâ institutione traduntur. Aures propter aduersum imperia promptius parebant, quàm iubebatur, etiam si foret ipse, vti fit interdum, imperante maior. Et cum extitisset turbarum origo domi numquam, dici vix potest, quàm facîle controuersias aliorum sedaret, si quæ inter familiares oborirentur. Interdictum sibi spontè voluit lusibus quibuscumque mali generis, & temporis fallendi causâ captabat ea solum otia, quæ consuetudo patriæ, & mos familiæ, velut anniuersaria permitteret pararetque; cum Autumnii tempore nobiles quique ciuitum, siue satietate vrbis, siue amoenitate ipsâ

inuitati, solent cum familiâ totâ rus adire, atque vsurpare libertatem.

Hic Robertus rusticari, aucupium sequi, lustrare cum auiculis, vel (quæ fuit ipsius voluptas prima) compositis cantibus, plectrique modulatis sonis releuare animum, ac eo laxamenti genere tantum vti, cui probi & ingenui assueuerant; anteuertens consilij maturitate, quæ in eam rem cathedræ Sapientum docuerunt.

Sed quis possit diuini Spiritus beatos impetus morari, cum ille animi habenas regit? Sæpè concionabundus, cum suggesti copia ruri non esset, opportunam aliquam in arborem se collocauit; vt diceret è superiori loco ad eos qui secum ruri agerent; visaque tunc est, si vmquam aliàs, ea arbor sanè bonos fructus facere. Siquidem adedò ardens Orator aliquando fuit, vt sacræ virgines quædam, affines ipsius, quæ interfuerant loquenti de voluntarijs pœnis corporis, deque cetero mundi neglectu, priusquam ipse indidem se reduceret, tactæ animo prorsus fuerint; nescio ex ratione ipsâ dicendi, an quia scirent ipsum ore simul & factis ad persuasionem loqui. Nota quippe res inter familiares erat, Robertum de nocte, cum vt studeret, tum verò vt preces ad Deum funderet, surgere solitum; ad quem finem, vt lumen accenderet, ignem ipsemet aridâ

aridâ materie concipiebat, è filice fauillam excutiens.

Nota erant perinde quotidiana, quæ obibat, exercitia pietatis; cùm sacrificio interesset adæquè, atque si è numero Cælitum foret; cùm horarias preces Beatissimæ Virginis venerabundus legeret, eiusdemque imploraret nomen per illustres titulos, quas Litanias vocant; cùm in Templo, propè ad paternas ædes, visiteret augustissimum Sacramentum; in quo sub simulacro panis interest rebus humanis Deus; cùm domi. secretus oraret, dmitteretque per filum adductos precarios globulos, qui numerant in Virgine, aut singuli vitæ annos, aut deni virtutum Rosas.

Addit Vincentius idem, cùm ex musicæ ludo ad Gymnasium Societatis IESV deduceret pium iuuenem, in eo viæ tractu, summum Templum & Ædem alteram S. Francisci numquam eum præterijisse, quin sacri loci admonitu intrò supplex iret, atque in preces genua submitteret. Testificatur quoque, ieiunia maxima Cingularium, Aduentus Domini, & peruigilia Sanctorum, in eâ ætatulâ sanctè ipsum custodiuisse.

Accidit aliquando, cùm ad diem Lunæ redijisset anniuersaria celebritas diuinorum Natalium, vt Robertus deliberatum habuerit, die Solis in diem ferre perinde, ac si pri-

diani ieiunij lege ille dies obstringeretur. Quod quia non fuit concessum, pro Ecclesiæ more, socij per iocum ansam arripuere ipsum ludificandi, quasi ieiunium violasset. Tum verò id ægrè passus est, non quòd eam rem ioco serióve sibi exprobrarent socij, sed quòd inductus fuisset in falsam persuasionem, parùm suæ pietati consonam. Neque priùs desijt seipsum incusare, quàm facti securus redderetur: adeò nobili conscientia, iam tum à puero, assuauerat noxæ umbram etiam exhorrescere.

Omnia hæc, si iustiùs expendantur, satis indicant, Robertum æstimari posse vas electionis, vel tum ab infantia, longè Deo gratissimum; quod de Basilio Magno dixit sanctissimus eius frater Gregorius Nysenus. Siquidem de illo opinantur plurimi, quam è fonte lustrali innocentiam primam extulit, retulisse secum eandem ad Superos, ut dicetur suo loco grauib. coniecturis. Quod etsi donum Dei cumulatissimum est, laudem summam tamen meretur solers custodia thesauri cœlestis.

CAPVT III.

*Docilitas eius ; et studia, tum in litteris,
tum in pietate.*

IAm æterna Sapiëntia, quia Robertum destinauerat Ecclesiæ suæ præceptorem magnum, statuerat sibi in eius pectore domicilium & sedem ; eiusdemque innocentem animam, ad capiendos disciplinarum satus, veluti purum solum, castimoniâ præparauerat. Sed & ingenium ei dederat sanè maximum, & quantæcumque doctrinæ capax ; memoriâ verò celerem, atque perpetuam. Ita cum integra eius, nullisque prauitatibus detorta mens, cœpit se litteris dare, & arripere primùm artes honestas ; euenit faciliè, sicut Deo cordi erat, iuuenisque euasit verè indolis magnæ. Quæ exsplenduerant in puero, corporis animique dotes, sic emicuerunt repente ; vt qui inter condiscipulos erat ætate minor, primò equales, dein superiores, postremò semet atque ætatem suam anteiret : nec tam assiduitati & labori studiorum, quàm ingenio acri eminentique progressus ille tam felix adscribebatur.

Tenuit ipsum, & delectauit, super Auctores alios, Virgilius Poëta : cuius lectitâdis carminibus sæpè noctes vigiles traduxit ; eoque

factum, ut, cum res deinde posceret, satis indulgente genio, poemata Latinè plura Virgiliano numero ac lege, atque Italicè Odas, honestas, & probis amicas moribus, libenter nec ullo labore composuerit. Omnium verò, quos cecinit, versuum primi, & ceu primitiæ, Virginitati dedicati, notis litterarum per initia ita descendebant, ut ἀνεστῆς fieret, in quâ vox hæc, VIRGINITAS; exprimeretur. In hoc scribendi genere, magnam sæpè laudem adeptus est; & tum præcipuè, quando poemata duo, non excepta dictante aliquo, sed sua recitavit. Alterum luctus pastoritius fuit, quo funus Roberti de Nobilibus Cardinalis profecutus est: alterum elegia ad Abbatem de Nobilibus, Cardinalis fratrem: ambo digna poemata frequentiore panegyri; cum nemo non obstupesceret, in adolescentulo sexdecim annorum tantam ingenij & carminis felicitatem.

Post hoc tempus deliberauerat, heroïco carmine iusti voluminis, difficultates complecti, quibus ei speratus aditus in Religiosum Ordinem præpediebatur: sed verecundiam non tulit calami fluētis in propriam laudem; idè nec opus absoluit, & flammis, quod inchoauerat, extinxit. Iam quia per ætatem reliquam Poësi delectatus est, quæ de hoc reperi, subdam. Tam Florentiæ ac in Monte
Re-

Regali, quando ibi Humaniora docuit, quàm postea Romæ ac Lutetiæ Parisiorum, nactus est occasiones varias laxandi animum in poëticos numeros : sed è copiâ metrorum multò sanè vberriamâ, extat tantummodò, quod scimus, Sapphicum carmen Florentiæ de Spiritu sancto emodulatum, cui initium ;

Spiritus celsi Dominator axis.

idque typis editum fuit, ipso planè incscio, ac sine Auctoris nomine, inter versus illustrium Poëtarum : & prætereà Ode de sancta Mariâ Magdalenâ ; quam cecinit ad æmulationem, cum Siluio Antoniano Cardinali, viro per-elegantis ingenij, & extemporalis carminis vate percelebri. Iusserat certamen CLEMENS Pontifex, animi causâ, in Tusculano ; & is dum, quæ conati ambo, cognosceret Arbiter, palmam Bellarmino tribuit ; statuique iussit inter Hymnos sacros Breuiarij Romani ab se recogniti Oden eius, cui est exordium ;

Pater superni luminis.

tametfi haud in eum finem composita fuerit. Verùm ætas, & moles grauior negotiorum in ipso hanc illecebram sensim immi-nuit. In epistolâ enim scriptâ viro prænobili à quo Latinas Odas nescio quas acceperat, *Quando viridis, inquit, erat iuuentus, eram voluptatis huius audissimus, & scripsi versus innumeros, maiorem partem heroicos, ac de re*

B 5

grani.

gravi. In aliâ tamen epistolâ , cùm transmissa ei fuissent poëmata quædam satis prolixi operis, à Pastore animarum, qui prope hæreticos habitaret, conscripta; temperare sibi non potuit, quin Ecclesiasticâ libertate hæc rescriberet perillustri viro , à quo redditæ cum iis litteræ fuerant: *Quantum me studio pio erga Sacerdotem, quem commendas, accendit initium litterarum tuarum; tantumdem deferuere cæpi in exitu illarum, propter carmina litteris addita. Nam si mihi non vacat, scriptionem legere tam vanam, & genij adeò ultra morem euntis; quâ ratione potuit tantum otij suppetere, ut illam componeret, homini, cui negotium est procurationis animarum, penè inter hæreticos, vicinasq; eorum prauitates? Saltem, si metro sacro usus esset, subderetq; flammam animis ad pietatem in Deum, opera iacturam, & temporis non omnino fecisset. Ex his palàm fit etiam, Robertum Bellarminum ita iuuenilibus annis dulcedine poëseos mulcere animum consueuisse, ut procul fuerit à corruptelâ eorum, qui ingeniis magnis malè vti, defluere in commenta lasciuia solent, cum detrimento temporis malè deperditi, & quod grauius est, cum clade animæ acceptâ primum, dein illatâ, non absque Ciuitatum publico damno.*

Adeam laudem poëseos, addidit & alterum

rum eloquentiæ decus: fuit enim comptæ facundia, in eâq; tum excelluit, cum ad gymnasium Societatis contulit se, ut disceret pietatem simul, & liberas artes. Pietatem indicarunt multa. octauo quoq; die expiaturus, si quid peccauerat animus, ut Sacram Eucharistiam sumeret, se ad illa diu præparabat. Ad primam lucem somno excîtus, statim, mente per auroram diffusâ in cælestium rerum contemplatione, cum Deo agere (quod Nazianzenus sigillum vocat rerum interdiu gerendarum) nec intermittere exercitia reliqua pietatis. Atque hæ fuerunt artes, quibus inter incerta rerum humanarum, tenax propositi, visus est ad Deum adhærescere semper, tamquam ad auctorem statûs & firmitudinis suæ.

Asssecutus iam inter æquales, quâ doctrinæ laude, quâ comi probitate, fuerat, ut notis ignotisq; carus esset, & (quod mirum est) acuebat in iis venerationem amor. Erat porro eius consuetudo agendi ingeniosior, & flexa semper ad hilaritatem: miscere sermonibus tamen non nisi ea solebat, quæ vel facerent ad liberalia studia, vel ad disciplinam animæ. Quod si immodicæ linguæ aliqui fortè quid ineptè garrirent, statim deriuare ipse dexterrimè sermonem aliò. Imò, quia nōrant increpare solitum eos, qui non verecunda-

cundarentur ea dicere, quibus mentem suam, auresque sociorum polluerent; non congressum eius modò, sed conspectum etiam videbantur, crescente cum annis obsequio, venerari.

Eò demum res venerat, ut interesse recusaret, sicubi socij conuenirent, quò ientacula coenamve vnà celebrarent, aut nugarentur, & perstreperent ludibundi: sicuti fit, quando, vel Parentes, vel Magistri morum absunt. Inuitarunt sæpiùs: at Robertus excusare se, tamquam adesse nequiret saluâ religione. Rogatus etiam est à Fratre natu maximo, cui ciuile videbatur misceri voluptatibus sociorum, quorum præsertim eadem ætas, & nobilitas; imò & monitus, ne dignum redderet se, cum suâ religione, odio. Sed Roberto alia morum via: negauit constantius, quàm fert iuuenum conditio; neque illos mores ex suâ præsentia pensi plus accipere voluit. Suasor erat potiùs, mutarent gaudia; irentque ad Templum aliquod, aut ad Iconem Virginis Deiparæ, votiuâ frequentatione populi venerabilem, & in hanc sententiam sæpenumerò socios induxit.

Parte ex aliâ, nihil illi tam gratum, quàm inuitari ad conuentus cœtusque sodalium, qui deuouent se Virgini Genitrici. Inter hos referebat hanc laudem, ut inueniretur nemo, qui

qui ab eo sedulitate non vinceretur, Cùm verò esset inspectus ardor eius, & nota facultas publicè differendi; Præfectus primæ Sodalitatis mandauit, exhiberet in munere dicendi sibi vicariam vocem, Fer. V. Coenæ Domini. Paruit Robertus, & institutus ad hoc à Patribus Societatis, dixit oris tam grato & tam dulci sono, itaq; ad flectendum animos temperato, vt Primores ceteri deinceps rogauerint sæpè, ne solatio tam pio ipsorum aures fraudaret, tametsi dicturus interdum, vt Orator extemporaneus. Quibus dum annueret, loquens verecundâ cum grauitate, afferebat breuia, & quæ affectum elicerent: prorsus iuxta quem modum, in piâ commentatione, instituebatur ab eo, qui cathedram habet inter innocentes animas, & corda docet. Et sic, vel à primis annis, veluti alter Daniel, quos in notitiam sui, hos & in venerationem sensim adducebat.

Neque verò tantummodò, dum esset harum piarum exercitationum sectator domi, comes in publico, eoq; apud bonos omnes laudatus, credendus est à Spiritu sancto motus fuisse, vt linguæ sonos exereret; sed etiam cùm infantulus prædiceret, qualis euasurus esset. Narrauit ipse interdum, se tamquam puerili leuitate (dum in Templo interesset cõ-
cioni, spectator veriùs, quàm auditor) Matri
dixisse

cum, *Fastus*, inquit, quo imaginarios honores suos *Mundus* alit, & in terris quidquid admirare summum, cum pro basi vitam humanam habeat, non stabit diu, nec ad aetatem longiorem, quam vita ipsa: quin imò, fortuna, opes, dignitates, quam ille sepe, non expectato funere, valedicunt? Quod si ad funus usque moram faciunt, haud comites ultra sepulchrum eunt. Nam, quia fundamentum ruit, corruunt adium partes quoque, & earum ornamenta. Quare si Poëtarum aliquis vitam, quam vivimus, somnium unius umbræ nominavit; quanto umbræ somniòve tenuior, gloria humana pompa censenda est, quæ vitâ citius diffatur & vaneſcit?

Iniecta hæc diuinitus mens, facile perpulit, ut fastidiente animo respueret species honorum; magna, sed mera nomina: ex quo prodiit admiratio, quâ in ceterâ vitâ dein obstupuit, progressum eò cæcitatæ hominum genus, ut credant, se adstruere securitati, quidquid mole imaginariâ imponunt torrenti rapido subterlabentis humanæ vitæ; & ut idè perinde viuant, ac si fines mortalitatis iam essent egressi. Non tu *Roberte*, non es, dicebat iterum, ad mores sæculi huius: erige te, *Deumq;* Ducem sequere, qui tibi mentem hanc, & consilia saniora submittit. Non tu forsitan vides, quam multa pericula ambitiosi subeant, ut perueniant ad grandius periculum? Non tu aspicias,
quàm

quàm breui luce appareat, & statim pereat, quidquid polliceri Mundus potest? Nónne res vita huius, si aliquādo gustui sunt dulces, amarum ad satietatem usque aggerunt? Dignitas quauis & purpura, cum magis splendet, sicut rosa marcescit; & relinquit de se, prater sentes ac spinas, nihil. Quantum coniecere possum, non tu in terris reperies locum securiorem, quàm septa Religionis; ubi, dum prouum in omnia mala atque in luxuriam fluens sacutum suas procellas agit, sepositus animus uiuat sibi uni, ac Deo. Portus hic solus occurrit: cetera, otium ipsum, ipsam tranquillitatem rēre fēdam tempestatem, ac naufragium certum. Tabula, in quam si te conicias, fluctus insanos deuitabis, atque enabis facile, est fiducia in Deum. Conclude itaque: sapientiam esse (omissis ambitione & uoluptate, fallacibus auctōribus) consecrare seipsum suāq; omnia Deo; quem sequentibus semper prospera eueniunt, aduersa spernentibus. Post hanc victoriam sui, quæ non præclara modò, sed etiam perpetua fuit; certum habuit, per ingressum Religionis, detrahēre animo omnem spem & cupidinem gloriæ: quæ tamen à sapientibus etiam nouissima exuitur. Idēd nihil tum illi reliquum fuit, quàm ut in deletum iret Ordinis alicuius, in quo odorari florem disciplinæ posset, omnisq; exempli intueri documenta; & præcipuè, in verā cog-

C

nitio-

nitione rerum, intelligere, quid salubre sit & frugiferum, quod sequatur; quid scœdum inceptu, scœdum exitu, quod vitet. Has conditiones reperit in Societate IESV, cui vtiq; primum ætas vim integri caloris ministrabat ad vitam virtutis; quam profitebatur nouo instituto, sed moribus antiquis: eaque inprimis placuit, quoniam dignitates quascumque (suam operam citra honores ac titulos Pontifici deferens) sacramento recusaret. Idcirco suapte sponte de eâ solus (mentem, haud dubie, illustrante Cælo) deliberauit. Ratus tamen, in his quæ ad institutionem animæ spectant, clarè periculosum esse, de suâ vnius sententiâ rem gerere; statuit copiam diuinæ vocis, & sibi cælitus iniectæ mentis, Præceptoris suo, Religioso Societatis IESV, communicare. Is erat Vincentius Sgariglia, oriundus ex Asculo Piceno, vir probus, & beneuolentiæ merito erga Robertum, atque adeò pietate erga Deum insignis. Itaque hominem adit, & vbi datum est spatium sermoni, remotis arbitris eum hoc ordine interrogationibus variis pertentat. Primum ei aperit, quæ ad illum diem celata aliis, Cælo vni patuerant, quæque ipse secum ac solitudo distinxerant. Dein sciscitatur, quàm viueret contentus in Societate. Rogat verò, ne veluti nimis curioso succenseat; quippe cùm ea dumtaxat

pete-

peteret studio rei stabilis ineundæ. Postmodò, *Cum in hanc fiduciam, inquit, inuisset me charitas illa, quæ me exemplis plurimis planequæ animas, per communẽ salutem, & per IESV viscera oro quas oque, ne mihi esse obscuram velis, si qua sub habitu isto pericula lateant, quæ à suscepto consilio auertere me possint, aut retardare ad aras Numinis festinantem animum; ut ibi sentiat, se victimam interfici omnibus gloria nominibus, ac vivere singulariter Deo.* Sermo prudens Adolescentis peperit Præceptoris admirationem primò, deinde & venerationem: & facile coniectare potuit, fore, ut ædificium, cuius tum fundamenta moliebatur, exurgeret ad fastigium usque cum gloriâ; absque eo quod ab re imperfectâ deberet ludibrio esse. Sed ad postulationem eius; *Aut me, inquit, amor suscepti Ordinis fallit, aut meâ sorte magis contentus nusquam vivere potuissem. Ut optaueram, ita inueni, nullaq; pro me vita ratio, nec melior, nec sanctior, nec bonis exemplis ditior fuisset.* Post addidit iuueni monita, & consilia, quibus rem probius & maturius exequeretur.

Robertus igitur, de diuinâ voluntate non iam anceps, eorum se Religioni destinauit, quorum suspicere pietatem, & haurire mores cum doctrinâ pridem cœperat. Hoc eodem tempore rumor dissipari cœptus est, Riccar-

dum Ceuinum, qui Patauij. studiorum causâ morabatur, Societatem IESV cogitare, ac flagitare etiam vt in eam aggregaretur. Inducebatur verò & ipse, quoniam cogitaret vitam hominis nebulæ similem esse; debereque numerari inter vilia honores, diuitias inter laqueos; denique reuocari à sapientibus ad lutum, & ad limum, quæ prima vulgus habet. Grata ea res, vt quæ maximè Roberto vniquàm fuit; qui cum moribus notis communicaturum se vota & consilia, postquam is reuertisset Patauio; animaduvertebat. Interim precibus, & sponte susceptis asperitatibus; negotium suum Numini commendans, ad Iacobum Laynium; qui ab excessu sancti IGNATII conditoris vniuersæ Societati præerat, litteras misit; vt ab ipso, tamquam à supremo duce, in eam IESV Christi militiam adscisceretur. Nec responsum diu expectauit; Laynius porro, (vt qui vellet Robertum id quàm mollissimâ viâ consequi) quod flagitauerat concessit: sed eâ conditione, si in deliberationem illam vterque Parens consentiret. Interim vbi manauit hæc quoque de Roberto fama, perculit, suprâ quàm credi potest, cognatos omnes; sed Parentem inprimis, qui venerat in persuasionem, fore vt ea vis morum & indoles filij, in spem geniti eius fortunæ reparandæ quam amiserant, familiam

liam procumbentem subleuaret. At ægrîmonia illa Patris constanti filio vocem non ademit, quâ impetrare ab eo abeundi veniam adniteretur. Rogauit itaque impensè, sineret exequi se, quod Auctore Deo susceperat, néve voluntati diuinæ moram faceret. Pater contra; tamquam cælesti voce iussu, resistere se nolle: sed quia festinatio improuida est & cæca, hoc velle tantum, vt fieret periculum constantiæ: se deliberasse propterea non asferiri, nisi prius anno exacto. Et hoc ipse pro Roberto, quemadmodum Alexander Ceruinus pro Riccardo, quem Patauius reuocauit, à Præposito Generali obtinuerat. Istamen eis indulgebat, vt annus datus domi familiaribus tentamentis, ad Tyrocinium primus foret.

Ægrè eam temporis finitionem tulerunt iuuenes, qui paribus studijs, in gloriosi contemptus societatem incendebantur. Tamen quòd tentationem eam esse intelligerent perseverantiæ suæ, & vtilem quidem perinde, atque si inter Societatis candidatos probarentur, ea res magnâ ex parte molestiam hanc animi deterfit. Erat verò alter alteri solatio; præsertim, quia eis integrum relinquebatur, vt in virtute se, sicuti pridem, exerceant: cum gemini Parentes (vt erant ambo haud intacti religione animi) opportunitatem ad id quan-

tulamcumque filijs darent. Imò, vt magis
 suarum rerum essent, omisâ vrbe, cesserant
 in villam Ceruinorum, quæ *Vino* nominatur:
 ibique, vt Musas mitiores, animi causâ, in-
 terim excolerent, Alexander Ceruinus Pa-
 rens, & Familiz caput, tamquam studiorum
 etiam moderator, per imaginem quamdam
 Academiz, explanabat Virgilij Georgica;
 Riccardus filius Græcè Aristotelis libros de
 Poësi; Herennius huius frater, qui Protono-
 tarius Apostolicus, & vtriusque Signaturæ
 Referendarius obiit, Demosthenis Oratio-
 nem de Coronâ; & Robertus noster Oratio-
 nem M. Tullij Ciceronis pro Milone. Om-
 nes verò in horum studiorum exercitationi-
 bus adiuuare inuicem, & pro se quisque illu-
 strationes suas, lumenque ingenij ac doctrinæ
 in commune conferre. At Robertus (vt in
 eo viuum Religiosæ vitæ semen, ad quam
 adornabat se, radices sparsim & profundè
 egerat) parum decens ratus eam clementem
 vitam ducere, & nihil aliud, quàm datis
 amœnitatibus frui, nisi alijs prodesset; insti-
 tit, operi futuro præludens, festis & religiosis
 diebus paganos eius viciniaz in templo insti-
 tuere, & oratione aptâ simplici que, post-
 quam Doctrinam Christi, & capita Fidei
 quæ sunt creditu necessaria, explicauerat, eos-
 dem adhortari ad pietatem & ad timorem

Do-

Domini : tam erat ardens etiam tum in procuratione animarum.

In his occupationibus, & experimentis, tandem circumegit se annus, pro flagranti desiderio eorum utique longissimus, eoque in spatio edidit Robertus constantiæ specimen varium; præsertim, dum ad delectum Religiosæ familiæ plures proponebantur, & ante alias eximius Ordo Prædicatorum, ex quo viri sapientiæ sanctimonizque laude conspici sæpè in Ecclesiasticas dignitates evehuntur, præmia virtuti, & honestè susceptis laboribus. Sed iam tum Robertus tantus erat, ut posset earum desideria contemnere; elegeratque Societatem vel idèò, quia eâ religione artibusque viuit, ut obseptum ei sit ad honorem iter.

Iam quia, ut dixi, ceperant finem annus & suspiria, dictus profectio die aderat, quo cum Riccardo Robertus Romam voti compos iret; cùm certandum ei fuit, ut se à lacrymis atque à complexu carorum auelleret. Conuenerant affines, quique arctiori eum contingebant gradu; & tum in eorum conspectu, ubi inaturum visum est exequi quod parauerat, genua posuit, Patremque, Genitricem, ac Aviam orauit, ut abeunti, manu in crucem adductâ, benè precarentur. Spectaculum hoc dici non potest, quantopere

30 VITÆ ROBERTI CARD. BELLARM.
dixisse sæpius : An tu , Domina , non vides
Præfulem me , & Ecclesiæ Cardinalem esse
factum ? Cui cùm illa manu silentium face-
ret,pergebat puer , ei indicare sacros Docto-
res,quorum è tholo imagines eminebant; ad-
dens, Tamquam vnus eorum vtique,ego ali-
quando ero . Et voluit fortasse Deus (iam
inde ab initio præparans eius animos) vt priùs
quàm pueritiam exueret , suæ imaginem
quamdam venturæ magnitudinis vaticina-
retur.

C A P V T IV.

*Adspirat ad Societatem IESV, & in eam
admittitur; post edita, annum integrum,
constantia varia experimenta.*

ITa geniti, ita educati, cùm primùm adole-
uit ætas , Parens, vt eius ingenium illustre,
animumq; variis temperatum virtutibus , in-
strueret maioribus disciplinis , Patavium ei
fore studiorum idoneam sedem putauit; vbi,
vnà cum Riccardo Ceruino consobрино, de-
deret se facultatibus grauioribus. Ad eum fi-
nem à Cosmo Etrusco Duce est impetrata
potestas, vt studiorum causâ extra Etruriam
iret: nec supererat cura maior , quàm vt iuue-
ni admodum , daretur ex amicorum nume-
ro, qui iter eius regeret. Reperi hoc in episto-
lâ

lâ ad Alexandrum Ceruinum , qui , quando ex notis occurreret nemo , disposuerat comitem ei adiungere virum aliquem ex Societate IESV , si fortè illò professionem quispiam præpararet. Neque enim voluisset ipsum credere cuius, ob altam indolem animi: tametsi de virtute eius securus propè, diceret intèrè: Robertus de melioribus progredietur semper ad optima; sicut etiam nunc agit, quia Deum timet.

Verùm, dum ea Parens agitabat , atque, vt nobilitas ferè auida est excellentiæ , auebat filium erudiri artibus, quibus ingenia ad magnæ fortunæ cultum excitantur; de Roberto Dei prouidentia, cuius lege immobilis rerum humanarum ordo seritur, interim alia disponebat. Quadam die cogitabundus apud se, & cum corde agens , vt de vitâ certi aliquid statueret , sensit emergere desiderium vehemens, tranquillitatem adipiscendi ; & pacem illam, quæ exsuperat omnem sensum. Idèò res humanas omnes veluti cogens in conspectum animæ, superque eas meditatus, intellexit facile; si eis insisteret , fore in lubrico pedem ; & in lapsus grauiore ea seruari , quæ sublimiùs attolluntur. Quare cum Prophetâ, magno sensu iterare illud: *Quis dabit mihi pennas, vt columba? volabo, & requiescam.* & in hæc mentem altè defigens, ita ipsemet secum,

cum, *Fastus*, inquit, quo imaginarios honores suos *Mundus* alit, & in terris quidquid admirare summum, cum pro basi vitam humanam habeat, non stabit diu, nec ad aetatem longiorem, quam vita ipsa: quin imò, fortuna, opes, dignitates, quam illa sapè, non expectato funere, valedicunt? Quod si ad funus usque moram faciunt, haud comites ultra sepulchrum eunt. Nam, quia fundamentum ruit, corruunt adium partes quoque, & earum ornamenta. Quare si Poëtarum aliquis vitam, quam vivimus, somnium unius umbræ nominavit; quanto umbræ somniòve tenuior, gloria humana pompa censenda est, quæ vitâ citiùs diffatur & vaneſcit?

Iniecta hæc diuinitùs mens, faciliè perpulit, ut fastidiente animo respueret species honorum; magna, sed mera nomina: ex quo prodit admiratio, quâ in ceterâ vitâ dein obstupuit, progressum eò cæcitatùs hominum genus, ut credant, se adstruere securitati, quidquid mole imaginariâ imponunt torrenti rapido subterlabentis humanæ vitæ; & ut ideò perinde viuant, ac si fines mortalitatis iam essent egressi. Non tu *Roberte*, non es, dicebat iterùm, ad mores sæculi huius: erige te, *Deumq;* Ducem sequere, qui tibi mentem hanc, & consilia saniora submittit. Non tu forsitan vides, quàm multa pericula ambitiosi subeant, ut perueniant ad grandius periculum? Non tu aspicias,
quàm

quàm breui luce appareat, & statim pereat, quidquid polliceri Mundus potest? Nónne res vite huius, si aliquādo gustui sunt dulces, amarum ad satietatem vsque aggerunt? Dignitas quauis & purpura, cum magis splendet, sicut rosa marcescit; & relinquit de se, prater sentes ac spinas, nihil. Quantum coniicere possum, non tu in terris reperies locum securiorem, quàm scripta Religionis; ubi, dum prouidum in omnia mala atque in luxuriam fluens saculum suas procellas agit, sepositus animus uiuat sibi uni, ac Deo. Portus hic solus occurrit: cetera, otium ipsum, ipsam tranquillitatem rēre fadam tempestatem, ac naufragium certum. Tabula, in quam si te conicias, fluctus insanos deuittabis, atque enabis facile, est fiducia in Deum. Conclude itaque: sapientiam esse (omissis ambitione & uoluptate, fallacibus auctioribus) consecrare seipsum suāq; omnia Deo; quem sequentibus semper prospera eueniunt, aduersa spernentibus. Post hanc victoriam sui, quæ non præclara modò, sed etiam perpetua fuit; certum habuit, per ingressum Religionis, detrahere animo omnem spem & cupidinem gloriæ: quæ tamen à sapientibus etiam nouissima exuitur. Ideò nihil tum illi reliquum fuit, quàm ut in deletum iret Ordinis alicuius, in quo odorari florem disciplinæ posset, omnisque exempli intueri documenta; & præcipuè, in verâ cog-

C

nitio-

nitione rerum, intelligere, quid salubre sit & frugiferum, quod sequatur; quid foedum inceptu, foedum exitu, quod vitet. Has conditiones reperit in Societate IESV, cui utiq; primum ætas vim integri caloris ministrabat ad vitam virtutis; quam profitebatur nouo instituto, sed moribus antiquis: eaque inprimis placuit, quoniam dignitates quascumque (suam operam citra honores ac titulos Pontifici deferens) sacramento recusaret. Idcirco suapte sponte de eâ solus (mentem, haud dubie, illustrante Cælo) deliberavit. Ratus tamen, in his quæ ad institutionem animæ spectant, clarè periculosum esse, de suâ vnius sententiâ rem gerere; statuit copiam diuinæ vocis, & sibi cælitus iniectæ mentis, Præptori suo, Religioso Societatis IESV, communicare. Is erat Vincentius Sgariglia, oriundus ex Asculo Piceno, vir probus, & beneuolentiæ merito erga Robertum, atque adeò pietate erga Deum insignis. Itaque hominem adit, & ubi datum est spatium sermoni, remotis arbitris eum hoc ordine interrogationibus variis pertentat. Primum ei aperit, quæ ad illum diem celata aliis, Cælo vni patuerant, quæque ipse secum ac solitudo distinxerant. Dein sciscitatur, quàm viueret contentus in Societate. Rogat verò, ne veluti nimis curioso succenseat; quippe cum ea dumtaxat pete-

peteret studio rei stabilis ineundæ. Postremo, *Cum in hanc fiduciam, inquit, inuisset me charitas illa, quâ me exemplis plurimis planeq; amas, per communẽ salutem, & per IESV disce-
re oro quas oque, ne mihi esse obscuram velis, si
qua sub habitu isto pericula lateant, qua à sus-
cepto consilio auertere me possint, aut retardare
ad aras Numinis festinantem animum; ut ibi
sentiat, se victimam interfici omnibus gloria
nominibus, ac vivere singulariter Deo.* Sermo
prudens Adolescentis peperit Præceptoris ad-
mirationem primò, deinde & venerationem:
& facile coniectare potuit, fore, vt ædificium,
cuius tum fundamenta moliebatur, exurge-
ret ad fastigium vsque cum gloriâ; absque eo
quod ab re imperfectâ deberet ludibrio esse.
Sed ad postulationem eius; *Aut me, inquit,
amor suscepti Ordinis fallit, aut meâ sorte magis
contentus nusquam vivere potuissem. Vt opta-
ueram, ita inueni, nullaq; pro me vita ratio, nec
melior, nec sanctior, nec bonis exemplis ditior
fuisse.* Post addidit iuueni monita, & confi-
lia, quibus rem probius & maturius exequere-
tur.

Robertus igitur, de diuinâ voluntate non
iam anceps, eorum se Religioni destinauit;
quorum suspicere pietatem, & haurire mores
cum doctrinâ pridem coeperat. Hoc eodem
tempore rumor dissipari coeptus est, Riccar-

dum Ceruinum, qui Patauij studiorum causâ morabatur, Societatem IESV cogitare, ac flagitare etiam vt in eam aggregaretur. Inducebatur verò & ipse, quoniam cogitaret vitam hominis nebulæ similem esse; debereque numerari inter vilia honores, diuitias inter laqueos; denique reuocari à sapientibus ad lutum, & ad limum, quæ prima vulgus habet. Grata ea res, vt quæ maximè Roberto vniquàm fuit; qui cum moribus notis communicaturum se vota & consilia, postquam is reuertisset Patauio; animaduvertebat. Interim præcibus; & sponte susceptis asperitatibus; negotium suum Numini commendans, ad Iacobum Laynium; qui ab excessu sancti IGNATII conditoris vniuersæ Societati præerat, litteras misit; vt ab ipso, tamquam à supremo duce, in eam IESV Christi militiam adscisceretur. Nec responsum diu expectauit; Laynius porro, (vt qui vellet Robertum id quàm mollissimâ viâ consequi) quod flagitauerat concessit: sed eâ conditione, si in deliberationem illam vterque Parens consentiret. Interim vbi manauit hæc quoque de Roberto fama, perculit, suprâ quàm credi potest, cognatos omnes; sed Parentem inprimis, qui venerat in persuasionem, fore vt ea vis morum & indoles filij, in spem geniti eius fortunæ reparandæ quam amiserant, familiam

liam procumbentem subleuaret. At ægrimonia illa Patris constanti filio vocem non ademit, quâ impetrare ab eo abundi veniam adniteretur. Rogauit itaque impensè, sineret exequi se, quod Auctore Deo susceperat, néve voluntati diuinæ moram faceret. Pater contra, tamquam cælesti voce iussio, resistere se nolle: sed quia festinatio improuida est & cæca, hoc velle tantum, vt fieret periculum constantiæ: se deliberasse propterea non assentiri, nisi prius anno exacto. Et hoc ipse pro Roberto, quemadmodum Alexander Ceruinus pro Riccardo, quem Patauio reuocauit, à Præposito Generali obtinuerat. Istamen eis indulgebat, vt annus datus domi familiaribus tentamentis, ad Tyrocinium primus foret.

Ægrè eam temporis finitionem tulerunt iuuenes, qui paribus studijs, in gloriosi contemptus societatem incendebantur. Tamen quòd tentationem eam esse intelligerent perseverantiæ suæ, & vtilem quidem perinde, atque si inter Societatis candidatos probarentur, ea res magnâ ex parte molestiam hanc animi deterisit. Erat verò alter alteri solatio, præsertim, quia eis integrum relinquebatur, vt in virtute se, sicuti pridem, exercebant: cum gemini Parentes (vt erant ambo haud intacti religione animi) opportunitatem ad id quan-

tulamcumque filijs darent. Imò, vt magis
 suarum rerum essent, omisâ vrbe, cesserant
 in villam Ceruinorum, quæ *Vino* nominatur:
 ibique, vt Musas mitiores, animi causâ, in-
 terim excolerent, Alexander Ceruinus Pa-
 rens, & Familix caput, tamquam studiorum
 etiam moderator, per imaginem quamdam
 Academix, explanabat Virgilij Georgica;
 Riccardus filius Græcè Aristotelis libros de
 Poësi; Herennius huius frater, qui Protono-
 tarius Apostolicus, & vtriusque Signaturæ
 Referendarius obiit, Demosthenis Oratio-
 nem de Coronâ; & Robertus noster Oratio-
 nem M. Tullij Ciceronis pro Milone. Om-
 nes verò in horum studiorum exercitationi-
 bus adiuuare inuicem, & pro se quisque illu-
 strationes suas, lumenque ingenij ac doctrinæ
 in commune conferre. At Robertus (vt in
 eo viuum Religiosæ vitæ semen, ad quam
 adornabat se, radices sparsim & profundè
 egerat) parum decens ratus eam clementem
 vitam ducere, & nihil aliud, quàm datis
 amœnitatibus frui, nisi alijs prodesset; insti-
 tit, operi futuro præludens, festis & religiosis
 diebus paganos eius vicinix in templo insti-
 tuere, & oratione aptâ simplici que, post-
 quam Doctrinam Christi, & capita Fidei
 quæ sunt creditu necessaria, explicauerat, eos-
 dem adhortari ad pietatem & ad timorem

Do-

Domini : tam erat ardens etiam tum in procuratione animarum.

In his occupationibus , & experimentis, tandem circumegit se annus , pro flagranti desiderio eorum utique longissimus,coque in spatio edidit Robertus constantiæ specimen varium ; præsertim, dum ad delectum Religiosæ familiæ plures proponebantur, & ante alias eximius Ordo Prædicatorum , ex quo viri sapientiæ sanctimonixque laude conspici sæpè in Ecclesiasticas dignitates evehuntur , præmia virtuti, & honestè susceptis laboribus. Sed iam tum Robertus tantus erat, ut posset earum desideria contemnere ; elegeratque Societatem vel idèd , quia eâ religione artibusque viuit, ut obseptum ei sit ad honorem iter.

Iam quia , ut dixi , ceperant finem annus & suspiria, dictus profectioi dies aderat, quo cum Riccardo Robertus Romam voti compos iret ; cùm certandum ei fuit, ut se à lacrymis atque à complexu carorum auelleret. Conuenerant affines , quique arctiori eum contingebant gradu ; & tum in eorum conspectu, ubi maturum visum est exequi quod parauerat , genua posuit, Patremque, Genitricem, ac Aviam orauit, ut abeunti, manu in crucem adductâ, benè precarentur. Spectaculum hoc dici non potest, quantopere

affligerit singulorum animos . Aderant aliqui contentis & tumentibus , plures manantibus oculis: neque aliter adspici venerans illa pietas , & modestia decens poterat; cùm lamentarentur omnes , relinqui familiam in tenebris , & per speciẽ occasus subduci eum , quem habuerant vti lumen oculorum suorum . Sed & Vincentium Patrem non ætas , non pudor cohibuit , quin tormenta pectoris , & suas ipse pœnas fateretur . Perfunctus vltimis amplexibus , vti nequibat exuere animum patris , in hæc verba prorupit: En familiaris nostræ omnis procumbit spes : vnus abit ille per quem exurgeret , & qui compensare memoriam Auunculi solus posset . Sed , vt cæca hominum consilia sunt ; pòst , æternâ destinatione Numinis , factum est , vt & Robertus in speciosos titulos indueretur , à quibus abhorrebat , & familiaris magnorum decorum ornamenta , vel iis præsidiiis cresceret , in quibus fuerat antea desperatio ; cùm nemo ignoret , Bellarminum fuisse cooptatum à CLEMENTE VIII. Pontifice inter purpuratos Patres , propterea quòd digna res purpurâ , digna supremo Ecclesiæ Senatu ea mens visa est , quæ iuxta præscriptum sui Ordinis , scribendis Controuersiarum voluminibus aduersus Hæreses , opinionem sibi egregiam excitauerat . Atque ita , habitu eius , præsidium domui

domui afflictæ non fuit ademptum; quando-
quidem eam præstantiâ suâ deinde restituit.
Et voluit fortasse Deus, neque in hac vitâ in-
honoratam relinqui, aut sine præmio, præ-
claram illam eius cupiditatem procul ab ho-
noribus viuendi.

Sic Abrahamo par ac geminus, dum se-
quitur Deum, vnâ cum fratre, & dulci comi-
te Riccardo, è patriâ, atque à domesticis di-
gressus est, vt nostræ Societati nomen daret;
vbi annixurum pro se quemque sciret, vt ex-
pleret ei parentum patriæque desiderium.

Romam incolumis perueniens, inter Ty-
rones admissus est, xii. Kalend. Octobris, an-
no M. D. LX. qui dies peruigilium est S. Mat-
thæi Apostoli. Excepti ambo sunt, veluti
primitiæ sacre Collegij Politiani: in quâ Ci-
uitate, quoniam triennio post, criminibus
confictis, tantam in inuidiam adducta Socie-
tas fuit, vt excedere debuerit; donec inno-
centia suppressa efferret tandem se, vno è cri-
minatoribus in letali morbo (ex quo & obiit)
suum errorem agnoscente; sicuti gemebun-
dus, coram idoneis testibus, id quod falsò
sparserat, réuocauit; ea res ansam dedit Scri-
ptori Historiarum nostræ Societatis, laudan-
di arcana consilia Dei, qui excessu quodam
immensæ bonitatis suæ, videtur exprimere
interdum ea quæ optima, ex his quæ deterri-

ma. Nam, *Hunc habuit exitum*, inquit, *Collegium Montis Politiani*, septem propè annis, inter difficultates maximas, haud planè frustra sustentatum. Ex multis laboribus, vias mihi inenarrabiles diuina providentia contemplant, commodum extitisse illud præ ceteris non penitendum videtur, quòd per eam stationem Deus Robertum Bellarminum, ad Societatis totiusq; Ecclesie vsum tantum ac decus, in lucem protulit. Nec minori luce fortassis Societatem illustrare potuisset Riccardus Ceruinus, ingenij præstantis ac vitæ integerrimæ laude ignotus nemini, ex quo & à Roberto nostro sanctus iuuenis est appellatus; nisi quadriennio pòst, in Collegio Lauretano fuisset, agens in flore ipso virium, extinctus, maiore Societatis damno, quàm suo.

VITÆ

VITÆ
ROBERTI
CARDINALIS
BELLARMINI
E
SOCIETATE IESV
LIBER SECVNDVS.

CAPVT PRIMVM.

*Res ab eo gesta in Religioso Tyrocinio,
& Philosophiæ studia.*

ADMISSO inter Tyrones ma-
ius gaudium fuit, quàm quod
vniuersum animus caperet, tan-
taque lætitia oborta, vt cœlitum
vitam adeptus sibi videretur.
Quare, quasi anhelans ad nouam stirpem,
esse optauit IGNATIO iam similior, quàm
sibi. Certus etiam, opus exegisse se supremo
Regi apprimè gratum; vt superfundenti se
Deo totum dicaret pectus, spontè statuit, per
vota voluntariæ Obedientiæ, Castitatis, &
Pau-

Paupertatis, velut funiculo triplici, qui difficile rumpitur, arctissime cum Christo se Cruci eius colligare, ne fluctuaret abreptus æstu humanarum illecebrarum: idque primâ die suæ admissionis lætus, nec vñquam aliàs diuinis gaudiis cumulationior fecit. Moratus, decem non ampliùs dies, est in eo secessu, quod primum Tyrocinium appellatur; in quo, quia locus est nutrimentorum animæ, meditati Cælestium rerum, aliisque exercitationibus ad vitam interiorem aptis, mirifice aluit se, & per sacram exomologesim à noxis omnibus ætatis anteaactæ animum repurgauit. Pòst accitus in consuetudinem aliorum, vestituque & cetero habitu Religionis ornatus, cum non ignoraret, vestem mutari faciliùs multò quàm mentem, nihil habuit potius aut prius, quàm vt, sicut exterius corpus, ita interiùs animum Religionis cultu sensim indueret. Exinde, quod esset domi vilis ministerij, exequi, vascula in culinâ purè præparare, atque eluere, lances tergere, adferre aptareque cæsim ligna, infernere in triclinio mensas, domum euerrere. Æstimauit enim plurimi Nouitius prudens occasionem hanc, vt perfectionis turrim à fundamento auspicaretur humilitatis.

Dies quatuor & decem vix ipse inter Tyrones egerat, cum in Romanum Collegium
ad

ad studia missus est; nec diutiùs inter candidatos fuit, siue ita temporum ea ferret ætas, siue quia domestica experimēta, quæ annum integrum obierat penes Parentem, ad Religiosæ vitæ præludia illi fuerant abundè. Ceterùm est satis in Societate cautum, ne Tyrones, ex umbratili disciplinâ, ante tempus in aciem & pugnam exeant: ut eorum nondum adulta virtus, & ad callidi hostis plerumque subdolas artes cæca, saltem sit tuta interim statione & loco. Habetur tamen pro re compertâ, Robertum, ex quo in Academiâ Romanâ degere primùm cœpit, semel atq; iterùm quotannis (quod iuniores omnes in Societate agunt) sua vota repetere solitum fuisse; ne virtus, tametsi initiis valida, spatio languesceret. Sed qui æstimat, quantum in sui abdicatione, quantum in vfu supplicandi cōtemplandiq; diuinas res profecisset (quæ duo sunt vertex imus & summus, in quibus vita interior tota versatur) temporis contracti exiguitatem dicet assiduitate operum fuisse compensatam. Possem huius rei documenta plura, sed vnum dumtaxat adfero, ex epistolâ eius, non ita multò post ex Monte Regali scriptâ ad P. Polancum, qui Societatis vniuersæ tum erat à secretis. Libens verò de epistolâ hac memini, quia continet capita quædam clara prouidentia singularis Dei;

ut

ut capite proximo dicam; & quia ostendit, quales Robertus iniecisset frænos inferioris animæ partibus, ut facilius eas regeret, Deoq; moderanti redderet obsequentes. *Ea, inquit, tantum peragere cupio, ad quæ obedientia sanctior me & melior voluntas destinavit: etiam si iuberet, ut perpetuo docerem Rhetoricam, aut in minore etiam gradu ipsam Latinitatis infantiam. Hoc in animum induxi, quo die in Societate sanctâ primum fui; hoc stabiliui, Romæ cum decederem; hoc hodieq; stabile ac ratum volo. Quin & à sanctâ obedientiâ si quidpiam pro me petiero, siue ut mutem locum, siue ut aliud impetrem; etiam ab hac die à Præposito Generali efflagito, ne fortè indulgeat eo nomine, quòd morem mihi gestum velit: sed quia citra preces meas, iuxta rectissimam obedientiæ normam, concedi debet quod petij. Etenim doloris etiam cum sensu malum non errare, quàm errare voti compos. Quamquam omnino non erro, dum pareo. Hæc in epistolâ ipse. Atque hi fuere progressus eius, pro acquisitione pacis illius, cuius Deum è cælo sponsores habent ij, qui nec animo magni, & corde tutes, tonitrua pauent sermonum eius.*

Quoad studia litterarum, Magistro usus Petro Parrâ Hispano, viro in primis docto & pio, Philosophiæ triennale spatium absoluit summâ cum laude; maioriq; ingenij felicitate,

tate,quàm labore: nam id temporis valetudines eum variæ,& letales affligerunt. Primo anno pænè ad mortem veterno graui sopitus est; & tandem excitatus, morbi reliquias diu tulit. Tentatus est capitis grauedine per annum insequentem totum. Anno tertio distillationibus è capite vitiatò in præcordia defluentibus, ob tussim assiduam, & quæ perpetuò ingrauesceret, eò redactus est, vt esset Medicorum opinio cõstans, ipsum in phthisim decidisse. Ægri tudines hæ solent interdum affligere animos, corpora dum hebetant (quæ inter hæc duo est dolorum societas) perque eas ægrescit sæpè mens, ac tentatur modis miris: cùm res propè nulla magis angat animi hominem cupidum laboris honesti, dum adolescit, & dum est sanguis integer,quàm si intueatur, vim suam omnem, & primum florem, valetudine lentâ odiosâque contabescere miserè, & tamquam ab vrente nebulâ consumi. Innascuntur intereà curæ despondentes animum: vsus rarior circa munia pietatis, infrequens abdicatio veteris hominis; denique eius generis multa: nempe foris captare solatium extra vestibulum animæ; & Religiosi viri retinere habitum, virtutem exuere. Sed Robertus, quia non, vt euaderet vir opinione magnus, aut summæ literaturæ, sed vt sanctus fieret, dederat se in familiam

miliam ac domum Dei, æstimabat æquè plurimi aduersam atque secundam valetudinem, nec per eas nutantis naturæ vicissitudines patiebatur vllatenus labefactari constantiam suam. Imò factus exinde certior, breues dies hominis esse super terram, institit adproperare in semitâ quam inierat; virtutumque pretia, ne viaticum in viâ deficeret, cumulare.

Sed & hoc in primis egit, vt voluntati Dei committeret se; eiusque veluti Parentis in vlnas se coniiciens, vsurpabat illud: *In manibus tuis tempora mea*. Fiducia ea non fuit poenitenda: nam paulò post, vt subdam infra, conualuit, & exacto spatio studiorum, ex condiscipulis nemo visus est illi ingenio aut doctrinâ par: adeò in vtroque genere palmam tulit. Etsi enim ad studia illa minus virium ipse quàm animi attulerat; tamen quidquid viribus deerat, ingenij præstantia largè subministravit. Testes Magistri eius, & Primores Collegij; qui vti sunt Iudices ingeniorum, eum delegere, vt publicè de vniuersâ Philosophiâ disputaret primus. Prætereà delectu habito inter duodenos eius pares, qui, vti more tunc fiebat, ad gradum Magisterij promoverentur; Roberto vni hoc honoris ergò detulerunt, vt controuersiam exponeret de vi ac potestate animæ, refelleretque, quæ contrà

trà meditatò afferrent ipsintet Academiz
Professores. Id verò prastitit egregiè; tamen-
si absque Præsìde villo, in sapientiz laude
solus foret.

CAPVT II.

*Humaniora & Rhetoricam docet Floren-
tia, ac in Monte Regali; Theologiam
audit Patavij.*

A Dolenscens, in quem natura dotes, vir-
tus mores contulerant suos, debuisset,
præsertim dum ita affectus erat, liberaliùs ac
benigniùs coli. Sed siue morbi genus ex parte
ignoraretur, arctareturque domus, plus iusto,
numero Sociorum; siue persuasio foret, pro-
futuram ei varietatem ipsam docendi, & in
Etruniâ quidem, propter affine cælum, fami-
liaremque aërem; decreuere Præsides eius,
vt Florentiam proficisceretur ad studia Hu-
maniora iuuentuti tradenda. Ipse, apud quem
celeriora propè omnia imperio erant, non in-
stitit æstimare, quale sibi nasci detrimentum
posset, si mitteretur tenuis valetudine ad la-
bores magnos. Imò ratus non obtemperantis
esse, quid possit considerare, sed imperantis;
se statim itineri dedit, & digna pronitas ea
fuit, cui Deus gratificaretur. In itinere cum
deratiunculâ nummorum (quam ob causam

D ignoro)

ignoro) repente superesset nihil; ad Deum se confert curatorem ærarij sui: & ecce vir nobilis, natione Hispanus, vltro non petenti erogat, quantum opus erat, vt iter absolueret. Florentiam peruénit, quassatus de viâ, & facie subpallidâ, ita vt qui adspicerent, ad valetudinarium, non ad labores cum destinarent. Medicus adest, explorat valetudinem, experitur si quo modo possit ea sedari medicamentis: sed curæ maior est industria, quàm felicitas; nec salubribus remedijs, hærens diu venis lenta febris, extrahi potuit. Inde sinistra de eo arbitria, quæ nec ipsum Robertum celari diu potuerunt. Inerat ei stimulatio ingens ad labores, in obsequium Numinis, obcundos. Ideò conscius benignitatis Dei, qui à corpore etiam deposito abstergere extremam tabem indubiè potest, quâdâ die Templum adit, fiduciâque magnâ proiectus ante Aram contestatur, tunc se mori non magnoperè velle: sed orare imò valetudinem, quâ peruiuere possit, & se laboribus frangere, augereque accessione sui famulatus gloriam Diuinæ Maiestatis. Impetrauit quæ precatus est, & veluti sensisset auditas preces, redijt inde lætus, ac breuî meliùs habere cœpit. Restitutus est itaque ori color, & toti corpori pristina incolumitas; resectique sunt simul cum corpore spiritus illi, ex quibus ingenium ipsi

adeò

adeò pronum ad omnia fuit, vt tamen natum ad id vnum diceret, quodcumque ageret. Ergo iam à morbo liber, veluti renouatus flos, & seipso melior ac præstantior, gratias reddidit Deo Liberatori, atque ad obsequium eius exhibuit se in laboribus suscipiendis strenuum, & numquam cessantem, imitatoremq; negotiosum illius, qui de se, *In laboribus*, inquit, *à iuuentute meâ*. Verè enim ab adolescentiâ ad metam vsque vltimi senij, semper laboribus ætatem præcessit, & annos rebus gestis anteiuit. Sub initia docendi, necessarium ducens, adolescentiam eorum, qui sibi traditi in disciplinam fuerant, in potestate habere; ne in licentiam excurrerent; & simul reputans ad id se minùs idoneum, vel quia nec ætas suppeteret, & staturæ honor deesset, vel quia meditaretur esse lenis, sicut spontè & ab ingenio erat; statuit industriâ & assiduitate sibi comparare auctoritatem: qui modus optimus est, suauiter iuxta grauiterq; animos demerendi. Orationes duas in *Æde* maximâ, ambas plenas luminibus & amcenâ concinnitate habuit: quas demirata ea Ciuitas est, tametsi adferret eruditas aures, assueta frui dulcedine eloquij in Academicis suis. Festis & religiosis diebus versus nonnumquam publicè proposuit; in quibus copiam, numerum, & florem dictionis, inuentio ad-

huc magis commendabat. Cùm se opportunitas daret, controuersias quoque de Mundi, terrarum, ac rerum ceterâ naturâ enodando explicandoque, facilitè sibi omnium animos demeruit : & inde factum est, vt feliciter regeret suos, & alliceret adhuc alios, qui subinde adirent interrogaturi circa implicitas quæstiones : incertum, pertentandi causâ sapientiam eius, ob iuuentutem alicui fortasse dubiam, an verè studio discendi : qui tamen de eo semper magnam ingenij & eruditionis opinionem referebant. Menses aliqui his exercitationibus circumacti iam erant, cùm Academici eius vrbis, summâ ætate, pertæsi dies longiores, à Bellarmino flagitarunt, vt horarium spatium quotidie in ipsorum gratiam seponeret : & ipse eis obsequens explicauit doctrinam de Mundi Sphærâ, quæstiones de situ ac mole corporum supremorum, de ita eorum & reditu, de potestate stellarum, & nominatim de earundem distributione per imagines hominum atque ferarum. Florentiæ moratus, vsque ad annum exactum ; vt Rhetoricam profiteretur, ad Montem Regalem, in ditione subalpinâ, missus est. In quâ Ciuitate, quia non dissimilis ei ratio docendi, temporum seriem paululùm interfecabo, vt interim res simillimæ coëant, & subdam præcipua quæ hîc ei euenerunt. Affixus fuerat publi-

publicè librorum explicandorum Elenchus, inter quos nominatim Demosthenes Græcus Auctor, ne per desidiâ obsolesceret vetustissimæ linguæ disciplina, proponebatur. Robertus Graij sermonis erat planè rudis: sed peritiæ quod defuit, mens atq; industria supplevit. In litteris Latinis primò se apud omnes, per specimen varium, nobilitavit: post ad ignota Græcæ litteraturæ velificaturus, Auditores suos monuit, linguam externam illâ adæquè vtilem atq; difficilè esse, & ab elementis inchoandum, vt certius teneretur. Sic ipse cum eis elementarius factus, Graij sermonis prima rudimenta, eiusq; verborum inflexiones & nominum, studij laboriosissimi patiens, complexus, breuè eò euasit, vt difficultates iam in linguâ illâ, vel inueniret nullas, vel expediret omnes: potuitque Isocratis atq; Demosthenis libros, & Scriptoris cuiuscumque, deinceps Magister, interpretari. Sed non propterea, quòd doceret isthæc apparatu nullo, ab alijs ministeriis domi cessationem habuit. Imò, iuuenis prorsus ad morem sui Ordinis factus, dum Rectoris nutus & imperia pro Numine obseruat; miraculò, vel caritatis vel obedientiæ, ita se gessit, ac si omnia forent in ipsum Collegij totius inclinata onera. Id quod gerendis rebus superesset, quieti dabat: dieiq; opere confecto, vltimus decumbe-

D 3 bat;

bat; cùm tamen opus ipse semper iniret primus; & sub auroram, statâ horâ, in cubicula singulorum lumen inferens, excubitoris munereungebatur. Adhæc in triclinio mensæ lectorem agebat; Sacerdotes comitabatur ad affectos, & ad negotia quæ instarent: Ianitori etiam substituebatur; & suscipiens labores pro solatiis, ad vilia omnia descendebat; famulus veriùs, quàm socius. Habebat idem adhortationes domi priuatas, foris conciones publicas: de quibus dicam paulò pòst, & narrabo interim lepidum factum, quod tum euénit. Ad Religiosam domum Ordinis sancti Dominici contulerat se Rector Collegij, vt Cœnobiarcham salutaret officij causâ: & is ad ceteram comitatem, in quâ multus erat, hoc etiam addidit, vt vina promi statim iussert. Cùm Rector tamen abnueret; is qui inuitauerat, Bibet, inquit, nec inuitus, fraterculus iste, comes tuus; & erat is fortè Robertus. Die sequenti Cœnobiarcha idem, quoniam cuperet sacras piaculares Indulgentias Populo coram promulgari, necesse habuit conuenire Concionatorem summi Templi, & idè ad Collegium venit. Ibi Robertum è cellulâ Ianitoris obuium reperit, qui intereà tutelam foribus gerebat. Salute datâ redditâque, sibi opus esse Concionatore statim conuenito, ait; nec adduci poterat, tametsi prudens

vir,

vir, vt iudicaret, eum qui in munere tam obscuro versaretur, & quem fraterculum pridie nominauerat, Concionatorem esse, de quo erat tantus in Ciuitate & tam clarus rumor. Robertus ad ista: Descendere Concionator nequit; si quæ tamen iusseris, ea fidus referam. Tum alter, esse ait, quæ cum eo agere absque interprete velit; proinde vel ad cellam eius duceret, vel aduocaret hominem. Rursus Ianitor, aduenire Concionatorem posse, negat: & cum contrà ille perurgeret, necesse fuit tandem proderet se; Concionator, inquit, ego sum, qui aduenire nequeo, quia coram adsum. Ad hæc verò Cœnobiarcha obstupuit; ac ioci memor, quem in eum pridie luserat, excusatâ re, quâ potuit demississimè, orauit Indulgentias proponeret, datas propter Ordinis comitia: & apud Populum, piis largitionibus Cœnobij alleuare inopiam, tum maximè pro copiâ hospitum adniteretur: idque præstitit eloquenter Robertus ipso die Diuinorum Natalium. Igitur, vt ad ea quæ intermisimus, reuertar; quia nullo labore, aut corpus eius fatigari, aut animus vinci poterat, ad onus docendi etiam quæ non didicerat, hoc addidit, vt sacri Oratoris personam, de superiori loco dicens, sustinuerit, famâ vtique magnâ: tametsi adolescens adhuc, (hoc est natus annos non amplius vigin-

ti duos) eius ministerij initia posuisset. Imò Florentiæ dicturum è pulpito primum apud frequentissimum auditorium conspicata femina quædam pia, & demirata iuvenem imberbem in loco, in quo senes trepidarent, quia verita est, ne in opere deficeret, tempus concionis totum nixa genibus hæsit, flagitans à Deo, ne ille animi turbaretur, minuereturve Societati opinio. Aberat tamen periculo Robertus, qui de se affirmavit senior, longè securius fiducia memoriæ se id temporis publicè dixisse, quàm fecerit ætate prouectior. Genus dicendi his initiis ornatum quidem erat, & ad implendas populi aures latum ac sonans, sed non eiusmodi, quod mirarentur potius homines, quàm intelligerent. Quæ causa fuit, ut in Æde maximâ Montis Regalis audiretur confertissimis concionibus: & ut non externi modò, qui interfuerant, reuerterent admirabundi; sed Rector ipse ad Generalem Præpositum in Urbem scripserit, *Numquam sic, ut iste, locutus est homo*. Adulto postmodum tempore, ut ornatum illum omnem abjiceret, occasio ea fuit; quòd cùm, ad diem Natiuitatis Domini concionem meditatam habuisset, eà volubilitate sermonis, quæ acclamationes populi ac plausus demereri solet, Ciuitatem recens admiratio inuitauit, ut pro die altero, qui proximè sequebatur, exigeret

geret diuini eloquij similem voluptatem .
 Missi proinde, qui cum Roberto agerent : at-
 tonitusq; ipse tum hæsit , propterea quòd in-
 clinata lux ad vesperam esset , & perfuncto
 pomeridianis horis munere concionandi ,
 suppeteret in crastinum dispositio rerum nul-
 la. Idcirco haud sibi videbatur parare posse
 concionem alteram, & priori geminam , nisi
 animus, adhuc contentione recenti anhelus,
 tempus ad meditandam & componendam
 orationem sumpsisset. Sed cum illi instarent
 variè, rogando alternis, suadendoque, vt vin-
 ci se consensu Ciuitatis pateretur ; conditio-
 nem accepit, commisitque se Deo , qui dedit
 exemplum in ipso, quid intersit, inter vibran-
 tem animi viribus cogitata , & segniter ex
 memoriâ conquisita promentem . Quippe
 tantâ admurmuratione auditus est , vt dixe-
 rint ei Canonici omnes: Concionantem cum
 voluptate summâ audiueramus te hætenus;
 hodie non iterum te , sed Cælestem vocem
 audiuius. Ab eo successu fuit ei proprium
 ac perpetuum deinceps, inuolucris phaleratæ
 dictionis verbum Dei non impedire, vt ita, re
 nullâ obstante, vibretur vehementius, ac pe-
 netret vsque ad diuisionem animæ . Latine
 tantum adnotabat capita rerum, tamen Itä-
 licè concionaturus, haud minus præstans ex
 tempore , quàm à curâ fuisset . Consilium

D s

pro-

promouendi ad cōciones publicas iuuenem, distractum inter occupationes & studia tam diuersa, (quod pro aliis factum immaturiùs crederetur) in Roberto, à reprehensione omni satis vindicauit ingenij eius conditio, frequensque quod rei dederat domi semper illustre documentum. Tam enim Florentiæ, atque in Monte Regali, quàm postea Patuij, Patres etiam ipso antiquiores audiuerunt libenter eius adhortationes domesticas; soliti ab eo accipere affectum, & iam tum in eâ ætate, veluti Magistrum animæ, venerari.

Collegit opinionem hanc etiam apud Camaldulenses Monachos; cùm, Florentiâ discessurus, professionem impetrauit ad loca pia & antiquæ Religionis, quæ circa eos fines, aut non procul inuisuntur. Erat ei comes Sacerdos, Marcus nomine; & videbatur iter tenuis labor, nisi quacumque eundum foret, transirent benefaciendo. Per pagos itaque, Robertus ferere verbum Dei; excolere omnes ad fructus pœnitentiæ: quos Marcus, excipiendo eorundem confessiones, vbertim colligebat. Atque in hunc modum agro Domini illaborantes, & vbique relinquentes vestigia pietatis suæ, peruenerunt ad Aluerniæ locum S. Francisci vulneribus venerabilem: indeque progressi ad Vallẽm Vmbrosam, quam appellat, hospitio comiter excepti sunt
in

in sacrâ Camaldulensium Eremo. Hîc Robertus ita demeruit sibi animos Religiosorum omnium, vt quem feliciter de piis rebus subita expedire viderant, optauerint eundem præuisa & meditata adferre : & ea res consilium dedit, attinendi eos ad triduum vsque. Robertus recusauit diu, iuuenis ipse, coram viris non minùs à virtute quàm ab ætate venerandis verba facere : sed auctoritas illius, qui Ordini supremus præerat, & preces ceterorum peruicere modestiam eius. Dixit, & is orationis ardor, eaque fuit emicans toto ex ore pietas, vt faciliè appareret, quidquid diceretur, id ex incenso pectore proficisci. Hinc, perinde ac tyrones ipsi veteranum audirent, obstupescere ad eius voces : plerisque etiam manare gaudio lacrymæ ; adeò vt ipsum quoque confunderent dicentem. Neque indiciis tantùm his, quanto assensu audissent verba eius, ostenderunt ; sed veneratione etiam, vt ruerent aliqui manus illius exosculaturi. Interim ipse sumere ab aliis documenta demissionis ; pendere se minimi ; & existimare, si quid recti expromeret, id non suum, sed acceptum ab ore loquentis Dei. Cùm hoc iter faustum adeò fuerit ; quando ad Montem Regalem iuit, longè aliis tentamentis ipsius probata virtus fuit.

Referam ea, desumpta ex autographo eius:
nam

nam in Epistolâ ad Polancum, de quâ superius, se in Ericis portu, ait, dum ibi, Genuam soluturus, exasperato fluctibus mari, expectaret occasionem auræ, denuò in rei nummariae ultimam penuriam redactum esse; neque ullâ fraude, sed tantum, quia ad sex non amplius dies viatico, non exceptis maris casibus, instructus fuerat: sed & denuò expertum se Dei providentiâ. Siquidem cum hæretet solitariè in alieno solo, ignotus omnibus; in tabernam ingressus quidam Hispanus Doctor, ubi aduertit e Societate ipsum esse, salutavit benignè; inuitavit, factusque ei comes, naue & viatico etiam iuuit, postquam, cadente iam vento, reliquum tempestatis exsævierat. Sic procurante ei Numine viaticum & comitem viæ, sospes appulit Genuam: sed dum exinde terrâ in Montem Regalem proficisceretur, passus est incommoda duo. Vno in loco furti reus, à nescio quo habitus est; qui conquestus, quod sibi crumenam surripuisset, cœpit ei explorare manus, excutere pallium ac tunicas, denique tentare odiosè atq; importunè omnia. In altero vxor cauponis cuiusdam, ad quem diuerterat (incertum fraus sermoni & rei adesset, an similitudine hominis caperetur) dum ipse, sedatâ lassitudine, pergere meditatur, muliebriter indignabunda & clamitans affirmare cœpit, ipsum esse maritum trans-

transfugam, qui, nullâ fide connubij, thorum filix deseruisset; idque ei exprobrando sæpius, conata est inducere, ut ibi cum uxore & socru maneret. Sanè, quia euentum hoc geminum, alienum adeò à moribus suis, tamquam discrimen animæ corporisque, denarravit sæpius; credibile est, machinam aliquam grauem admotam castissimi iuuenis honestati; quod de Bernardo, Thomâ Aquinate, aliisque legitur; quò eis redderetur, non doctrinæ magis quàm virtutis imitatione similimus. Tamen si verò Deus præstò innocentis fuerit, deliberavit, si umquam alicuius domicilij Societatis gubernaculo præficere-
tur, haud permissurum se, ut soli iter facerent nostri Ordinis Religiosi, præsertim iuuenes, quæcumque demum expensæ pro comite requirerentur.

Dum in Monte Regali, rerum suarum & studiorum incogitans, ministerio docendi concionandique se totum impenderet; Franciscus Adornus Præpositus Prouincialis, qui fortè illac transiuit, reputans, ingenium Roberti materiam ingentis publicè priuatimque decoris allaturum; si non ei differretur quadriennij spatium, præfinitum Sacræ Theologiæ cognoscendæ; & futurum simul, ut dein maiori cultu & auctoritate Ecclesiastæ officio perfungeretur, Parauim cum misit anno.

62 VITÆ ROBERTI CARD. BELLARM.
NO M. D. LXVII. Hic Magistrum domi
P. Carolum Pharaonem Siculum è Societa-
te, in primam Partem S. Thomæ, foris ad
Academiam F. Ambrosium Ordinis S. Do-
minici audiuit de Legibus differentem. Vfus
tamen his Professoribus non omnino felici-
ter; tum quia Religiosi Societatis Acade-
miam non diu frequentarunt, cum verò,
quia Professores iidem, in his quæ ambo do-
cuerant, haud ita consentiebant; cum diui-
nam prædestinationem repeteret alter ex
præiudiciis operibus, & P. Carolus, cum S. Au-
gustino, eam sponte à Deo existimaret, &
gratuitam esse, vti loquuntur in Scholasticâ
Theologiâ. Patauij quoque, ad dies festos,
Robertus antemeridianis pomeridianisque
horis, eam quam illò attulerat, concionan-
di præstantiam exercuit. Nec enim permi-
sere Præpositi eius, vt quod in ipso eximium
erat, id extingueretur vitâ obscurâ, & pri-
uatis domi studiis. Venetiis item feria v. Sexa-
gesimæ, inuehi contra licentiam dierum an-
tecineralium, eum audiuerè in confertissimo
auditorio Senatores aliquot; & concione di-
missâ, ad manus eius contulerunt sese oscu-
labundi, vsque adeò dicentem venerati fue-
rant. Interea temporis Genuæ indicta Pro-
uinciæ totius comitia fuerunt: quæ quia tum
disputationibus publicis concionibusq; cele-
brari

brari solerent, Robertum acciri placuit, qui in Æde Urbis maximâ Theses de re omni, de quâ inter disciplinarum auditoria possit ingeniorum esse concertatio, biduum integrum defendit. Promuebantur quæstiones potissimum ex libris Rhetoricorum, Logicæ, Physicæ, & Metaphysicæ Aristotelis; atque ex Partibus Theologiæ D. Thomæ. De quibus disseriuit quidem cum Præside: sed audiebatur admiratione pari, euidentibus rationibus & appositis similitudinibus illustrans omnia; & rationationes contrarias, sæpè difficiles, occultique nexus, dissoluens responsis, quæ à Præceptoribus non didicerat. Id verò causæ fuit, ut cum nata esset dissimilitudo opinionum inter ipsum & P. Carolum qui ei præsidebat, Præpositus Prouinciæ Præsidem commonefecerit; sileret interim, permetteretque Roberto, ut responsione, quâ mallet, argumenti vim dilueret. Denique ubi finem inuenit disputatio, è cathedrâ sapientiæ migrans in locum virtutis, ad confertam illam omnium ordinum multitudinem pro suggesto verba fecit, adhortatusque est, ut ad sese, atque ad mores quisque suos euaderet attentior: pro quâ re magnam partem retulit Homiliæ S. Basilij super antiquum dictum, *Attende tibi.*

CAPVT

CAPV T III.

Mittitur Louanium, Latine concionaturus ad Belgas : Theologiam ibidem docet.

Collegerat tantum opinionis & famæ his exemplis ingenij variis, vt apud omnes breuî in admirationem euaserit; & ei famam addebat etiam, quia quod in eo eximium naturalis vigoris erat, hoc adhuc magis modestia & probi mores commendabant. Rumor de Viro proinde, cùm in Vrbe cresceret, cum Præpositi Societatis Louanium destinârunt, vt studia Theologiæ vsque ad finem audiret, ac simul Latine concionaretur. Mandatum hoc Patauij Rector à Francisco Borgia accepit, qui ex Hispano Dynastâ, & Gandiensi Duce in nostrum Ordinem transfessus, Societati vniuersæ tertius ab IGNATIO præerat, & qui anno superiore ab VRBANO VIII. Pont. Maximo Beati appellatione auctus, aris & sacrificiis illatus est; futurus vtique posteris documentum, etiam Principibus viris gloriæ tribui sanctitatem. Rector ægrè patiebatur iacturam iuuenis, qui ita eminere visus erat, & ex quo utilitas magna oboriebatur in prælectionibus piis, quas habebat in Templo festis diebus; non minore

re plausu quàm fructu, super Psalmum, *Qui habitat*. Quare certum habuit tentare omnia, ne ipsum dimitteret. Hiems erat, & iuveni naturæ vis imbecillior. Ergo Medicorum super eâ re consilia primò audit; post Præposito Generali, Medicis persuasionem esse scribit, certo periculo valetudinis cum Roberto agi, si alienissimo anni tempore daret se in viam, præsertim in Alpium iugis, vbi niuibus & tristi gelu omnia inhorrescerent. Addidit rationes alias, quas suggererat proprii Collegij bonum; postremò Academiae totius deprecatur orbitatem. Litteræ redditæ, tametsi vehementiores, haud potuere consilium immutare altioris providentiæ, quâ Deus Robertum in Septemtrionem depositis Ecclesiæ partibus saluti futurum adducere disposuerat; quòd in iis regionibus, in quibus Hæresis virus suum effuderat, tamquam Medicus adesset, inspecturus utique vulnera, eisquæ dein scriptis suis meditatae curas adhibiturus. Ipse interim, vbi primum conscius factus est eius deliberationis, non in querimonias solui, quòd tantum esset aditurus; sed ad incommoda laboresquæ adeò illi superfuit animus, ut de Rectoris responso certior, statim, quoniam cuperet cursum obedientiæ nullatenus præpediri, litteris ad Præpositum Generalem datis, rogauerit;

E

quòd

quò ipse ne spectatâ quidem hebetudine virium suarum decerneret , quod luberet , & quod diuinæ gloriæ magis obsequeretur. Imò nec tum se quidquam aliud morari, nisi quòd dimissionis epistolam non accepisset . Ceterùm si obedientiæ voluntas ea foret , etiam dum sæuit brumæ tempus , & niuium rigor, se confestim vel per iuncta cælo Alpium iuga transiturum; & ne multis, occasiones obtemperandi præcipere se malle , quàm expectare . Grata in Vrbe fuit ea oblatio ad aram obedientiæ; nec erat ex Patribus, qui non intelligeret, quàm à priuatis rationibus procul esset is, qui præsens commodum & adulantem famam ne aspiceret quidem , sed sequeretur properè Deum. Quare epistola Rectoris expeditionem distulit, non discussit : nam, re communiter deliberatâ , tantùm hoc Patres cauerunt , vt Robertus (ne valetudinis discrimen adiret) Patauij expectaret , dum vis anni prægelidi remitteret, & clausæ hieme Alpes aperirentur. Pòst igitur mitesciente hieme, Româ monuère , vt Louanium proficeretur cum P. Iacobo Belgâ, qui Mediolanum erat. Et veris quidem temperies idonea itineri, viæ asperitatem aut leniuerat aut submouerat omnem : non ei tamen ideò securitas fuit; nam erant infestæ cædibus & latrociniiis viæ, propter transitum legionum , quæ

ex

ex Germaniâ à Principe Manfredoniæ in Gallias traducebantur, in quas Robertus necessariò incurrere debuiſſet. Nihilominùs difficultates atque discrimina contemnens ab animi fiduciâ in Deum, cuncta quæ moram facerent, abruptit, vt dictâ profectioni die paratus inueniretur. Antequam migraret tamen, reputans quàm multa poſſent accidere improſpera, iecit orationis anchoram, & in genua prouolutus ante aram; *En ego, inquit, duce te, Deus, iter ingredior, & te vocantem ſequor. Eſto: discrimine vario poſſim opprimi; ſed animum induxi periculo me nulli ſubtrahere, certus cuncta te diſponente agi. Imò ex penitis ſenſibus cordis mei vitam hanc, & ſi quid eſt in me reliqui, tibi deuoueo. Tu de eâ tuo arbitratu diſponas: cùm nihil meorum iam ſit meum; ſed, ſicut tuus viuens ſum, ita velim tuus mori. Vita ipſa me non delectat, niſi vt ſeruiat tibi animus meus, qui ſinis eſt & terminus ſpei meæ.*

Et verò iuuenis pius locum, quem votis occupauerat, non priùs deſeruit, quàm receperit, ex Dei quaſi reſcripto, conſolatorias animæ, arrhamque futurorum. Siquidem fiducia plenus, iter arripuit: & Mediolorum P. Iacobum Belgam, comiteſque alios quatuor honeſtiſſimos reperit, ex Hiberniâ vnum, & ex Britanniâ reliquos; interque eos Guliel-

munum Alanum, toti Europæ notissimum virum, ob claritudinem purpuræ, quâ fuit ornatus: sed magis ob splendorem virtutis, cuius haud famam habuit sine merito, molitus ardua pro salute Patriæ, ac dignus qui in eâ Religioni cadenti columna substitueretur. In hoc comitatu Robertus multò maximam partem itineris confecit, & securus vbique, regente latus eius Numine, Louanium, anno Sal. M. D. LXIX. valetudine integrâ peruenit.

In hac Ciuitate Apostolico muneri fecit initium, festo die S. Iacobi Apostoli; & res noua visa est pro suggestu concionabundum aspicere iuuenem, nondum Ordinibus sacris instructum: quod celari non poterat, cum consuetudo ibidem ferat, vt sacri Concionatores è superiore loco dicant cum Sacerdotali stolâ collo circumducta. Hac verò ipse inornari prohibebatur; quia Sacerdotum illa gestamen est. Sed scripsere Patres Generali Præposito, quò ei ad Sacros Ordines aditus permitteretur; tum vt consuetudo ea decens vsurpari posset, cum verò vt esset in ipso dicente auctoritas maior. Euoluti sunt menses aliquot, priusquam res decerni posset; moramque fecit: quoniam eâ tempestate Sacerdotes omnes in Societate ad vota Religiosæ professionis adigebantur, ex diplomate

P I I V. quod diploma postmodum, flagitante Societate vniuersâ, GREGORIUS XIII. cum ipsius instituto ac legibus minimè congrueret, abrogauit. Potestas accepta est nihilominus tempestiuè, cum instaret triduum ieiunij verni, inter solennia Cineralium. Sed primo è sacris Ordinibus, initiari etiam ipse eâ conditione debuit, vt vota nuncuparet professionis tria; tempore dein apto, quartum additurus. Erat tum Louanij Episcopus nullus; ideò Leodium contulit se, vt in tri-duo illo ieiuniorum Tonsuram primam, minores Ordines quatuor, & Subdiaconatum acciperet.

Post Gandauum proficiscens, ibi ab Episcopo Cornelio Iansenio Scriptore percelebri Diaconus, sabbato *Sisientes* quod appellant, deinde Sacerdos pridie celebritatis Christi Resurgentis inauguratus est. Indidem Louanium regressus, die Dominicâ quæ *in Albis* nominatur, accinctus habitu pomparum, arisque operans, inter compositos modos, mouens etiam ipse plectra oris & cordis, rem diuinam decantauit. Et cum ad sacras has primitias offerendas Deo se miris modis adornasset; credi vix potest, gratiarum cælestium quàm ingens modus tum in eius animam descenderit. Auctus Robertus itaque honore Sacerdotali, sensit stimulos noui gradus;

us ; & iam acrius perpeliebatur , vt Deo adhæreret adhuc arctiori nexu , & vt , sortitus non vni sibi vacantem animam , cunctis magis prodesse niteretur.

Auctoritate maiori continuans itaque ministeria diuinæ vocis , pro Æde S. Michaëlis à populo adeò frequenti audiebatur ; vt permixta omnium ætatum ordinumque multitudo , dum egrediebatur , effusa per duas magnas plateas , totum earum spatium repleret.

Incurrit aliquando in virum grauem , qui miscere sermones in viâ cum ignoto cœpit : quia Concionatorem è suggestu æstimauerat staturæ grandiusculæ , quâ appareret ex æquo loco ; & dissipatus erat in vrbe rumor , Concionatorem missum ex Italiâ , non doctrinâ modò & eloquentiâ , sed & corporis mole magnum esse. Is ergo de Concionatore sere re multa : & recensere primò , quæ memorarent in laudem eius certatim omnes , & quæ persuasio de illo penes Academiam , quæ penes vulgus esset : commendare pietatem in eo & orationis vim , quippe animam dicendi. Tum de conditione studiorum eius ; qui vir esset , quod genus , quæ patria , rogitare. Robertus responsis ad modestiam compositis homini vtcumque satisfecit : nam ignotus adæquè atque inuitus intererat famæ suæ. Sic dum ambo sedatè iter ducerent , alter reputans,

putans, ægrè se habiturum in concione frequentissimâ locum, si adedè lentè progrediretur, comitem post se relinquere statuit. Cui dū valediceret, adhortatio erat, adderet gradum; maturato opus esse, vt in concione locum haberet. Tum ei Robertus leniter: Faustè abeas; deesse mihi haud poterit locus meus.

Pro suggestu, tametsi impetu illo, quo Spiritus sanctus dabat eloqui, fereret ea, quæ vulgi exciperet intelligentia simul & admiratio; non proptereà ex populi aut numero aut plausu lætabatur: sed ex eo quòd audiret voces suas animis magis quàm auribus admitti; & fructum afferre, quem expetunt, qui non seipsos prædicant, sed Christum Crucifixum. Triumphabat nimirum, reputans conciones suas à plerisque non fatuam commendationem, aut steriles plausus, sed referre suspiria, gemitus, & anteaactæ vitæ detestationem.

Huius rei fecere fidem confessiones frequentes multorum. Plurimi enim sic audiueradmouentem animis orationis lumina, vt per hæc agnouerint conscientiæ suæ inueterata vulnera, & pro eis curandis illicò Medicos animæ consuluerint. Contigit hoc præcipuè, cùm de vitæ nostræ communi exitu diceret, in anniuersario die omnium Defunctorum. Similis ei voluptas, dum hæretici in

E 4

gratiam

gratiam cum Ecclesiâ Catholicâ redibant; ut factum est in primis octauâ die Corporis Domini: adeò claris & confertis Diuinorum librorum atque sanctorum Patrum testimoniis ostendit, Christum esse nobis verè præsentem, inter species illas, quibus panis materiati substantia tegebatur.

Frater Andreas VVisse Eques Ierosolymitanus, & Magnus Prior Britannia, testatur auditum à se Louanij Bellarminum in Auditorum maiore frequentia, quàm pro Ædis, in quâ diceret, laxitate. Quin & ex publicâ famâ refert, Hæreticos è Batauorum finibus, & ex Britannia, ad audiendum eum solitos confluere; ex quibus multi conceptum virus reuomuerunt. Hæ conciones verò editæ in lucem fuerunt ab illis, qui eorum exempla diu apud se custodierant. Legi quippe in epistolis variis, in quibus de ipsis fit mentio, non actuarios modò pugillaribus & palimpsestis verba dicentis subsecutos in Templo esse; sed Bellarmino ipsi necessarium fuisse, eas, ita ut erant exaratæ, multis deletis, inductis, ac superscriptis, mittere ad Monachos Parcenses Ordinis S. Norberti. Qui exscriptas eas ab exemplari legebant in communi triclinio ad epulum animæ, ne fraudarentur fructu adeò magnò, quandoquidem horis concioni datis, in Odeo ipsi canticis sacris distinebantur.

Conti-

Continuauit in Ecclesiastæ munere sexennium, custoditus perbenè à Patribus Belgij, ne, quia propter eius famam expetebatur, postulabaturque Lutetiæ Parisiorum in Galliis, & in Italiâ Mediolani à Sancto Carolo Borromæo, carere deberent dulci possessione viri vsque eò eminentis, quâ sapientum in exedris, quâ in sede sacrâ cælestium eloquiorum. Atque hic exitus concionum est; ob quas ita Louanium missus fuit, vt deberet simul sacræ Theologiæ partem doceri: quam & didicit celeritate mirabili; annum dumtaxat ei priuatim indulgens, publicè morum Magister.

Sed vti rarò summa ingenia diu latent, breuî agnouere Patres, ingenio præstanti superuacaneam esse operam docentis. Quare inuitarunt potius, vt doceret ipse alios Doctrinam sacram, etiamsi quæstiones non ita multas; hoc est ex Primâ tantùm Tertiâque Parte S. Thomæ audiuiſſet. Postulatio quæ alium, ingenio quamuis præcellentem, terrere potuisset, Bellarminum non expauescit; siue quia didicerat exemplis variis, quid labor, quid assiduitas possit; siue quia turpe & alienum duceret, non obsequi dicto citius imperanti; siue demum quia ad id se perpel- li, quodam interiori motu animi, cuius haud dubiè Deus auctor erat, experiretur. Doctri-

nam igitur de Deo orsus est profiteri anno M. D. LXX. mense Octobri propè à Kalendaris: primusque è Societate fuit, qui initijs prosperrimis in eâ Ciuitate sapientiam summam docuerit. Vt meritò Academia illa, se Bellarmini doctrinæ ac nomini honorem contulisse, & accepisse vicissim, gloriatur. Instabat itaque nouus labor, nihil remiserat prior; & sic ipse simul conciones habuit, simul Theologiam docuit: vt ex septennio, quo vixit Louanij, annum primum solis concionibus, solis prælectionibus Theologicis annum vltimum dederit; complexus quinque intermedijs munus vtrumque, tam dicendi, quàm docendi. Tractationes ex Primâ Parte illustrauit biennio: vno anno eas quæ in Primâ Secundæ; & quæ in alterâ Secundæ rursus biennio: anno vltimo inchoauit, non absoluit Quæstiones primas Partis Tertiæ. In hoc verò anno, quia tot laboribus fractæ attenuari eius vires ita cœperunt, vt vita sensim ei destrui videretur, tametsi animus inuictus curæ tot non obruerent, leuatus est munere concionandi. Rumor, quem excitauerat in tradendâ Theologiâ, auditus est adeò latè, vt ferè fidem excedat. Octavius Bandinus Cardinalis refert, cùm iturus adolescens in Gallias studiorum causâ esset, se à Cardinali Commendonio monitum,

tum, Louanium iret potiùs, vt Bellarminum, Theologiam illic profitentem opinione secundissimâ, audiret. Et eâ famâ sunt euocati plurimi è diuersis partibus, tum Catholici, tum Hæretici. Ex hac verò ingenij laude, & quia vir erat modestiâ etiam quàm doctrinâ insignior, in Academiâ occupauit honores primos: cum quâ nec vlla fouit opinionum dissidia, sed habitus est semper ab omnibus Magister.

Hoc tempore ratus, haud prodesse parum ad Scripturæ sacre cognitionem posse, si studeret Hebræis litteris; in eam curam se coniecit, institutus per initia ab Ioanne Harlemio Societatis Religioso, qui & peritissimus eius linguæ, & Bellarmino erat probitate simillimus. Pòst regens ipse se in ea studia absque vllijs adiumentis, breuî adeò profecit, vt potuerit linguæ eiusdem tradere præcepta, multò sanè faciliora, quàm ante eum diem vlli tradidissent: eaque typis edita, sunt trita iam manibus addiscentium. Interim ornatus eâ peritiâ, euasit vnus è numero illorum, quos Antistites habet Diuina Sapiencia; & nihil habuit tam proprium, quàm vt inuitaret alios, quò eadem & ipsi sectarentur.

Nonnullis verò existimantibus, operam esse laboris molesti discere & pronuntiare
voces

voces asperas atque anhelas, paratum se instruere quemlibet promisit, intra dies non amplius octo; & ad tantam notitiam perducere, ut posset per se, tantum adhibito codice vocabulorum, eius linguæ Scriptores intelligere. Neque abfuit promissis fides: ut etiam hinc deprehendi queat, non à vero distare, quod de Blesillâ scribit S. Hieronymus; Hebræorum sermonem, non mensibus, sed diebus paucis eam didicisse. Ergo ubi timidiores quosque animauerat, cœpit, per Imaginem Academiæ, in linguâ Græcâ & Hebraicâ plurimos exercere; ut Auditores, quos erudiebat, possent Diuinam Sapientiam ex fontibus ipsis in posterum haurire.

Necessitas docendi, quæ à nemine didicerat, & vis ingenij acerrima; memoria insuper tenax, ac ferè perpetua; continuatio demum diutina studiorum, causæ fuere profectus huius admirandi. Et verò fit quoque credibile, profectum eundem, ac tantum doctrinæ lumen in eo donum fuisse, descendens à Patre luminum; iuxta dictum illud sacrum: *Siquis indiget sapientiâ, postulet à Deo, qui dat omnibus affluenter.* Sanè cum humanæ mentis ea sit imbecillitas, ut ad plura eodem tempore vix, aut ægrè sufficiat; haud satis mirari possumus, quo pacto intentus

tus assidue animus in tot munia, docendi, concionandiq̃ue, & confitentes audiendi; hæc obire singula potuerit perinde, quasi numquam libatis viribus ad eadem accederet: legere insuper Patres omnes, ac partem maiorem Auctorum, qui de sacrâ doctrinâ scripserunt: euoluere volumina Conciliorum, vel qui summatim ea referunt; molem etiam Pontificij Iuris, & quæ in Ecclesiasticis historiis traduntur: idq̃ue septennio, quo apud Belgas fuit: quorum tamen Auctorum numerum si quis cum totius vitæ annis conferat, ætatem vltra putet. Neque modò accuratè legit; sed & profundè penetrauit, deditq̃ue de omnibus iudicium certum: quod apparet ex libro de Scriptoribus Ecclesiasticis, in quo censentur Auctores circiter cccc. Tametsi verò aliunde colligi posset, librum eundem ab eo septennio natum esse; veritas huius rei adhuc peti ab his potest, quæ Bellarminus in præludio Catalogi narrat his verbis:

Ante annos circiter quadraginta, cum me ad sacram Theologiam in scholis explicandam compararem, in lectionem veterum Scriptorum non indiligenter incubui: tum vt eorum doctrinam haurirem; tum vt legitima & vera eorum opera à falsis & supposititiis separarem. Itaque scripsi libellum de Scriptoribus Ecclesiasti-

siasticis; additâ censurâ, quâ notabam, quæ illorum opera essent certa, quæ dubia, quæ manifestè supposititia. Hic meus liber, me partim nesciente, partim etiam nolente & prohibente, ad manus multorum deuenit. Quare, ne forte post obitum meum in lucem edatur imperfectus & mutilus, ut solent eiusmodi libri frequenter emitti, eum in hac meâ ultimâ atate recognoui, expoliui, & auxi, atque in lucem dare constitui, ut vel communi utilitati deseruiat, vel saltem inemendatus & imperfectus neminem offendant. Hinc accommodari meritò iuueni Bellarmino elogium illud potest, in quo de sancto Hieronymo iam sene S. Augustinus: Hieronymus, inquit, Græco & Latino, insuper & Hebræo eruditus sermone: hîc omnes, vel panè omnes, qui ante illum ex utraque parte Orbis de doctrinâ Ecclesiasticâ scripserunt, legit. Ut gauisus propterea sim hoc idem sentire de eo Desiderium Cardinalem Scagliam: siquidem & ipse, Bellarminus, inquit, de re quauis datâ promere tam expeditè solet, quæ Auctores alij de eâ scripserunt, ut laude conuenientissimâ dici possit, omnes panè Scriptores legisse; sicut de S. Hieronymo diuus Augustinus, & de diuo Thomâ Aquinate alij narrarunt. Itatum ex variis quasi elementis congregauit materiam, vnde extrui ad admirationem opus Controuersiarum posset; hoc est, Pro-

pugna-

pugnaculum & Turris David, ex quâ mille clypei pendent, & omnis armatura fortium, vt Ierusalem nostra aduersus oppugnationes hostium defensa sit : quemadmodum interpretatus est Cæsar Cardinalis Baronius, in Annalibus Ecclesiasticis, ad annum Salutis LXXXIII.

CAPVT IV.

Virtutis opinio, quâ in Belgio vixit; ac eius in Italiam reditus.

Obséquens erat Robertus aliorum beneficio, sui & rerum suarum oblitus; cùm Præpositi Societatis, quorum interest subditorum æstimare virtutes, monuère, vt Religiosam Professionem quatuor votorum emitteret : id quod effecit, octauâ die à celebritate SS. Apostolorum Petri & Pauli, anno M. D. LXXII. Ergo, quia Societas homines non nisi virtute eximios in ordinem Professorum deligere solet; sicut Bellarminum dixi Louanij venerationi habitum ob ingenij & eruditionis famam, ita iam aliqua subdam de eius alterâ laude, quam à virtute promeruit. Si enim spectes, quantum in eâ profecerit; videbitur spatium cogitandi de studio eruditionis non habuisse : cùm tamen, si eum consideres præcellentem in sapientia

pietatiæ rebus, nihil aliud videatur, aut egisse, aut agere potuisse. Ab hac parte talis habitus est, ad cuius velut vnici exemplaris mores se ceteri formarent: adeò numquam vestigium extra viam virtutis ponere videbatur. Primum studium eius, dum aliis traderet Doctrinam sacram, erat cordis custodia; ne fortè animo innasceretur tinea sapientiæ, nempe opinio sui, quæ pietatem detereret paulatim. Id verò est affecutus tam pulchrè, vt obstupescerent cuncti, tantam esse concordiam in eo prudentiæ summæ, & ferè puerilis innocentiae. Ita se dicto audientem præbebat, ac si prudentiam penitus exuisset. Virtus interim imperata exequentis, veluti pabulo nutrita crescebat. Consilium operis cuiusque faciendi à Deo petebatur, qui & inspector illius erat: eiq; vni si placuisset, credebatur fore prorsus, vt tū omnibus placeret. Ad eum finem concinnauerat sibi modū quemdam breuem, iuxta quem exerceretur; qui inuentus inter eius pugillares, hæc habet:

Reputes, inquit, frequenter hac tria: Primum, à Deo quid velis; Secundum, à te Deus quid velit; Tertium, quæ res impendant, ne hac demum exequi studeas.

Deinde scopum addit; in quem debeant vires animæ collineare. *Exerceberis, inquit, hoc ordine: I. meditaberis, & conicies te in nihilum*

hilum tui; quia non es veriùs, quàm es. II. constitues perfectè te exheredem tui. III. Numini offeres te. IV. dedes te eidem Numini donam. V. dedicabis te consecrabisq; victimam, & sacrificium.

Postremò descendens ad leges quotidiani moris vitæ suæ, alia hæc subdit: *Cùm expectus lucem primam videris, subeat animum cogitatio, te in vitâ hac peregrinari. Ideò nihil curandum, quàm vt itineribus tuis directè ad Deum abeas: talia verò meditans orabis, exoneret te Deus tuimet sarcinâ graui, vt vacuo liberoq; ad eius voluntatem animo properes.*

In meditatione & in re diuinâ hoc age, vt cum Deo unum sis, & quàm minimi pendas, si forè in sensu anima non sit voluptas vlla.

Non sis prolixior ad eam apparatus, sed sit contentione plurimus: aestimes verò, non ipsum te illum esse, qui celebrat; sed Deum, quem induis, & cuius, tametsi non pro mensura, personam imples.

Cùm ante tribunal mentis conscientiam excuties, multus eris in charitate erga Deum, & in noxarum disquisitione brevis; quam nil opus esse nimiam; ac post mergèris in rubro mari Sanguinis Christi.

Dum te induis, aut nutris, dum res procreatas alias usurpas, presentia urgeat te Numinis: cui specula vnde videt, sunt ea quæ sunt; sem-

F

per

per enim intra nos adest, extra nos numquam abest. Horis, quæ veniam laborum ferent, meditare hilaris atque affabilis esse, & cura, ut vis intentioq; animæ remittat ad obsequium Dei: eiusdemq; illustrationes celare memineris perinde, atque si ab illis obscurus esse. Noctu, quando cubitum ibis, cogites modum, quo super Crucem Christus Dominus membra reclinavit propter nos; & cures, ut te somnus occupet stratum super eius pectoris sanctissimum Vulnus.

Negotia demum ne perperam agas, ea incipies cum fiduciâ magnâ, & mente in calum sublatâ probabis eadem prius ad lumen Dei.

Atque hæc pars aliqua est descriptionis, quam sibi proposuerat pro ædificio animæ extruendo erigendoque: pro quo ei lenem ascensum res omnes aspectabiles ad ipsarum Auctorem dabant, & is torrente voluptatis ipsum irrigabat, atque impetu dulci fluminis lætificantis. Consolationes has, ut erat ab ingenio pius, velare nitebatur: sed obscurabat illas, non occultabat; quippe cum eas unusquisque agnosceret ex luce illâ exempli, quâ emicabat. Sed & Deus etiam opinionem eamdem de ipso interim confirmavit.

Erat in Louanienti Collegio, dum ibi Robertus viueret, è Societate vnus, cui ab annis multis in crure vlcus ac tabes. Medici & Chirurgi tentauerant artis adiumenta omnia,
vulnus

vulnus non curauerant. Æger proinde anxius animi, ac videns humanam curam morbi pertinaciâ superari, reputare intra se, num vir suppeteret aliquis factus ad cor Dei, cuius impetratione sibi ad salutem aditus panderetur: & dum hoc secum agitat meditabundus, Bellarminus deprecator apud Deum efficax & gratus visus est; iniectaâque spes, fore ut conualesceret statim, si post sacram exomologesim, etiam Synaxi ab eo reficeretur. Non fuit fides irrita: Rector annuit; ille ad Roberti aures conscientiaë sectera deponit, atque eius manu sanctissimam Eucharistiam sumit: & ecce redit in tibiam sanitas; attonito Chirurgo, dum biduo triduove regi vulnus aspicit viuâ & nativâ cute, nullo memori indicio relicto morbi tam diuturni.

Dum in Septemtrione hoc ipso tempore à Sapienciâ diuinâ Dux tam egregius absoluebatur, ut sub eius obtentu nominis vindex ille Ecclesiæ ac Fidei Romanæ animus aperiretur tempore suo; varias in eis partibus dæmon excitauit turbas. Damnauerat Pivs V. Pontifex aliquot pronûtiata Michaëlis Baij, viri cetera eruditi, ac primæ litteraturæ; quæ tametsi censura Apostolica in perpetuum aboleuerat, adhuc à nonnullis contemptim omnia eludentibus probabantur, asserenturque. Veneno, quod accipiebatur incautè,

& perniciosè inficiebat , remedium excogitavit Bellarminus , quàm potuit , præsentissimum. Ne serperet latius contagio , apud se statuit ; si contra Baium apertè congregedetur, fore , vt qui sectæ eius adhærerent , se hostis loco haberent , auerterentque à medicamento animum : ex quo non subsequeretur sanitas . Igitur modum optimum sanandi eos , qui nec errores suos nec remedia ferrent, existimauit fore , si hominis commenta argumentis rationibusq; conuelleret , ita circumspiciens dicta sua, vt à nomine Auctoris abstineret : quia hoc præcipuè posse eorum exasperari animos , sentiebat : scriberet verò perinde, ac si prodiiissent ea, siue olim, siue recens ab Hæreticis. Ita salubri consilio speciem aduersarij celans, simul hostibus securitatem , erroribus interitum , veritati triumphum dedit.

Sed cùm frangere viribus ingenij eam vim potuerit, non ita sedare potuit impetum belli, atque armorum. Euenere anno ipso , quo se religiosâ Professione Deo mancipauerat, defectiones Urbium aliquot Belgicarum à Philippo Rege eius nominis II. & fama erat, Principem Aurasij suam instructissimam aciem in eas partes effusurum , vt Louanium vi occuparet. Quæ Ciuitas (quia nihil satis præparati habebat ad vim aut obsidionem tole-

tolerandam) parum tuta videbatur. Disiectis itaque metu animis, timorem augebat, quòd Hæretici Calviniani, quòrum erat ingens colluies in exercitu Principis, cùm sœuitiâ pro virtute vterentur aduersus omnes Catholicos, adhuc contra Ecclesiasticos viros furerent immaniùs. Hinc Religiosi Ordines deliberarunt Louanium deserere; dum iam ibi præsidis dispositis, omnia castris, quàm vrbi similia viderentur. Consilium laudabatur etiam propterea, quòd hi ad militiæ munia inepti, nec urbem tueri, & numero nocere rei frumentariæ potuissent. Dum ea disponuntur, fama nuntiat hostem adesse propiùs, quàm timeretur, & esse ferè in conspectu territiæ Ciuitatis. Proinde Collegij Rector, æstimans optimum factu, si nostri quoque tempori cederent, seque impendenti periculo eximerent; mandat vestem omnes mutent, & capillum refecent: quò facta criminibus æqualitas spatium in medio non relinqueret coronæ Sacerdotalis, ex quâ Ecclesiastici esse deprehenderentur. Pòst nummorum eis aliquid distribuens, binos ac binos dimisit, vt in loca tuta commigrarent.

Hic Bellarmino frequens occasio fuit vetera iterandi proposita, confugiendi quæ sub alas Diuini patrociniij. Duæcum pedes cun sociis, vitabundus iram hostium, profectus est,

est, viribus destitutus, & animi anxius; cū incurreret in oculos vbique mors. Verū nequibat inter hæc extrema perire, qui posuerat Deum adiutorem suum; quantumvis vigeretur rebus vltimò deploratis. Dum pergunt ambo, Robertus itineris continuati labore delassatus, & vix sufferens anhelitum, colore mutato, propè linq̃ui animo cœpit: ex quo vnà cum comite hæsit aliquantulum stratus in viâ regiâ; quæ res haud periculo aberat. Ibi cū fortè oculos tolleret, situm se animaduertit sub Reorum patibulo, quod passim publicis viis ad facinorosorum terrorem aut pœnam statuitur. Tum verò visa sunt parata omnia, & si hostes ingruerent, suppetere instrumenta Martyrij. Quare bono, inquit, animo simus; nam, vt interpretor, suspendium hoc ceruicibus nostris vacat. Interim cursu incitato, & fugæ magis quàm itineris modo, Rheda veniebat; subsidium de Cælo, vt Roberto in necessitate illâ subueniretur. Qui vehebantur, vitabant etiam ipsi Principem Aurasij, communem hostem, quippe aduersæ factionis, quamquam hæretici essent. Ergo cū ad locum deuenere, vbi Robertus fessus procubuerat, consistunt, deq̃ue eius defectione rogant. Rhedarius erat Catholicus, & probus, hæreticisq̃ue infensus; atque vt prius consueuerat

rat

rat quotidie rei diuinæ interesse semel, tunc ad detestationem hæresium decreuerat bis eidem interuenire; Sacerdotibus verò prodesse pro suâ inopiâ, quandoquidem in eos omnis crudelitatis exemplum ederent hostes. Vt cognouit itaque, eum, quem ita motus & vires destituerant, Sacerdotem esse, tametsi vulgi veste amiciretur; obuénisse occasionem ratus, quam optauerat, haud passus est in campis obnoxiam hostibus ducere animam: sed in Rhedâ locum, vbi assideret, concessit spontè, ac per amoris officia omnia, ad tuta deuexit: & sic Robertus Duacum venit. In quâ Ciuitate etsi pestilentiam offendit, commune malum; haud permisit Deus, eum inquinari contagio: mansit verò donec impetus ille hostium, obortus repentè, veluti turbo caderet; posteaque ad labores pristinos remigrauit.

Id à Cardinali Bellarmino cùm inter priuata colloquia Cardinalis Crescentius audiuisset, tanti æstimauit, vt ad vitæ eius venerationem addito iureiurando plura testificans, in fine habeat: *Fuit miraculo prouidentia à morte seruatus, sed non fraudatus gloriâ Martyrj, cuius occasionem animo tam alacri arripere non dubitauerat.*

Tandem, etsi Louanij laboribus assiduus illud promeruerat, vt certatim à nostris do-

mi, foris ab externis, omni significatione honoris ac beneuolentiæ coleretur ; tamen quia ita erat in deterius eius prolapsa sanitas , vt Medici renuntiarent, absque certo discrimine, haud posse ipsum ibi diutiùs morari ; religio fuit ijs, qui Collegio præerant, pati iacturam hominis, ex quo in res communes vtilitas tanta speraretur. Ad Generalem Præpositum ergo dedere litteras , vt ipse ægrescentem reuocaret in Prouincias noti & familiaris cæli. Cùm in Belgio itaque fuisset septem annos, prorsus vt initio prædixerat, ex domicilio, in quo tantum amoris opinionisque collegerat, reparandi causâ hebetes vires, à Maioribus suis Romam auocatus est. Sed famâ mansit tamen, manebitque perpetuò : & adhuc Louanij, in loco Sodalitatis omnium Sanctorum, cathedra eius , in tanti viri memoriam custoditur.

Erat illi necessarium iter per Regionem, in quibus, quia grassabatur Lutherana & Calviniana pestis, videri debuissent Religiosi viri habitus & Sacerdotale nomen odiosæ res. Ideò suaserunt Patres, vteretur communi habitu forensi, & cum viatorio ornatu, quo Laici solent, se itineri daret : nempe succinctus ferro, & fistulis bellicis ante ephippium equi suspensis.

Sic dissimilem virtuti suæ indutus habitum,

tum, urbem vix erat egressus, cùm comites habuit Hæreticos nescio quos, qui & ipsi, vt Italiam viserent, iter eò auspicabantur.

Hos (vt ingenium ei conciliandæ gratiæ, & promerendis animis, mirè efficax tuit) sermonibus variis, facilè in amorem sui admirationemque perduxit. Maluit verò ab eis appellatione Romulus nuncupari, nec falsò: ex tribus enim, quibus fuerat in Baptismate salutatus nominibus, vnum id erat. Illi consuetudinis dulcedine illecti, Romulum suum viæ Arbitrum ac Regem statuerunt : sed ipse hoc agebat industriâ magnâ , ne se Sacerdotem proderet ; & parte ex aliâ vrgebat Diuini officij pensum. Hora cùm appeteret, stimulos equo subdebat, vt quantum poterat, effusis habenis anteiret ; dictitans interim iocò, se itineris Regem præcurrere, vt securi de viâ comites redderentur. Ita dum lentiùs adequitarent alij, librum è conditoriâ thecâ extrahebatur ; persoluebat tributa horaria Deo suo ; ac post reductis habenis, comites vectatione lentâ opperiebatur. Excesserat his custoditus modis Alpium iuga, valetudine nihilo melior : ore ac membris adhuc in eum pallorem albensibus, vt facilè appareret, naturæ detractum esse omne quod roboris, quod floris erat. Secùs, cùm incurrebant Italiæ colles campi que, & assueta oculis regio, & cælum

sub quo natus educatusque esset : tum enim exhilarari salubrius, atque in dies valere prosperius. Genuæ comites in meritoriâ domo reliquerat, excusatione vsus, quòd deberet ad amicum diuertere : & sic ad Collegium venit, vbi à Francisco Adorno, Præposito Prouinciali Societatis I E S V, hospitali charitate exceptus, seponere tutò vestium omnem simulationem potuit.

Sequens cùm reluxit dies, dum aris ipse operaretur, Hæretici comites eius, per urbem, vti fit, spatiabantur. Ingressi fortè templum, vbi eum respexere perlitantem aris habitu sacro, dixere admirabundi, *Ergo heri noster Romulus profectò factus est Iesuita.* Reliquo in itinere monitus est, vt Mediolanum declinaret. Etenim, quia vt dixi, eius præstantiæ fama non Belgij se finibus tenuerat, sed Gallias quoque Italiamque vniuersam peruaserat ; metuerant Patres, ne Carolus Borromæus Cardinalis, & Ciuitatis Antistes, penes se concionandi causâ ipsum attineret, sicut flagitauerat sæpè : quæ res indicium fuit opinionis magnæ, quâ sanctissimus & vigilantissimus Præsul Bellarminum prosequabatur. Politianum ergo ad patrium solum venit, non tam vt componeret res domesticas nescio quas, & vt solaretur suos id obnixius petentes, quàm vt corporis pridem affecti sanitatem

tem

tem reuertentē in Patriā confirmaret. Quod vnicuique Medici credunt, aduersus inueteratas ægritudines, remedium esse. Intrauit in Urbem expectatissimus; eoque gratior eius conspectus fuit, quod cum raras ab eo litteras domestici, ex quo excesserat finibus Italiæ, suscepissent, sæpè eum complorassent, tamquam ab odio Christianæ Religionis enectum insaniâ hæreticorum: ut est proiectus amor ad credendum æquè bona quæ sperat, & mala quæ metuit. Confluere tum affines, & amici omnes; reditum gratulari, & miscere sermonibus omnem beneuolentiæ modum. At ipse nihil flecti blanditiis interim: sed tractare negotium animæ, & per omnia veram exhibere suis & ciuibus charitatem. Ab hac tantum charitate inuitatus, postea in Politianum rediit; ut cum ægra decumberet Hieronyma Bellarmina eius Amica, & Thomas Bellarminus Frater.

Quo tempore ipsi Hieronymæ, cum vis morbi eius ingrauesceret, adedò ut actum de eâ Medici pronuntiarent, indicauit imminentem obitum, & in eo vitæ postremo actu (qui si decorus est, quidquid animus fecerit antea, delet & honestat) adhortatus est, ut in Cælum itura, muniret se sacris Ecclesiæ adiumentis. Dein perpetuò, dum expiraret, assedit; ac pro animâ etiam, ut placide quie-

quiesceret, piacularibus sacris Deo pluries litauit.

Narratur quoque, vt Fratri prodesset, qui breuī conualuit, noctem totam fusus in preces perseuerasse, impetraturus, vt vis morbi remitteret; si hoc in Dei honorem, atque adedò in ipsiusmet Fratris bonum cederet. Et tametsi constet, ægrescenti curam omnem adhibitam; relinquitur locus piæ persuasioni, vt credatur, violentum morbum, efficaciam etiam supplicantis cœptum imminui. Nam nocte illâ cessauit febris vehementior; & tantum æstus noxiæ reliquæ in ægro superfuerunt.

Sed vt ad priora redeam, eo interuallo, quo, rediturus Romam, in Patriâ fuit, Sorores duas, quæ domi erant nubiles, rogauit seriò, expromerent liberè, vtra insideret mentis procliuitas maior, ad virginitatem, an ad nuptias? & hoc petiit, vt cognati de ipsis grata decernerent. Inter has verò fuit Camilla Bellarmina, ex cuius ore hæc accepimus. Adhortationes insuper pias ad sacras Virgines habuit, eisque confitentibus aures dedit, præcipuè verò Virginibus S. Bernardi. Denique, cùm nemo ad ipsum accederet, qui non rediret innocentior; expeditus Patriæ curis, colore & viribus melior, cetera optimus, Romam peruenit: vt non posset Ciuitas

tas

tas abscondi, septem supra Montes posita;
atque vt lucerna ardens ac lucens, super candela-
brum sita, consulgeret omnibus qui in
domo sunt.

CAPVT V.

*Controuersias Fidei Romæ, vniuersali
cum plausu, explicat.*

INter Apostolicas sollicitudines, quibus
ab incunte Pontificatu Gregorius XIII.
gloriosi nominis Pontifex, animum Patris
gerere in Principatu visus est, haud postrema
fuit id moliri, vt quas Nationes hæresis cor-
ruperat, eas ipse restituere charitate & magni-
ficentiâ summâ niteretur. Plura ad eum fi-
nem in Vrbe Collegia & Seminaria crexit, vt
in eis gentium diuersarum ingenia ritibus
Religionis veræ instituerentur: quò nimirum
Prouinciis eâ contagione deprauatis occurri
efficaciter posset. In iis exequendis conati-
bus immortalis cum gloriâ & Fidei incre-
mento constans, anno M. D. LXXIII. opus
auspicatus est Romæ à stabili & locupletissi-
mâ fundatione Collegij inclytæ Nationis
Germanorum: in quod acciri voluit post-
modum, numero benè magno, nobiles at-
que delectos iuuenes, ingenij naturæque lau-
de præstabiles; quò ij pro capite atque arce
Eccle-

Ecclesiæ Vrbe Româ, arma lucis induerent, contraque peruicacissimos ac Religionis quotidianos hostes sic certarent, vt vincerent, quando in Patriam milites Fidei regrederentur. Vt mentem hanc animæ magnæ Præpositi Societatis, quibus tantæ educationis cura demandata erat, quoad possent, proueherent in maius, decreuere in Romanâ nostrâ Academiâ (quam ab eodem Pontifice Maximo, anno M. D. LXXXI. magnificentissimè fundatam, Gregorianam appellarunt) nouam prælectionem inchoare de Controuersis Fidei, vt miles nouitius ac tyro, qui ad victorias formabatur, ibi omni armaturâ fortium instrueretur. Haud parvæ iudicium rei Patres tenebat, qui vir optimus & aptissimus ad opus foret tantum, quantum vnius hominis ingenio vix peragi posse iudicabatur. Requirebat enim non peritiæ vnius Magistrum; sed cui linguarum potissimarum sermo in promptu, historiæ vetustatis ad manum, temporis exacti ratio in numerato essent: qui demum posset multâ luce, sed tractu breui, explicabiliq̃ue methodo, immensum aliarum super alias aceruatarum rerum cumulum disponere, vera gradu stabili firmare, & falsa impulsu lubrico demoliri. Ad id muneris, quòd multò sanè maximum, tametsi honorificentissimum erat,

vnus

vnus Bellarminus idoneus visus est, ac Magister tantæ institutioni par; tum doctrinæ opinionone, quâ apud omnes clarus erat, tum comprehensione variâ multiplicis disciplinæ: de quo vtique mirâ consensione prædicarent cuncti; sufficere vnum, modò is Bellarminus foret, vt hostes Fidei euerteret vniuersos. Quemadmodum *vna mulier Hebraea*, quam Deus pulchritudine armavit, *fecit confusionem* in castris Holofernitis, & in domo Regis Assyriorum.

Huius famæ itaque consensu elatus ad iustam fiduciam sui, succedensque imposito oneri, sustentaturus Religionem & Cælum, labore inexplibili cœpit statim aggerere coniunctim, ea quæ apud Auctores sparsim legerat; quò in vnum corpus coalescerent omnia. Sed & Deum votis subinde implorare, vt doceret manus suas tractare gladium spiritus, quod est Verbum Dei. Sic anno M.D.LXXVI. ad finem Octobris, initium ~~scribendi~~ fecit, ac superauit longè famam; cùm non intelligerent homines, quonam pacto vnus animus rerum congeriem adeò fuscâ indigestamque committere, atque distinguere illud permixtum chaos collidentium se inuicem sententiarum potuisset: ita vt in lucem claresceret, quæ prius quorundam ingeniis noctem parere videbantur.

In

In disputationibus , dum ingenium pugnaret acrius , reliqua pars animi regere moderatè omnia, & se victoriæ capacem , quàm auidam ostendere videbatur. Suas ratiocinationes promens, per spatia illa mentis, quibus discurrere dicimur, incitatus ac vehemens ita ferebatur, vt quiuis aduerteret, cum hoc vnicè conari, quò veritatem assequeretur . Et si verò pro tractatione Controuersiarum hoc habuit primum & potissimum , vt Diuinorum librorum oracula , volumina Conciliorum, sanctorum Patrum pronuntiata adiret consuleretque : quoties occasio tamen obueniret, satis ostendit, quid posset in scholasticis quoque disceptationibus . Cùm aliquando de Trinitate publicè aduersus P. Rutilium Ciamberlinum, virum ingenio præstanti, differeret , P. Gabriel Vasquez , qui certamini Præses erat, demiratus argumenti acumen & pondus, & quantà illud vi atque arte contorqueretur, dixit fertur : Ergo in subtilioribus his quæstionibus ingenio est tam acri, sicut in re ceterâ, Bellarminus? Quæ vox à viro egressa in eo genere opinionis tantæ , permagno æstimari debet. Contrà cùm obiecta refelleret, vires ei veritas & ratio, non vaniloquentia aut iactantia ministrabant . Narratur , cùm iunior tueretur Philosophiæ propositas theses, haud fateri erubuisse , deuictum se oppugnantis

gnantis argumentatione; vsque adeò peruer-
sam recti verecundiam superaauerat. Quin &
Magistro innuenti, vt eam partem ratiocina-
tionis negaret, in quâ pugnae vis tota verteba-
tur, dixit præcisè; tunc se prorsus animo ca-
dere, quando neganda sit cognita semel veri-
tas, cum illius ex eo loco propugnatorem age-
ret. Atque id consuevit deinceps ad postre-
mam ætatem vsque, etiam quando cunctis
venerationi erat.

Ex eo studio veritatis nascebatur, vt quid-
quid ingenio pareret, non ei lucem publicam
daret, nisi longâ consultatione ipse rem excu-
teret primus, dein iudicio subderet aliorum.
Ex quo suspexere in eo cuncti doctrinae celsi-
tudinem cum demissione; quâ solitus fuit,
raro exemplo, censuræ acquiescere penitus:
tamen, vt occasiones variant, ingenia dissi-
milia sæpenumero consularet. In recogni-
tione hac Operum suorum usus est omnium
frequentissimè Mutio Vitellesco amicorum
optimo, qui nunc Societati vniuersæ præest:
sæpè etiam Benedicto Iustiniano, & Andrea
Eudæmon Ioanne, ab eo tempore, quo Mu-
tius factus est totius Ordinis Præses; idque
veneratione supremi muneris, & occupatio-
num maximarum, non audens eum ab re
communi deuocare priuatim ad sua. Hi fi-
deles monitores & amici, vel syllabam vnâ
G cense-

cenfebant liberrimè ; tum quia cuperēt Ope-
 ra eius effe adeò compti ornatus , vt neque
 naxuum haberent; tum quia fcirent eius inge-
 nium ad amicorum perfuafiones factum ,
 monitoribus afperum effe vel repugnans non
 folere ; imò potiùs de re mutandâ ftatim de-
 liberare, dictorumque priorum obliuionem
 pati. Interdum illud folùm vfurpabat : *Sen-
 tiebam ego aliter : fed iudicium veftrum opti-
 mum eft.* Quin imò, ficubi cenfura anceps fo-
 ret, & ipfius meditationi relinqueretur ; reti-
 neri, an induci res aliqua debuiffet, feueriùs
 femper aduerfum fe pronuntiabat. Clariùs,
 quanti æftimaret , vitia fcriptionis fuæ (vt in
 propriis quifque rebus damnandis hebetior
 eft,quàm in alienis) aliorum ingeniis notari,
 tum oftendit,cùm Benedicto Iuftiniano Ex-
 planationes in Pfalmos mifit, vt eas recogno-
 fceret. Placuerant illæ quidem legenti , fed
 ne amicum intra pectus dumtaxat haberet,
 vereri fe ait , ne à fine deficerent , quem eis
 optabat; propterea quòd breues nimium , &
 aliquantulum aridæ viderentur. Bellarminus
 cenfuram accepit, decreuitq; typis opus sub-
 trahere: cumq; aliorum arbitria contrà operi
 laudem illam ominarentur,quam ei confen-
 fus Mundi postmodum dedit , nihilominus
 fatigandus amicorum precibus diu fuit , an-
 tequam illius editioni affentiretur . Sed res,
 quam

quam ardo, longè aliter cessit. Capuæ ad populum Epistolas S. Pauli, ordine illo, quo in re diuinâ prælegi solent, ex superiori loco exposuerat, & cum de iis edendis cogitaret, Mutius Vitellefcus rogatus Censor, post adhibitam volumini mentem, haud omnino probauit consilium operis edendi. Ex eâ die opus lucem amplius non vidit, cœpitque silentio perpetuo vrgeri; nec adduci Bellarminus potuit, vt vel ipse ad opus rediret animo, vel aliorum tentaret iudicia, quod Mutius impensè cupiebat. Sed sicut amicior ei nullus: ita postquam illi res suas permiserat, proprium iudicium de eis penitus exuerat.

Tradunt plurimi expertos se id, neque perarò, cum Robertus super opiniones Theologicas, vel super incerta conscientie consuleretur, ire solitum in sententias aliorum; haud secus, quàm discipuli soleant, quando Magistri adsunt, & definiendo aliquid pronuntiant. Hinc Andreas Eudæmon Ioannes, ex viri admiratione syngrapham ipsius attinebat penes se venerabundus, in quâ cum ei Opera nescio quæ recognoscenda transmitteret, his verbis usus est: *R. P. Andrea Eudæmon Ioanni, vt dignetur videre ista scripta, & iudicare, utrùm sint digna luce an tenebris.* Neque verò simulatè, aut per speciem officij, sed scribebat hæc ex animo: nam censurâ peractâ

100 VITÆ ROBERTI CARD. BELLARM.
rogauit hominem seriò , vt promeret laten-
tem animum, & tamquam cum fratre secum
loqueretur . Quippe se non id petere , an
Opus famæ plus esset habiturum, sed an spe-
rare fructum inde possent boni mores. Cum
ille, de fructu rem esse certam , de plausu nu-
tare in ambiguo , diceret ; tum subdidit ipse:
*Vt prodesse possim, scribo; cetera, si punctum hoc
tulerò, iactura non adscribam.* Idem narrat,
cùm aliquando Cardinalis atque ipse de re
propositâ fortè dissentirent , dubitareturque,
vtram in partem pronuntiasset S. Thomas;
Cardinalem postmodum, quia Auctorem il-
lum euoluens reperit haud sibi eum suffraga-
ri, statim id amico per Epistolam indicauisse.
Sed tum maximè, aut numquam aliàs, appa-
ruit hæc eius virtus, quando Volumina Con-
trouersiarum disposita , vt in lucem edi pos-
sent, non modò æquanimiter , sicut ipsemet
deinde Benedicto Iustiniano testatus est , sed
cum hilaritate etiam passus est à Patribus So-
cietatis in Germaniâ, quoad pauculas opinio-
nes immutari, in spem fructus inter Hæreti-
cos vberioris. Quæ res cùm apud vulgaria
ingenia etiam rarò atque ægrè impetrari so-
leat; æstimari potest, propè vltra modestiæ fi-
nes esse in viro , qui in hoc genere studiorum
excessit æui sui Scriptores omnes. Sin verò
dogmata ipsa fidei, opinionésve ab Auctori-
bus

bus optimis neque numero paucis depromptæ, vel etiam momēta rationum prima, quæ assensu stabili, aut fundant verum, aut mores instruunt, eîus in Operibus censurâ notabantur; dici non potest, quàm stantem se immutabilemque præberet. Clarè id agnitum est in his, quæ euenere circa editas opiniones *De prædestinatione, De auxiliis diuinæ gratiæ*; de quæ obligatione in pauperes distribuendi, quæ à censu annuo superant. Sic gnarus in quibusnam oporteret aut vincere, aut vinci, satis ostendit studio veritatis duci solitum sese; ut ingenium difficile, ac facile, pulchrè sineret ex solâ virtute variari.

Hinc æstimabatur tanti, ut nemo esset animi tam hebes, qui non miraretur texturam doctrinæ tam operosam, in modestiâ ac demissione viri; qui æquè sponte erat omnium postremus, atque necessariò omnium erat primus: difficili coniecturâ, vtra præstaret in eo, sapientia, an humilitas. Hinc Principes multi & Cardinales eum adire, atque inuisere frequenter; certi neminem ab eius alloquiis non reuerti meliorem. Georgius Radziuius Cardinalis, dum adolescens in Vrbe moraretur, quotidie Bellarmini prælectionibus purpuratus intererat; assiduus erat vbi rem diuinam faceret, & frequens apud ipsum domi: id quod habet Bellarminus in Episto-

102 VITÆ ROBERTI CARD. BELLARM,
lâ consolatoriâ ad Ducem Radziuiliũ fratre
m , scriptâ post ipsius obitum. Sed maior
adhuc opinio illa fuit, ex quâ Cardinalis san-
ctæ Seuerinæ , Patronus totius Orientis , &
caput Sacræ Inquisitionis , iterabat sæpius;
Societatem I E s v habere neminem Bellar-
mino parem. Adhibebatur in consilia proin-
de ab eo circa omnia , quæ spectarent ad er-
rores Orientalium Ecclesiarum , & ad Tri-
bunal Sanctum Inquisitionis. Cardinalis à
Monte Alto, qui postea X I s t v s V. Ponti-
fex , dum Operum S. Ambrosij nouam edi-
tionem moliebatur , consulto Bellarmino in
multis vsus est. Possent eadem dici de Car-
dinalibus aliis magnis , Carafâ , Gesualdo,
Veronensi. Cardinalis Valerius etiam ipse re-
fert , commeare solitos ad eum frequentissi-
mos , tum ex his quorum in purpurâ emine-
bat aut virtus aut genus , tum ex viris aliis
primariis , vt super rebus grauissimis ipsum
audirent: cum referrent inde semper certi-
tudinem , & æquanimitem. Denique fie-
bat de re grandioris momenti eo tempore
consultatio nulla, ad quam non accederet
rogatus ; recederet verò Auctor semper opti-
mi, & is, in quo præcipuos prudentiæ nume-
ros inueniri, cuncti faterentur. Sedente GRE-
GÓRIO XIII, Neapoli Romam acciri femi-
na debuit , cui per eos dies nonnullum erat à
sanctitate

sanctitate nomen : sed quia in Vrbe illa innouare nescio quæ pertentauerat , apud Sanctam Sedem iudicium subitura vocabatur. Viuebat tum S. Philippus Neri , vnaque Franciscus Maria Taurulius , qui postea purpuratus obiit. His , & P. Bellarmino demandata quæstio illa interioris causæ fuit , erantque omnes Iudices magni , & in quibus nec excellens virtus , neque cognitio prudens desiderabatur : cum verò in vnam illi sententiam conuenissent , iussit Pontifex , vt femina Neapolim rediret ; sed abstineret ab vsu vaticinij. Externis his testimoniis domesticum postputare , nec possim , nec debeam , quod dubio procul magnum videri debet. Censuræ quærebatur Commentariis Alphonfi Salmeronis viri doctissimi , & qui ex nouem primis Ignatij Sociis vnus , eos composuerat , inter angustias primas Societatis , dum à studiorum sede in subsidia sæpè animarum diuellicogeretur ; Censorem autem expetebat , cuius iudicio inniti posse moles Operis tanti crederetur. Inuentus nullus Bellarmino aptior : tum parendi facultate , tum verò doctrinæ comprehensione variâ , propter quæ etiam à Salmerone nominatim poscebatur. Missus itaque Neapolim anno M. D. LXXIX. mense Maio , intra menses non ampliùs quinque , Volumina illa ingentia euoluit perquam

accuratè, æstimauitque maturè omnia: prorsus vt festinare ad relictum opus videretur. Et quia, exactâ quauis die, adferebat Salmeroni, quæ putaret corrigenda; Auctor semper integram censuram ad eum reiecit, certus, quæ notæ alicui ab eo subiicerentur, ea perfecti esse iustissimi que sensus. Quare periti litterarum Sacrarum, Bellarmino Operis tam eruditi perfectionem, & cultum acceptum referre debent; qui perfunctus eo munere, Romam reuertit, seque prælectioni Controuersiarum restituit.

CAPVT VI.

Iussus à maioribus suis, et à Prouincijs Septemtrionis rogatus, Controuersias imprimit.

QUÆ Romæ circa quæstiones Fidei ab Auditoribus eius scripto excipiebantur, profeminari ea, in Septemtrione præsertim, cœpta sunt; adeò vt breuî alicuius litteraturæ aut honestæ conditionis vir nullus esset, qui sumptu suo, etsi non leui, exscribi pro se non optaret, quæ Auditores earum Controuersiarum, vel ipsi retulerant domum, vel dederant amicis redeuntibus: vt illæ vrbes, quæ quasi agitantibus ventis diffuderant hæresium incendia toto Septemtrione, deflagrarent tandem,

dem, deardereutque ; & vt antidotum per eas, sicut virus olim, in Prouincias manaret. Communis omnium fuit admurmuratio, qui Controuersias primi legerunt, illas non humanæ, sed Cælestis sapientiæ fetum esse; ab eâ sonum, ab eâ vim, & sensum accepisse, cui obstrepere aut obloqui non possint Aduersarij eius. Testes Prouinciæ sunt, auditionis huius & famæ hodieque memores. Quin imò à metu & suspitione mendacij, ipsi me hostes liberant, qui hoc deprædicarunt. Inter hos VVitackerus Britannus, Præfatione ad librum de Verbo Dei contra Bellarminum, *Inter Iesuitas, inquit, maximum & celebre nomen Robertus Bellarminus, homo Italus, aliquot iam annos obtinuit : qui primùm in Belgio Scholasticam Theologiam, post, Romam profectus, Controuersias Theologicas summâ omnium admiratione acclamationeq; tractauit. Cuius dictata sic erant studiosè ab Auditoribus excepta, transcripta, varieg; transmissa, vt quasi καμίνδια quadam, vel ἀποτέγματα haberentur. Post verò, vt huius laboris fructus ad plurimos perueniret, in Epitomen etiam ab homine Anglo redacta sunt. Postremò harum Controuersiarum Tomus primus typis Sartorianis Ingolstadij prodijt, reliqui expectantur suo tempore. Et nunc Bellarminus, tamquam Athleta inuictissimus, à suis celebratur: quo cum nemo nostrum congredi-*

G 5

ausit,

ausit, cui respondere nullus possit; quem vincere si quis se posse speret, ab his insanus habeatur. Rem addam, quæ ostendit quantoperè Controuersia eius Hæreticos expauescerint. Statim atque legi cœptæ sunt; ab eo ipso vestigio temporis idem VVitackerus nouam prælectionem instituit in Academiâ Cantabrigiensi, tantum ut Bellarmini scripta refelleret: nam Lator verò, inquit, huius illas omnium sermone celebratas Controuersias esse nunc ab ipso in lucem editas, ut quales sint, quid valeant, quantum neruorum & ponderis habeant, omnes facile iudicemus; nec alium esse Bellarminum credamus, quàm hæc testentur. Et quanquam Aduersariorum opiniones ex alijs Scriptoribus, qui multi admodum prodierunt, colligi possunt: tamen, quia non idem omnes statuunt de multis causis, & quid potissimum probetur, incertum est; ut parum hætenus constaret, quanam esset Ecclesiæ Romana sententia; nunc edito Bellarmino, melius & certius cognoscemus, quid illi in quaque causâ teneant, quibus potissimum argumentis nitantur, & quæ sit ipsa quodammodo Papismi medulla, quæ non magis in Papâ ipso, quàm in Iesuitis inesse creditur. Cum igitur scirem, quàm foret hominibus nostris optatum, ut Iesuitis istis responderetur, & Bellarmini dictata nactus essem manuscripta, putavi me facturum operæ pretium, si Controuersias easdem

easdem in Scholis nostris, pro muneri mei ratione, tractarem, & noua Iesuitarum sophismata diluerem. Hæc ille. Etiam Franciscus Iunius Gallus Calvinianus, testatur hanc præclaram opinionem excitatam de eo apud Septemtrionem vniuersum. *Cùm in Germaniâ superiore, inquit, essem, ante annos duodecim, & eo ampliùs, audiebam multa de Roberti Belarmini Societatis, ut aiunt, IESV, Opere magnificentissimè prædicari. Nam & plurima ab illo diligenter copioseq; tractari de Fidei argumento in disputationum libris dicebantur, & multorum ea sententia esse, quòd nemo umquam nostrorum hominum integrum illud Opus aggressurus esset refellendum, pedemq; cum tanto artifice, iustâ velut pugnâ, collaturus.* Eodem loco rem ait admirandam esse; occasione huius noui Operis, incensos fuisse adèd multos desiderio iam hauriendi verum inter fontes ipsos, circa Fidei, de quibus ambigunt, argumenta. Innumeros prætereà in Germaniâ, in Gallijs, in Belgio repertos esse, qui postquam volumina ea legissent semel, iterauerant ea, sæpiùsque relegerant, auiditate semper inextinguibili. Hæc verò illa erant, quæ infelicem vrerent. Quippe in eis errorum eментitæ facies, quas Hæretici affingunt vero, non absque infamiâ sectarum, veluti detractâ laruâ, retegebantur; & idèd ex eorum numero

108 VITÆ ROBERTI CARD. BELLARM,
mero non ita pauci in gratiam cum Catholi-
câ Ecclesiâ redibant.

Spes erat ergo ingens , fore vt euaderet
in insignem aliquam vtilitatem Opus iam in
publicis typis , quod in scriptis priuatis adeò
profuisset. Et ideò stimulatì plurimi fuerunt
ex his , qui Religionem & Fidem saluam ef-
se cupiebant , vt ad Præpositum Generalem
adirent, rogaturi , Controuersias Bellarmini
in prælum dari, seu iuberet, seu permitte-
ret. Præposito grata ea postulatio admodum
fuit , vt erat pronus promouendis iis , ex qui-
bus Religioni vel ornamentum , vel securi-
tas oriri posset. Idcirco rem antea secum agi-
tans , Bellarminum accersit , monetque , vt
quàm potest tempestiuè , prælectiones suas
ordinet, quò illæ statim edi possint ; cùm ita
pro Ecclesiæ bono ex peterent multi : vt ,
quæ priuato in loco exercitæ dudum fue-
rant, tandem in theatrum ac mundi lucem
exirent. Credi non potest , quàm præter ex-
spectationem acciderit ad Bellarmini aures
imperantis ea vox , & quàm perculsa grauitè
hoc tam honorifico iudicio singularis eius
modestia fuerit; siue quia minimi duceret sua,
siue quia Præsides numquam ei significaue-
rant , cupere se , vt Controuersias scriberet
perinde ac si aliquando forent imprimendæ:
& cùm ei religio esset , de re cogitare , quam
impe-

imperasset nullus ; ideò , quemadmodum postea narrauit , circa editionem incogitans ad eum diem perseuerauerat.

Dicto audiens tamen cœpit sine sociis auxiliisque statim disponere in ordinem quaestiones illas, quas ipsemet exarauerat omnes. Seruauit verò morem hunc perpetuò, vt ne Cardinalis quidem habuerit, aut à studiis, aut à manu quemquam, cui describenda traderet, quæ composuerat : sed quidquid pareret ingenium, hoc ipsiusmet manus, tamquam obstetrices, colligebant. Ostendunt id propè innumera eius Opera, Conciones, Adhortationes, Tractationesque, & Epistolæ; quarum partem magnam Viri honesti penes se, venerationis loco, habent ; pars alia in Bibliothecâ Collegij Rom. custoditur, vbi & Volumina ipsa Controuersiarum (modò primum desideres, quod nescio quis afflixit imprudens, lacerauitque) scriptaque eius plura reperiuntur. Aliqua tamen Volumina, ex Opusculis eius piis, nempe *de Ascensione mentis in Deum, de Gemitu Columbae, de Aeternâ felicitate Sanctorum, de Septem verbis, & de Officio Principis Christiani*, Leodij sunt, in Collegio Societatis I E S V Anglorum, ita vt fuere primùm exarata manu eius: eaque Volumina ipse vni ex iisdem Patribus Anglis, Romæ iis annis dedit, quibus imprimebantur;

110 VITÆ ROBERTI CARD. BELLARM.
tur ; manentque Auctoris egregij , & de Ca-
tholicis in regno Angliæ optimè meriti, mo-
numentum. Videtur porrò admirandum
quid, ac factu probabile solùm, quia factum
est ; hominem distractum tot occupationi-
bus , & intentum euoluendis tot Operibus
Auctorum diuersissimorum , subire potuisse
(quod de S. Ambrosio legitur) laborem
hunc ferè omnium horarum ; vt Volumina
conscriberet ipsemet sua. Consultò hæc fu-
siùs narraui , vt intelligeretur , quàm sit à fal-
sis hausta criminatione illa , quâ Hæretici vel
eo nomine Bellarmini famam proscindunt ;
quòd spargere deierando non erubuerint , li-
bros Controuersiarum partum esse non vnus,
sed plurium Operi arduo ingemiscientium in-
geniorum : tametsi Bellarminus, quod aiunt,
ductus ambitione, inuidiam aliorum in se in-
cautus acceperit. Sic dum talibus blaterant,
transferunt ad inuidiæ vocabula lucem illam,
quæ oculos ipsorum ægros miserè perstringit.

Verè tamen vnus Bellarminus (quod illi
dixissent æquius) multorum Scriptorum in
se animos & vires gerens , idem inuentor, in-
ceptor, perfector Operum maximorum, bre-
uè ad Generalem Præpositum attulit Volu-
men primum , vt de eo disponderet pro impe-
rio ; cùm diceret sibi abundè factum , quòd
iubenti paruisset. Recognitum Opus à Viris
primæ

primæ litteraturæ, adprobatur, & typis conceditur anno M. D. LXXXI. Volumen alterum prodiit biennio pòst. Tertium hæsit diutiùs, propter susceptum iter in Gallias; de quo suo loco; & anno M. D. LXXXXII. fuit tandem ab omni parte absolutum Opus: quod siue ordo rerum, siue sententiarum pondera, & testimonia Patrum, siue historiarum linguarumve peritia, doctrinæ firmitas & profunditas, in dicendo verò iunctæ simul elegans simplicitas & maiestas considerentur, est inter eius generis exempla maximum. Tenet hoc publica fama, & illud satis affirmat, quòd in solo Septentrione vigesimam habuerit editionem: vt quia meruit ita feliciter multiplicare lucem, non sit, vnde impofterum vel obscuritas ei vel obliuio metuatur.

Longior sim recensendo titulos omnes, quibus Bellarminum Viri doctrinâ, ingenio, auctoritate summi cohonestarunt. Perstringam ex eis pauca, tantum vt fiat coniectura de plurimis, quæ sileo. INNOCENTIVS IX. (vt Augustino Cardinali Valerio Veronæ Episcopo, & Bellarmini perstudioso, retulerat) ob egregiè nauatam operam in Controversiis pro Ecclesiæ defensione, ei Purpuram destinauerat; dedissetque, nisi è viuis immaturè decessisset. Cardinalis Perronius quoties ad Bellarminum iam inter Purpuratos

tos adlectum, ibat, dicebat affleclis suis, *ad Magistrum camus*. Qui etiam Epistolâ, quam capite altero mox reteram, inter multa hoc item habet: Opus Controuersiarum æstima-
 ri à se pluris, quàm aliud quodcumque in Ec-
 clesiâ editum ab annis mille. Cardinalis à
 Dietrichstein de Operibus eius existimat
 posse dici, *Bellarmini libros inoffenso decurras
 pede*. quod de S. Hilarij Voluminibus dixit
 olim S. Hieronymus. Cardinalis de Sourdis,
 cùm subscriberet iuratum Diploma GRE-
 GORII XV. de sacris Pontificum ordinandis
 Comitibus, Cardinalem Bellarminum, Astrum
 non ita multò antè flexum in vitæ vesperam,
 concussoremque Hæreticorum, & Theolo-
 gorum apicem nominauit. *Si sidus illud*, in-
 quit, *quod nuper occubuit, in humanis degeret;*
Bellarminus ille, malleus Hæreticorum, & ver-
tex Theologorum huius sæculi, quid diceret? in
quas laudes erumperet? Cardinalis Vbalдинus,
 eum salutandum censuit Athanasium, & Au-
 gustinum sæculi sui, à Diuinâ Prouidentiâ
 commodatum Orbi terrarum, vt monstra
 hæresium affligeret, atque ad terram daret;
 & huic sententiæ subscribere è Purpuratis
 plurimi. Felix Cardinalis Centinus; *Illum sa-*
nè, inquit, *non immeritò dixerim appellandum*
Hæreticorum malleum, sanctæ Ecclesiæ propu-
gnaculum, Christiana Fidei columen, Catho-
lica

lica veritatis assertorem & vindicem. Hac illa merentur Opera, grandiore feturâ ingenij progenita, ac flumine litterarum è præcipuis Sacri eloquij sanctorumq; Patrum fontibus corriuato inundata. Cardinalis Valerius adferens auctoritatem grauißimam Augustini Valerij, item Cardinalis, & Episcopi Veronensis, Patru sui, meminit de Epistolâ eius scriptâ ad Bellarminum, dum in Societate adhuc priuatus viueret; in quâ, *Sine te, inquit, haud ego possum Roma contentus viuere, quem exemplis tam multis diligo, & cuius sermones adeo me, tametsi senem, erudiunt. Ex Purpuratis Patribus tui sunt memores multi: iidem te cuperent adesse; ita pulchrum est lumen, quo nos collustrare solet tua mens, doctrina tua.* Iulius Sansedonius Episcopus Crassetanensis, in Vitâ quam scribit beati Ambrosij Sansedonij, Cardinalem Bellarminum appellat Principem Scriptorum æui nostri: Libros verò eius ait esse Religionis militantis armamentaria. Gulielmus Taylerus Epistolâ, quam ex magnâ Britannîâ misit, verba sancti Hieronymi vsurpans in Epitaphio ad Nepotianum, nuncupat Cardinalis Bellarmini pectus, Bibliothecam Christi. P. Petrus Cotonus è Societate I E S V, Epistolâ quam Lutetiæ Parisiorum eidem inscripsit; cùm dixisset, haud æstimari pugnx diuersum genus, tueri Bel-

H

lar-

larmini Opera , & Religionis ac Fidei defendere communem causam , hæc subdit:

*Quando Scripta Illustrissima Dominationis vestra defendimus , causam Dei & Ecclesie tue-
mur : ut iam in Galliâ & Angliâ idem sit Bel-
larminista , quod Papista : quemadmodum anti-
quitus pro eodem ponebatur Athanasij confes-
sio , & Fidei Catholica professio.*

Sed videbuntur plus habere ponderis testi-
monia inimicorum ; à quibus , etsi ea fama
Operum eius nusquam benignè audita est,
extorsit veritas tamen , quod negare absque
iniuriâ graui nequiuere. Theodorus Beza
Hæresium Gebennæ Inuentor & Magister ,
cùm in Tomo primo Controuersiarum legis-
set, quæ de auctoritate Summi Pontificis in
eo continentur, exclamauit miser : Vnus hic
liber nos humi omnes prostermit. Per simili
formidine in Britannîâ Academiæ , & Regis
Aula, iam tum initio, Operis admirandi cre-
scentem molem sibi ac posteris suis metuen-
tes, haud habuere negotium maius , quàm vt
Bellarmini Scripta conuellerent ; & tunc non
Cantabrigiæ modò , quod antea dixi , sed in
Academiâ Oxoniensi etiam eius Controuer-
siæ ex instituto coeptæ sunt oppugnari. Eo-
rum quoque rabulæ, cùm pro concione bla-
terant, non plausum, non murmur referunt,
nisi contra Bellarminum garriant ; & deridi-
culo

culo sunt atque contēptui, qui ipsius nomini obrectare non fatagunt. Imò si quempiam viderent aduenire ex solo loco meditandum, aut seuerâ fronte curas voluere, dictum commune erat: Hic homo apud se, aduersus Bellarmini Scripta, machinas disponit. Denique hostes Fidei omnes Opere illo debilitati, postea nihil quidquam valuerunt; & tantum, dum minimè conquiescunt, more anguium capite obtrito, spiris & caudâ inutiliter minantur.

Idcirco Hæreticorum alij sapientiùs Operi Controuersiarum laudem dederunt. Batavi, sicut accepimus, in suâ ipsorum Bibliothecâ Bellarminum collocârunt inter primos. Ab aliquibus candidus Scriptor vocatur, & claris Ecclesiæ ac Pontificij principatus defensoribus qualibet arte par. Sunt qui veluti Gigantem eum sibi proponant, eiusque comparatione, adstantis formâ proceriori, ceteros umbras hominum æstiment & ludibria naturæ. Non desunt, qui Opus Controuersiarum, vnum quidem titulo & nomine, sed victoriâ multiplex, velut instructam aciem putent, quæ hostium vires omnium, vnâ inuoluerit ruinâ. Adprobant alij laudem, quâ idē Opus Cæsar Cardinalis Baronius, in Annalibus suis, Turris Dauidicæ simulacrum habere, cui suppetat armorum omne genus, existimauit.

mauit. Postremò consensus communis ipsorum est, Controuersias eius perfectū Opus videri, quod magnorum exercituum vires gerens, quasi misso in compendium bello, in se tantum virtutis contineat, quantum nequeat colligere totum, quod apud ipsos est, perfidiæ Conciliabulum. Tanta verò admiratio incussa omnibus fuit, vt satis agnoscerent, aut vno illo se vinci posse, aut nullo alio. Inter illos, qui doctrinam eius encomiis honorificis prosecuti sunt, Thomas Mortonus Hæreticus, & in Britannîâ Pseudoëpiscopus; *Demus, inquit, Bellarmino acumen ingenij, tribuamus ei peritiam linguarum, agnoscamus in eo elegantem & raram litteraturam; & si velit quis ei tribuere etiam notitiam amplam Scholasticæ Theologiæ, haud sanè inficias ibimus.* VVitrackerus etiam, sicut rescripserat ad Cæcilium Britannix Quæstorem; ita & imprimi typis voluit iudicium, quod tulerat de Bellarmino his verbis: *Illum iudicavi virum sanè doctum, ingenio felici, iudicio subtili, lectione multiplici præditū; qui saleretur etiam apertius ac simplicius agere, quàm reliqui consueuerunt Papiæ; vt argumentum pressius urgeret, & arctius ad causam adheresceret. Sic enim homo eruditus in scholis, & controuersias ex instituto tractans, in argumento totus, missis circuitionibus & ambagibus versari, habere, habitare debuit;*
cumq̃

cumq; legisset, quos hætenus libros quisquam de his causis scripserit, eas argumētationes responsionesq; selegit, quas valere plurimum, & nervosiores esse indicaret. Hæc attuli de multis pauca, vt intelligatur, quàm celebris sit etiam inter hostes Bellarminus. Et vocari hæc testificationes poterunt, Trophæa de hostibus laudatoribus, erecta eius nomini glorioso; præmia defensæ Fidei, & assertæ ab eo Veritatis.

CAPVT VII.

Criminationes & calumnia, quas passus est diuersis temporibus, occasione Controversiarum, & Operum aliorum.

ADed celeriter extulerat se Bellarmini nomen, ne hostibus quidem obscurum; vt cogitare quis posset, hominem, qui ita supra ceteros emineret, iam inuidiâ maiorem esse. Sed huius afflatus tentat afficitque indiscriminatim omnes. Imò Inuidia semper summa petit, tamquam ignis: vt sit hætenus concessum nemini, temporibus quibus eminet, non eius æstum aliquem pati; & quod grauius est, interdum non adire periculum adæquè in magnâ famâ, atque in malâ.

Audita est itaque Bellarmini etiam detrectare laudes, & corrumpere honores, quos

promeritus erat occasione Controuersiarum: sed non ei diu interturbare sonum gloriæ potuit, siluitque postquam se efferre veritas cœpit; vt manifestum est in eruditis iuxtâ & prolixis disputationibus, quas pro Bellarmini defensione Scriptores varij & laudatissimi composuerunt. Longum sit singula exequi, quæ in eum effudit ferreum os Hæreticorum; quibus semper admiratio viri tormentum fuit. Tantum attingam pauca; & primo loco id quod pro concione tam sæpè, & scriptis etiam vulgârunt: nempe Bellarminum suoapte ingenio admonitum erroris, quo oppugnauerat veritatem Euangelicam (nam hoc specioso nomine suam hæresim honestant) publicè omnium factorum dictorumque veniam & abolitionem petiuisse; & quod reliqui ad salutem erat, Calvinianum esse factum. Addidere prætereà, eam ob causam à Pontifice coniectum in carcerem fuisse, denique oppressum supplicio, & compulsus ad necem. Huius mendacij mentio est in Responsione eius ad Regem Scotiæ; vbi dolet Regem, cui nec desit lumen animi, neque summa generis claritas, descivisse peritùs ab auitâ Religione, transmissâ etiam per Martyrem Genitricem; & sequi eos Duces, qui per errorum scatebras ipsum præcipitem agerent.

Vt referunt ad me, inquit, Viri spectata fidei, in Regno Maiestatis tue Ministri, nec semel, sparserunt; me, quacumque edidi pro Catholica Fide aduersus Lutheranos & Calvinianos, aboleuisse: imò & ad Caluini sectam transgressum esse; Roma verò propterea à Summo Pontifice captum, iudicatum, & ultimo supplicio denique affectum. Enimuerò si qua sunt huius generis mendacia, & qua milleni testes redarguere possunt, Ministri audent comminisci; quid illi non audeant in aliis qua obscura sunt, & à sensu distant? Ego nec syllabam unam induxi, aut immutauì, ex his qua contra Lutheranos & Calvinianos dedi semel veritati: nec inducam, vel immutabo, quamdiu erit mihi propitius Deus; sed retinebo in corde Orthodoxam Fidem, donec me vita deficiat. Viuo insuper, & Roma quidem in vrbe oculatissimâ; qua etiam videt me in eâ dignitate, quam numquam optauì, quoniam elegeram abiectus esse in Domo Dei mei. Sed nimirum ille, cuius voluntas est supra me, & supra pios omnes, voluit ad gradum honoris ascenderem, meq; Purpurâ induit non petentem, sed petitum ultrò, imò & adactum imperio. Hoc vsus est argumento, prouocans ad sensus ipsos iudices criminationem manifestè ream; deinde patefecit dolorem animi, commiserationemque erga virum Regij generis ac muneris, qui cum insigni ruinâ sub-

120 VITÆ ROBERTI CARD. BELLARM.
ditorum, & suâ, ita erraret extra Ouile Sum-
mi Pastoris animarum nostrarum.

Improbiores alij addidere mendacio fla-
gitia & nequitias, ausi publicis typis asserere,
inuentum è Bellarmini scripto libellum, &
in eo noxas ipsius omnes, quas eluere Lau-
reti apud Pœnitentiariorum, quorum ibi fre-
quens & illustre forum, disposuerat; & quia,
yti enormium capitum reus, debuit inabsol-
utus dimitti, ideò in magnam desperatio-
nem adductum abruptis cum mœrore vi-
tam. Sic in Poloniâ Hæreticus (Patronus
Torunensium inscribitur) contra quem è
Societate nostrâ P. Georgius Tiskeuicius vin-
dicem calamum strinxit. Idem egit P. Iaco-
bus Gretserus contra Hæreticum alium; qui
pariter vitiis commaculatum fœdis, Laure-
tum, confessionis faciendæ causâ, mutato
habitu concessisse Bellarminum mentieba-
tur. Horret animus referre, quid is de illo fin-
xerit, quid scripserit, quid vulgauerit. Aufe-
rat ista omnia obliuio si potest; si non, silen-
tium ytcumque tegat. Ea enim homo præ-
mortui pudoris, Bellarmino adstruit; propter
quæ, cum tres horas brachijs in Cælum ex-
pansis orasset, aiebat, imaginem Deiparæ sta-
tim auersam ei humeros obuertisse, ex eoque
factum, vt mirificè territus Bellarminus in
morbum letalem inciderit, ac rugierit despe-
rabun-

rabundus leonis instar. Dein Pœnitentiariorum legendam dedisse schedulam confessionis suæ; cùm interim, vultu in terram defixo, sententiam tremebundus opperiretur: sed Confessarium adiudicantem inesse ei maculas in pectore, quæ à nullo elui possent, schedulam abiēcisse, & abiuisse. Bellarminum verò, cùm videret flagitiis obstrictum se teneri, quominus à Sacerdote absolui posset, in summâ anxietate constitutum, animam exhalasse, & voluntariâ morte iustissimo ipsorum odio satisfecisse. Postremò & addit, Ioannem de Montgado, quem Cardinali Bellarmino ab epistolis facit, Romæ plexum capite; specie quidem, quasi Apostolicas litteras signis adulterinis vitiaisset; reipsâ tamen, quòd syngrapham illam Bellarminianæ confessionis, ex quâ eius vitia manare in vulgus cœperant, euulgasset.

Potuit criminatio tam impudens falsitatis facilè redargui, superstitè adhuc Bellarmino; cuius eximiam gloriam Hæretici non ferentes, vti cæca inuidia est, socordiam suam irrideri & stolidam amentiam non viderant, dum velut æstu abrepti, existimarent fœdis mendaciis, quæ non nisi auctores inquinant, famam lædi hominis præclari, viuentis, & spirantis potuisse. Narrationem aliam, quæ in rem præsentem cadit, hîc interferam. In

H 5

Oli-

Oliuâ Senatores aliqui Gedanenses, hæc quæ memorauimus, retulerant eximio viro Philippo Adlero (is erat Cœnobiarcha Ordinis Cistertiensis) qui negauit statim, quæ iactarentur, posse apud se fidem vllam impetrare; cum à Viris auctoritatis magnæ de Bellarmino longè alia cognouisset. Dum verò ita inter opiniones herent, improuisò adest Iudeus nescio quis, qui nuper ex Italiâ venerat. Illi eum itaque composito ad omnem humanitatem vultu rogitant, an ex Vrbe, & quàm pridem veniret; quid noui referat: & de Cardinali Bellarmino, an viuatur, an valeat, & quæ eius vitæ ratio, quæ fama? Responsum expectabatur auidè; & sperabant locuturum Hæretici pro mensurâ votorum; quippe hominem externi ritus, & Religionis alienæ. Sed ille constanti ore vultuque, Bellarminus viuit, inquit; & valuit perpetuò, dum illic fui. Quo ad vitam verò & mores eius, ego ita quidem existimo: Christiani omnes sint Bellarmino similes, & è Iudæis Romæ supererit nemo; adeò cuncti transgredieremur in morem eorum; cum ipse Vrbi vniuersæ, sanctimonix innocentixque sit spectatum valdè & viuendum exemplar. atque huc euasit de Bellarmini vitâ disputatio.

Historiam hanc Bellarminus ipse memorans aliquando inter familiarium sermones,
& si-

& simul referens hæretici vnus simile quoddam dictum ; superfuturos nimirum in hæresi nullos, si, quod aiebat, omnes Bellarminij efficerentur; subdidit lepidè: En mihi iam suppetunt testes duo, vt in Diuos referri possim, alter Iudæus, Hæreticus alter; consideratur tertius, qui sit vel Turca, vel Ethnicus. Id etsi festiuus tum dixit; non tollit quò minùs pensi multum habeant, quæ sæpè etiam inimici veritatis proferunt.

Certè in hanc sententiam S. Ioannes Chrysostomus olim; *Nemo profectò, inquit, gentilis esset, si ipsi, vt oportet, Christiani esse curaremus; si Dei monitis & scitis obtemperaremus. Nemo, inquam, esset ita fera bellua, vt non statim ad cultum vera Religionis accurreret, si videret hac ab omnibus fieri.*

Dum his criminationibus Bellarmini vitam foris Aduersarij eius, incertum dedecorant, an illustrent; Romæ, vbi esse securior fama eius debuisset, quippe in Arce primâ defensæ ab ipso Religionis, inuidia, quæ virtuti semper extitit infidiosa, struere machinas ei magis clandestinas cœpit. Quidam in Vrbe ægrè ferebant Bellarmini nomen, antequam etiam Purpurâ illustraretur, esse apud omnes dignationis tantæ. Creuitque molestia, cum à SIXTO V. Pontifice missus in Gallias fuit, Theologus Henrici Caietani

Car-

Cardinalis, cui in Regnum illud Legationum obuenerat. Et quia Legatione adultæ indoluit Pontifex, à Cardinali negotia transigendi consilij quæ data initio fuerant, dum Romæ iam alia meditans, nouam excogitauerat rationem agendi, quam ob causas graues indicare aliis grande periculum fuisset; sicut contra eam ingredi pede inoffenso, res censebatur summæ dexteritatis, vt ex historiis aliorum peti potest; idcirco ea opinionum dissensio inter Pontificem & Legatum vix intelligi Romæ cœpta est, cum id è sententiâ fluere iudicarunt ij, qui Bellarmini obscurare nomen cupiebant, rati suæ gloriæ demi, quidquid cederet alienæ. Itaque homines accendendis offensionibus callidi, Pontifici sensim adulari; ac spargere (quæ sæpè inter Aulicos est libido fingendi) doctrinâ Bellarmini auctoritatem illam minui, quam Christus Dominus Vicario suo in Terris dedit ad Ecclesiæ dignitatem firmitatemque; idque fieri in opinione ipsius circa Dominium, quod Pontifici competit in res temporarias: Lib. 5. de Rom. Pont. Et quoniam ea vox percrebuit; tempore quo cautè ista iactari, si vñquam aliàs, debuissent; captatâ etiam occasione, dum peregrè Bellarminus ageret; nonnulli vrgerè atque instare ausi sunt, quò eius Opera inhiherentur, inferen-

ren-

renturque Catalogo Voluminum proscriptorum, donec quæ in eis forent damnosa, egeri possent. Fraudem excepit euentus: nam ij, quorum inuidia in occulto, adulatio in aperto erat, facile impetrarunt, vt hoc pacto in Bellarmini libros sæuiretur. Sed ea res vocem veritatis, quæ in libris iisdem loquebatur, non diu repressit. Nam excedente è viuis Pontifice, cum illo (vt Aulici sunt plerumque suorum Principum inferiæ) cecidère Aduersarij eius: & sacra Congregatio Cardinalium reputans iniuriam esse, ita damnari eximium virum, præsertim, dum is Sedis Apostolicæ causâ aberat; sponte mandauit, ex Indice probroforum Scriptorum eximi Auctorem egregium, nullo in opinionibus eius deprehensio vitio. Quare ei criminatio intra gloriam fuit, nec minore famâ in Vrbe deinceps Bellarminus viguit: cuius dicta solùm ab inuidis postulabantur; adeò factorum innocens erat.

Similis turbo excitatus est in Galliis, anno M. DC. X. quo tempore ipse iam in Purpurâ erat; vt inhiberetur tractatio eius de Potestate Pontificis in res temporarias, aduersus Gulielmum Barclaium. In hanc enim pauci aliquot è Senatu Lutetiæ Parisiorum, conspiratione factâ, Regiam Edictionem impetrarant. Et verò Bellarmini animum ea res
non

non leuiter perstrinxit: non modò quia iam Auctor erat maiori gloriæ affluet, quàm vt reus esse sciret, submittereq̃e se in humilitatem codicum damnatorum; sed magis, quia videret in Vrbe erga Apostolicam Sedem obsequiosâ, paucorum audaciam vel temeritatem id moliri potuisse, vt illiberalliter adeò communis causa Religionis acciperetur: cuius videlicet auctoritas, ab inimicis obsessa, ab se in libro illo defendebatur. Quoniam autem nouerat, id patratum esse ex sinistrâ relatione ad Reginam, quæ proximo ab excessu Henrici IV. tum in Galliis regnabat, decreuit ad eam litteras: subieciturque Regiæ menti, quàm nullo iure ea sui Operis inhibitiō prodiisset. Memorauit causas, propter quas Opus imprimi par omnino fuerat, vt libro videlicet aduersum se ab Hæreticis Magnæ Britanniae edito, post obitum Gulielmi Barclaij Auctoris, responderetur. Adiecit ad sui defensionem primò, non aliam doctrinâ in illo circumferri, nisi quàm ante annos ampliùs viginti, in libris Controversiarum, suffragatione Principum omnium, & præsertim Henrici IV. contradicente verò nemine, modò exciperentur dumtaxat ij qui sunt Hæretici palàm, vulgauerat. Deinde doctrinam eandem pronuntiari à primis Scriptoribus, qui ante annos centenos in Ecclesiâ

clesiâ floruerunt; quibus tamen Regia Editio opponeretur, perinde quasi Hæreticis Britannis obsecundare vellet. Rursus contineri in eo ipsa pronuntiata Concilij, quod Lugduni in Galliis habitum est, coram INNOCENTIO IV. quo tempore etiam S. Ludovicus Rex auctoritate ac potentiâ suâ supra modum Pontifici & Concilio favit. Ad hæc Barclaij libro librum suum aduersari directè, tamquam operi, in quod, quia scatet erroribus, ab Sede Apostolicâ meritò sæuitum est. Hinc verò fieri, vt libri sui damnatio æstimari debeat perinde, ac si à prauitate omni Barclaij liber vindicaretur; quod est manifestè stare ab inimicis Ecclesiæ. Postremò tractatum eundem, in eâ inhibitione, tingi coloribus non suis; & eorum insimulari, quæ non peccauerat: quemadmodum erat legentibus in comperto. Sed imponentibus falsa, securitatem inde natam, quia Operis exempla pauca inuecta in Regnum fuerant. Sic ipse ad Regiam: & hæc Oratori Regio in Vrbe commoranti iniunxit, statim ad Cardinalem Belarminum adiret, adferretque excusationem facti; librum quidem ab omnibus optimum, & doctrinæ integræ censeretur; sed optandum ei, vt ne incidisset in funesta illa tempora oppressi Regis, cum pericula seditionum varia metuebantur. Post, flagitante in Galliis etiam

iam Sedis Apostolicæ Legato , ac nomine Pontificis petente interdicti abolitionem, Regina prouocans ad se causæ discussionem, contradicentibus imperauit silentium , & edictionem abrogauit. Itaque Bellarmini liber à conuitio & poenâ vindicatus, honori rursus & luci redditus fuit.

Euentum habuit parem alia secreta magis criminatio, quæ serpere radicibus latentibus, & occulto damno in animis cœpit Illustrium Virorum : sed quibus tamen studiorum eius generis peritia non admodum erat. Profeminarunt illam (quantum assequi coniecturâ licuit) quidam , qui crescendi occasionem pro se rebantur , si in inuidiâ Bellarminus esset; cedebatque res è sententiâ vel ideò , quia scirent, Bellarminum (quæ ipsius erat demissio & lenitas) quieto animo ferre, lacerari existimationem suam. Hi ergo inflato ore tumentique, iactare per Aulas Urbis omnes, Controuersias à Bellarmino editas, Ecclesiæ Dei plus intulisse damni, quàm dedissent commodi. Nam aduersariorum, aiebant, contorquent argumenta validè, sed retorquent eneruiter : quæ res Hæreticis audaciam, veritati Catholicæ defectionem quamdam virtutis creat, damno utique poenitendo. Verùm hi cum intelligerent hæc aduersus famam rumoresq; hominum secundissimos

mos afferri; nec satis felix mendacium fore, nisi testem haberet, cuius nominis obtentu res tutius fingeretur; idcirco vt eam inuidiæ flammam sapientius fouerent, tentarunt, si quomodo possent suadere, honorificam acclamationem Controuersis eius publicè datam in Theatro Orbis Terrarum, pòpuli esse vocem, & vulgi sonum, non eòrum, qui manus cum Hæreticis cominus conferreant, & periti rerum haberentur. *Ite, aiebant, ad Cardinalem Perronium, Virum, qui tantâ cum estimatione, gravitate, sapientiâ sæpè ore tenus, sæpè scripto communes hostes profligauit; ipsius super hoc sententiam rogare; intelligetis querimonias, quibus damnum luget, quod Ecclesia inferunt Controuersia Bellarmini, iam hostium arma propè, & non minâ tantùm, aduersus Castra Catholicorum.*

Hæ calumniæ auditæ primùm inter paucos, dein illatæ in aulas Nobilium, celebratæque sermonibus (vt obtrectatio & liuor prœnis auribus accipiuntur) processere ad eò, vt etiam ad Cardinalis Bellarmini aures, Capuam vsque, peruenerint. Obstupuit verò ipse, Cardinalem Perronium, quem coleret in paucis (quâ apud omnes erat famâ eruditionis reconditæ litteraturæ, & integritatis magnæ) protulisse de Controuersis suis sententiam tam alienam à iudicio, quo cum illæ

I

per-

peruaserant Septemtrionem vniuersum. Idcirco, cum difficilis ei esset persuasio, hominem eius virtutis ac prudentiæ, ita de se esse locutum; ad Cardinalem de Ioyeuse, virum sibi amicissimum, & Cardinali Perronio secretorum fide coniunctissimum scripsit, rogauitque, vt sensum animi eius, & cordis copiam indagaret. Transacta res feliciter: nam is alterum amica per officia prouocans, rem, vti erat, assecutus est, & ad Cardinalem Bellarminum Epistolam misit; quæ, sicut & altera Cardinalis Perronij, quia honorificam de Bellarmino testificationem continent, cum adiectis responsis ipsius, hoc loco referri debent.

CARDINALIS DE IOYEVSE

CARDINALI BELLARMINO.

Litteras cum legi, quas proprio ad me scripto, Cardinalis Illustrissime, dedisti; attonitus, vt numquam alias, hæsî: adeo me in contraria differebant, fides quâ credere; quæ ipse narraueras, debui; & certitudo quæ suberat, à Viro, in cuius ore solet tanta sermonis esse prouisio, hoc est à Cardinali Perronio, proficisci blasphemiam adeo immanem non potuisse. Nam hoc nomine appellare vocem illam criminosisimam volui. Nihil habui citius aut potius,

tius, quàm ut eum conuenirem, & sermonem de editis abs te Controuersis serere primum incipiens, studia eius, aut qua de illis sententia animo esset, vestigare. Vbi verò eas ab ipso efferi in Calum audiui, tunc menti rediit serenitas; & securus animi, qua ad me scripseras, exposui. Ille, ut audiuit crimine hoc aspergi se, quasi sinistros de Bellarmino sermones habuisset, ferè linq̃ui animo visus est; ut non ego quemquam viderim, vel magis perturbatum, vel indolentem grauius. Ergo modis iis, quorum solet auctor esse vehemens dolor, contestari rationibus tam certis capit innocentiam suam; ut prorsus ita esse, affirmare sit. Professus est verò sibi ne in mentem quidem venisse eius mendacij: & aduersum te, eà se obseruantia fuisse semper, ut in Operibus suis arripuerit occasiones omnes, scripta & sententias tuas interserendi, consecrandiq̃ eis illustres laudes: non modo, quòd ià sis gloriosum nomen; verùm quia scripta eadem, ut clarescant obscura fidei, pepererunt Ecclesiæ luminis quamdā perennitatem.

Quòd si eius priuati sermones contradicerent his quæ typis publicis dederat, quæ tandem hæc esset animi, aut inconstantia, aut amentia? Adidit, libros tuos aestimari à se vsque adeò utiles, ac dignos quibus euoluendis insistant omnes, ut propter bonum, quod inde sumi posset, adhibuerit operam omnem suam, quò ex Lati-

*nâ voce donarentur idiomate Gallico , & suis
 etiam sumptibus imprimerentur ; argumento
 utique magno , quàm iudicari conueniens , eos
 abs te primùm edi. Sed nec illud pratermisit,
 cùm in Urbem venit , se agrè ante omnia tulisse ,
 quòd non simul adesses ; ut facie posset cog-
 noscere , quem iam famâ norat. Ad hac , ut ha-
 beatur testificationis huius veritas pro re com-
 pertâ (nam ex ore eius numquam , aut sonum
 aut impetum accepit ea tam fœda criminatio)
 supplex precatur , ut cùm multa soleat veritas
 prabere uestigia sui , omni ope adniti velis , quòd
 res possit manare. Nam intelliges haud dubiè ,
 custodiam tibi ab aliis , quàm ab ipso ponendam
 esse ; qui se tuum famulum , etiam cum gloriâ ,
 vocat addictissimum , studiorumq; suorum de-
 fensorem se acerrimum profitetur. Neque his
 contentus , quâ mecum unâ coràm dixit ; Epi-
 stolam insuper adiecit , quam hîc interligo lisse-
 ris meis , sperans fore , ut abstergat suspicionem ,
 quâ se immeritò respersum videt : atque Episto-
 lam hanc cupit interim haberi obsidem inno-
 centia sua , donec spatium ei detur purgandi
 se copiosius , & testificandi ceteram suam obser-
 uantiam aduersum te pariter , & Controuersias
 tuas. Ego verò in hoc sensu latitia , quâ fruer ,
 dum reputo me emersum eo metu , unde fluctua-
 tus antea fueram , audiens inter viros mihi
 tam eximios amara denarrari ; oro quasôque ,
 ut*

ut propter iustissimas causas existimes, facturum te operapretium, si odorari studueris, unde huic fraudi origo tandem. Gratiarum interim impensè ago, quòd adeò familiariter communicaueris mihi res tuas: & factum id indico relictissimo iure; cum vinam tibi famulus tam verus, tam proprius, ut nemo possit de his particeps à te fieri, qui te magis velit in tranquillo esse, quàm velim ego. Valeas, & diu nobis, ac rebus Ecclesia intersis. Roma. Prid. Id. Februarij M. DC. V.

CARDINALIS PERRONIVS CARDINALI BELLARMINO.

R*etulit ad me Cardinalis de Ioyense, tibi narrasse aliquos, famam & doctrinam tuam, Cardinalis Illustrissime, verbis me obtinere ausum esse; & dixisse futurum Ecclesia utilius, si Controuersias tuas imprimi nunquam permisisset, eò quòd in eis argumenta Hæreticorum librentur efficacius, nec deinde infringantur satis. Hac horribilis, & ab ipso parente mendacij effusa criminatio, affectis animum meum stupore inenarrabili, meq; afflixit tantò acerbius, quantò certior ego sum, non vocem modò; sed ne cogitationem quidem ullam esse in me huius mendacij ream. Imò & qua dixeram, & qua cogitaueram antea, ubicumque*

demum vixi, eò collinearunt semper, ut ostenderem, à me pluris aestimari Opus Controuersiarum, quàm Opus aliud quodcumque, quod pro Ecclesiæ defensione vel à millesimo anno in lucem prodierit. Itaque constitutus inter optimam conscientiam, & iniquissimam criminationem, testem imploro oculum ipsum Dei, & precor, ut me despiciatui habeat, si umquam talia sim ego tam improbè locutus. Ut verò apud homines etiam me quoquomodo purgatum reddam, testes adfero res gestas meas, & ex his tria summam potissimum argumenta, maiora spero, quàm sit necesse, ut falsò & ab imponentibus inimicis confictò crimine postulatus absoluar. Primum, hoc à vero adeò distat, ut spe utilitatis, quàm è Controuersijs Hæretici sumere poterant, modò vellent cogitationem ad ipsam referre veritatem, his postremis annis eas verti Gallicâ dictione curauerim; quò ita Hæretici nostri, quibus Latini sermonis peritia non est, legerent eas ad frugem animæ, & ad Fidei triumphum; onus verò ei demandarim, qui mihi ab Epistolis, & in Ecclesiâ meâ Cantor, Chiatillonius nuncupatur. Néve imperium detrectaret, iniunxi hoc etiam intentato metu inobedientia; mansit verò ad eum finem menses plures, imò & annos, in Aedibus meis Episcopalibus. Typographum etiam domi paratum habui, qui statim sumptibus meis eas prelo daret. Cardinalis

dinalis de Ioyeuse, ipsemet vidit in Gallis translationem hanc, me iubente factam: & potes meminisse tu quoque litterarum, quas Chiatillonius ad te interea scripsit ex consilio meo; quò aequi boniq; consuleres, ut ea noua editio promulgaretur.

Ad hac in omnibus his, quæ publicè aut secus ego subinde scriberem, Controuersias easdem, quoad potui, commendavi perpetuò; & ut sit fides dictis, Cardinali de Ioyeuse, & postea Cardinali à Camerino in Actis impressis Collationis meæ Fontis Bellaquei ostendi hac verba: Episcopus Ebroicensis à Cardinali Bellarmino semper libens discet. Quo loco, cum gloria mihi tribuam, si Bellarminus sit Magister meus; meòne Magistro maledixerim? idq; mihi iure quispiam affinget? Aut non erubuerim moliri infamiam Viri laudati à me coram Galliâ uniuersâ? In scriptis de Eucharistiâ impressis, sed nondum editis (finis enim eis & conclusio deest) videre Cardinales ij responsiones tuas à me defendi aduersus Hæreticos nostros, nec alio eas nomine appellari, quàm aptas & doctas responsiones Cardinalis Bellarmini. Postremò Hæretici Galliarum, in tractationibus suis, appellant te Bellarminum meum; quod & pariter ostendi in impressâ Responsione Plessij Galli Hæretici, qui te itidem vocat Bellarminum meum. Cuncta hac verò, quia typis data, possunt, quoties libuerit,

buerit, ostendi. Rursus audita sunt à me querimania, Romanam cum veni, quoniam hinc te partem Urbis tam precipuam non reperi; & harum testes amplius bisseñas, omnes indubia fidei, adferre possum. Proposui quidem P. Francisco Suario, & aliis, rationes aliquot, quarum auctor ante me nullus fuit, excogitatas, ut solverentur ea, quibus circa Eucharistia res Hæretici implicanti se & illaqueant. Sed mea dum promerem, illaudata non relinquebam, qua promebantur abs te. Quippe addidi semper, si velimus viâ ingredi regiâ, & calle nunquam denique Veritatis, Fidei, Lætionis, Translationisq;, aut Constitutionis Auctorum, nos itineribus insistere melioribus haud posse, quàm iis, quibus tu graderis; & apud Scriptores, qui ab annis quingentis florere, nihil roboris inueniri, quod non sit sparsum & digestum in Voluminibus tuis.

Quin imò potuisse adhuc te multa, qua illi non parauerant, noua & utilia comminisci. Haud inficior, me quibusdam locis usum esse fundamentis aliis, & conatum ostendere, nunc Auctores, quos Aduersarij pro se laudant, minimè Catholicos censendos esse, sed contra Ecclesiam ingenia & calamas acuere; nunc esse vitium in codice; nunc traductiones prauas, vel minimè necessarias, aliterq; colligi construig; verba, vel potuisse, vel debuisse, nunc demum Auctores in iis partibus de Eucharistia Sacramento non loqui.

Sed

Sed enim hac omnia proposuerā submittere censura tua, ex quo & dolui, quoniam Roma non adesses. Atque has lucubrationes meas Pastor Suarius (qui scripseras & ipse de hac Sacramento) legit; suisq; etiam magnis cobanestavit assensibus. Quod si has aut similes voces ore innocentis prolatas, toxico vel aliā veneni tabe infecit aliquis, quò inter nos dissidium eriretur, impedireturq; consensio animorum, quam speraueram, & spero utique, cū videam apud aures haud ita offensiani pronas hac sparsa esse: hoc enim verò adscribam ego iis qua peccaui aliter, sed non culpa obsequi aduersum te; quem, & Cardinalem Baraninum suspexi semper, veluti dua maxima saeculi huius & Ecclesia lumina. Quare à culpā innocens, & reus mo esse tantum ex pœnā sentiens; ex quā dolui me eiusmodi suspitione aspergi, hanc scripsi Epistolam; & Italicè quidem, non Gallicè, ut intelligeres melius sensum cordis mei, quod verè in his litteris idem atque in pectore loquitur: sed & scripsi dictione meā ineleganti; quia satius duxi, à te voces minùs compositas vel cum fastidio legi, quàm eum qui mihi ab Epistolis Italicis, aut alium quemquam, habere conscium huius fœdæ criminationis. Differam porro rem vulgare, donec expedire iudicaueris, ut veritas demum emanet pro meā liberatione. Ceterum qua obiecta, quia eiusmodi sunt qua verba negare

I 5

sit,

fit, negabo eadem ubique; nec mihi coram ullis à verecundiâ metuo: sed coram me erubescet potius, quicumque huius simul calumnia, simul doloris mihi auctor fuit. Interim manus tibi de-oscutor. Romæ IV. Idus Febr. M. DC. V.

Hæc eorum scripta integra retuli; ne de testimonij magnitudine breuitas detraheret: responsa iam addo.

CARDINALIS BELLARMINVS CARDINALI PERRONIO.

CEpi, fateor, minus molestia ex falsitate, qua fuerat ad me scripta nuper, quam gaudij iam ex litteris tuis suauissimis. Deum precor, ut ex hoc merito muneretur te cumulatè in Regno suo: nostris verò inuidis calumniatoribus det veniam. Ego multis modis tranquille vino in Ecclesiâ meâ, procul ab obstrepentis Aula sono. Desiderium tamen videndi te, & fruendi affabili iuxta atque eruditâ consuetudine tuâ (nam hæc de te fama passim auditur) fortasse inducet, ut in Urbem remigrem, ante diem quem destinaui. Responsiones argumentorum nouas in sanctæ nostræ Fidei patrocinium à te fuisse excogitatas, facile credidi; & ob eas tibi gratulor ex animo: quin & gratias Divinæ Bonitati habeo, quæ iuxta temporum necessitatem, submittit Ecclesiæ suæ Patronos & defensores.

CAR-

CARDINALIS BELLARMINVS

CARDINALI DE IOYEVSE.

Difficile explicatu admodum est, quâ per-
fuderis me consolatione litteris tuis : non
modo, quia submoueris animo onus cogitationis
grauissima, quo antea premebar ; verum etiam,
quia sinceri studij & amoris aduersum me tui,
illa simul indices fuerunt. Certus sum, crimi-
nationes illas iniquorum operâ sparsas esse : inda-
gare tamen ipsarum originem pratermitto. Vox
tua apud me, mille testes ; & mille sunt nomi-
na, quibus me tibi debere fateor : ut occasionem
proinde expetam, quâ tibi re & factis testificari
possim fidem obsequij mei. Etsi verò fuisset
abundè, quò suspicia hac omnis abstergeretur, si
tu eius rei causâ ad me vocem vel unam, ne-
dum iustam Epistolam dedisses ; ne Cardinalis
Perronius hoc subiret oneris, ut etiam ipse scri-
beret : fuit nihilominus mihi percarum, signum
hoc nuperum beneuolentia, quo me in Epistolâ
suâ complexus est Vir, quem ego tanti aestimo,
& admiror.

Hæc recensere hoc loco, etsi tempora va-
riant, consultum idèd fuerit ; ut appareat,
fuisse irritos conatus eorum, qui ausi sunt
contra Bellarminum adgerere falsa : ut fa-
mam eius ex optimâ, aut dubiam redderent,
aut

140 VITÆ ROBERTI CARD. BELLARM.
aut malam. Apparuit verò egregiè, Bellarmi-
num, ne tum quidem cùm obumbraretur,
esse potuisse obscurum nomen. Nunc ad Hi-
storiz seriem redeo.

C A P V T V I I I .

Virtutes eius, & consuetudo familiaris.

QVia etiam Romæ virtutibus ac morum
innocentiâ Bellarminus, quàm doctri-
nâ clarior vixit, nequit hæc pars à me præter-
iri; præsertim, quoniam ea quæ dicam, mul-
tis norma Religiosi moris esse poterunt. Stu-
dia eius potissima erant, custodiz cordis non
indormire, sibi quæ iterare illud: *Ad quid ve-
nisti?* Prætereà cauere, ne vel vestigium po-
neret, tamquam non adesset Deus: sed &
pavidum esse dumtaxat, si non impleret ocu-
los eius. Et origo hæc fuit in ipso illius casti-
timoris, qui nec pectus in angustias premit, &
noxas ab animâ expungit omnes; inserens
cordi sensum amoris venerabundi, qui sym-
bolum est ac nota filiorum Dei. Non ipse
aspectui consulere spretâ conscientiâ, sed ubi-
cumque demum ageret, arbitrari, Cælitum se
in theatro constitutum vivere. Item, quia no-
rat, altam animi pacem tum possideri, quan-
do voluntas ab eorum non recedit nutibus,

cx

ex quorum vicario ore nobis imperat Deus; idcirco cunctationem seruilem, statim exequi regium ducens, eis dicto citius obtemperabat.

Plura de hac virtute narraui aliàs: rem nihilominus addam, quæ permagno debeat æstimari; & est custodia perennis legum illarum omnium, quibus Religio quasi suis compagibus cohæret. Nam fuit inuentus nemo, qui de Roberto referret semel, eum legem è quàm minimis vel vnam neglexisse. Imò affirmant potiùs omnes, vixisse instar Nouitij, cui flos virtutis primus numquam inaruiisset. Reuersus aliquando è Tusculano secessu, vestibulo in ipso Collegij audiuit pulsu consueto vocari ad mensam omnes; erat verò pro eo die ipse, iuxta morem communem Societati vniuersæ, conscriptus inter Coqui administratos, vt lances elueret. Ergo, tametsi potuisset interpretari, è Collegij Moderatoribus neminem fore, qui se ad intempestiuum ministerium exigeret, adhuc recenti itinere pedestri fatigatum atque anhelum: nihilominus cubiculum nec à limine salutauit, & rectà contulit se ad abiecti operis locum; veluti venerans diem, in quo vilis labor ei parere illustre meritum potuisset.

Non ei suberat cura minor circa paupertatem; quâ Magistrâ stare Religionis disciplinam

nam satis intelligebat. Distinguebat in eâ propterea interdum voce, sæpius re & effectis finem, & vim ipsam naturamque; ut qui non interpretando, sibi leges aptas faceret, sed suos potius mores ad eas accommodaret. Sic autem disseribat: *Ut quis huius Religiosi voti custos sit, videtur satis, si ex rebus, quas utendas accipit, nullâ fruatur perinde ac si propria foret. At consideranti, cur diues rerum omnium & diuitiarum Conditor Deus exuerit se ijs ad paupertatem usque, cum à regalibus sedibus Patris venit Omnipotens Sermo, ut in hac virtute nos erudiret, facile sit intelligere, in cordis puritate eius perfectionem sitam esse; ita ut cor mundi exoneretur grauib; exuijs, quò promptè ad Deum emigret; reddaturq; simillimum orbita, qua vix humum tangit, & ideo gyratione facili versatur in partem omnem. Hoc pacto enim Religiosus cum Apostolo dicere poterit: Quæ retrò sunt obliuiscens, ad ea quæ sunt priora, extendens me ipsum ad destinatum, persequor ad brauium supernæ vocationis Dei in Christo Iesu. Eam verò fuisse causam existimabat, cur noster sanctus Legislator, dum præscriberet modum his quibus necesse habemus vitæ in momenta deficientis reparare quotidianas & perpetuas ruinas, vetuerit ne res, tamquam si essent priuati fundi, vsurparemus, aut appellatione nostras vocaremus; adeò ut ne scripta quidem*

quidem studiorum exceperit, vel symbola pietatis, & libellos de cultu animæ, quos obedientia permittit: quippe cum hæc, & quæcumque spectant ad vestitum, & ad vitæ ceterum vsum, præceperit tamquam communia possideri; qui modus sustinendæ paupertatis est perfectione optimus. Nihilominus addebat, in hoc ipso gradu virtutis, adhuc distingui posse inæquales laudes: Qui perfectiores sunt, eos penes se attinere quàm paucissima, & quàm possunt minima; vsque eò, vt ne in libello quidem quotidianarum precum piasticunculas pro indicibus paginarum interpositas habeant. Imò, si fieri posset, scriptis propriis vellent carere; vt melius exprimerent exemplum dicentis: *Vulpes foveas habent, & volucres Cali nidum, filius autem hominis non habet, ubi caput suum reclinet.* In quo nostris laicis Adiutoribus piè invidere se aiebat: nam hi, quia scriptis & libris minimè indigent, perfectiùs paupertatis Magistrum Christum Seruatorem imitatione referunt, cui (quippe Sapientiæ Æternæ, legenti in se quæ vellet) non erant necessarij codices & paginae, dura necessitas humanæ mentis.

Hæc studia sermonibus suis optimus Magister solebat exsuscitare in animis sociorum: sed numquam verbis ita magnificus hortator, quin plus etiam factis ostenderet. In habitu

bitu nihil paſſus rarum & notabile : in cubiculo habuit modica omnia , & ſuperfluens nihil ; fuitque in eâ parte tam accuratus, vt videretur aliquibus ducere religioni nimia. Locum quem aptaret ad preces , ornabat imagine è vulgari aliquâ formâ. Cùm Moderator factus Pœnitentiarij Collegij ad Diuum Petrum, eò ſe primùm contulit, tum à Patre Decio Striuero, Inſpectore eius Domicilij, ſciſcitatus eſt, an imago Virginis Genitricis, picta ſuper telam, quam is qui antecederat Rector in loco ad preces diſpoſito reliquerat, etſi tenuis operæ illa foret , paupertati parum accõmoda videretur. Attrinebat apud ſe tantùm pauculos libellos neceſſarij vſus, atque ex ijs referebat ſæpè ad Bibliothecarium aliquos diuidendos ijs, quibus eorum ſuberat aut neceſſitas aut deſiderium maius. Aliquando cùm (vt more ſit in Romano Collegio) ad Præpoſiti manus quique abdicarent ſe rebus quæ ſuperſunt, reperit Bellarminus apud ſe nihil, quo poſſet carere, præter Reliquiarum thecam, & illam obtulit. Præpoſitus eam iuſſit referri ; ſed Bellarminus non admittit, cùm diceret, nolle ſe quidquam ex ijs, quibûs ſponte aliquando caruiſſet.

Neque ſubditus modò ita conſuevit, ſed etiam cùm imperauit aliis : quo tempore ſtudio paupertatis eò euaserat, vt nec pias res & reli-

religiosas colligeret alijs distribuendas ; respondēbatque petentibus, se, cū nihil haberet, ab eā lege liberum esse, vt alijs quidquam daret : quam item ob causam vetuerat, ne ab externis, quæ essent eius generis, nostri flagitarent. Miserat ei, dum iam esset in Purpurā, Religiosus vir Neapoli ampullulas sacri laticis, qui è sancti Nicolai genu perennat, ac circa valetudines est miræ virtutis. Ipse homini egit gratias, sed consilium addidit, talia ne deinceps apud se haberet. Decere enim Religiosos viros iis priuari, aiebat ; vel idē, vt occasio alijs ea tribuendi subtrahatur.

Ad hæc nullus fuit tam occupatus dies, qui ei exercitia præscripta contemplandi supplicandique, aut adimeret, aut minueret: ad quæ accedebat cum apparatu animæ; & hauriebat idcirco liquidas ex eis voluptates. Libros pios euolvebat frequenter ; habebatque in delicijs Sanctorum vitas ; præsertim sancti Francisci, quam S. Bonaventura composuit: & sicut erga eum afficiebatur plurimum, ita de illo crebros miscebat sermones, & sæpè in Arâ illi dedicatâ Deo perlitabat. Oblectabatur etiam vitâ S. Catharinæ Senensis, & B. Catharinæ Genuensis, propter sensus animi sublimes ; quos communicauerat illis Deus. Sed liber quotidianarum paginarum erat ei Thomæ à Kempis diuinum Opusculum

um de Imitatione Christi: de quo in libro de Scriptoris Ecclesiasticis, *Ego, inquit, ab adolescentiâ meâ, & usque ad senectam, hoc Opusculum sepiissimè volui & reuolui, & semper mihi nouum apparuit, & nunc etiam mirificè cordi meo sapit.*

Mens ita plena Deo non poterat, quin colloquia semper pia profunderet; sed aperiebat cordis copiam ratione ita simplici ac dulci, vt sociorum aures oblectaret mirificè. Cùm à mensâ ad Ægros in Valetudinarium ibat consolandi eos causâ, sermo erat de realiâ nullâ, quàm de Piorum in Cælo sedibus. Et, *Quàm erit iucunda res, aiebat, illorum interesse gaudiis, quibus patuit aditus ad vitam in Cælo bonis omnibus circumfluentem! Quàm erit pulchrum intueri, triumphantes acies illas, cum earum Conditoribus ac Ducibus, Benedicto, Dominico, Francisco, & aliis, quibus concessa ibidem vota & gaudia felicium! Quàm sincera & stabilis voluptas, cum sociis illis fortunatissimis vitam ducere, si in terris recreamur adeò, dum nos inter nos viuimus! Certò scimus, Collegium magnum & frequens eorum, qui pridem hîc nobiscum unâ vixerunt, indueruntq; lacernas istas, nunc IGNATIO Parenti dulcissimos comites adesse cum Christo; lucis amiculo candidos, splendentes gloriâ; & victrices manus palmis decorare, quibus non laborant,*

*rant, nec insudant ampliùs aliena utilitati. Si-
quidem ibi triumphant, ubi negotium eorum
est, felicissimum illud otium Deo laudes modu-
landi, ac ubi perpetuò vident, à seculo ad sacu-
lum, procul à fatigatione, procul à satietate;
quia Deum, quem diligunt, libenter ac sine la-
bore laudant & contemplantur. Addebat in-
tereà: Si quotquot vivimus in hoc Domicilio,
Sancti omnes evaderemus, & unus quidem Au-
gustinus, alter Basilus, Hieronymus, Bernar-
dus, nonne hinc Calum esset? Et quæ demum im-
pediunt, ne divina gratia obsecundanti ani-
mum demus, futuri persimiles his, quorum ad-
eò nos mores delectant? Cur, quæ est Beatorum
in Celo sedes & conditio, illam non avidè secta-
mur? Hæc tum ipse. Solent haud dubiè ser-
mones honesti, si lepore aliquo condiantur,
animum arguere à virtute præparatum. Ad-
nectam itaque huic loco, de Bellarmini hac
etiam laude, aliquid. Primò consuetudinem
ei nonnisi cum Viris insignitè piis fuisse, ut
cetera fileam, indicant litteræ ipsius ad Ioan-
nem Marianam è Societate nostrâ, qui li-
brum ei dedicarat. Ansam enim inde arri-
piens actum tempus recensendi, cum in Ro-
mano Collegio unà studuere; Equidem igno-
ro, inquit, an plus debeam eo nomine, quod mi-
hi librum dedicaveris; an verò, quia memora-
veris incundè antiquos socios, qui vixere unà
nobis-*

nobiscum, ferme annis abhinc sexaginta, & ex quibus iam superant duo, P. Iacobus Crucius, & P. Bernardinus Castorius. Nihilominus, tam ob Operis dedicationem, quam ob recordationem fratrum nostrorum, qui è vinis excessere, quoniam fuit utrique nostrum incundissima, Deo gratias referamus, qui fratres nobis tam probos dedit. Quamquam sum ego te aliquantò felicior, cui licuit frui consortio B. Aloysij Gonzaga, integerrimi sanctissimiq; iuuenis.

Hoc cauebat præterea, ut suis sermonibus sonus culpæ interstreperet numquam. Adferbat sæpè ipse materiam sermonis curiosam iuxta atque perutilem, de quâ omnes in vicem dicerent, haud secus quàm de consiliis animæ conferri soleat, in cœtu plurium virtute sociatorum. Ecclesiasticæ historiæ, Sanctorumque Vitæ, quas narrabat, ex eius ore candido simplici que referebant vim nescio quam grati motus, qui ad imitationem sensim animos alliciebat. Ad hæc inferens se in circulos, si tempori aptum iudicasset, spatio ad cogitandum dato, inuitabat singulos, ut proderent ipsi & prædicarent, si quæ omiserant, commiserantve; ratus eâ significatione nihil efficacius ad sui victoriam esse; & simul prudens, vicia nusquam melius deponi, quàm illuc, ubi vitia nemo ridet. Id cum semel fortitò ei obtigisset, ignoravit mens

mens eius innocens noxam aliam, vt eam renuntiaret de se, quàm quòd, vt aiebat, sibi persuasio interdum fieret, se in suis precibus ad Deum apprimè pium esse, cùm tamen haud ita foret: in quo satis magnam visus est sui cordis nudare puritatem.

Hos ita salubres sermones, ne satietate afficerent, condire solitus erat salibus ac iocis, & mirâ varietate, Vir sicut ad cetera egregius, ita à comitate, quæ sine vitio esset, non auersus. Nihil eum remisit vel seriò agentem dehonestabat; in ore lenitas & risus decens, in fronte blandientes oculi, vultus denique totus ad charitatem compositus erat. Exinde vsque adeò laudabatur à cunctis & amabatur, vt inuenti sint haud ita pauci; qui, dum occasio ferret aliquòd eundi, vel cum incommodo proprio studuerint ei comites esse; quòd haurire possent in viâ ipsius alacritatem, & tanti animi spiritum: nemoque aut tristis aut languens reuertebatur. Vicissim ipse inamœnus numquam, subseruire singulis per se studebat, & per res etiam quas vtendas haberet, si esse aliis vsui possent; atque id efficiebat alacritate summâ, & vt plurimum non rogatus. Perito Musices plurima in compositis Canticis erat voluptas, & hoc existimauit exercitij iucundum quoddam genus, ac viris Religiosis aptum:

K. 3

quia,

quia, dum illo à curis animus leuatur, exul-
lant ab ore ita modulato sermones interim
alij, quibus posset virtutis vigor remollesce-
re, aut labefactari. Demum illud euitauit
prudenter, ne facto læderet aut verbo quem-
quam. Propterea erga omnes modestè ac de-
missè agere; singularia quæ offerrentur ab-
nuere; communi forte contentus, etiam in
mensâ, viuere: in quâ si afficientes cibi, &
valetudini consentanei parùm, apponeren-
tur; haud patiebatur sibi salubriores ministra-
ri, quantumuis ex iis, qui more Collegij appa-
rantur ad eos nutriendos, quibus valetudo
improspera causæ est, vt communibus absti-
neant.

Artifex iam tantæ peritiæ, & clarus vsu
tractandi animos Sociorum, par erat, vt Ma-
gister aliorum constitueretur. Præfectus ita-
que fuit sacris confessionibus eorum, qui in
Romano Collegio alebantur; inter quos tunc
Beatus Aloysius, & alij moribus cælestibus
excelluere. Exercebat piis meditationibus
pectora singulorum, hortabaturque omnes,
vt penetrarent profundè tria illa, de quibus
alibi: nempe quid exigat à nobis Deus; à Deo
quid exigamus nos; & quæ res demum im-
pedimento sint, ne eadem illa fiant. Præerat
insuper domi, cum priuatis concionibus, qui-
bus præludunt muneri magno Religiosi, qui
illic

illic instituuntur; tum prælectioni piæ super mensam, pro quâ coëgit in elenchum Auctores eos, qui apti sunt ad conuiuium animæ, dum corpori refectio datur. Erga eos qui veniebant è Religiosi Tyrocinij rudimentis, erat tam obsequiosus, tam venerans, vt ij propterea rubore suffunderentur; cum illos interim ipse condoceretur, nihil magis decere initia virtutis, quàm obseruantia obsequiij; mores. Explanauit Laicis Adiutoribus, in vnaquaque hebdomade, Symboli capita, & Fidei præcipua documenta: idque tam à curâ egit, vt in codicem prius referret, quæ esset dicturus. Hinc in eam perfectionem opus euasit, vt è Sacerdotibus plurimi, quæ dicebantur, exscriberent. Dein his explanationibus Bellarminus, tamquam materiâ dispositâ, vsus est, vt formaret communes Institutiones Christianæ Disciplinæ; quas postea CLEMENS VIII. Pontifex imprimi mandauit. Adhortationibus domesticis etiam, quas habuit frequentes, tenuit habenas animorum; quos virtutis in partem omnem pariter cum oratione flectebat, hodieque Religiosus quidam affirmat (modò excipias diuinam gratiam) numquam expertum se motus & stimulos efficaciores, quibus ad progressus in virtute perPELLERETUR. Item ex Societatis Adiutoribus vnus excitatus à desidiâ, reuocatus-

que est à spiritus vitiosâ libertate , in quam proiectus diu vixerat . Qui sæpiùs etiam ad Bellarminum reuersus, vt (quod euenire solet motis semel in religionem animis) prouehetur in maius , euasit facîle Collegij præcipuum adiumentum.

Denique haud imparatum inuenere vquam , si qui adirent (adibant verò frequentissimi) vt consulerent circa res animæ. Quos excipiebat charitate plurimâ, vt cuiusque necessitas adhortaretur , sic moderans , & ad subtiliora hominis interni iudicia numquam hebes. Si quem turbaret commotio vehemens , incipiebat cum eo humaniter , & perinde atque cum ægro animo : & tum hæ ipsi fuerunt artes. Primùm aures dare, naturamque festinè odorari : pòst eius sensibus perspectis , oratione dulci delinire : postremò vbi in animum eius penitus se dederat , salubribus consiliis pro re natâ curare , & reflectere ab ægrimoniâ ; donec iam ad tranquilla redeuntem , & freni patientem , in partes virtutis flecteret incitaretque. Atque ita satis prudens , cum qui in eis offenderet , feruoris æstum spatio vanescere atque auferri ; quod verò desideraretur consilij & virtutis , id maturefcere paulatim , dum vitium interim cessaret ; sapientissimè affectos animos curabar. His qui liberalibus disciplinis iuuentutem imbu-

imbuerent, vel aliter incumberent in aliorum bonum, nihil magis quàm Christi Domini mansuetudinem suadebat; cùm sit ea virtus apta in primis animis promerendis, & peruincendis difficultatibus quibuscumque. Hoc pacto semper instructus consiliis optimis reperiebatur: & eum adibant pauidi, vt redirent fortes; incerti, ac dubie conscientia, vt religione animum exsoluerent; gelidi, vt fouerentur: neque quisquam erat, qui reuertens ab Oraculo illo, hæc non vsurparet: *Nonne cor nostrum ardens erat in nobis, dum loqueretur?* Sic sanando alios, in quibus ægrotaient artes animi, partem interni sui ornatus nobis interea patefecit: in quem tamen haud poterat ferri penitus cognitio; aded ipse obscurum esse cupiebat thesaurum virtutis, quem in animi sinu, & in arcanis custodiis cordis sui occultabat.

CAPVT IX.

Profectio eius in Gallias, iussu XISTI V. Pontificis, vnà cum Cardinali Henrico Caietano Legato; ac de his quæ tum egit pro Ecclesiæ bono.

DVm in Controuersiis scribendis priuatim Bellarminus contentione ac studio magno laboraret, euocatus est repente pro

K 5

com-

communibus rebus : & hæc occasio fuit. Regnum Galliarum, sublato Henrico Tertio Rege, collidebatur turbinibus sæuis ; intestinoque & hærente in ipsis visceribus vrebatur bello. Discesserat verò ea Nobilissima Natio in factiones duas ; dum Vrbes & Populi magis sine Domino, quàm cum libertate sequerentur, alij partes Principum confœderatorum, alij partes Regis Nauarri. His grauibus ærumnis XISTVS V. Pontifex vt aliquo modo occurreret, decreuit è sacro Senatu Purpuratorum Legatum eò mittere, qui auctoritate, prudentiâ, & cum opus foret, sumptibus etiam sustentaret iura Catholicorum. Ad id verò muneris, quod ita magnum ac pertinens erat, Henricum Caietanum Cardinalem S. R. E. Camerarium designauit, Virum sanguinis luce, familiæ gloriâ, sumptibusque prælatum atque magnificum ; & qui intelligentiâ rerû, iudicio ac magnimitate inter primos Purpuratorum erat. Princeps ita prouidens, videbatur nihil posse desiderare in Legatione illâ, nisi Consiliarium, cui fides Catholica inniteretur ; si de rebus spectantibus ad eam eueniret fortè, vt agi tum oporteret. Super hoc tamen haud haberi varians delectus potuit ; dum Bellarminus viueret in oculis Vrbs, vir excellentiâ doctrinæ præ cunctis clarus. Iussus ergo à Pontifice cum Legato in Gallias

Gallias ire, debuit interrompere seriem studiorum suorum. In quibus etsi continuatio plurimum efficax est, nihilominus tulit hoc sapienter; ratus haud pulchrius esse, doctrinæ labores Sedis Apostolicæ causâ susceptos, eâdem iubente prosequi, quàm intermittere. Propter Libros primos Controuerfiarû erat iam Bellarmini celebre nomen trans Alpes; itaque (vti percubuerat, in eas regiones ipsum aduentare) cùm Vrbes Galliæ attingeret Legatus, admirationi erat conferta multitudo, quæ Bellarmini limen requirebat; vt hominem in Ciuitatibus suis auditum, famâque notum, vultu etiam agnosceret. Sed quæ ceperat omnes fama Viri, substituerat etiam animo speciem corporis amplam atque magnificam. Quare cùm eum deinde aspexere aliqui staturâ minore, famæque dissimilem, (eminebat enim, non corporis specie, sed virtutis ac doctrinæ magnitudine, quâ vnâ æquari non poterat) sententiam ferè oculi mutârunt; vt est vitium commune mortalium, homines specie vultuque æstimari. Ad hæc vis eius mitis & demissa in agendo loquendoque; non ea nimirum, ad quam, inducti prædicatione laudis eius, atque auctoritate grandia & sublimia pronuntiantis: mores item faciles, & sine fastu aut supercilio, causæ erant, vt qui eum metirentur

tur corporis mole, non gloriæ, dicerent inuicem: Ergone Bellarminus hic est! At verò alij cum eo congressi, postquam audiuerent differentem, cœpere magis præsentem venerari. Atque ita, tametsi aspectu appareret minor laude suâ, & in formâ exteriori ad famam nihil esset adiumenti; ne hæc famam extinguerent, vis & meritum impediuerunt.

Hos inter plausus & obsequia, difficultates non defuere atque discrimina, cum Gallias propius penetrarunt. Sparsi vndique hostes formidini erant: recentes cædes multorum proponebantur, insidiæ, & fraudes; ut neque securitas esset ab iis, qui se amicos venditarent. Sed clarum periculum inprimis, Diuioni, dum prætergredi vellent, euitarunt. Legato nihil magis erat in votis, quàm ut Lutetiam Parisiorum quantocyus perueniret; & ut Ciuitatis, quæ est Regni caput, constantiam & fidem posset tueri. Dum ergo in eâ est deliberatione, rumor spargitur, legiones haud multum abesse; hostemque abditum in siluis, Legato struere insidias, ut improuidum opprimeret. Hæc fama ab aliquibus vera, ab aliquibus mendax habebatur; nec certi quidquam intelligi poterat. Ergo iuere multi in eam sententiam, ne iter continuaretur; quia suberat metus insidiarum; quia viæ ducem amiserant, sine quo decerassent, dubiis præ-

præfertim itineribus; demum, quia erant militis custodiâ, in tanto hostis vicini periculo, destituti. Alij, hæc omnia dici metu interpretæ, & idèd aut falsa esse, aut maiora vero, arbitrabantur. Legatus proinde consilia priorum aspernatus, de itinere deliberasset, nisi Dei prouidentia aliter disposuisset.

Peraçtâ re Diuinâ, in quâ Deo Legatus negotium commendauerat, cùm diu hæreret, incertus pergere an morari præstaret, denique vtrumque consilium sic æstimauit, vt quantum alteri deesse animi, tantum alteri superesse; diceret. Et fortasse vicisset pars, quæ videri poterat maioris animi quàm consilij, nisi iniecta mens Legato fuisset, vt syngraphas duas sacrum in calicem coniceret, scriberetque in alterâ *Eundum*, in alterâ *Non eundum*. Etenim forte exiit syngrapha, quæ fuit auctor non eundi; & Legatus paruit monenti Deo. Visum verò est id consilium, non pietate religiosius, quàm euentu felicius. Interceptis quippe itineribus, vim hostium non euasissent; & tum Dynastes Teminesius, qui eopis suis proximum locum infederat, comprehendisset omnes. Redditus periculo cautiôr Legatus, armatos homines ad se deducendum tuendumque, vti eos Lotharingæ Dux promiserat, & viæ ducem probum ac fidum admisit. Quare, vbi adfuit Dynastes

S. Pauli

S. Pauli cum milite Lotharingo , tametsi eâ nocte, hostiliter ac dolo subditis ignibus, stabulum cum equis eius conflagrasset , nihilominus nouis iumentis celerrimè conductis, maturauit proficisci ; & quàm maximis potuit itineribus Lutetiam venit : eam urbem ingressus XIII. Kal. Februarij, anno M.D.XC. omnibus Ordinibus obuiam effusis, mansit-que vsque ad Septembrem ineuntem.

Dum hîc Legatus sedare illius perturbati Regni grauissimas simultates , & librare iura ferè Principum omnium conabatur, ad quos Bellum pertineret; Bellarminus hoc habuit stabile ac præcipuum , vt à Pontificis voluntate , & à Præpositi Generalis instructione non recederet. Etenim , vt hi seuerè monuerant, à politicis tractationibus, tamquam profanis & alienis, perpetuò abstinuit.

Aliquando , dum Legatus ea consilia in priuato agitarè , quæ seducta vellet à plurius conscientiam, vnà cum viris aliis integritatis & doctrinæ famâ claris , Bellarminum etiam accersuit. Is audiuit attentè initio, quæ proponebantur ; ac post è circulo , in quo ceteri cum Legato erant deliberabundi, pedem lentè referens ad loci angulum secessit. Legatus monuit , accederet , vt ex propinquo audiret ; nam ab eo sententiam optabat. Tum Bellarminus , eâ libertate sermonis & candore

re quem habuit perpetuum, missum in Gallias se tantummodò ad tractanda ea dixit, quæ Religioni, non quæ carni & sanguini prospicerent, (agitabantur enim iura Principum quorundam) darent roganti proinde veniam, ne adesset. Responsio hæc Legatum & Consiliarios adeò non offendit, ut traxerit potius omnes in admirationem virtutis: hodieque magnus quidam Præses Senatus Parisiensis, nomine Seguerius, qui tum intererat, propterea Bellarminum à se in summâ veneratione habitum deinceps, affirmat.

Copiam de se tamen haud negavit, sicubi super incerta conscientiæ, vel super obscura Fidei rogaretur. Quoties verò incideret sermo circa electionem Regis, ipse tum silere; vel tantum addere, optandum esse, ut Rex eligeretur, qui induceret in Gallias Concilium Tridentinum; quoniam ea sola res parere poterat constantem pacem: cum cetera illius Regni adiumenta sedandæ inundationi turbinum illorum paria non viderentur.

Inter pericula maiora, quibus tum defungi Christiana Religio debuit, præcipuum fuit propensio quædam ad schisma. Etenim Episcopi multi & Præsules eius Regni, inducti studio inconsulto, & secuti partes Principum diuersas, dissiparunt, conuocandum esse Concilium in Vrbe Turonensi; in eoque metui

metui posse, ne Patriarcha vnus eligeretur, qui negaret Sedi Apostolicæ obsequij reuerentiam. Anxius animi Legatus, & veritus ne res ea ad Ecclesiæ totius perniciem manaret; præter remedia plura quæ excogitauit, iniunxit Bellarmino, vt Epistolam scriberet ad vniuersos Antistites Regni. Ostendebat in eâ Legatus, ab ægris medicamenta eligi non debere; atque id potestatis habere neminem, vt indiceret Concilium Nationis, dum in Regno Legatus Sedis Apostolicæ morabatur; cuius sanctæ Sedis munus est, de iis decernere, quæ ad Fidem Catholicam, & quæ ad Ecclesiæ regimen spectant. Ad hæc in eadem Epistolâ, Legatus, cuius nomine illa scribebatur, intentans eis excommunicationes, edixit fore, vt Censuris grauissimis impliciti Sacerdotiis caderent, essetque eis interdictum sacrificiis, Templis, & cœtibus piorum, si Turoni vel vsquam conuenirent, deliberaturi circa Religionem, ac Deum. Sed, vt Numini placuit, cunctorum versæ aliò curæ; obnitentibus etiam Viris magnæ auctoritatis, vt ea consilia vanescerent.

Non hæc tantum agere Sedis Apostolicæ causâ, sed & fortia pati Bellarminus debuit; præsertim dum Rex Nauarræ instare tormentis, moenia quatere, ingressum tentare, Urbemque obsidere cœpit; assultante per campos

campos equite, & castris ita positus, ut essent
intersepte viæ omnes ad comitatum. Nec
aliàs magis anxìa & pauens ob incommoda
belli, & famem ingrauescentem, Ciuitas Pa-
risiensis fuit. Et tum Bellarminus sustinuit
exempla necessitatis omnia: etenim fames
tantum non ad humanos cibos adegit: quos
si excipias, canibus, & carne pecudum im-
mundissimorum, vescicines necesse habue-
runt; ita, ut vix ea cõemere, & impetrare pre-
tio possent. Certè Legatus Hispani Regis,
tum ad alios, tum ad Collegium nostrum,
partem equi sui transmisit; rem dictu par-
uam, ceterum inopia fecerat argumentum
ingens charitatis. Olera, stirpium radices,
internataque saxis germina, & si quid vlla fe-
lix arbor aut tellus dederat; soleas item, cal-
ceosque, & lora equorum atque habenas,
iam abederant: & nihil tam sordidum fuit,
in quod ventris ira non desuauierit. Quæ in-
commoda nequiuisset diu. Ciuitas ea tam
frequens tolerare, & hæc damna cumulasset
furor eorum qui ex fame extabescebant; nisi
auctoritas Legati, conciones Religiosissimo-
rum hominum, diuitum largitiones, & præ-
sertim Virginis Deiparæ patrocinium, cui
votis publicè nuncupatis fuerat instructa
supplicatio, subsidium attulissent. Bellarmi-
nus interea preces Deo fundere, orare me-
L liora,

lora, addereque sponte obitas corporis asperitates, atque in communi ieiunio pati adhuc afflictionem famem; quò Deus iram sedaret, & reprehenderet districtum enssem, qui super Christianissimum Regnum, perturbatum pravis consiliis Hæreticorum, pendere videbatur. Multa verò cœpit eum commiseratio militum, quibus aut dandus aut hauriendus est sanguis; & quibus duræ hie-
mes tolerandæ sunt, atque æstates anhelæ. His enim etsi benè esse diceret, si causâ Religionis dimicent, & nouissimum spiritum per pietatem effundant; mœrore tamen afficiebatur, cùm flagitia aliquorum audiret, aut etiam aspiceret. Habet hoc epistola, quam ad Maximilianum Ducem Bauariæ postea dedit, occasione Bohemici belli; fermè in hæc verba: *Tangit me, inquit, commiseratio ingens erga milites, & quotidie Deum oro, ut det illis, aut innocentiam, aut maturam pœnitentiam: quoniam iis mortem, quam mortalitas effugere non potest, militia etiam properè accersit. Pluribus interfui praliis, neque rem incognitam loquor, puer in Italiâ, iuuenis in Belgio, & in Galliis maturus vir; ubi cladem inspexi eorum qui necabantur, obsidiones toleravi, sustinui annonæ, ac famis extremam penuriam. Flagitia fileo, quæ necesse interdum habui oculis intueri, aut de quibus audiui ex ore illo-*

illorum, qui paulò post cæsi, ad gehenna cruciamenta, & horrenda ignibus loca priùs deturbati sunt, quàm de disponendâ morte possent statuere: prorsus homines, qui paucis assibus animam & vitam aestimant; velut ultimi discriminis, in quo salus aeterna vertitur, essent penitus oblitæ. Proinde Duces illos atque Imperatores suspicere soleo, qui verbis & exemplis milites suos condocerunt; ut quoties in expeditionem mittendi sunt, Confessionis & Eucharistiæ Sacramentis sese muniant: & qui prohibent, ne occasione militia, in consuetudinem veniant licentiæ, ex quâ sensim Christianum nomen ac disciplinam dediscant. Etenim hoc pacto, haud eis malè cedit, dum pro tutelâ Religionis necesse habuerint vel perimere vel perire. Sic ipsæ: atque hæc Bellarminus sustinuit, donec magno cum exercitu ad liberandam Urbem venit Alexander Farnesius; Dux magnitudine animi ac felicitate bellandi Magno Alexandro, sed sobrio, nec temerario, simillimus. Hæc eadem incommoda Legatus tulisset alacrius, si ab Vrbe Româ ei magis grata rescripsissent. Pontifex enim, cum res cederet aliter atque initio sperauerat, præsertim post conflictum Ducis Moenii, haud satis probauit, Legatum Lutetiæ sedem suam habuisse; ratus ministro Patris Vniuersalis loca media magis esse idonea, ne in alteram partem vi-

L 2

dere-

deretur inclinare. Et quia hæc mutatio consiliorum Romæ facta à Legato ignorabatur, habebaturque tantum pro re compertâ, Pontificem ea quæ fierent non probare, ideo ipse specie aliquâ honestâ imponere finem Legationi suæ optabat. Loquebatur verò cum Bellarmino sæpè, de necessitate agendi quæ egerat; & iis in alloquiis mirum fuit, quoties Legatus peteret, quamdiu superstes futurus Pontifex crederetur, toties Bellarminum respondisse, excessurum eum è viuis illo ipsomet anno: nec Lutetiæ modò, sed in itinere quoque id prædixerat. Quamquam Legatus fidem non præstaret, reputans, quam prospera in Pontifice esset valetudo. Quin imò postquam Romæ Pontifex defecit, Bellarminus Lutetiæ vulgavit obitum eius; cum de eâ re suppeterent indicia nulla, ut suo loco narrabitur.

Interim ineunte Septembri mense, Legatus certior factus de funere Pontificis, & nactus occasionem Legationis terminandæ, magnis itineribus ad nova Comitia rediit. Sed itineris inchoati lætitiâ turbavit ægritudo, quam contraxit Bellarminus Metis. Grassabatur in Vrbe illâ infimis intestinis accepta lues, morbusque ex profluvio ventris periculosus & letalis: ex quo contagio erant ibidem multæ lugubres domus. Vix cò Car-
dina-

dinalis venerat, cùm Bellarminus tempore Autumni, & mense naturâ graui, ac præcipuè loci vitio, correptus est simili ægritudine, ac febri aded sæuâ, vt vires in ipso, & somnus, stomacho alimenta haustusque omnes fastidiente, deficerent. Quæ tum patiebatur ipse, videbantur familiæ totius commune malum; ac nullus erat, quem illa non tangèrent. Sed affligebatur ante alios Cardinalis; quem ex diutinâ intimâque familiaritate maior admiratio ceperat Viri: & qui vni sibi creditum pignus illud fuisse, mœrens considerabat. Cùm verò conicere satis nequiret, vtrum consilium minus haberet discriminis; nempe ægrum deducere, an potius, dum morbi vis remitteret, Metis relinquere; Deus sic omnia suauiter disposuit, vt Cardinalis inde ipsum eueheret. Proinde lecticam propriam aptari mandat, ita vt in eâ posset velut in lectulo cubare. Æger Bellarminus, qui se à Cardinali pro potestate regi sinebat, æquè fortis in suscipiendis ac ferendis incommodis, dum aut victâ aut dissimulatâ morbi acerbitate lætus pergeret, vix regionem afficientem egressus fuerat, cùm à contagio conualuit; & partim sedens, partim cubans, intra dies octo ad vires pristinas reuertit.

Basileam urbem Hæreticorum prætergredi opus fuit, quoniam itineris ita ordo posce-

ret; & vix eâ exceſſerant, cùm rumor diſſipatus eſt, fuiſſe inter Cardinalis Legati Aſſeclas & comites Robertum Bellarminum. Ægerrimè tulit populus, vel non viſum vel non agnitum à ſe virum, quem optaſſet quaſi pompam illac ire; incertum, vt honore, an vt contumeliis eum exciperet. Certè omnes auebant viſere, quis ille eſſet, qui tot & tam grandibus Voluminibus ſuas ipſorum vires ſpreuiſſet; eandem virtutem admiraturi, cui irascebantur. Nec dubitem, quin ſi colloqui datum eſſet, profuiſſet ad animæ frugem; ſiquidem quacumque inceſſit, reliquit veſtigia virtutis, quæ Hæreticis ſpectaculo, & Catholiciſ exemplo fuerūt. Tandem inter hoſtium terrores, & discrimina varia, III. Idus Noebris Urbem Romam intrarunt ſoſpites omnes; ſecutæque ſunt gratulationes ac ſalutationes lætiſſimæ: & Bellarminus reperit dulciſſimos Socios, qui ipſum opperiebantur, & à quibus Societatis more per amplexus, arctiſſimæ beneuolentiæ indices, exceptus fuit.

Romæ haud vixit diu expers noui laboris: cùm enim recognoſci & iterùm edi Biblia XISTI V. deberent, propter errata, quæ editione primâ in codicem irreperant (quod & XISTVS ipſe deſtinauerat agere, feciſſetque, niſi mors impediuiſſet) GREGORIUS XIV. qui

qui fuerat ab VRBANO VII. proximus ad Pontificatum euectus, mandauerat coram se Conuentum agi, in quo præscriberetur modus eius recognitionis; cùm id tantoperè Sacra Tridentina Synodus D. Petri Successoribus commendet. In eo primùm auditæ sententiæ, & pòst Bellarmini consilium omnes approbarunt; qui meditationi aliquot doctissimorum hominum relinqui posse dixit, de integro ea repurgare, conferendo ad antiquas editiones, & ad manuscripta exemplaria, tum Græcorum, tum Latinorum, & ad Commentarios Patrum: quò ita XISTI V. emendatio talis esset, qualem ipse optauerat, & haberet numeros perfectionis, qui Opus cæleste deceant. Huius consilij exequendi causâ contulerunt se in Ædes Marci Antonij Columnæ Cardinalis; qui aderat, & vnà etiam Cardinalis Gulielmus Alanus, Magister sacri Palatij, Robertus Bellarminus, atq; alij quatuor. Hi verò sacras paginas studio atque industriâ suâ reddidère Ecclesiæ eâ formâ, quâ nunchabent, prælo datæ initio Pontificatus CLEMENTIS VIII. In opere obeundo fuit Bellarmini præcipuus labor, & in eum quoque sententiæ redibant omnium: siquidem Collegæ eius experimento didicerant, instar oraculi haberi posse, quæcumque ipse suggereret. Præfationem item composuit, quæ an-

168 VITÆ ROBERTI CARD. BELLARM.
te eadem XIST I V. Biblia hodieq; impressa
legitur. Atque ita Bellarminus varietate lin-
guarum S. Hieronymo simillimus, ab eo ne
discrepauit quidem, in recognitione Sacro-
rum librorum; quos pariter vindicauit atque
restituit. Eorumdem Sacrorum librorum
pollicebatur absolutissimos Commentarios,
si spatio decennij feruari ab occupationibus
aliis posuisset, vt daret se illorum assidue me-
ditationi: quod P. Claudium Aquauiuam
Generalem Præpositum rogauit; et si tantum
otij præstantiâ eius non impetrauit.

C A P V T X.

*Præst, in Societate IESV, Romano Colle-
gio, & Neapolitane Prouinciæ.*

ANnos circiter duos & triginta Bellar-
minus sub aliorum regimine in Societa-
te vixerat; cum P. CLAVDIUS AQUAVIVA
Generalis, implorato ad consilium Deo, &
auditis assistentium suffragiis, Bellarminum
Collegij Romani Præsidem nominauit.
Quippe hominem iis moribus, & doctrinâ
tam variâ, qui ingenium graue suauibus arti-
bus miscuisset, admurmuratione secundâ
posse regimen accipere, & fructu magno re-
tinere arbitrabatur. Anno itaque M.D.XCIII.
xv. Kalend. Ianuarij gubernationis initia po-
suit,

fuit, non sine omnium gratulatione, ac spectatâ etiam, fore, vt cuius experti mores fuerant, huius prudentiâ suauissimè regerentur. Vnus ipse in communi lætitiâ mœrebat; vt qui imperare magis posset, quàm veller; cuperetque aliis potestatem, sibi obsequij gloriam relinqui: cum præsertim obuersaretur animo ea cogitatio, haud esse onus leue illud, in quo possit propriæ salutis periculum adiri.

Verùm instructus hoc metu, non territus fuit; dum reputaret ad securitatem facere, quod fuisset in eam deliberationem adductus alieno imperio, & non suffragio suo.

Ideo sollicitudinem omnem referens in Deum, cœpit primò flagitare ab ipso Sapien-
tiam necessariam iis qui animas regunt. Deinde præscriptas leges muneri suo perquam accuratè meditari, quò eas exequi, & comes esse Diuinæ Prouidentix, disponentis cuncta suauiter, in regimine posset. Tum veteri more Collegij, publicè proposuit adhortationis loco eam quam erat initurus gubernandi rationem; dederuntque materiam sermonis illa: *Rectorem te posuerunt; noli extolli: esto in illis, quasi vnus ex ipsis, & non impedias musicam.* In quâ adhortatione cunctis patefecit sensus animi sui quàm demississimi, professus haud maioris pretij futurum se deinceps in

L 5 sui-

suimet æstimatione, quàm fuisset antea, mi-
 nimi dum erat. Quippe cùm altè animis hæ-
 reret Christi Seruatoris exemplum ; qui Ma-
 gister & Dominus , moratus est inter Disci-
 pulos, tamquam eorum administer & seruus.
 Præterea, quoniam intelligeret præfici se par-
 tibus aliorum tantummodò subiectis ad re-
 gimen; adnixurum se promisit, vt veluti Mu-
 sicæ Præses, dirigeret , non perturbaret ipso-
 rum munia ; quò concinerent modulatè, &
 consonarent omnia , nec absurdi aut absoni
 aliquid adstreperet , in eâ tam præclarâ mo-
 rum atque animorum harmoniâ. Hoc posse
 fieri putabat , si à minoribus Præpositis mu-
 nia diuersa ita proueniant , vt qui præest , in-
 star attenti Moderatoris , non partes eorum
 procuret transigatque per se ; sed eas , veluti
 voces musicorum , æquabiliter, & cum tem-
 peratione moderetur. Postremò enixè om-
 nes rogauit , tum vt precibus pròpitium sibi
 redderent communem Dominum , tum ve-
 rò , vt si de vllâ re monitum se vellent , hoc
 agerent liberè; essentque eâ persuasione, non
 ad aliud se , quàm ad publicum eorum bo-
 num adspirare. Hoc tam impensè flagitauit,
 vt nemini dubium reliquerit , quin ea monita
 in optimam partem accepturus esset. Adie-
 cit etiam , se magnis nominibus vnicuique
 obstrictum fore; si scripto aut voce per se aut
 per

per interpretem , interdiu aut quauis horâ noctis, eum commonefacerent. Quòd si coràm non auderent, fore leuissimum genus admonitionis dixit, traditionem syngraphæ, inscriptis iis, de quibus optarent ipsum commonefieri; quam syngrapham in cubiculo, aut ad limen eius relinquerent: & tum fore prorsus, vt suæ meditationi rem daret, exquereturque propitio Numine, quod consultius iudicaretur.

Non hæc sparsa ad auditorij animos promerendos fuerunt: nam sincerè & ex animo locutum, res postmodum affirmavit. Ex Rectoris defuncti cubiculo submouit icones pictas, pluteos & scrinia, tamen si modici operis; iussitque ad Æditi locum eadem adferri: adeò vt vtenda tantùm attinuerit ea, quæ communia essent Sociis reliquis, etiam vltimæ fortis; cupiens in paupertatis laude iis quoque exemplum præbere. In appellandis venerandisque singulis, modum quem pridem tenuerat, neque tunc demisit. Idèò aduentantibus assurgere aperto capite, nec pati stare in alloquiis quemquam cuiusvis conditionis, sed considerare tecto capite. In communibus allocutionibus, siue ex destinato congressu, siue ex occurso fortuito, erat pristina affabilitas; mutuaque officia vsurpabat propè ex æquo: alloquendi verò causâ, nihil erat

erat necesse tempus aut molles aditus capere. Dum alij animi causâ spatium horarium ab utrâque mensâ mutuo sermoni tribuerent, ipse in cubiculum se frequens referebat, ut qualibet adiissent horâ ab omnibus inueniretur; essetq; indigentibus remedium omnium momentorum: singulos verò, & excipiebat benignè, & patienter ad finem usque sine interpellatione audiebat. Ibi quando solus, uti sæpè fiebat, morabatur, etiam tum aliarum inseruiebat commodis. Nam ut canere iucundè scienterq; didicerat, exscribebat eo tempore aliquod Canticum; ac prius illius pingebat notas, postmodum verba emodulanda subscribebat, eum ad finem, ut si in impressis exemplaribus, incurrerent obscenarum voces, quæ dulcedinem cætus suâ fecunditate inquinarent, transcriptis in exemplis subrogaret è suo ingenio voces alias, quæ aures religiosas decerent: ex eoq; oriebatur, ut non tam vocis ille, quam virtutis concentus redderetur. Atque ex his Canticis libri aliquot exstant adhuc in Romano Collegio, scripti manu eius. Siue quid ageret, siue loqueretur, erat ad amœnitatē compositus; ut ex vultu omnes faciliè perspicerent cordis copiam, atque insitam erga singulos charitatem. Admirationi tamen fuit, consuetudine istâ tam suavi, & demissione tantâ non imminui

minui potuisse obsequium: nam internitens in eâ virtutis nescio quæ maiestas, & Christi Seruatoris imitatio, longè efficacius, quàm vis vlla imperiosior, prohibebat ne reuerentia excideret animis subditorum; efficiebat-que, vt non violenter, sed quasi solent vmbra virgæ nobiles equi, omnes nutibus eius regerentur.

Contrâ sicubi audiret aliquas noxas, tametsi leues, & ex iis quas patrare interdum in Religiosis Domiciliis etiam iusti solent, temperare à mœrore nequibat: tanto erat studio incensus erga publicam innocentiam. Proinde sanare, quæ essent huiusmodi, molliter tamen leniterque, vt manus medici vix æger sentiret. Crebrò in adhortationibus mores non optimos notare audiebatur; incitare omnes, ne rubiginem ac situm in animis contraherent; & eo sermonis adiumento, quasi cote singulorum acuere virtutem. Sæpè visus est, quæ haud laudabiliter fierent, recensere cum lacrymis; vt qui mallet, fletu redundanti, suorum maculas eluere, quàm eas acerbitate reprehensionis detergere; solitus simili comploratu supplicabundus Deo causas eiusmodi commendare. Poenæ aliorum subscribebat numquam, nisi re antea studiosè cognitâ; semperque relinquebat aurem alteram ad patrociniū Rei: quâ industriâ

striâ & vigilantîâ optimè virtutem in singulis formabat.

Quoniam etiam compererat diutino vsu, quo animos tractauerat, nihil magis iturum in perniciem Societatis, quàm si subditi eam consuetudinem gubernandi deberent pati, quæ ipsos cum Præpositis ac Moderatoribus ingenio aperto esse non sinerèt: ideò imaginem omnem politicæ, quam vocant, simulationis abominatus est; vti rem, quæ potestatem regendi alios, hoc est Deo vicariam operam, indignissimè profanat. Ventilare dissidia, aut partes alere (quæ cùm scintillant, sæpè excitant incendium charitati) detestatus est semper: suspensa item verba, vel perplexa de industriâ, incertumque sermonem, & ceteras id genus locutiones, in quibus non se statim proderet animus, vti barbaras artes, deuitauit. Munia Collegij cùm distribueret, æquabili lance exigebat ad examen rationis pondera meritòrú: & se ita purgabat ab omni priuatæ gratiæ suspicione; nihil præ oculis nisi Deum habens, & publicam vtilitatem.

In disponendis subditis, non aliud aduersus querimonias æquè censuit prodesse, ac sequi plerumque arbitria Consiliariorum; quibus tam in hac parte, quàm in omni re libertatem suffragij reliquit, & potestatem proponendi quæ vellent. Denique in ipso inueniebatur

batur cum prudentiâ serpentis par columbæ coniuncta simplicitas: vt extrema, in quibus vitium est, fugeret, & sectaretur, quæ delectarent communiter, ac prodesse.

Hæc inter studia, quibus tam sollicitè Moderator animæ agebat, haud habuit neglectui corporis necessitates. Singulis copiam eorum suppetere, quibus indigerent, iubebat; curabatque, quoad poterat, vt nihil habentibus nihil deesset: qui modus est optimus, vt qui præest, liberiùs à subditis disciplinæ laudem possit exigere: fuissetque ab ipso aucta victus ordinaria cōditio, quod & destinauerat initid, nisi veritus esset, ne fortè laxaret terminos paupertatis. Etenim virtutis huius aman- tissimus, cupiebat sic necessaria cuique præberi, vt superuacaneis omnes carerent. Aliquando quia rescuerat, vnum ex Patribus Collegij, ceteroqui virum alicuius exceptionis, nescio quæ indumentorum genera in cubiculo attinere, nec eis indigere tamen; mandauit in vestiarium ea referri, seruarique, donec vtenda ille repeteret. Et post ad eum scripsit, qui valetudinis causâ in Tusculano erat, sic facto opus fuisse; ne si deesset muneri suo, deberent ambo coram Deo erubescere, alter quoniam ea penes se habuerat, alter quoniam habenda permiserat.

Illi verò suberat quidem persuasio, vestes
easdem

easdem esse necessarij vsus , propter valetudines quibus tentabatur : attamen nihil ausus est contradicere ; maluitque vt sibi de vestitu, quàm de paupertate aliquid detraheretur.

Si cui ægritudo ingrueret, inuisebat interdum & noctu sæpius ; & quoties videret artis præsidia deficere, constans opinio fuit, eum cælestibus remediis multos restituisse. Marcellus Augustinus Societatis Sacerdos narrat, supplicem se, cùm studeret iuuenis adhuc in Romano Collegio , à Bellarmino Rectore postulauisse, ne mitteretur denuò Præfectus iuuentutis ad Seminarium Romanum, cogereturve iterare ibi vitæ genus, quod valetudini suæ multum officere, aliàs expertus fuerat. Missus nihilominus causam contraxit morbi sanè ancipitis, ac diuturni ; quo menses duos conflictatus, ac demum extremis Ecclesiæ Sacramentis munitus fuit . In eo statu repertus est quâdam die febri & omni tæbe in venis extinctâ, breuique conualuit. Sanitatem hanc verò ipse acceptam retulit precibus Rectoris sui, quem viderat mœrere animi, & religioni ducere , quasi eum ipse in discrimen illud adduxisset. Idem refert, cùm aliàs æger nescio quis Bellarminum rogasset , vt se lustrali aquâ respergeret , legeretque S. Marci Euangelium, quod ægris saluti esse piè creditur, turbatum fuisse initiò eâ postulatione ; & dein

dein flexisse, tantum ut rogari desineret; præsertim ubi audiuit petitiu id perinde à Sacerdotibus aliis: nam ceteroqui ipsius modestiæ grauis ea petitio videbatur. Tamen si verò haud induci poterat, ut fateretur suscipi à se medendi curam, subdidit ioco interdum: Cum semi-miracula putem aliquando fecisse me; miracula tamen integra, quoad reminisci possum, ego numquam edidi. Quod cum ad occasiones varias sæpius luserit; ego in re, quam ex ingenio quisque suo possit interpretari, eorum opinionibus accedo, qui hoc ita intelligi volunt, ut semi-miracula gratias appellauerit: quas, ipsa dissimulatione miraculi miraculum augens, celare industriâ conabatur; ne in plausus euaderent, sanctimonixque famam; & quas ad eum finem confusè, ut non sibi vni adscriberentur, cum Sanctorum aliorum imploratione, & sacrarum Reliquiarum usu, consequebatur.

Iam quia versamur in eâ sollicitudine, quam impendit, ut aliorum prospiceret incolumitati, præterire non debeo, quæ in hac parte P. Hippolyto Margaruccio contigerunt. Is adolescens Bellarminum Collegij Rectorem, cum Præposito Prouinciali esset à Consiliis, allocutus erat; rogaueratque ut in Societatem Iesv admitteretur. Laudauit propositum Bellarminus, sed non probauit ta-

M men

men ingressum eius , si fieret eâ tempestate ; nempe Vere ineunte . Dixit enim distinctè , mallem ad Septembrem vsque differres ; nam tibi ab æstate metuo , quæ est Romæ insalubrior . Quod si secus egeris , aëris & æstus damna senties ; morbisque implicaberis ; ex quibus postmodum diu æger eris . Sic ipse : sed Iuuenis Religiosæ vitæ desideriis incitatus , dedit Societati nomen , ipso die Annuntiationis Deiparæ Virginis . Res verò habuit exitum , quem Bellarminus prædixerat . Nam ad x. Kalend. Augusti febris acutâ correptus Hippolytus decubuit ; & breuî cum spes vitæ nulla superesset , Cæleste viaticum sumpsit . Euasit periculum tamen ; sed relictus est præcordiis ita vitiatis , vt ferè quid optima valetudo sit , in posterum ignorauerit .

Iam vt ad alia veniamus ; in Romano Collegio , cui præerat , hoc etiam præcipuè cordi habuit , quòd in dies magis studia , tum pietatis , tum artium optimarum , florerent in animis exercitæ iuuentutis . Professores percunctabatur sæpè de eiusmodi profectu ; nec quidquam eis deesse subsidij ad labores perferendos patiebatur . Bibliothecam ædificauit laxiorem , illustrioremque ; cum iaceret antea in angusto & obscuro loco . Exactor assiduus erat quotidianarum exercitationum , ne in desidiâ diffunderent ingenia : cauebatque,

que, ne opiniones ingruerent nouæ; cùm æstimaret esse periculosum, niti fallentibus ratiocinationibus: quæ etsi radium fictæ lucis vibrant, cùm ex ingenio viuido primùm emicant; progredientem animum destituunt tandem, & sæpè à veritate deuium abducunt. Laudem contra egregiam rebatur, si stude- rent omnes nouis potiùs rationibus Veterum opiniones, antiquitate ipsâ venerandas, stabili- re. Itaque si quorum ingenia audaciùs vi- deret in eiusmodi commenta ferri, Præposi- tum Generalem adibat, efficiebatque, vt pro supremâ potestate, quâ ille fungitur, tem- pestiuè morbum excrescentem reprimeret.

Interfuit aliquando, cùm iam esset in Pur- purâ, disputationi Viri Nobilis; qui, fiduciâ ingenij, venerat in spem, fore vt in Lycea Academicorum genus philosophandi no- uum inueheret; excogitatis commentis ne- scio quibus, & repudiato veteri modo; qui quia tritus est inter cathedras, vel ideò cen- sendus videtur optimus & probatissimus. Consilium ille suum exposuerat; durus ad monita eorum, qui, vt à nouitate illâ repre- henderet animum, blandè atque amicè sua- debant. Quadam die verò Cardinalis Bel- larminus cum ipso domi, sermonem insti- tuens, antequam hominem dimitteret, in digressu manum superposuit humero eius;

& Minimè, inquit, decet ad Ecclesiæ offendiculum te ingenio illo vti velle, quod à Deo accepisti sanè quàm optimum. Fuit autem ea vox tam ad persuadendum efficax, vt Prospero (nam hoc erat viro nomen) statim iniecerit mentem aliam, nec auditus sit in posterum de inuentis illis suis vñquam meminisse: quemadmodum Franciscus Androsilla, & honesti viri plures, hodieque narrant.

Interim ad initia Principatus CLEMENTIS VIII. Romæ agi cœpta sunt Comititia generalia Societatis, indicta, vt de communibus rebus decerneretur. Pro iis deligunt omnes Prouinciæ duos, doctrinâ, prudentiâ, & morum ceterâ laude præstabiles, qui cum earum Præside ad Conuentum, in quem conferunt se Ordinis prima capita, eant. Romana Prouincia P. Bellarminum, qui tum erat Collegij primarij Moderator, elegit; & in eo ipse confessu, pro suæ Religionis bono, nihil ex his quæ conscientia dictante parauerat, aut dissimulauit, aut tacuit. Dimissis verò Comititiis, Neapolitanæ Prouinciæ Præsides creatur, nondum circumactò triennio ab inchoatâ gubernatione Collegij.

Quia verò, quâ vsus prudentiâ antehac Romæ fuerat, eandem Neapoli tenuit deinceps in Prouinciâ administrandâ; ideirco neque

neque dicta repeto, & tantummodò addo, quæ huic tempori propria. Prouinciæ sic præfuit, vt verbis illam, adhortando alios, ac simul factis, exprimendo in se quæ diceret, ad omnem perfectionem instituerit formaue- ritque: cum facta sua, non dicta tantum se- qui subditos veller; nec præcepta modò à se, sed exempla etiam peti. Huius rei memine- re, qui tum in Prouinciâ vixerunt, hærent- que in recordatione omnium adhuc adhor- tationes eius, pio exceptæ cum plausu, & pro- latæ cælesti ore, atque oratione nudâ sim- plicique; sed quæ materiam vniuersam me- thodo facili complecteretur, & quidquid proponeret, hoc solidis rationibus, Scripturæ sacræ oraculis, testimoniis Patrum, Exemplis ab Historiâ Ecclesiasticâ desumptis felicissi- mè prosequeretur. Qui etiam domestici sermones per se quidem optimi, adhuc ex ore ipsius nescio quid præter solitum magni spiritus & vigoris efferebant; siue quia eius dicta veritatis index orationis simplicitas, & quædam quasi negligentia commendabat; siue quia egrediebantur eius voces è rerum diuinarum meditatione, tamquam igne, & idcirco alios incendebant.

Auxit in Prouinciâ modestiam suam in- ter agendum, submissionemque, ferè medius inter subditum & Præsidem. Vox nulla vio-

lenta audita est, nihil placuit asperum loqui. Imperij vocibus abstinuit semper; & si quid præciperet, erat roganti propior, quàm iubenti. Ea verò in ipso consuetudo fuit, vt, quæ posset sine alterius auxilio, ea per se obiret; nec in quemquam grauius, quàm in semet videbatur imperium exercere. Quadam die, cum ocreas & ceterum habitum viatorium induisset, & in ipso momento deliberatæ profectiois Socio indigeret, narratur domi inambulasse diu cum impedimentis illis, hominem quæsiturus; & quia obuium Religiosum habuit vnum è subditis suis, minimè ausus est monere, vt Socium quæreret; sed tantum, an indicare posset de eo, interrogauit: cumque id ignorari à se respondisset alter, perseuerauit, ita instructus ad equitandum, patientissimè circumire, Paulò post Religiosus ille factum serò æstimans, semet incusauit, & erubuit, quoniam officio defuisset; & eam modestiam in Præside suo summo perè admiratus est.

Cura difficilior Præpositorum Prouincialium in Societate ea est, vt quotannis sedes Sociorum omnes circumspiciant; & si quæ sit alicubi necessitas, ei coràm subueniant. Id in Neapolitanâ Prouinciâ ægrius multò fit, tum propter locorum distantiam, tum ob itinera propemodum deserta. Nihilominus,
 intra

intra triennium , Bellarminus bis iustravit Prouinciã totam: & in viã satis ostendit, scire se abundare pariter, ac penuriam pati; præbens moderationis in altero, in altero patientiæ documentum. Tabernæ vrbe Calabria, sicut inuitatus antea fuerat officiosissimè, ita significatione honoris mirâ exceptus est. Quippe longo tractu stipatus turmâ equitum, à medio milliari obuios Magistratus etiam habuit; factâque à iaculatoribus fistularum bellicarum explosione, ad Ædes Senatorias instructas aulaeis ductus est. Ibi dum eum Primores Urbis tractant splendidè, sicut inuitauerant honorificè , modestia eius maluisset honorem declinare ; & ided non filebat , inter eos apparatus vocari nimis incongruè tenuitatem suam. Sed vicit hanc virtutis repulsam vis ea officiorum; & Bellarminus tametsi perfusus verecundiæ colore, coactus est interesse significationibus iis opinionis magnæ , quam de ipso Ciuitas præ se ferebat . At cum discessit Tarento , longè euenit aliter in oppido Calabriae, quod Russetum appellant. Hic quia nec domus meritoria præsentì pecuniâ , nec gratuitum hospitium precibus impetrari poterat, diu hæsit ; donec tandem miseratione rarâ in domunculam ruinosam , fumo deterrimam , & vbi humana subsidia suppeterent nulla, admissus

est. Et nihilominus in eo tuguriolo obscuro, foedoque, multò habitauit libentius, quàm Tabernæ pretiosus hospes; vt paupertatis incommoda experiretur.

Cùm ad Collegia veniret, tamquam aliquis è Cælo aderat, sanctus, innocens, mitis, & qui charitatem parauerat loco auctoritatis. Necessitates omnium audiebat, vt Patrens: nauos laudabat; & si quorum virtus segnior esset, hos adiuuabat benigno alloquio: adferebatque honorem dignis; solitus contra, si qui deficerent, vel non punire, sed monere tantum vt eos pœniteret, vel pœnam irrogare seram, sed aliquam, & omnino talem, ex quâ neque clementiæ neque seueritatis excessus ullus metueretur. Ceterum satis habuit, si virtute illi culpam corrigerent, & abolerent noxæ memoriam nouâ gloriâ vitæ sanctioris. Onera subditis, non subditos oneribus accommodabat; ne pondus eos, aut opprimeret impositum, aut imponendum deterreret. Imbecillis admouebat fomenta paternæ pietatis; ne abiecti animo se ipsos deponerent; & constitutos in mœrore Socios medicus animorum egregius, aut curabat blandè, aut verbis dulcissimis, quando factis non poterat, solabatur. Denique omnes auctoritate, non imperio regebat, venerabilis vir miraculo litterarum, venerabilior san-

sanctitate. Conueniebat homines Societatis perstudiosos, & erga Collegia beneficos, eisque officia atque obsequia, gratique animi signa omnia sincerissime offerebat.

In aggregandis ad Societatem hominibus apprimè circumspectus ac providens, rebatur tales esse deligendos, non modò qui naturæ laude essent insignes, & in corpore etiam prosperæ virtutis; sed qui multò magis animis præstarent, possentque, domi forisque victores sui, aggredi patique fortia; & sic pro aliis moliri magna, vt ipsi deinde viuerent paruo. Id vt certius fieret, cognitiones meritorum sine consiliis per se solus non exercebat; ac aliquos postmodum admittebat, vel secus, quemadmodum suadebat eorum excellens, vel abiecta virtus. Neque solùm causâ huius habendi delectus, sed & rei cuiusvis moliendæ, solebat prius cum viris prudentibus in commune consulere. Maximè verò hoc egit, si quando haberet hominem penes se, cui familiare pectus gereret, & apud quem excutere mentem omnem liberè posset. Eam in partem illud cessit feliciter, quòd id temporis Neapolitani Collegij gubernaculo præesset Mutius Vitellescus; de quo antiqua ei prudentiæ, fidei, & virtutis opinio; & quem norat semper inter consulendum prospicere optima. Propterea alloquendi eum causâ (si-

ne quòd amicum reueritus, siue quòd sponte demitteret se) semper ipse è Professorum domo, quæ est Prouincialis Præsidis habitatio, ad Collegium se conferebat: neque Mutius vmquam impetrare potuit, vt accerseretur potius; tametsi aliquamdiu hinc obsequio, hinc modestiâ inter deferentes inuicem, non magis mutuâ quam inexplicabili demissione, certatum fuerit. Ceterum, cum inter se mirâ concordia viuerent, & tantum officiis contenderent: ex eâ consensione animorum Prouincialem inter & Rectorem, incredibile est quantum Prouincia tota caperet ornamenti, atque præsidiij; & quàm ibi esset inter optimè parentes, & iustè imperantes, læta Societas. Aderat quippe nullus animo tam omisso, in quo non emicaret alacritas quædam iis capeffendis quæ iubebantur; ne quâ fortè amaritie dulcedo ea suauissimi regiminis corrumpetur. Vt quæ dixi fidem habeant, subnectam testimonium P. Fabij de Fabiis, viri integerrimi, & qui de se sanctitatis famam, verum vtique vestigium virtutis, post obitum reliquit. Is profectus Neapolim, primò vt Visitator Prouinciâ auctoritate supremâ lustraret, ac deinde vt Prouincialis Præpositi munere fungeretur, nactus occasionem scribendi ad Cardinalem Bellarminum; *Quoniam, inquit, Deo ita placuit, vt in Prouinciâ detentus,*

*detentus , non potuerim tibi , sicut optassem , ore
tenus gratias referre ob instructiones & moni-
ta , quibus me in digressu meo cumulaſti , & ex
quibus plurimum adiumenti capio exequendis
iis , quæ mihi à sanctâ obedientiâ præscribuntur ;
mearum esse partium duxi , saltem litteras mit-
tere , quæ sermonis vicem obeant. Sed utinam
hæ denuò impetrent noua consilia & monita ,
quæ rursus adiument me in Prouincia regimine ,
atque adeò me etiam regant. Sperarem enim fo-
re , ut id cederet in laudem plurimam Diuinæ
Maiestatis. Etenim , quemadmodum in his par-
tibus adhuc ad gloriam superat recordatio con-
solationis magna , quam ex dulci consuetudine
tuâ hauriebant tum nostri , tum externi omnes :
ita ego vim non mediocrem ex iis monitis perci-
perem , quæ me fortasse , veluti alterum te , sen-
sim ac suauissimè repræsentarent. Visitator Nea-
polim , Nolam , & Salernum ; Præpositus verò
Prouincialis Barium atque Barulum obiui. Iam
instant Comitæ Prouinciæ. Sacrificiis ac preci-
bus tuis me commendo , ac Deum oro , ut te sospi-
tem diu velit ad totius Ecclesiæ commune bo-
num. Neapoli xviii. Kalend. Maij M. DC. Hinc
facile apparet , quæ fama secuta sit eius gu-
bernationem. Etenim miti vir ingenio , vitia
magis quàm virtutes dissimulans , & vitia ni-
hilominus dissimulatione ipsâ coercens , ha-
bitus est instar sideris maximè prosperi & sa-
lutaris,*

lutaris, ex quo vnusquisque securus benigni afflatus, trahere vim & lucem posset; vt in Vineam Domini cultor lætus incumberet. Quam laudem in Bellarmino nemo postremam duxerit, si reputet difficile admodum esse, absque damno vel seueritatis vel lenitatis imperare, præsertim hominibus, datis vt pareant; non vt seruiant; hoc est Religiosis, qui subiectionem filij pati debent, quæ sit simul absque seruitute, simul absque libertate.

CAPVT XI.

Romam reuocatur, futurus CLEMENTIS VIII. Pontificis Theologus; cum quo Ferrariam proficiscitur.

DVm ita iusto, moderato, & longè firmissimo (quo nimirum obedientes gauderent) Prouinciam gubernabat imperio; Romæ obiit Franciscus Toletus Cardinalis CLEMENTI Pontifici apprimè gratus, & vir prudentiâ, doctrinâ, virtute tum in omni vitâ, tum in Purpurâ eximius. Ideò vt iactura ea compensaretur, Pontifex Bellarminum accersiuit, dignum cum ratus, qui alterius defuncti loco sibi atque Apostolicæ Sedi Theologus affideret. Anno itaque M. D. XCVII. mense Ianuario, Romam veniens, à CLEMENTE

MENTE VIII. excipitur humanissimè, iubeturque habitare Vaticanis Ædibus, tum ut esset muneri suus honor, tum ut Pontifici adesset Oraculum omnium horarum. Sed Bellarminus, cui semper ambitio, & quæ ad honorem conferunt, visæ fuerant odiosæ res; & è contra diuersoriorum intra suæ Religionis septa, consuetudoque simplex ac nitida Sociorum, pro deliciis habebantur; obtinuit per interpositas preces Petri Cardinalis Aldobrandini, ut in Pœnitentiariorum Collegio degere posset, qui locus Vaticanæ Regiæ proximus est: & hoc pacto oculos Aulæ multimodis interpretes declinavit; ac simul habitans inter suos, momentis omnibus Pontifici aderat. CLEMENTEM induxit ad electionem hanc, cum fama quæ de Bellarmino latè percrebuerat, tum verò quia doctrinam eius libauerat aliquando suspexeratque, euoluens Tractatum ipsius de Translatione Imperij, quem ab vno Cardinali acceperat, dum esset in Conclauis Comitiorum. Dein adeptus Ecclesiæ summum regimen, quadam die Bellarminum consuluerat; an è re communi crederet, si Romæ in publico Gymnasio; cui à Sapientiâ nomen, Philosophia Platonis traderetur. At Bellarminus, tametsi Pontificem pronum ad id videret, nihilominus liberè affirmavit, periculum certius à Platone quàm

quàm ab Aristotele manare in ingenia posse, si inter Christianos ille cathedram habeat; non quòd pronuntiata singula eius Auctoris infecta sint erroribus, sed quia doctrinæ Catholicæ magis affinis Plato, quàm Aristoteles est; metuendumque propterea, ne capti similitudine rerum, in quibus conuenit, sensim animi ab incorruptis ad vitiosa descendant. Et fore perinde aiebat, atque experimur plus ingeniis afferre damni, ex hac similitudine, Hæreticos Auctores, quàm Scriptores Ethnicos. Subdidit postea, ignorari à nemine, Origenem Platonis dulcedine & facundia eius lenocinio deprauatum, libros scatentes erroribus Ecclesiæ reliquisse; atque id causæ fuisse, cur Plato idem in v. Synodo sit proscriptus: ideoque ne Religioni plus noceret, quàm prodesset ingeniis, censuit meritò ei cathedrâ interdici debere. Iudicium tam prudens & graue Pontifex laudauit, ac Bellarminum postea ad Consilium accersit frequentius; cum interim opinionem de ipso augerent multi, & præ ceteris Cæsar Cardinalis Baronius, vir prisca moris integerrimique. Etenim is, quotiescumque per eos dies quærebatur Vir præclarus, qui impleret amplitudine pari spatium illud virtutis, quod occupauerat antea Cardinalis Toletus, vnum Bellarminum eum videri passim affirmabat.

Pontifex

Pontifex certè , tametsi erga Bellarminum propenderet admodum , inchoatam ei gubernationem non abruptisset , nisi suasisset hoc ei Cardinalis Baronius , hominem esse dicens ad ea munia factum : quem inaudiuerat sæpè ita in consultationibus loqui , ut ingens omnium quæ diceret , tum admiratio , tum fides esset ; & ut coniunctionem felicem in eo summæ doctrinæ , ac summæ modestiæ , suspicerent vniuersi . Videlicet studiorum similitudo , & voluntatum etiam consensio contraxerat pridem hæc duo Ecclesiæ lumina ; quæ in bonum eiusdem Ecclesiæ conspirabant coniunctione prosperrimâ . Hinc ea Baronij vox manauit , quâ Bellarmino dixit aliquâdo ; non tam arctè Ionathæ ac Davidis vtramque animâ conglutinas fuisse , quàm ipse arctè ipsius animam nexu amicitiaecomplecteretur . Hinc & desiderium illud vehemens oriebatur , intuendi eum vestitum simili Purpurâ : quod satis exprimebat , iterando voces illas : *Quis mihi det te fratrem meum ?* Cùm verò coopatus fuit in eius amplissimum Ordinem , erat animus idem , ad eò ut tantùm eos corpora diuiderent . Proinde in rebus dubiis consulere inuicem , ac iuare inter se fide magnâ . Et quando Cardinalis Bellarminus morabatur Capuæ , uti bonus Pastor inter oues suas , tum Cardinalis Baronius .

Baronius ægrè absentiam ferens , auctor ei erat, vt in Vrbem ad tempus remearet; quod habetur in Epistolâ eius fermè in hæc verba: *Testis, inquit, est Deus, me nihil tam cupere, quàm vt simul adsis: conferrem ego tibi subinde res meas, & tu statueres in portu naufragum cor, quod in pelago mergitur flebilium ærumnarum. Et verò si id susciperes consilij, nemo iniquius interpretaretur; te ad menses paucas, & animo redeundi, Romam cogitasse. Fecit hoc aliquando Cardinalis Carolus Borromæus, sanctissimi laudatissimiq; Vir exempli; & multos profectò conspectus tuos recrearet.*

Non defuere tamen intereà temporis , qui inter ipsum Bellarminum & Cardinalem Baronium corrumpere consensum illum mutuum malignè conarentur. Desumptus verò est fomes dissidij ex iis , quæ ambo diuersa pronuntiauerant , de Veneratione Sanctorum. Etenim in edito libello , in quo deerat Auctoris nomen , refellebantur quæ Cardinalis Bellarminus disseruerat lib. i. de Beat. Sanct. cap. 10. potissimum ex eo capite, quodd aduersarentur directè his quæ de argumento eodem Cardinalis Baronius pridem scripserat. Agnouit Bellarminus id parere absentiam suam ex Aulâ: nam qui talia spargebant, præsentem traducere veriti fuissent. Nihilominus malignitas eorum frustra hæc moliri visa

visa est : nam ipse tantummodò rem non dissimulauit ; & pacis studio atque concordia illustrans magis rationes suas , cetera persuasionem habuit Deum affore patronum innocentia.

Fuere itaque perpetuò in Cardinali Bellarmino beneuolentia huius mutua indicia paria, & persecutus est ideò lacrymis obitum Cardinalis Baronij, publicus complorator in Templo, ubi ei preces funebres persoluebantur; & domi etiam priuatim, dum familiam hortaretur ad pietatem. Nam obortis lacrymis in dulci commemoratione Collegæ sui demortui, silere coactus est, antequam ea, quæ dicere proposuerat, absolueret; cum ex fletu sæpius redintegrato, sermo eius interpellaretur. Et sanè doloris hæc significatio fuit notabilis in Viro, qui apprimè potens sui, Agnatorum funera siccis oculis audire consueuerat: quod Epistolæ indicant, quas dedit in obitu suorum.

Sed redeo ad historiae seriem : Pontifex mense necdum euoluto, conscripsit Bellarminum inter eos qui Sacrae Inquisitioni Romæ sunt à Consiliis. Iubebat quoque adferri ad eum libellos supplicum pro conscientia rebus; & priusquam gratia rescriptum daretur, mandabat iudicium eius expectari. Has inter occupationes à Cardinali Taurusio ro-

N gatus

gatus quoque est, ut fidei Christianæ capita in tractationem breuem contraheret, quâ teneræ ætatis aures imbuerentur, cum adiunctâ explicatione vberiore. Opus utrumque vix absoluerat, cum Pontifex illud iussit prælo dari, ut eiusmodi piarum institutionum varietas tolleretur.

Interim quia propter obitum Alphonfi Ducis Estensis in antiquam ditionem Romanæ Ecclesiæ deuolutus erat Ferrariæ Principatus, CLEMENS Pontifex profecturus eò, præter Cardinales & Præsules, quos duxit asciscendos pro honore comitatus, inter assecclas alios præcipuos Bellarminum adlegit. Ferrariam verò cum venit, iussit Collegio Societatis, quoniam in eo Bellarminus inter suos hospitaretur, titulo piæ erogationis, quâuis hebdomade numerari aureos viginti quinque. In hac Ciuitate Bellarminus nactus opportunitatem est, suam & Societatis vniuersæ obseruantiam offerendi Margaretæ Austriacæ, Hispaniarum Reginae, quæ tum nuptui data Philippo III. Catholico Regi; vnaque etiam Alberto Austriæ Archiduci, qui contulerat eò se, occasione connubij Regij. Hic dum CLEMENS Pontifex moraretur, Cardinales tres, Cæsar Baronius, Siluius Antonianus, & Franciscus Maria Taurusius, inuitarunt se vicinitate loci, ut Urbem Venetiarum,

tiarum, sitam in vltimo recessu Sinus Adriatici, simul adirent. Qui quoniam à Bellarmini consuetudine non poterant auelli, coegerunt, vt ipse vnà secum iret. Mox reuersi sunt Ferrariam omnes; & Bellarminus priusquam Romæ denuò esset, examini Episcoporum præpositus fuit à Pontifice: cum quo etiam, admonitu Præsidis Generalis, negotia plura prudenter iuxtà & feliciter ibi Ferrariæ tractauerat. Et fuit sanè admirationi omnibus; ipsum summis infimisque carum nihil de communi beneuolentiâ, nihil de famâ & opinione virtutis, in Aulâ frequentissimâ, ac plenâ viris ad summa nitentibus, amisisse. Péperit verò hunc ei fructum modestia, & demissio, quæ duo maximè amorem conciliant; nemoque erat, qui morum consuetudinem illam, quam ambitio nulla pollueret, non plurimum amaret. Aulæ se rarò dabat, & tantum necessariis de causis, vel cum à Pontifice vocaretur. Pro conditione singulorum obsequia diuidebat: eratque oris tam custoditi, vt contra neminem indebitè loqueretur; sed prosequeretur potius omnes laudibus, quæ merito vniuscuiusque congruerent. Denique in re nullâ vehemens, sedatè cuncta moliri videbatur; ciuilis animi elegantias, ac naturæ placidæ amœnitates, ita coniungens graphicè cum religiosâ & composi-

tâ grauitate , vt defideria expleret omnium. Tanta verò lux rectè factorum, inuidiæ inter Aulicos , inter quos rarò ea tamen quiescit, materiam omnem surripuit ipsum obscurandi. Romam vix remeauerat, cùm à Pontifice Tractatum de sacris piacularibus Indulgentiis, quasi scriptorum Voluminum appendicem, scribere iussus est. Itaq; eum ad finem in Collegium Romanum retulit se , hoc est in antiquam sedem studiorum suorum. Erat iam in Vrbe rumor de ipso ad Purpuram euehendo: vox proinde tam honorifica, & multò magis promerita viri , exigere videbantur cubiculi pro eo laxioris spatia, & librorum etiam in promptu copiam . Nihilominus per eos dies cubiculo cæco , peruetusto & odoris grauis vti debuit. Nec ideò contrahebat animum , vel se querimoniis dabat : imò potiùs ita erat obedientiæ & paupertatis fructu lætus, vt ex eo pænè triumpharet . Accedebat iactura temporis, & incommoditas; cùm noctu præsertim necesse haberet lucētem lychnum manu præferens in Bibliothecam ire, vt ex Auctqribus in pugillares referret , quæ postea generantem animum in partu operis iuuarent. Quam necessitatem indiciis nullis respuere visus est, sed gerebat se perinde, quasi nihil ipse in Societate , aut fecisset insolitum, aut scripsisset. Interrogatus verò à Pontifice,

habi-

habitarétne commodè in Collegio, respondit sibi esse consultum benè: quemadmodum subridens, narrauit postea familiaribus suis. Cùm verò existimarent aliqui, fortasse id non ita ex prudentiâ factum ab administris, qui in Collegio minora disponunt; rem totam Petro Antonio Spinellio, qui tum erat Collegij Moderator, exposuerunt. Sed ille respondit, haud imprudente se id obuénisse; imò & mandatum fuisse de industriâ, vt ceteris documento esset Bellarmini virtus: qui nimirum ingenio & virtute magnus, sorte illâ tenui contentus viueret. Quæ probatio virtutis, proueniens à Viro, qui peritus existimabatur hominis interioris, instar elogij referri poterit de Bellarmini modestiâ; quandoquidem ita voto euentus, ita opinioni virtus respondit. Verùm aliàs quoque sæpiùs ostendit, quàm libenter sui cognitione libratus ad abiecta & humilia dmitteret se. Quippe honoribus numquam arrisit, quos Viri primarij sæpè ei deferebant. Sed dum hos honores aspernaretur, ne offensionis foret modestia, verbis maximè aptis contemptum eorum ornabat. Quadam die CLEMENS Pontifex, qui in Tulculanum secesserat à turbâ negotiorum, & mole Principatus; equum instratum pro Bellarmino misit, vt & ipse ad Ædem Virginis Deiparæ, quam à Cryptâ fer-

ratâ nominant , comitaretur . In viâ deinde eum accersuit, & descendere molientem inhibuit, iussitque ad lecticam equitare , vt vnâ sermonem ducerent. Mox etiam præcepit, vt capiti galerum imponeret , & ex eo tempore cœpta est fieri coniectura , ab his qui erant in Aulâ gnari rerum , breuî fore, vt Cardinalatus ei deferretur.

Sed & Bellarminum ipsum hæc significationes, aliæque persimiles, in eius rei suspicionem induxerant. Idcirco summâ fide & candore P. Claudio Aquaiuæ Generali, id quod vulgò alij ferebant , & quæ secretò ipse volutauerat, indicauit; spe nimirum fore, vt vir ingenio præcellenti & prudentiâ summâ exco-gitaret consilia, quibus, cùm res ita ferret , à mente illâ Pontifex emoueretur . Parte ex aliâ, dum cogitaret ad eum honorem amplissimum inuitos nullos trahi; versaretq; animo, non ita multò antè Viro cuidam eximio sua ipsius merita ad Purpuram recensenti respō-disse Pontificem in hæc verba: Dignus enim-uerò , sed enim Iesuita est : aliquomodò sibi blandiebatur , interpretans hæc indicio esse posse, Pontificem alia meditari. Vanis tamen Aulicorum ingeniis ficta hæc non fuisse, e-uentus docuit; & apparuit hoc dicto tantùm voluisse Pontificem tegere , quod patefecerat antea honoris significatione tam variâ.

VITÆ

VITÆ
ROBERTI
CARDINALIS
BELLARMINI
E
SOCIETATE IESV
LIBER TERTIVS.

CAPVT PRIMVM.

Cogitur à CLEMENTE VIII. Pontifice Purpuram induere.

CONSCIO & consentiente Pontifice Bellarminus constitutus Rector in Pœnitentiario diui Petri Collegio, gubernaculum menses duos vix tenuerat; cùm post inita Ieiunia Cinerarium, appetentibus feriis Quatuor temporum, in Aulâ rumor de nouis Cardinalibus creandis dissipari cœptus est: nec erat crebrior in totâ Ciuitate sermo. Igitur licentiâ veteri, varios pro suo quisque sensu designare, & plurimos falsò: sed de Bel-

N 4

lar-

larmino fama, quæ aliquando eligit, non errabat; Purpuramque ei omnes, tantum quia par iudicaretur, ominabantur. Intellexit ipse, quæ passim de se iactarentur, & non leuem eam auditionem ratus est. Ceterum suspecta potius, quam manifesta res videbatur, cum ex Palatio nihil dum emanasset: eo silentio Pontificis clausa mens erat. Attamen ipse, pridie quam haberi Senatus deberet, sub noctem statuit, Prepositum Generalem syngraphâ monere obtestarique, ut dignitatem illam à se depelleret, si ea fortè sibi deferretur. Adiecit quoque, (modò id expedire crederet) aditum se Pontificem, ut hanc ei mentem lacrymis, si minùs voce, detraheret. Quòd si voti compos rediret, fore ut nihil pensi haberet imprudentiæ notam, ac suspicionem quam fortasse subire potuisset, tamquam specie recusantis cuperet Purpuram, dum illam deprecaretur.

Interim v. Non. Mart. anno M. D. XCIX. manè, in Senatu Pontifex novos Augustos Patres XII. nominavit, & inter eos Robertum Bellarminum, de ipso in hæc verba prolocutus: *Hunc eligimus, quia non habet parem Ecclesia Dei quoad doctrinam, & quia est nepos optimi & sanctissimi Pontificis.* Etenim CLEMENS Pontifex hac electione, cum illud efficere voluit, ut rependeret priuata beneficia, quæ

quæ à MARCELLO II. Bellarmini Auunculo susceperat Silvester Aldobrandinus Parens eius, dum Florentiâ solum vertere coactus, statim initio Pontificatus, Urbis Romæ Præfectus ab eo creatus fuerat; tum verò munerari egregios Bellarmini labores obitos pro Religionis ac Fidei defensione, occludereque ora Hæreticorum, allatrantium rebus gestis Romanorum Pontificum. Nam in expeditione ad Polonos, audiuerat illos, inter plura, Cardinalium delectum vituperare; quasi absque examine meritorum fieret, neglectis optimis, dum Cæsar Baronius ac Robertus Bellarminus, tanta nomina, subtraherentur in honore Purpuræ oculis Ciuitatis. Horum enim apud ipsos manebat admiratio, tametsi eosdem odissent, vt victi. Quare ad amplissimam dignitatem Bellarminus iam tum ore inimicorum etiam poscebatur: indeque fiebat, vt dum boni æquitate atque amore virtutis, mali obtrectatione & malignitate Pontificem extimularent; ipse simul virtutibus suis, simul vitiis aliorum ad gloriam raperetur.

Dum hæc verò in Senatu agerentur, & circumstaret Curix magni secreti impatiens Aulicorum expectatio, Cardinalis Petrus Aldobrandinus, Clementem Sannesium Marchionem è Palatio ad Bellarminum descen-

N 5

dere,

dere, ac ei deliberata nuntiare iubet; intento metu anathematis & noxæ letalis, si pedem domo efferret, quamdiu potestatem Pontifex ipse non faceret. Eâ denuntiatione auditâ, inſedit eius pectori tantus dolor, vt attonito incluserit vocem. Sed vbi ab insigni mœſtitiâ perturbatus eius animus, collegit aliquantulum ſe, Patres Collegij deuocauit omnes; quò ipſi, quibus integra mens ad conſilium erat, communiter ſuaderent id quod in rem foret, vt poſſet declinare eam, quam interpretabatur imponi ſibi oneroſam dignitatem. Inter eos qui conuenerant, Ioannes Baptiſta Coſta ſenio & peritiâ rerum primus, fruſtrâ dixit, tamquam de integrâ re ſententiam quæri. Pontificem, quod diu parturiuit eius animus, peperiſſe; factam in Senatu promulgationem; imperatum etiam, vt cohiberet ſe domi. Proinde non apparere declinandi prouidentiam, & in recuſando poſſe parum prodeſſe virtutem. Idem ſenſere omnes, quibus præſentibus agitata ea fuerant, præter vnum Bellarminum; qui vt præſidia mutuari aliunde ſummâ ope niteretur, Collegij Miniſtrum ad Cardinalem Petrum Aldobrandinum miſit, & gembundus rogauit Pontificis conueniendi poteſtatem; cum perPELLI ſe religione diceret, niſi ſua ipſe Sacramenta ei teſtaretur. Sed hæc indu-

industria, apud dispositas aures nihil impetravit. Responsum est, Cardinalem non posse tum à Pontifice audientiam ei flagitare; cum destinatum haberet Pontifex de ipso non aliter statuere. Tum Bellarminus tot circumvallari se animaduertens, vnde emergi non posset; flere cœpit, videns submoueri se ab eâ dulcedine tranquillæ pacis, quam expertus tot annos in Societate fuerat: vt propterea iterauerit voces illas, quibus in re simili gemuerat olim Sanctissimus Pontifex GREGORIUS MAGNVS: *Ne vocetis me Noëmi, sed vocate me Mara, quia amaritudine valde repleuit me Omnipotens.* Interim adsunt, qui in adita Pontificis ipsum deducant ad pileum Cleri purpureum sumendum. Ibi dum alij, qui Cardinales creati cum eo fuerant, apparant se Tonsurâ & ornatu cetero, vt ad Pontificem eant, solus Bellarminus immotus hærebat; nec persuaderi vllatenus ei poterat, vt nigram sui Ordinis tunicam, violaceâ mutaret. Mox eò descendit, ab intimo Conclau Pontificis, Petrus Cardinalis Aldobrandinus; ad quem illicò accessit Bellarminus, rogauitque impensissimè, vt liceret sibi in statu Religionis & paupertatis, quem Auctore Deo susceperat, perseverare. Sed Cardinalis Aldobrandinus respondit; Pontificem ei præcipere sub Excommunicationis pœnâ, ac metu ino-

inobedientiæ, vt initæ deliberationi tandem acquiesceret. Tum verò dicto quidem audiens Bellarminus fuit; sed obortis lacrymis vbertim fleuit, dum Tonsuram & vestem Cardinalis, tantum obediens, cetera inuitus, acciperet. Sic ad Pontificem ductus est: & cum adhuc eo præfidente vellet, quæ dispo- fuerat, & quæ sentiret, expromere; inhibitus est intentato Excommunicationis & culpæ letalis piaculo. Sic publicæ vtilitati seruiendo potius quàm affectibus, inducta sunt Car- dinalis insignia lacrymanti Bellarmino; & dum circum omnes lætarentur, ipse solus tri- stior, ac velut in funebrem pompam vocatus aderat: modestiæque suæ & demissione, pu- dorem se magis decere quàm Purpuram os- tendebat.

Pòst emerfus tantisper ex eâ perturbatione, æ tenue solatium ex solâ facti necessitate ha- bens, Epistolas plures ad diuersos scripsit, si- gnificans in eis, commiserationi obnoxium se, non inuidiæ, ob eam, in quam Pontifex eum induerat Purpuræ necessitatem. Nam circumuentum curis ac sollicitudinibus tunc maximè, si vnquam aliàs, indigere se fufis ad Deum precibus aiebat, vt tanti muneris mensuram impleret, & pericula simul vita- ret, quæ subsunt formidabiliora iis, qui in al- tum euehuntur. Hæ ipsius Epistolæ queri-
monia-

moniarum plenæ, quia erant scriptæ demissione mirâ, legebantur à nemine, quem non raperent in admirationem virtutis. P. Iacobus Crucius inter alios (qui in Societate nostrâ est iam Assistens Italiæ) fermè in hæc ei verba respondit : *Suspicio equidem attonitus, nec ad satietatem tamen, demissionem, quam cetera laudi antea te simillimam exprimis in litteris tuis ! Dicerem characteres illos Reliquiarum loco me custoditurum, ac veneraturum perpetuò, nisi ego, ne id molestia tua foret graue, metuerem.* Sic ille. Sed & alij, quibus nota mens Bellarmini erat, & qui norant sensum illum veræ virtutis esse, non simulationis; incitarunt se mutuò, vt litteras ad eum darent, quæ consolatione, non gaudio fungerentur. Multos cùm sileam, non possum quin Cardinales duos recenseam, de quibus tum Romæ illustris erat virtutis opinio. Alter Augustinus Valerius Cardinalis, & Veronæ Episcopus, Epistolam absoluerat eruditissimam atque pulcherrimam; cùm aduertens ei aliquid deesse, adiecit hæc alia : *Epistolam tuam dum relego, agnoui prætermittas à me partes consolationis; propter onus impositum tibi nouæ & laboriosissimæ dignitatis : Dominus regit te, ô candidissime Præsul, & optime Cardinalis, & nihil tibi deerit. Non deficiet te animi vigor ille, illa alacritas, quam necessariam reris,*
vt

ut negotium hoc tam pertinens regere possis.
 Deest nihil, ut tu satis quidem nosti, timentis
 Deum: cuius misericordia atque clementia effi-
 ciet, ut quemadmodum ex eius destinatione in
 sacro Cardinalium Collegio Collegas nos esse
 conspiciamus; ita & Ciues demum celestis Pa-
 tria esse, atque frui simul eius beatissimo conspe-
 ctu, latariq; ambo unà possimus. Alter Fran-
 ciscus Maria Taurusius Cardinalis, & Archi-
 episcopus Senensis, cū eo qui ab Epistolis,
 in scribendo vti renueret, ne tantā voluptate
 fraudaretur, sic ipsemet scripsit: Numinis
 providentia fuit, & voluntas atque auctoritas
 Sanctissimi Domini Nostri CLEMENTIS Pa-
 pæ VIII. ut tu inter Cardinales cooptareris. Ni-
 hil erat tam excelsū, quod non virtutes istæ
 tuæ, tuusq; animus mereretur. Ideo cū sem-
 per te in loco imo statueres, is qui conuiuium
 parauerat, dicere debuit: Amice ascende supe-
 rius. debuit dare manum etiam renuenti, &
 compellere, ut consequeretur ad locum primum.
 Amplitudinem istam tuam gratulor ego Ec-
 clesiæ uniuersæ, gratulor Pontifici, gratulor to-
 ti Collegio Cardinalium: in quod assumptis tot
 aliis insignibus viris, Pontifex, dum te illis ag-
 gregauit, virtutem ipsam assumere visus est.
 Sed miseret me tui, planeq; daleo, dum ad san-
 ctas occupationes tuas, ad studia, me conuerto:
 nam hoc pacto etiam plorauit S. GREGORIUS
 suam

suam Rachelem, suumq; tuguriolum. Senatus habendi, Pontificalia sacra, consultationes, negotia vel Ecclesia vel Urbis, visitationes accepta vicissim & reddita, multitudo aduentium, in qualem iacturam euadent pretiosi temporis? Opus erit famulos mercenarios admittere, rationem de expensis & de annuo censu subducere, obsequi seculo huic odiosè nimis officioso. Denique in auersâ parte tot capita sunt arumnarum, ut sanè pars huius Numismatis aduersa tanti non valeat. Nihilominus in hoc statu tam excelso, in his occupationibus summis, quæ gubernaculo Ecclesia uniuersa obsequuntur, is qui Cardinalis est, potest interea sententia unius oraculo, si in loco & cum spiritu magno feratur, plus prodesse sibi & publicæ utilitati, quàm si annos plures in secessu Religioso latuisset. Foveamus in hoc sublimi gradu illam humilem consuetudinem, cui inter septa Religionis consueueramus, & lucebit coram hominibus, tamquam Ciuitas supra montem posita. P. Generalis Prepositus, ceteriq; è Societate dolent, in Familiam suam secundo iam patere aditum ad speciosos titulos & honores; atque in eam, quasi altero ianitore, denuò Purpuram intrare. Sed euentus auctor, ut spero, erit; S. Spiritus hanc fuisse mentē. Pontifex verò nō iterum Societati adferet ex simili iacturâ mæroris similē causam, &c. Senus, prid. Non. Mart. M.D.XCIX. Sic ipse.

Iam

Iam quia opiniones etiam Societatis, & sensus eius domesticus, in hac electione Bellarmino ad gloriam esse possunt, P. Claudij Aquaiuæ Generalis Præpositi litteras hoc loco inferam ad Præsides Prouinciarum Societatis missas; vt hi deinde vniuersos condocerent, efficerentque, ne in Societate vili, ea quæ acta Romæ fuerant, durius interpretarentur. *Manauerit fortasse, inquit, ex literis aliis fama eorum, quæ Deus disposuit circa P. Roberti Bellarmini nostri nuperam in Cardinalium Ordinem assumptionem. Existimo nihilominus esse è re muneris mei, vt de eâ magis distinctè scribam. Si enim percensuero, quæ euenerunt; restinguam, aut certè leniam sensum illum, quem in honorum insignibus admittendæ Societas habet; & ex quo certatim optamus, vt nos perpetuò Deus in nostrâ contineat humilitate. Cupio igitur, ab omnibus haberi pro re compertâ, non ex parte Societatis modò cum Pontifice seriò actum esse, rationesq; propositas, quibus inducta pridem est, ne huiusmodi honores ac titulos, nisi pro potestate adigatur, admittat; sed ab ipso P. Bellarmino etiam Pontifici significatum esse quàm demissiſſimè, se id optare unice, vt in quibus moribus diu vixerat, in his postremò posset desinere ac mori. Nihilominus Pontifex, & se maturè deliberasse, & rem Deo gratam esse existimauit. Ex quo factum est de-*
inde,

inde, ut Bellarmino supplici, nec aures nec animum, quoad rem præsentem, dederit. Quinimò, antequam insignia prima Cardinalium, ita ut erat in veste Societatis, acciperet; pro se dicere incipientem, & precaturum ne paupertatis sacramento seminudum inuolueret amiculis ex Purpurâ, Pontifex loqui prohibuit; eminatũq; est fulmina censurarum, momento infligenda, si de Purpurâ reiiciendâ amplius fari pergeret. Cùm hac verò ita se habeant, est quod nostri omnes gaudeant; dum vident, tum à Societate, tum à Cardinali id quod factò opus erat, non fuisse prætermissum. Ceterùm venire in spem possumus, fore ut debeat in Dei obsequium eadere isthac eius electio. Etenim cùm ita sponte à Pontifice dignitas sit in virum collata, doctrina, integritatis, ac religionis tãta, quanta est Bellarminus; ominari possumus, eum in Ecclesiâ Cardinalem exempli laudatissimi futurũ, deditum utilitati publica, & Societati beneuolum, sicuti communis expectatio de eo pollicetur. Denique ut his nostrũ omnium votis obsecundet Deus, & ut ipsi Bellarmino vires largiatur, quibus ipse, quã virtute eminere in Societate solitus erat, eadem eminere possit in Purpurâ; idè in Prouinciã Sacerdotes singuli rem Diuinam semel, singuli qui à Sacris non sunt semel Rosarium, Numini offerent. Interim omnium me sanctis Sacrificiis & precibus commendo. Ro-

O

ma,

ma, *Pridie Non. Martij* M. D. XCIX.

Atque hic sensus est, quem tenera hausit Societas ab IGNATIO parente; quando ab eo vitam primam accipiens, didicit similem egregiorum virorum euectionem, quasi suis caritura luminibus, formidare. Indicasse iam paucis etiam debemus, quid egerit Politiana Vrbs, Patria & sedes nutrimentorum eius. Hæc enim summo sibi honori duxit, Ciuem suum tantâ cum gloriâ meritorum Purpurâ insignitum Romæ fuisse. Inter argumenta tamen lætitiæ eius, documenta pietatis dedit Thomas Bellarminus, Cardinalis frater, dum in egenos largitiones pro opibus liberaliter erogavit; itemque Cœnobîa varia, & amica Numini loca adiuit, supplicationes exposcullans pro fratre iam Cardinali; ut à Deo, qui principium ei amplitudinis dederat, perfectionem omnem eidem imploraret. Sed nobiliseriam gratulatio fuit, quâ ex tam læto nuntio Taberna Ciuitas Calabriae, ubi hospes aliquando Bellarminus fuerat, gestire prope-modum visa est. Rem his verbis Cardinali perscripsit P. Ioannes Calefatus è Societate nostrâ. *Cum primùm Taberna*, inquit, *vulgauit fama, tibi Purpuram delatam fuisse: ad triduum vespere, dum tenebrae incederent, vidimus teetâ Vrbs luminibus clarescere, & consolare cantu omnia; certaruntq; urbicis plausibus etiam*

etiam rurium propinquorum gaudia. Erat verò consolatio ingens lacrymas aspicere, quas omnium oculi natantes gaudio, & trahentes quoque in partem latitia mæroris signa, interim funderent. Superavit omnes tamen Sodalitas Pietatis, quam vocant: nam ordo affeclarum eius, tres noctes illas, totâ Vrbe incessit cum luminibus; & dum Hymnum Te Deum laudamus concineret, alternabat per intervalla eas voces: IESVS viuat, & viuat Bellarminus. Vicissim has voces populus uniuersus iterabat, atque intereâ campana omnes lato festoq; perstrepebant sono. Atque hæc pars aliqua eorum est, quæ Bellarmino assumpto ad Purpuram euenere. Quo tempore etiam ij, qui ceteroqui felicitatem eorum, quos in æquo viderint, ægris oculis aspicere solent, clarè lætati sunt; fatebanturque à Bellarmino ad eam dignitatem id afferri, quod ab eâdem accipere non potuisset.

CAPVT II.

Quis ei sensus, & quæ consilia fuerint, quando Cardinalis creatus est.

VBi respirare cœpit, interiores sensus animi conuocauit omnes; ac meditans, in quæ pericula lubricæ sint & præcipites honorum arduitates, quæsiuit quibusnam sub-

O 2

fidis

fidiis inter illas morari posset, absque eo quòd causâ salutis caderet. Secretum id clàm animo agitarum, penetraui è scriptis eius variis; ex quibus partem eruam descriptionis illius, quam sibi proposuerat prudens Architectus, vt ædificium quod inchoauerat virtutis, exædificaret, illudque sub protectione Dei cæli, ac sub eius tutelari prouidentia statueret.

Consilium præcipuum fuit, ita disponere omnia, vt cor in tranquillo esset, seque Diuinæ voluntati perfectissimè submitteret. Habet hoc Epistola, quâ VI I I. Idus Nouembris M. DC. I. Henricum à Lotharingâ Episcopum Verdunensem hortatus est, vt in Antistitis officio contineret demum se æquo animo; dum ei à Pontifice integrum non fieret, Sacerdotij infulas deferere, vt Societati nostræ, ad quam adspirauerat, aggregaretur. Rationes quippe eas attulit, quas occasione simili expertus in se optimas fuerat: *Quod ad pium, inquit, desiderium tuum attinet, adipiscendi pennas columbarum, & volandi ad locum dulcissima quietis, dicam quod subit animum meum. Non puto solidiorem quietem, & salutis maiorem securitatem in re aliâ posse inueniri, quàm in Dei voluntate, quæ anima viribus totis adimpleatur. Illam ego Domini vocem præter omnes amavi semper. Pater, si vis, transfer calicem istum à me. Veruntamen non mea*

mea voluntas, sed tua fiat. Empri pretio magno sumus : proinde tamquam servi obedientiam nostro Hero debemus. Dum conscientia nostra testis est, non quassuisse, non optasse, non elegisse nos locum sublimem, & in presentia honorem nihili ducere; quo & abdicare nos etiam, si liceret, liberet; sanè est quòd gaudeamus, & acquiescamus voluntati Dei, quam Pontifex nobis insinuauit. Pastorale onus est sollicitudinis atque periculi plenum; neque fortasse, ut exemplum in me statuam, minùs graue onus est dignitas Cardinalis. Sed si Opifici, si Emptori nostro placuit has in angustias, in hac pericula nos vocare; ecqui-nam sumus, ut dicere possimus ei, Cur ita fecisti? Qui nos dilexit, & animam suam pro nobis posuit, dicere dignatus est Petro, & in eo Pastoribus omnibus animarum: Si me amas, pascue oues meas. Ecquis erit, qui respondere Domino audeat: Nolo pascere oues tuas, ne perdam animam meam; nisi sit aliquis, qui non Deum, sed seipsum amet? Dei amator verus cum Apostolo ait: Malo anathema esse à Christo pro fratribus meis, quàm non subire sarcinam, cuius mihi pondus imposuit Diuinus Amor. Quamquam esse discrimen salutis nullum potest, Charitas ubi regnat. Nam esto: imprudentes, vel ex imbecillitate in multis labimur; nonne operit charitas multitudinem peccatorum? Illustrissime & Amantissime Prasul, si spes afful-

O 3

geres

geret vlla, fore vt, Deo & Vicario eius consentientibus, ad Religionis quietem tu quidem venire & ego redire possemus, id omnino eligendum esset; sed spe prorsus omni destituimur. Quæ mihi frequens repeto, eadem & scribere volui sanctæ animæ tuæ; quam ob onus Pastorale angustideo. Sic in litteris ipse. Dispositâ hoc pacto animâ; tum ab amicis variis, de quibus ei opinio virtutis maior suberat, subsidia votorum flagitauit apud communem Dominum. Ex his P. Bernardinus Realinus fuit, vir ei satis notus perfectionis sanctimonixq; famâ. Rogauit verò eum, vt mente defixus ad lumen Dei introspiceret, num ea dignitas iniecta inuito ac repugnanti allatura impedimentum esset, circa animæ salutem. Ille postquam supplicabundus cum Deo diu ac multùm egerat, rescripsit se iudicare, haud difficultatis plus habiturum eum in Purpurâ, vt saluus fieret, quàm si priuatus in Societate mansisset. Quin & adiecit, credere omnino se, honorem illum ipsi delatum fuisse, tum vt inde magis laudaretur Deus, tum vt ipsius quoque quotidie magis merita augerentur. In alterâ item Epistolâ idem Realinus hæc ferè habet: *Agnosco charitatem Societatis IESV, quâ fuit indutus semper animus tuus: tametsi corpus iam non induat eadem Societas, & IESVS; nisi quia omnia sunt IESV, qui & ipse habitu se induit.*

non

non suo. Fateor me debere fundere pro te preces ad Deum; si minùs propterea quòd tu eis indigeas, certè ut ego satisfaciam obligationi meæ. Quare in præsentia hoc ago, imò & agam in posterum, sed de paupere mensâ. Quoad onus impositum tibi non opinanti, equidem unâ tecum doleo. Sed spero tamen futurum, ut qui dixit, Onus meum leue, promissa hac verbi sancti sui cumulare debeat efficaci augmento, tum Societatis nostræ, tum obsequij Diuinitatis suæ. Sannè tam insignis obedientia, quâ fieri poterit, ut non loquatur victorias? Fiat igitur promptè voluntas IESV. Sic Vir sanctus Viro sancto animæ solatium suppeditauit: & Bellarminus innixus prouidentia Dei, consequi ex eo paulatim cœpit, ut quotidie minùs animus eius fluctuaretur.

Quia verò spem Iustorum Dei metus comitatur, qui eos admonet, ne situ ac deliciis torpeant; cœpit pariter secum discutere, num coram Iudice Deo in eâ dignitate admittendâ culpæ aliquid interuenisset. In quâ re cum sui arbitrij nollet esse, consulere maluit Viros harum rerum peritissimos. Formauit proinde quædam capita interrogationum, quæ P. Franciscus Rocca (erat is ei à Confessionibus) ex ipsius autographo descripsit; cum responsionibus additis à Viro, cui ea fortasse Bellarminus proposuerat, & sic ordinabâtur.

O 4 I. Quem.

I. Quemadmodum sit in eam dignitatem ingressus ? an per ostium verum ? Respondetur : Vtique per verum.

II. Possitne inoffenso Numine in eo statu viuere ? Respondetur : Omnino possit.

III. Insisteréne meliùs possit obsequio Dei , si ad pristinum vitæ modum redierit ? Respondetur : Id verò anceps est.

IV. Esetne hoc maioris documenti ? Respondetur : Hoc item in ambiguo est.

V. Videreturne saltem impetrari posse ? Respondetur : Vix quidem.

VI. Securiùsne est , aure simplici obtemperare vocanti Deo , atque iubenti per interpretem vocem Vicarij eius; nec de cõmutando statu sollicitum esse, sed in eo gradu perfici, in quem obedientia eum collocauit?

Capiti huic postremo responsio deest : & verisimile est , sex eas postulationes fuisse ad P. CLAVDIUM AQUAVIVAM à Cardinali Bellarmino missas (nam solitus erat de similibus rebus cum eo consultare) responsa verò illa eum reddidisse. Manifestum enim est, etiam in amplissimâ Cardinalis dignitate Bellarminum aduersus Generalem Præpositum , propè quodam submissionis miraculo, retinuisse pristinam obseruantiam. Et vt dicam obiter de hac Obedientiæ Religiosæ subiectione, quam ne in Purpurâ quidem erubuit; in Vr-
be

be Româ postulat Patronus sacrarum Vir-
ginum Ordinis sancti Augustini , quæ sanctæ
Marthæ nominantur, nihil in eâ re delibera-
uit, priusquam à Generali Præposito veniam
haberet : cùm sciret ab instituto Societatis
pium eiusmodi feminarum regimen in aliis
Religiosis laudari vtique , in suis tamen non
probari. Ita circumspectè ambulans coram
Deo, sibi tamen plaudere numquam videba-
tur ; etsi nullius noxæ reus coram hominibus
appareret. Quin imò , vt ij referunt quibus-
cum vnà vixit , molestè admodum summa
eius demissio splendore illo dignitatis per-
stringebatur. Hoc indicarunt satis , tum la-
crymæ, quibus se appellatum ad eum supre-
mum Ordinem pro afflicto statim lamenta-
tus est , tum voces illæ , quibus aiebat esse
flamas corpori suo circumfusas , amictum
illum Purpuræ, eoque se propemodum cir-
cumuri. Hæc verò non ided dixit , quasi di-
gnitatis gradus ac tituli inter vitia sint , non
cum virtutibus ; etenim ad Ecclesiam regen-
dam, & Ordinum discrimina retinenda, sunt
inducti diuinitus ; sed quia videbat, dum eius
gloriæ gestaret insignia , animi augeri pericu-
la, adimique eius tranquillitatem. Hinc post-
modum Caputæ degens , Pastor in vigiliâ
gregis, aperuit vni ex intimis familiaribus de-
liberationem , quam iniuerat abdicandi se,

O 5 ponen-

ponendi que Purpuram, si CLEMENTI VIII. superstes foret. Sed diu re discussâ, iudicarunt ambo potestatem haud impetrandam; utpote quæ esset fermè sine exemplo; cum non debeat sanctitas & dignitas huius Purpuræ, quam Ecclesiæ fortitudo & Martyrum sanguis colorat, inter res illas fluxas numerari, quibus Religiosi Viri, consilio vitæ seuerioris, nuntium remittere cum laude solent. Amieus tamen, qui consultus de eâ re fuerat, suspexit propositum animæ magnæ, quo illud ipsum tam mite & tam moderatum sacra Purpuræ decus ponere meditabatur: suavitè verò, tentaret eam abdicationem vel idè, ut si minùs obtineret, exemplum certè speciosi conatus transmitteret ad posteros. Etenim omni actâ Purpurâ, deposita eadem clarior fuisset; adeò spreta in tempore gloria, fit cumulator sæpè numero, dum recusatur. Sed ut ei animus erat ab omni specie simulationis alienus, ubi audiuit se tantum ad famam, cetera inutiliter petiturum; renuit hoc tentare, propter metum latentis in tam sublimi cogitatione vanitatis. Sed desideria eadem denuò emergebant, quoties rediret persuasio, fore id promptum effectum, aut certè non arduum. Quadam die Canones Sacros euoluens, quia sibi visus erat inuenisse vestigium aliquod rei, quam anhelus adeò sectabatur;

batur, posse nimirum absque aliâ auctoritate aliquem à semet abdicari; Præpositum Generalem rogavit, vt aliquot Theologorum meditationi quæstionem illam daret. Pertæsus enim Aulæ, atq; obscura speciosis, quieta turbidis anteferebat; solitudinis verò amator, dulcissimorumq; Sociorum ad eos, inter quos fuerat educatus, reuersionem disponebat. Sed Præpositus rescripsit, verteret aliò curas; & crederet eundem consensum fore in retinendo ipsum, qui in eligendo fuerat. Quare videns sibi omnes obstrui aditus ad eam recusandam, quam inuitus induerat dignitatem, statuit ita vestem honoris gerere, vt fastum eius abiiceret; & vt quam ponere vetabatur dignitatem, eam saltem perpetuò fastidiret. Ad hæc, vt retineret simul Religiosi Viri moderationem, tria hæc sibi præscripsit. Primò, vitæ rationem ne immutaret, quam in Societate olim parsimoniâ victus, quotidianis precationibus, contemplatione, & sacrificiis instituerat. Secundò, ne aggregaret opes, néve agnatos opimaret; sed e censu annuo, quidquid expensis necessariis superfuisset, Templis id Pauperibusque erogaret. Tertiò, ne à Pontifice prouentus peteret copiosos, néve acciperet à Magnatibus munera. Quæ ipse omnia raro documento constanter, ad obitum vsque, custodiuit.

CA-

CAPVT III.

*Retinet vitæ modum, quo vixerat pridem;
quantum patitur Purpuræ conditio.*

MOres cùm non variant, fortunâ in melius variante; & cùm animus accessu amplitudinis nouæ non extollitur; virtutem id enim uerò indicat excedentem humana omnia. Multi cum admiratione laudem hanc agnouerunt in Cardinali Bellarmino; qui meritis quæsitam dignitatem adhuc modestius tenuit, quàm acquisierat. Et sanè in eo lumen illud Purpuræ circumfusus umbrâ demissionis, spectaculum erat, in quo non poterat facilè distingui, delectaret magis, an ad virtutem instrueret. Haud multùm erat necesse, ut externi, nedum Societatis homines, siue scriberent absentes, siue coràm inuiserent, custodirent sanctè leges obsequij, quibus cum amplissima ea dignitas adiri solet. Comitatus & alloquiis officia præoccupabat omnium, infederatque eius animo honoris summi tam parua dignatio, ut nisi eum Cardinalem esse alij meminissent, ipse in obsequiis accipiendis reddendisque videretur eius propemodùm obliuisci. Dixit interdum, haud se minoris tunc æstimare fratres suos, filios Matris suæ, nempe Societatis, quàm æstimauerat

uerat pridem : quippe qui voluntatem & amorem erga illos cum habitu non posuerat; & repperat in Purpurâ nihil, nisi molem curarum ac sollicitudinum, atque adeò periculi formidinem. Hinc solitus erat studia hæc sua promere frequenter; dum ostendebat delectum Societatis semel initum, semel placitum, eiussque instituta à se pro æternis, semper habita fuisse. Quin imò augebat quotidie de eâ opinionem, commendans Diuinam misericordiam, cuius beneficio in Societate iam adultâ vigere spiritum eundem illum faterebatur, qui in tenerâ viguerat; custodiamque legum, pacem animorum, & subiectionem erga Tutores parem, atque olim fuerat erga Parentes. Quæ omnia non ignarus loquebatur is, qui in eâ tot annos, regionibusque adeò disjunctis, vixerat; functus insuper muneribus primis Rectoris, & Præsidis Prouincialis. Verùm haud ideo erat parcus commendandis aliis Religiosorum Ordinibus; sed afficiebatur plurimum erga illos; in quibus Patrum virtus, & sanctimonix flos afflaret fragrantiam suam; & in quibus cultura animæ interior minimè desideraretur.

Propterea nihil tum erat illi gratius, quàm si interdum è Societate aliqui cum adirent; semperque cum his finis sermonum erat, petere ac precari, vt subinde reuerterent, ac donud

nuò interuiferent. Eamdem ob causam prope Romanum Collegium habitauit ; nec eo contentus, optauit etiam suffodere viam , vt clàm ad suos, quando libêret , suggrederetur. Verùm quia hoc non impetrauit, siue difficili humo nec acceptante occultum opus , siue ob causas alias ; ex eo propinquo loco saltem virtus ipsius hoc habuit commodi, vel solatij, vt nolæ pulsus audiret, eiusque interuallis sua diei facta noctisque partiretur : prorsus vt corpore dumtaxat in alienâ domo, nobiscum animo & factis versari atque agere videretur.

Pari studio curabat, vt cum hoc ornatu interiore congruerent, quæ gerebat exterius. Vultu eodem honorem intuitus, quo eum acceperat, suæ famæ numquam seruiuit ; & honorantes tantum non auersabatur ; Religioso homine indignum ratus , veneratione delectari. Inuitarunt Patres Societatis initio ad Romanum Collegium , vt ibidem in Purpurâ primùm exciperetur : & tum ipse , veritus pœssim, quæ, vti par alioqui erat, gratulatione fungeretur, componi aliquid de se , tametsi à præstantissimis, prohibuit : impetrauitque à Collegij Rectore , vt materia carminis esset illud ; *Omnis caro fœnum , & omnis gloria eius quasi flos agri.* Nec aliter interfuit ; tam erat alienus, vt propriis adfisteret laudibus. Tametsi verò ita gloriam fugit ; extra inuidiam qui-

quidem, sed non tamen extra gloriam fuit.

In omni vitâ leges Societatis, consuetudinesq; vel minimas tam sanctè coluit, vt optimis & perfectissimis exemplo esset. Mensẽ integrum quotannis, in Ædibus Quirinalibus Nouitiorum, ad S. Andreæ, pias commentationes, quas Exercitia vocamus, obiuit; & eo maximè tempore, omni genere pietatis præluere aliis visus est. Ingressus eam domum, statim percunctari solebat, an quis fortè oblanguesceret; studio inuisendi, solandique; & multi arbitrati sunt, eius precibus sanitatem, imò & vitam aliquos, de quorum certo exitu Medici pronuntiauerant, à Deo impetrasse. P. Octauium Lorenzinum reperit morbo ita graui afflictari, vt non Medici modò, sed ipsemet Cardinalis, sinistra ei & vltima metuerent; nihilominus postquam assederat aliquantulum piis in alloquiis, meliora iudicia de illo sensim inire cœpit: ac postremò antequam emigraret, ægrum lustrali aquâ perluens, adiectâ precatione salutari, ei vitæ spem pollicitus est: nec aliter postmodum euenit. Tempore exercitiorum degebat in suo conclau ferè perpetuò, nec patiebatur, vt secretum consilium & causam animæ meditati aliquis parum tempestius interueniret, fraudaretque eo anni spatio, quod ipsi vacuum à curis atque ab Aulæ molestiis erat. Ne in
hortum

hortum quidem descendebat, ut captaret genus laxamenti necessarium his qui opere mentis fatigantur. Si quando libri alicuius desiderio teneretur, numquam permisit è Bibliothecâ ad se illum deferri; propterea quod vetet lex, ne libri absque veniâ indidem efferrantur: & tametsi Rector hoc deprecaretur, ad communem Bibliothecam ibat, atramentarium eò circumferens, & calamariam thecam; dum interim supra modum Tyrones, hæc in Purpurâ fieri, mirarentur. Mensæ apponi non patiebatur cibos, nisi simplices, & qui absque blandimentis expellerent famem; requirebatque illos mensurâ & conditione pares iis, qui pro communi triclinio parabantur, iussis redire integris, si quæ adferrentur exquisitæ dapes. In Collegio Romano etiam, dum ibi aliquos dies Cardinalis habitavit, eâdem victus moderatione, & eodem quo ceteri studiorum loco, nempe Bibliothecâ publicâ uti voluit. Aliquando cum tonderi debuisset, ad domestici Tonforis cellulam visus est descendere, planè per gradus humilitatis omnes; quippe hoc adepturus, ut Sampsonem felicius crinem simul minueret, & virtutem augeret; inhibuerat, ne sicut mos & dignitas exigebat, Tonfor ad cubiculum accerferetur. Occasione eius annui secessus domesticos adhortabatur subinde, & addebat exemplo

exemplo vocem virtutis ; quæ persuadebat mirificè vel ideò , quoniam facta simillima orationem comitarentur. Et tum quidem, inter septa illa tenerrimæ Societatis, quò adhærescerent firmiùs nouella germina solo supernæ vocationis, dixit aliquando : *Tot annos vixi in Religione, absque eo quòd scirem, quid mæstitia esset ; & iam Cardinalis, quid latitia sit, penitùs ignoro. Numquam Purpura mihi aequè visa est onus & miserum & graue, quàm cùm intellexi , quantò sit molestius eam fastidire, quàm accipere. Vestram hanc ego quietem amavi olim, & duxi, multò esse beatiùs ingemere studijs, Religionisq; frangi oneribus, quàm Aula pompis & periculis interesse.* Interdum incitabat, vt assuescerent dicta maiorum capessere perinde, ac si per ea imperaret Deus ; cùm diceret nullum nos indicium certius propitij Numinis habere posse, quàm si iubenti alacres obediuerimus. Atque vt ostenderet, à se minimè rem difficilem suaderi ; adiecit, è Societate vnum sibi notum esse, qui constanter annos perpetuos XL. obtemperauerat : cùm se interim celaret, de quo id narrabat , sicuti deinde amico impensius roganti non penitùs id negauit. Grauiùs & vehementiùs loquebatur, dum adhortaretur eos ad contemptum amplitudinum , & neglectum sæculi huius ficti atque fallentis : quò illi perfectè muta-

P

rent

rent studia, sedarentque omnem cupidinem vanitatum. Et tum, quoniam metueret, ne auctor huius rei parum idoneus iudicaretur; *Ha vestes purpurea, inquit, inhaerent mihi haud sanè aliter, quàm trunco alicui, qui onus illarum habeat, expers verò sensus sit, & nihil inde capiat vel emolumenti vel gloria: cùm obstrictus ego sim nihilominus obligatione votorum, sicuti antea, & legum religiosarum omnium, quoad Purpura conditio permittit.* Aliàs auditus est, oratione item institutâ de Mundi vanitate, postquam de dubio exitu Salomonis egisset, Regis sapientissimi, hæc postremò dislerere: *Vestes, quæ me ornant, verè arumosa mihi sunt & graues; ita ut eas quotiescumque conspicio, fleam.* Postea pileum purpureum capiti adimens, ac manu eum ostentans, obortis lacrymis addidit: *In pœnam eorum, quæ in vitâ deliqueram, dedit mihi hanc Purpuram Deus.* & statim ex inopinato absoluit, relictis omnibus defixis in tantæ admiratione virtutis. Item, ex eodem loco verba faciens, dignum se dixit, cuius miserescerent potius, quàm cui inuiderent: quia ex quo Cardinalis fuerat, quæcumque in præsentia corpori aut animo suauia sunt, ea diffluere à se omnia senserat. Corporis verò iacturæ adscribebat, quòd non posset interdum exhilarari inter fratres, & dulcissimos socios, & cum eis, post diutinos labores studiorum,

diorum, permiffâ in loco, imò exactâ mutui sermonis veniâ, aliquo tempore anni vſurpare ruris otijque amœnitatem : vt hinc intelligeretur, quid ex ſuâ copiâ ipſe non caperet commodi, quid caperent illi ex ſuâ inopiâ: quam ipſe inopiam tranquillius olim, nec eodem animo, ac deinde amplitudinem illam tulerat. Ad iacturam animæ pertinere dicebat, quòd in eâ dignitate nihil comperiſſet, niſi quæ ſpiritum affligerent; & cognosceret nihil eſſe præſtantius atque optabilius, quàm conſcientias hominum depositas curare, atque opitulari Deo pro eâ re poſcenti opem, non indigenti. In quo munere pio, tametſi Capuæ, triennio Archipræſul deſudauerat: nihilominus, quâ erat modetiâ, æſtimabat noſtræ Societatis homines longè ab hac parte feliciores vel ideò, quia non vni tantùm loco anguſtam operam elocarent; ſed immigrarent ſæpè in regiones varias, vt ſaluti plurimorum obſequerentur. Sed cùm humilitatis ſint hæ poſtremę voces (ſiquidem Capuæ, & vbi-que magna moliri viſus eſt). primæ procul dubio voces erant veritatis; nempe ipſum, ex quò Purpuram induerat, reuocatum è medio tranquillitatis, omne illius religioſi laxamenti commodum, quod mentem à ſtudio hebetem reſtaurat, perdidiſſe. Teſtantur nimirum familiares eius, quàm parcè & quàm cautè

commoditates admitteret ; tantùm iis non exclusis , quas necessitas posceret. Ceterùm enim hoc habuit proprium, vt adderet rigoris aliquid semper ad v̄sitatas Religiosæ vitæ asperitates.

Non semel aduersâ valetudine, quâ fuerat tentatus, excussâ, relictus fuerat ita viribus attenuatis, vt moueri atque ingredi ægrè sufficeret. Tum hi , quibuscum ei vitæ consuetudo familiarior , rogare impensè , vt ferri sellâ gestatoriâ se permetteret , quoties pedem è Conclauī vel è domo efferret: sed numquam impetrarunt ; tametsi è Cardinalibus aliqui, seu propter ægritudinem, seu propter senium, id passim agerent. Ægrotauerat fortè id temporis, cùm PAVLVS V. Pontifex auctâ beati Aloysij Gonzagæ veneratione, concessit Rem Diuinam ad Aras nominatim fieri, cum eius imploratione, tantùm in Ædibus Societatis. Aderat festi eius octauus dies, cùm ipse inuitatus antiquâ pietate erga Iuuenem sanctissimum, Medicos rogauit , potestatem facerent ituro quàm propè ad Collegij Templum. Sed cùm illi annuerent , modò ab aurâ defensus , & in gestatoriâ sellâ iret ; potius habuit , voto suo fraudari , & carere solatio tam pio, quàm vti commoditate non v̄sitatâ, vel à Medicis imperata negligere.

In Tusculani propinqua rura , sicut & Tibur

bur ad Collegium Societatis eum Patres inuitarunt sæpè; cùm sit necessarium, vt dixi, interdum per honesti spatia laxare animũ studiis negotiisq̃ue fatigarum: labor enim, voluptasq̃ue dissimillima naturâ, nihilominus societate quadã naturali inter se iuncti sunt. Sed initio Purpuræ, bis aut ter tantũ ad paucos dies, passus est induci se ad eam rationem iustissimi secessus. Deinceps, quoties rogaretur causam, cur abnueret eam, adferebat; nempe S. Carolo in more hoc olim non fuisse. Viginti annis totis, quibus Cardinalis vixit, ferè vtendas vestes alias non habuit, præter illas, quas à CLEMENTE VIII. Pontifice primũ acceperat. Indumenta detrita resarciri perpetuò iubebat; & manicas dumtaxat in eis mutari, si hæc vsui deficientes, aut nõ ita perfecti luminis forent. Rubram subuculam veterem, & æuo laceram, numquã permisit sibi à famulis detrahi, vt indueret nouam; & cùm obiit, inuenta hæc est, instar centonis, assutis è vili panno frustulis minimum octo; adeò triumphauit se paupertate suâ, clàm saltem, inuolui. Tibialia non erát vilius operis, aut pretij; sed ex panno, vel ex pelle, nec suppositis lineis: mansitq̃; ita semiamictus, etiam cùm tibiarum nonnumquam vlcerosæ ingredientem pænè destituerent: etenim in Societate sine illis tegi antea didicerat.

Inter induendum diu recusauit Cubicula-
rij opem; & is affirmauit, nec in pedis digito,
nudum à se visum Cardinalem Bellarmi-
num, nisi cùm postremis annis pedes tan-
tùm præbuit excalceandos, & tibias exuen-
das; cetera sufficiens, quando cubitum ibat;
& se deinde totum induens, manè cùm sur-
geret. Hieme aduersus inclementiam Cæli
vix muniebatur: & cùm à frigore supra mo-
dum excrucietur, atque intumescerent ei
manus acri gelu, villosâ manicâ ferè vsus
numquam est; tantùm chirothecas induens,
non vt minueret frigus, sed vt tegeret in ma-
nibus ægritudinem. Hibernis mensibus, et-
si lecto exiliebat multò ante primam lucem,
sibi quæ parabat ipse lumen, donec aurora ef-
set; haud propterea in conclaui suo fœculum
ardere permisit, priusquam tempus audien-
tiæ appeteret, id quæ solum in gratiam adeun-
tium. Imò cùm P. Claudius Aquauiuu suasis-
set, ne ignem horis illis frigidissimis recusaret;
respondit, legisse se in Vitâ PII V. Sanctissi-
mi Pontificis, foco eum caruisse: & idcirco
malle eius imitationem sequi. Idem testatus
est Cardinalis Crescentius in hæc verba: *Vir
erat aduersum se seueritatis tanta, vt sibi, ne in
ultimo quidem senio, ullatenus indulgeret. Et
cùm ab ipso exigere, vt durissimâ hieme ali-
quid necessitati daret; permetteretque, dum sur-
geret*

geret ante auroram, focum in cubiculo instrui, respondit: Si hoc fiat, quandónam exercebit nos virtus Patientia? Aliquando postquam externi iam abierant, visus est è foculo suis manibus semiustulatos torres reprehendere, & custodire in sequentem flammam; tum vt posset incommodi aliquid pati, dum ita in Conclavi calor minueretur, tum vt non egerent inde pauperes. Quòd si Aulici hoc adverterent, ad velandos fines virtutis in eâ parsimoniâ, petebat ioco; an non censerent ipsi etiam, esse contra leges hominis deparci, ligna ita prodigere? Mensa fuit hominis adedò temperantis & frugi, vt qui ad initia Purpuræ vltra nummos argenteos tres quouis die pro se impendi vetuerat, postmodum duos tantum insumi præceperit. Verum domestico obsonatori visum id immodicè parum; & ideo dicto audiens non fuit. Cardinalis tamen, quia de imminutâ sibi annonâ persuasionem habuit, merito non caruit apud Deum, qui solet etiam desideria munerari. Solemnibus prandiis & cœnis hæc apponebantur; vulgaris caro ter in hebdomadâ, patina pulmentarij, & pomum. Ad diem lunæ ouis tantum vescebatur; ad Mercurij, Veneris, & Saturni, & per Aduentum totum ita ieiunabat, sicut in Quadragesimâ, & in diebus pro festis Sanctorum. Coëgit tamen is qui

ei à Confessionibus, vt postremis annis sibi diem saltem vnum restitueret. In eâ ipsâ trium dierum inediâ, quam in hebdomade quauis custodiebat sponte, mensæ numquam accumbebat ante meridiem, & si quando à publicis negotiis domum seriùs reuertisset, prandium differebat, vt familia priùs curaretur: & postquam ea digressa per otium è triclinio erat, tum demum ipse incipiebat; adeò familiare habuit, quibus ex Purpurâ dominabatur, iis ex modestiâ & demissione famulari. Hunc abstinentiæ modum tenuit quoque in statu aridæ senectutis; & quamuis defectu cibi noctes vigiles sæpè traderet, in vesperâ sumebat dumtaxat frustum cibarij panis vino perfusi, & postea bibebat semel. Ceteris cœnis & prandiis, quando se plurimùm inuitabat, tertium haustum non excedebat. Nulli ferculo, cùm rectè parabatur, arrisit; vel monuit contrà, quid facto opus, si malè conditum apponeretur: quippe cùm cibo non delectare palatum cuperet, sed sustentare naturam. Temerè interdiu nec bibit vmquam, nec sumpsit potionis loco, quamlibet ob causam, frigida poma, vel è saccharo bellaria. Renuit quoque in æstiuis caloribus ora perluere gelidâ, quam egereret statim. In quâ laude mirâ constantiâ perseuerauit sex quoque menses postremos, in quibus

bus valetudine permolestâ, ita vt siti propè inaresceret, tentatus est. Erant intereâ solatio Martyrum exempla, quos propter copiam profusi sanguinis aiebat simillimos fuisse Christo Domino in Cruce sitienti. Denique conuiuialia oblectamenta non alia addita epulis, quàm prælectio libelli alicuius pij, qui animæ voluptatem ministraret, dum corporis consulebatur necessitati.

Attamen hoc genus vitæ vsque adeò temperans, quod etiam duris iudicibus videri nimium poterat, ipsi Bellarmino visum non est explere mensuram votorum; eò quod cupe-
ret adhuc magis imitari Sanctos illos, qui vt vim retractantem corporis perfectè reprime-
rent, carnem suam afflictationibus asperri-
mis perdomuerunt. Cœpit aliquando solis
nutrire se herbis & leguminibus; sed repentè
insalubres cibi, alimento noxio in venas dif-
fuso, morbum ei crearunt: quare Medici ius-
sere, vt parsimoniam priori se redderet; cùm
interim ipse suspiria traheret, & ad id præstan-
dum vires maiores, aut ætatem minorem
optaret. Hanc porrò viuendi rationem pro-
cul à deliciis, quibus adferendos labores re-
mollescere animi solent, quia expertus in So-
cietate, tum ad studia idoneam, tum ad spi-
ritus vigorem & ad corporis quoque incolumi-
tatem aptam fuerat, coluit perpetuò: &

P 5

cùm

cùm foret genus quoddam necessitatis haud
 expers occultæ poenæ ; poena erat ei magis
 grata , quia ceteris minùs nota videbatur.
 Nec enim ignoramus, eius studia fuisse sem-
 per , quas obiret frequentes corporis afflicta-
 tiones, verbera, & ciliciorum asperitates, eas
 hominum oculis subtrahere; vt esset ipse spe-
 ctaculo dumtaxat Superis ac Deo. Præter
 hunc modum frenos iniiciendi propriis cu-
 piditatibus, quò faciliùs eas regeret; ostendit
 etiam, veluti eius artis Magister , quàm non
 victo esset animo, dum planè potens sui con-
 suefecit inferioris hominis potestates , vt vo-
 luntati subiectæ penitùs parerent. Huius in-
 dicia fuere , nihil auersari eorum quæ insua-
 uia euenirent , etiamsi ex iis forent, quæ sta-
 tim eiicere homines , naturæ quodam impe-
 tu , nauseabundi solent. Quare non domi,
 non vbiuis locorum, si res è sententiâ minùs
 fluerent, in querimonias agi, atque inclamare
 famulos. Pedes fortè ei obcalluerant ; & licet
 in dies molestia cresceret , non ideò sibi vi-
 tiatam cutem , & cum eâ dolorem adimi
 permisit : cùm diceret, acerbiora eos pati,
 quos purgatorius ignis & gehennæ crucia-
 menta, vel probant, vel puniunt. Caloris per-
 inde patiens , ac de frigore narrauimus, sæpè
 visus est in cubiculo , vbi Sol æstius agebat
 perpetuum diem , circa meridiem sudore
 fluens,

fluens, atque æstu languens, componere & scribere ad horas plures; in quo tamen cubiculo familiares eius hæere non poterant, quin statim madore summo perfunderentur. Culices, sicut & paruas alias animantes, veluti à Deo traditas pro exercitio patiendi, vultu miti tolerabat; ita vt nec ipse oppositâ manu, neque excientes ventulum alij eas abigerent.

Cardinalis Crescentius refert, Bellarminum, veluti patientiæ victimam, muscas à vultu ne depellere quidem solitum fuisse; tametsi odiosæ nimium essent, sicuti Romæ in æstu solent: cumque hoc mirarentur hi qui aderant; tum ipse suauiter, haud æquum videri dixit, perturbare animantes illas, quibus non supererat Paradisus alius, quàm volitandi ea libertas, ac potestas, vbi libeat, morandi.

Capita hæc rerum in vnum congesta, sicut indicant satis, eum ita comparatum fuisse, vt ad omnia, quæ obuenirent, posset vsurpare illud; *Obmutui, & non aperui os meum, quoniam tu fecisti*: ita prudentibus rerum æstimatoribus Bellarminum quasi virtutis miraculum quoddam perenne substituerunt. Ea verò res gloriam Societati plurimum auxit: siquidem Cardinalis Bellarminus, à multis appellabatur *Iesaita* tantum à suis in Purpurâ
va-

varians; videlicet vt is, qui vestem diffimilem, cetera Societatis tenuerat. Aula item vniuersa, nata Virorum Illustrium factis censendis æstimandisque, sicut & vulgi persuasio, longè duxit admirabiliorem hanc innocentie semel initæ & numquam imminutæ laudem, quàm Sanctitatis lumen aliud magis clarum; idque postrema ægritudo eius, & mors egregiè confirmavit.

C A P V T IV.

Quâ ratione disposuerit domum, & familiam ordinari.

STatim atque Bellarminus Cardinalis fuit; adlecto in Oeconomum Petro Guidotto, quem ab integritate & à prudentiâ cumpri-
mis nôrat, iniunxit ei, vt consultor nauus & industrius eorum omnium esset, quæ necessaria domi forent. Illud verò & hoc initio, & semper deinceps memorauit; se non Dominum annui census, sed esse eius distributorem tantum; eiusque negotij religionem & conscientiam omnem se in illum reijcere. Pro se verò poscere cibi ac potionis modum necessitate finitum, non voluptate; pro familiâ victum decentem: & pro eâ velle ita disponi, vt nihil abundaret, nihil deesset. Paruit Oeconomus, & in coëmendis iis quæ sufficerent desi-

desiderio domus, imitatus moderationem illam est, quam sibi Cardinales aliqui parsimoniz maioris, & clarioris probitatis, Romæ præscripserant. Postea rem omnem coepit ad trutinam æqui librare primùm meditatione suâ : & de eâ mox aliquot Patres Societatis inspectæ prudentiz consuluit ; quò ita constaret ei, num aliquid paupertati Religiosæ parum congrueret. Sed nec visa sufficiens est inquisitio ea tam diligens : proinde cuncta quæ habuit domi vtenda, retulit in syngrapham, & ad P. Claudium Aquavivam Generalem Præpositum transmisit, postulans ab eo modum argento, supellectili, familiarum; vt hæc essent, non tam pro gloriâ Purpuræ, quàm pro inopiz voto, quo se obstrinxerat in Societate.

Ille singula æstimavit, laudavit omnia; tantum interpretatus est rem documentum maioris, si sellas cubiculi ex holoserico villosio instrui non permisisset. Cardinalis vix hæc audiit, cum imperavit, vt quatuor, quæ solæ erant eius ornatus, diuenderentur; atque idè sedes aliæ cultu simplici, & pretij ferè vulgaris, earum loco emptæ fuerunt.

Exemplum similis notæ, quam tradidit mihi exceptam è Cardinalis scripto is qui ei à Confessionibus, quia continet, quo pacto se & familiam aleret, consultò, vti modestiz parsimono-

238 VITÆ ROBERTI CARD. BELLARM.
simoniæque ipsius indicium magnum, hoc
loco referam. Ita verò incipit:

*Ad victum, vestitum, Sacrificium, & quæ
sunt huius generis, ferè nihil est additum. In
familiâ numerantur capita circiter triginta
quinque; octo sufficerent, vel decem: sed qua-
ritur, an citra decorum Purpura, possit comita-
tus imminui. Ex his deni sunt honestæ conditio-
nis, quindeni infimæ sortis; ceteri honestioribus
famulantur.*

*Tres rheda sunt: nam equorum sapè aliquis
ager est, & equi coniuges ac pares agrè ac vix
longo tempore inveniuntur. Rheda verò mini-
mum dua, ut frequentari possint publica munia,
requiruntur.*

*Supellex est tenuis, & privata elegantia.
Nihil ex argento præter candelabra, guttum,
polubrum, cochleariola, & fuscinulas. Cibi va-
sis fictilibus ministrantur; sella intecta omnes
corio. Aestate pellibus pictis cubicula tria, hie-
me tantum duo belluatis peristromatis, sed vili-
bus vestiuntur.*

*Annui redditus diuiduntur, ut familiam
alant; ut salaria dispensentur; eos, qui à pedi-
bus, vestiant; solvant pro conductâ domo. Ex
his quæ superant, datur Consanguineis aliquid,
ut minus egeant: reliqua, vel cedunt pauperi-
bus nutriendis, inuandisq, vel Ecclesiæ ornan-
dæ; in ararium ne assis quidem infertur.*

Ex

Ex hac subductâ familiæ, expensarumque, & vtenfilium notâ, rei suæ dispensator fidelis & prouidens videri potest. Sed quia meditabatur assiduè, num re aliquâ posset carere, quadam die vestem vnius cubiculi è purpureo panno parietibus detraxit, misitque ad Domum Professorum nostræ Societatis, ne deesset Patribus, quo in hieme regerentur: iussitque, vt ex eo nostris subuculæ thoraces fierent; cùm diceret, spoliatos parietes sensum, vt algeant, non habere, quemadmodum habent ij qui Deo famulantur. Imò vt ad occasiones varias affirmavit, detrahere voluisset è cubiculis cultum omnem, & nudis parietibus habitare; si Cardinales aliqui antiquiores, & primæ auctoritatis hoc egissent: nam id ipse veritus est inchoare, ne res ea sermones, sicut omnis nouitas, pareret; & ne ob nimiam, & fortasse suspectam seueritatem aduersus luxum, ab aliquibus incesceretur. Saltem cubiculum, in quo habitabat vltimis ædibus, cùm ornatu nullo regeretur, suum illud appellabat; & cetera hospitibus seruire, vel Purpuræ, aiēbat. Accidit, vt proventus, quos percipiebat è *Prioratu* sancti Andreæ cis Alpes, postremis annis cœpti sint admodum imminui. Quare cùm nequireret eosdem sumptus domi sufferre; aliqui consilium dedere, vt imponeret eleëmofynis modum.

modum. Verùm ipse ne vel obolo fraudaret pauperes, potiùs rhedam vnam, vnum cubiculi administrum, vnum à pedibus, vnum à Sacris ex familiæ albo sustulit. Atque ita non deseruìt antiquam artem benefaciendi.

Domum regebat Parentis more, numquam declinans in alterutram partem, aut largitatis nimix, aut nimix parsimonix; salaria multò ante diem singulis repræsentabat; famuli à pedibus bis quotannis vestiebantur simili panno, & donabantur semper antiquis vestibus. Aduersâ valetudine si qui corripere rentur, aderat eis Medicus idem, à quo Cardinalis curabatur: cuius etiam expensis è Tabernâ medicamentariâ eis pharmaca miscabantur; atque eosdem ipse commiseratione summâ idemtidem inuisebat. Donaria etiam, si quæ mitterentur ex his quæ ad rem cibariam spectant, distribuebat in familiam. Exigebat porrò ætatis maturitatem, præter mores & virtutem annis parem, in iis quos admittebat ad sui famulatum. Quod causæ fuit, vt adnumerare inter Affeclas suos, præter alios, noluerit iuuenem nobili genere, quem primùm nouerat Ferrariæ; cùm nimium ei ætatis honor deesset. Vitia, quæ in Aulicis suis constanter abominatus est, præcipua fuerunt, quæ aliis sunt offendiculo; nempe in Deum & Cælites impiæ voces, labeculæ

læ vel minimæ contra castitatem, vetitaque alearum genera. Quæ quidem omnia exosus est adeò, vt qui se eis polluerent, scirent certò, se ex familiâ excidisse. Ad hæc adiri se mendaciis non patiebatur: abstinebant etiam omnes à fallentibus verborum ambagibus, quas ille concoquere, vti alienas artes ab ingenio suo, nequibat; & ab hac parte seuerus, cetera lenis ac facilis habebatur. Modum vestibus eorum non præscripsit; sed tantum indicauit, sibi gratius fore, si bysso non vterentur; vt autem essent magis probi, has leges omnibus proposuit:

Inter sint omnes Sacro quotidie, ac Dei Sanctorumq; implorationi: etiam quotidie bis nixigenibus orent; manè semel cum euigilant; iterum vesperti, quando cubitum eunt: interdum Rosarium recitent, aut similes preces.

Animum exomologesi singulis mensibus semel minimum expient; sacram Synaxim saltem sumant festis diebus Christi Domini Resurgentis, Pentecostes, Virginis Annuntiata, Commemorationis Omnium Sanctorum, Natalis Domini, & Purificationis B. Virginis.

Doctrina Christianæ compendium, si qui non didicere, tradant illud memoria. Aduersus Deum & Sanctos atrociter dicta, & periuria detestentur. Omnibus ignorent modis, tam dicere quod turpe dictum, quam quod factum inhonestum.

Q

stum

sum est, facere. Chartis lusoriis aut talis non ludant; nec aleas eiusmodi vetitas penes se habeant.

Probris iniuriisve neminem afficiant, nec simultates inuicem foueant. Si quæ verba iniuriosa clam in alteram coniecta fuerint, ea ne referant; cum oriantur ex his incommoda suspiciones, & disiungantur animi.

In has leges, quas trahebat prudens Legislator ab exemplis suis, mirum erat, quàm suauiter familiam induceret. Quotidie rem Diuinam faciebat, cui poterant interesse omnes. Litanis etiam interueniebat; & dolebat, si desiderari quempiam in eis cõtingeret: vt qui affirmaret, supplicationem illam cõmunem à se propter ipsos institutam esse; cum, vt vni sibi Deum propitium redderet, eisdem Cælitates ipse in conclauis priuatim quotidie imploraret. Vt infimæ conditionis famuli Symbolum & documenta Fidei libentiùs audirent, docuit ipsemet eos multis annis, quauis hebdomade. Ad hæc, hortabatur frequenter quotquot domi erant, explanans vim & pulchritudinem virtutum, prauitatemq; vitiorum: idque agebat potissimum diebus Dominicis, in Aduentu, & in anniuersariis aliis celebritatibus; sicut & quatrinduo, quàm ad Eucharistiam accederent. Atque hanc eis ipse pariter ministrabat, nec voluit vt magis fre-

frequēter esset communis obligationis; quoniam metueret, ne quis fortè pietatem fingeret; & quoniam nouerat quantum Aula & Religio differant. Sic publicè instituens omnes, tum demum se eorum Dominum existimabat, quando sciret Cælesti Domino perfectè eos obtemperare. Sed & prætereà si cognosceret priuatim in aliquo mores notari, emendationem præparans, non ad reprehensionem statim ferebatur: sed temporis ac loci captans opportunitatem, clàm aliis, eos qui peccauerant, adimonebat quàm lenissimè; non plura addens, quàm quibus rem exponeret. Ea verò lenitas profuit ad corrigendum magis, quàm profuisset obiurgantis seueritas; præsertim cùm adderet, se perinde atque amicos eos velle commonitos. Ex hac modestiâ non modò illi verecundabantur vehementiùs, quàm ex obiectu ipso criminis admissi; sed erudiebantur etiam, vt certatim essent inuicem obsequiosi: id quod cupere se indicauerat sæpè, & monstrauit apertè occasione quam narro. Eum adiuerat vnus è famulis, cuius munus erat domi mensam apparare; & querimoniarum plenus, doluerat, datam sibi multâ, vt careret triclinio, & communi epulo, proptereà quòd erga Præfectum mensæ officij terminos exuisset. Cardinalis adiudicauit pœnæ: & hominem redarguens,

Q₂

Si

Si honestiores, inquit, Aulicos meos consueui egomet reuereri, patiârne ergo infimæ familiæ eos esse contemptui? Pòst vbi culpam obiurgatione hac perstrinxerat, pœnam remisit. Questum verò eum hominem reor; quia erat inusitatum ex eâ familiâ quemquam pœnis mulctari, siue hoc defugeret ipsa Heri lenitas, siue talia non ferret laus disciplinæ in iis famulis, qui cùm nihil contra morem cuperent, nihil etiam per metum prohibebantur.

Ex hac benignitate Cardinalis, & Aulæ vicissim institutione optimâ oriebatur, vt rari dimitterentur, vel emigrarent sponte; siquidem omnes postquam in eius se familiam dederant, certâ erant persuasione, viuendum ibi esse perinde, ac si in Religioso aliquo, & à prauis documentis alieno loco versarentur. Et meritò ita iudicabant; cùm viro deserui-
rent, qui satis intelligeret, esse Domini in eo culpam, si domestici modum excederent: imò si peccarent ij, fore suæ Aulæ mala æquè grauia, non equè excusata, propter etatem, & Religionem quam profitebatur. Idèd nullus seruorum erat in totâ domo, qui non pensi haberet, quid coram tam pio Domino aut diceret, aut faceret: dum parte ex aliâ, quæ seruiendo quis interdum peccaret indiligens, id ab eo toleraretur indulgentiâ summâ. Accidit

dit anno Sæculari M. DC. vt à solemni ritu Vesperarum in Templo S. Petri quadam die deberet ipse ad Palatium, vnà cum Cardinalibus aliis, deducere Pontificem. Toga purpurea, & candidis suffulta villis requirebatur: quam famulus à pedibus, cùm interim obdormisceret, ad eum seriùs attulit. Cardinalis adæquè sui potens, quasi nesciret irasci, & vultum indiciis nullis varians, semel tantùm, toga vbi esset, interrogauit. Tum Iosephus Vignanesius cubiculi Præfectus, & eius consanguineus, vt officij admoneret ceteros, statim è familiâ hominem seposuit. Ea tamen seueritas Cardinali parum arrisit: idcirco lenitate indignationis locum occupante, permisit vt ille post dies pauculos rediret; ratus eam aliquot dierum absentiam satis esse, ad familiæ exemplum pariter, atq; ad existimationem alterius tuendam, qui hominem seposuerat. Verùm hæc patientia eius, Aulicos reddebat intereà imparatos ad obsequiũ; præsertim quia non ita erat facile statis horis, aliquando circa auroram ei adesse: tam ille properè inueniebatur promptus ad ea quæ deliberauerat pridie, cùm disponeret diem, Attamen quoties necesse habuit opperiri famulos; quia conqueri de eis non consueuerat; idcirco illi accedebant securi, nec metuebant, ne fortè ægri aliquid ab eo audirent. Ali-

quando cū Cardinalium confessum nescio quem dimitti celerius contigisset , assecclas suos expectauit diu; & vbi aduenerunt, neque de absentia causâ, neque de morâ eos postulauit. Quam eius modestiam , & silentium, nemo in familiâ erat , qui lentæ naturæ tribueret, & nō adscriberet potius virtuti. Quia vnusquisque nouerat, eum ab ingenio præferuidum esse. Sæpè enim, cū Dei vel Ecclesiæ causa vrgeret, studio magno æcendi , micare oculis , & ardere vultu toto visus fuerat; tametsi mox colligeret se , & iustissimam iram sineret languescere sensim, ac redire lenitatem.

Contrà non impediti sermonis , sed planè disertus & eloquens erat , quando eorum in se benè collocari officia animaduertebat: nā ea libenter commemorabat , & gratias referebat etiam , oblitus ferè se Dominum esse. Si quid cuiquam subinde onerosius præciperet, eum pro inopiâ suâ remunerabatur; vt saltem illi gratum animum suum exprimeret. Affirmant generatim omnes , neminem cuiusvis conditionis ab eo esse pro imperio appellatum ; rogabat enim, aut indicabat , fore sibi gratum, si hoc nimirum , si illud agerent: & cū aliquò mitteret quemquam alienis horis, siue imbres essent, siue æstus nimij, pro eo statim rheda parabatur . Sacerdotibus, si qui

qui Templo alicui operam deberent, potestatem faciebat, suo etiam cum incommodo, ut horis constitutis interessent muneri pio. Item, ut ei qui ab epistolis scribendi onus minueret, ipse litterarum magnam partem exarabat, & tradebat illas ei tantum obsignandas. Latinas ferè omnes concipiebat: & ex iis quoque solum exscribi eas sinebat, quæ pingi melius deberent, & ad Principes destinari. Demum aliâ re nullâ se Dominum inter eos ostendebat, quàm excellentiæ notâ, & quadam præstantiâ virtutis, quâ inter eosdem eminebat. In his quæ sunt reliqui, semper ceteroqui paratus inueniebatur exequendis iis, quæ famuli suggererent. Badinus Nores, qui Præfectus Cubiculi eius ultimo septennio fuerat, reputans quàm soleret propere Cardinalis deferere omnia, cum admoneretur adesse aliquos, qui spatium sermoni orarent; habuit pro re compertâ, ipsum, ut obedientiæ merito non careret, deliberasse famulis suis obtemperare; quoties in his quæ ad eorum spectarent munia, etsi non pro imperio, deuocaretur. Cubiculi Administer Augustinus Mongardius, qui ei deseruiuit ad obitum usque, ferè sine obseruantia modo, simplicissimè cum eo loquebatur: monebat, moueret se loco, assurgeret, adduceret se aliò; expertus ad eiusmodi nutus & voces numquam

248 VITÆ ROBERTI CARD. BELLARM.
 quam lentas Cardinalis aures. A primis tenebris vesperi Aulicos suos à custodiâ cubiculi liberos fecerat, vt singuli se ad sua referrent. Et ab eo tempore, si necessariò quis ipsum adiret, adpositum in mensâ lumen accipiens, per intermedia cubacula, abeunti prælucebat; atque ita ipse Cardinalis & Dominus, sponte suâ, & ex modestiâ, nihil à famulorum imitatione cessauit. Sperare ab eo Aulici & Assellæ eius opulentos & magnos redditus Ecclesiasticos non debebant; tum quia eorum ipse ferè indigens erat, tum verò quia deliberauerat Capuæ beneficia non ad alios, quàm ad ipsos Patriæ Clericos, vt infrà subdam, transferre, quoties propter aliorum obitum vacarent. Idcirco, præter salarium & cibaria, quibus ipsos domi sustentabat, solùm eis annuam pensionem, decisam ex suismet redditibus, dedit: & fuisset conatus maiora, si par animo facultas hoc permisisset; aut certè nisi credidisset, viuere libenter paruo animum, cui timor Dei thesaurus est.

CAPVT V.

*Quæ Consilia CLEMENTI VIII.
 Pontifici dederit.*

DIxerat Cardinali Bellarmino sæpiùs
 CLEMENS Pontifex, ad Purpuram se
 illum

illum deuocasse propterea, vt haberet apud se vocem virtutis ; à quâ nimirum, inter voces fallentes adulantis Aulæ, veritatem securus audire posset. Proinde iniunxerat ei, moneret seriò, si quid aduerteret, pro Ecclesiæ bono debere rectius & consultius agi. Has voces, sicut mandata omnia Pontificis, Bellarminus venerans, cum etiam intelligeret Cardinales hoc munus cum Purpurâ induere, vt suo iudicio res probare ac improbare, & non pendere ex alieno vultu seu nutu debeant ; paruit iubenti: atque vsus eâ rarâ moderatione Principis, apud quem videbatur fore gratior oratio singula monentis, quàm silentium cuncta aut pleraque damnantis ; scripturam circa Pontificis munus præcipuum concepit, & eam CLEMENTI quàm demississimè transmisit. Optimi Consiliarij monita prono & auscultante animo audiuit Pontifex, atque in eius scripturæ margine per capita ferè singula, scripto item suo, adiecit quædam, partim vt se expurgaret, partim vt ostenderet, se aures monitori submittere, & contestari angustias animæ suæ.

Vtramque scripturam interferam hoc loco, verbis ijsdem, ne oracula contingat, aliter atque accepta sunt, reddi : & ne à priuati Scriptoris oratione molliùs fortè sonus maiestatis referatur, quo cum egerunt inter se Viri duo

Q

summi;

250 VITÆ ROBERTI CARD. BELLARM.
summi; alter in Ecclesiâ nemini dignitate, al-
ter nemini doctrinâ secundus. Incipit Bel-
larminus:

Summus Pontifex triplicem gerit in Ecclesiâ Dei personam: est enim Pastor, & Rector Ecclesia uniuersa; est Episcopus Urbis Roma proprius; est Princeps temporalis Ecclesiastica ditionis. Sed inter omnia eius officia primum locum tenet sollicitudo omnium Ecclesiarum. Hoc enim est primum, singulare, maximum. Primum quidem, quoniam Apostolus Petrus multò antè factus est Pastor totius Dominici gregis, quàm Episcopus Antiochenus, vel Romanus. Singulare autem, quoniam multi sunt alij Episcopi nobilissimarum Ciuitatum, multi quoque Principes temporales; sed Pontifex Orbis terrarum, Christi Vicarius Generalis, Pastor uniuersalis Ecclesia, solus ipse est. Denique maximum, quia Episcopatus Urbis Roma suos habet definitos limites, eosq̃, satis angustos, ut est etiam Principatus Ecclesia temporalis: at Summus Pontifex nullos habet in Orbe terrarum limites, nisi quos ipse Orbis terrarum habet.

Porro officium hoc tam antiquum, tam magnum; tam singulare, tam proprium sibi, tam necessarium Ecclesia, facile poterit Summus ipse Pontifex implere; si Ecclesia singulis bonos Episcopos praeferat, eosq̃, suo muneri satisfacere curret, & si opus sit, cogat. Siquidem boni Episco-
pi

pi bonos eligent Parochos, bonos Concionatores, bonos Confessarios; itaque animarum salus, nisi per ipsos steterit, in tuto erit.

At si fortè negligentia Episcoporum, vel Parochorum, aliqua pereant; sanguis earum de manu Pastorum particularium requiretur. Summus autem Pontifex animam suam liberabit; quippe qui fecit, quod suum erat, ne perirent. Sin autem Summus ipse Pastor Ecclesiis particularibus, vel Episcopos dederit minùs bonos; vel ut ij fungerentur munere suo, non diligentem operam dederit; tunc sanè animarum illarum sanguis de manu Pontificis Maximi requiretur.

Hac me consideratio ita vehementer exterreret, ut nulli hominum magis ex animo compatiar, quàm Summo Pontifici, cui plerique omnes invidere solent. Nam S. Ioannes Chrysostomus, magno cum animi sensu, scribit, paucos ex Episcopis saluari; propterea quòd difficillimum sit tot animarum sibi creditarum bonam rationem reddere. Neque blandiri nobis debemus de bonà conscientia, de rectâ intentione, de sanctis operibus; cùm Apostolus Paulus dicat: Nihil mihi conscius sum; sed non in hoc iustificatus sum. Quare fretus Apostolicâ benignitate deponam in sinum pientissimi Patris, seu potius ad pedes eius, scrupulos meos, qui me, ut verum fatear, quiescere non sinunt.

Ad

Ad hoc exordium Bellarmini Pontifex, *Hoc quoque nos terret, inquit: sed cùm corda hominum soli Deo pateant, nec possimus nos nisi homines eligere; duo interdum exempla nos consolantur. Primum, quando Dominus noster Iesus Christus elegit duodecim Apostolos, præniâ pernoctatione in Oratione: quod nescimus an in aliâ occasione fecerit; & nihilominus inter illos electos vnus fuit Iudas. Aliud exemplum est, quòd duodecim Apostoli, pleni omnes Spiritu sancto, septem elegerunt Diaconos, inter quos vnus fuit Nicolaus, tam insignis postea Hæreticus. Quæ exempla pro suâ infinitâ bonitate putamus Deum Omnipotentem, pro consolatione Eligentium, in Ecclesiâ reliquisse.*

Pergit Bellarminus: *Videntur igitur mihi sex quadam res esse, quæ reformatione indigeant, nec sine periculo negligantur. Prima res est diuturna vacatio Ecclesiarum; de quâ re existat Epistola S. Leonis ad Anastasium Episcopum Thessalonicensem; in quâ iubet sine morâ prouideri Ecclesiis, ne gregi Domini diu desit cura Pastoris. Extant quoque plurimæ apud S. Gregorium Epistola, in quibus admonentur ij ad quos spectat electio, quàm citissimè Pastorem ut eligant. Et si fortè necessaria fuisset aliqua mora, consueuerat idem Pontifex vacantem Ecclesiam commendare vicino Episcopo, non ad fructus percipiendos, sed ad sollicitudinem*
cuius

eius Ecclesia interim gerendam. Itaque studebant sanctissimi illi prudentissimiq; Pontifices continuo vacantibus Ecclesiis providere, ne Rei efficerentur animarum, quas ob defectum Pastoris perire contingeret. Difficile enim esset paucis explicare, quantum detrimenti capiant Ecclesia viduata; in qua vitiorum abrupta se Grex precipitet, dum caret Pastore; quantum siluescat Vinea Domini, dum caret Agricolâ.

Pontifex ad hæc, *In hac primâ re, inquit, siue in hoc primo capite fatemur nos peccasse, & peccare. Sed plerumque in causâ est difficultas inueniendi viros idoneos. Et quamvis sæpè multi nobis proponantur, cum per nos ipsi nequeamus sumere informationes, & cum aliquando experti simus, illos, quibus hanc curam demandauimus, nos decepisse, vel ipsos ab aliis deceptos fuisse, tutius interdum putauimus, memores sententia S. Pauli, Manus citò nemini imposueris, differre, ne deciperemur. Tamen recordamur tempore Magni Gregorij fuisse Ecclesias, quæ diu vacabant; & hac de causâ solitam fuisse uni Episcopo aliam Ecclesiam non suam commendare, ut interim curam illius haberet.*

Rursus Bellarminus: *Secunda res est, inquit, promotio minùs utilium Prelatorum; deberent enim provideri Ecclesiæ de bonis personis, non autem persona de bonis Ecclesiis. Fateor tamen optimam illam esse provisionem, cum*
utrumque

utrumque simul fieri potest, ut & persona bene merenti, & Ecclesia vacanti utiliter provideatur. Ac ut alia nunc prateriam, Concilium Tridentinum affirmat, peccare mortaliter eos omnes, ad quos quocumque modo spectat Episcoporum promotio, nisi eos praeficiendos curauerint, quos Ecclesia magis utiles ipsi iudicauerint; quae est communis Doctorum sententia. S. Gregorius rectum ordinem esse dicit, ut quarantur homines ad Episcopatum, non ut quarant homines Episcopatum: & S. Bernardus, Qui pro se rogat, inquit, iam iudicatus est. & infra: Cunctantes & renuentes coge, & compelle intrare.

Subiungit Pontifex: *Scimus hoc, & quantum in nobis est, semper pra oculis habemus, providere Ecclesiis, non autem personis; nisi quando & Ecclesia & persona aequè nos providere putamus. Sed prima & maxima ratio Ecclesia habenda est. Sententia, quam affert, vera est: sed si de dignioribus est agendum, numquam providebitur Ecclesia; quia nescimus modum, quem tenere possimus, ut sciamus, quis dignior sit. Quoad ipsos Episcopos, hoc etiam nos torquet, quia si nolimus dare Episcopatus petentibus, vel his qui nobis ab aliis proponuntur, nescimus quomodo poterimus Ecclesiis providere, praesertim Ecclesiis non ita magnis, & modici redditus. Si Dominatio vestra scit aliquem modum,*

dum, libenter audiremus, & amplecteremur. Multa enim possunt, & quidem verè dici; sed cum ad praxim devenimus, in magnas incidimus difficultates.

Bellarminus item, *Tertia res, inquit, est absentia Pastorum ab Ecclesiis; quid enim prodest idoneum eligi, si non resideat? nam ones suas agnoscere, easq; Sacramentorum administratione ac bonorum operum exemplo pascere non possunt, qui gregi suo non assistunt, ut per se notum est. Inter hos numerantur Episcopi, qui Nuntios Apostolicos agunt, quorum aliqui per annos multos Ecclesias suas non viderunt. Nonnulli, relicto ministerio pascendi animas sibi creditas, Magistratum politicum gerunt. Multi, relictis onibus suis, Roma iis in rebus occupantur, quæ per alios commodè fieri possent. Fateor quidem, aliquos Episcopos à residentiâ per obedientiam excusari; neque illud inficio, Summum Pontificem certis de causis, atque ad tempus Episcopos aliquos à residentiâ eximere: sed nescio an Deo placeat, ut tantus numerus Episcoporum, tam longo tempore, cum tanta animarum detrimento, à propriis Ecclesiis absit; quos certè suo muneri satisfacere non posse perspicuum est.*

Pontifex ad ista: *In hoc fatemur, inquit, nos peccasse, quia nimis facile indulsimus Episcopis, ut possint Romam venire, & difficile Ro-*
ma

mâ dimittuntur. Antea, si Dominatio Vestrâ velit recordari, longè pauciores residebant. Quoad Nuntios; putamus decentissimum esse, ut Nuntij sint Episcopi, quia Episcopis imperant, & maioris auctoritatis sunt, quàm Principes, & Populus: & nisi tantâ hominum penuriâ laboraremus, citiùs eos mutaremus. Quoad eos qui politicos Magistratus gerunt, non est hoc tempore in Statu Ecclesiastico nisi unus aut alter, & tam propè ad suum Episcopatum, ut quouis die, nedum quauis hebdomadâ, possit esse in suâ Ecclesiâ, & ferè quauis horâ in suâ Diocesi. Reuerâ nos non nisi Nuntios diu absentes retinemus, quorum mutatio ob magna & periculosa negotia facile fieri non potest.

Bellarminus iterùm, Quarta res, inquit, est polygamia spiritualis; cum videlicet uni persona plures Ecclesiæ committuntur. S. Bernardus in Epistolâ ad Comitem Theobaldum rem totam tribus verbis absoluit, cum ait, id non esse licitum, nisi dispensatoriè ob magnam Ecclesiæ necessitatem. S. Thomas scribit beneficiorum præsertim Curatorum multipliciter, non solum contrariam esse Iuri Canonico, sed etiam Iuri naturæ: non quòd ita sit intrinsecè mala, ut nullo modo honestari possit; qualia sunt adulteria, mendacia, & similia: sed quòd absolutè mala sit; possit tamen ob certas circumstantias honestari, ut ob Ecclesiæ necessitatem. Ex quo col-
ligit

ligit idem S. Thomas, eum qui ex dispensatione duas Ecclesias habet, non esse tutum in conscientia; nisi causa illa adsit, nempe Ecclesia necessitatis, vel certè maioris utilitatis; quoniam dispensatio non tollit, nisi vinculum Iuris positivi: & hanc S. Thoma doctrinam omnes Theologi probant. Quare timendum est, ne fortè non sint in conscientia tuti, qui aliquando duas Ecclesias habent, unam Cardinalitiam, alteram non Cardinalitiam. Causa enim, cur Episcopis Cardinalibus due permittantur Ecclesie, non videtur esse necessitas vel utilitas Ecclesie, sed maior persona dignitas vel commoditas.

Denuò Pontifex, Quoad istam polygamiam, inquit, ea interdum est solum in istis sex Episcopatibus Cardinalitiis, circa quos nihil mutandum duximus, cum à Prædecessoribus nostris, etiam post Concilium Tridentinum, res hac examinata fuerit, & ita constituta. Et turbare ordinem Collegij, & redarguere facta Prædecessorum nostrorum, & tot Cardinalium, non visa fuit nobis res quæ sine scandalo fieri possit.

Quinta res, inquit idem Bellarminus, est facilis translatio Episcoporum de unâ Ecclesiâ ad aliam. Translatio enim Episcoporum, secundum Canones, atque usum veteris Ecclesie, non debet fieri, nisi ob Ecclesia necessitatē, vel maiorem utilitatē. Neq; enim instituta sunt Ecclesia

R

propter

propter Episcopos, sed Episcopi propter Ecclesias. Nunc autem quotidie translationes fieri videmus, eâ solùm de causâ, ut Episcopi vel honore vel opibus augeantur. Propterea notum est ex cap. Inter corporalia, de translatione Episcoporum, vinculum matrimonij spiritualis esse aliquomodo maius, quàm vinculum matrimonij corporalis; & idè non posse solui, nisi à Deo, siue à Vicario Dei declarante voluntatem Domini sui. Quis autem credat velle Deum, ut ob solum temporale lacrum, vel honorem, vinculum huius sancti coniugij dissoluatur? Prasertim cum id sine detrimento animarum fieri nequeat, ut experimentum ipsum docet. Neque enim Episcopi Ecclesias diligunt, quas breuî se deserturos sperant, ut ad alias commodiores transeant.

Nos, inquit prætereà Pontifex, cum difficultate transferimus, & non desuimus monere Principes per Nos, & per Nuntios nostros.

Sexta res, subdit vltimo capite Bellarminus, est Episcopatum resignatio sine legitimâ causâ: nam si tam est arctum ac panè insolubile vinculum inter Episcopum & Ecclesiam, ut Canones docent, unde fit, ut tam facile vinculum istud quotidie resolui videamus? Alij retentis fructibus Ecclesiam resignant, ac si quis uxorem repudiet, & dotem retineat. Alij diuites ex redditibus Ecclesia effecti, renuntiant Episcopatu,

tui, ut ad maiora sibi viam aperiant. Alij nepotibus Sedem renuntiant, ut specie renuntiationis possideant Sanctuarium Dei. Alij malupt in Romanâ Curia Referendarij esse, vel Clerici, quàm extra Curiam Sacerdotes Magni. Denique alij causantur aëris insalubritatem, alij proventus exiguos, alij populi proteruiam. Sed Deus nouit, an ista iusta sint causa resignationis, & utrum eiusmodi Episcopi quarant qua sua sunt, an qua Iesu Christi.

Nos, vltimò item inquit Pontifex, resignationes difficillimè admittimus, non nisi examinatis causis in Congregatione rerum Consistorialium, & aliquando admittimus ob ineptitudinem resignantium.

Demum addit in fine Bellarminus: Hac sunt, Beatissime Pater, qua mihi hoc tempore suggerenda Sanctitati Vestrae esse videbantur; ut conscientiam meam hac in parte exonerarem. Quae sicut à me sincero animo scripta sunt; ita benigno vultu ut à Beatitudine Vestrà legantur, cum omni reuerentiâ & demissione etiam atque etiam precor.

Post hæc CLEMENS etiam ipse in verba desinens, quibus videtur è Maiestate descendere ad Christianam ac Pontifice dignam humilitatem: Hac paucula, inquit, ita cursim diximus, non ad excusandas excusationes in peccatis; sed ut ipsa potius misereatur diffi-

cultatibus, quibus impliciti in has arumnas incidimus: Fatemur enim, nedum in istis, sed in aliis multis nos, imò in omnibus peccasse, & in nullâ re muneri nostro satisfecisse, nec satisfacere. Roget igitur Deum Omnipotentem, vel ut suâ divinâ & efficacissimâ gratiâ nobis opituletur, vel, quod magis optamus, ut nos ab hoc mortali vinculo absoluat, aliomq; subroget, qui omnibus numeris officium sibi iniunctum absoluat.

Sic ambo sese per scripturam allocuti sunt: & iam historiæ beneficio auditi in Orbe terrarum, fortasse imponent Hæreticis silentium; dum ij vel de Bellarmino spargunt, eum fuisse veri consilij periculosâ libertate deteritum, ne Monitorem ageret erga Pontifices; sed & infractum vitio assentandi, cum fortunâ ipsorum potius, quàm cum ipsis locutum esse; vel Pontificem & Cardinales traducunt, primisq; Ecclesiæ luminibus foedam illam, quam ex proprio cœno exhalant, caliginem offundere nituntur. Discent, opinor, nec à Bellarmino solitum dissimulanter agi; neq; posse vitia enormia, quæ Pontificibus ipsi asfingunt, alibi quàm in ipsorum diris inueniri. Certè in scripturâ, quæ debebat fide litterarum secretò adire Pontificis solius aures, si grauiora fuissent quæ stylo perstringeret, cur voluisset ea suppressere is, qui persequitur
leuio-

leuiora tam sanctè; tametsi quædam ex eo genere sint, quæ humanus animus numquam satis, in tam vastâ gubernatione, defugiat? Scripturam hanc verò, cum adiectis à Pontifice responsis, ita ut fuit vtriusque manu exarata, accepit ab ipso Cardinali Bellarmino P. Stephanus de Bubalis; apud quem exstat hodieq; nobile huius rei monumentum.

Ferè per idem tempus cœpta Romæ agitari controuersia fuerat inter Religiosum Ordinem S. Dominici, & Societatem nostram circa opiniones P. Ludouici Molinæ, De Concordiâ Gratiz, & Liberi Arbitrij. Quam sententiam etsi aliqui, eò quòd ex priuati Scriptoris nata ingenio erat, minimè censebant defendi debere à Societate vniuersâ: attamen ij, qui tum præerant, aliter deliberarunt; tum quia nostrorum Professorum pars maior in Academiis eam tuebatur, tum verò quia iudicabatur in primis idonea ad nostri æui hæreses peruincendas. Quoniam itaque videbatur materia magni momenti, & in quâ stabiliendâ tot olim Patres & Concilia desudauerant; CLEMENS Pontifex partis vtriusque theses & pronuntiata in cœtu Theologorum, proponi mandauit, eaque meditari ac miscere sermonibus etiam ipse cœpit. Idcirco Cardinalis Bellarminus, cum quo de iis Pontifex disseruerat non rarè,

commentarium composuit : in eoque primum controuersię totius descripsit statum, coactis in pauca partis vtriusque rationibus; ac post adiunxit, quid demum sentiret. Opusculum hoc æstimauit Pontifex: sed cum patroni aduersę partis vrgerent contrā; nouas difficultates suggerendo, afferendoque incommoda plura, quę nasci posse inde ominabantur; Bellarminus adhuc Tractationes alias quas celerrimè confecit, & soluit argumentationes obiectas; atque has item accipiens Pontifex, plausit erudito labori. Verum spatio cœptum est in comperto haberi, quàm non ex æquo futura ea disceptatio videretur: paulatim enim Pontificis obsideri aures ab aduersę partis propugnatoribus penitus visę sunt. & demum res eò cessit, vt Pontifex Cardinalibus diuersis affirmauerit, velle se de Controuersiâ decernere. Sed enim id non propterea Bellarminum expauescit: quin imò candidè atque liberrimè auctor Pontifici fuit; in negotio, ex quo multa & summa penderent, festinandum lentè; imò ne festinandum quidem esse. Pontifex nihilominus, qui in re expendendâ haud sibi fuisse videbatur indiligens, facturum se prope diem quæstioni finem, quem apud se disposuerat, repromisit: & tum Bellarminus clarè futurum dixit, vt de eâ numquam definiendo pro-

pronuntiaret. Quoniam verò Pontifex retulit se ad eadem quæ semel dixerat, Bellarminus rursus pari constantiâ negavit fore ymquam, vt de re illâ decerneret. Atque hoc totum Cardinalis manu suâ testatus est, custoditurque in reconditorio Scripturarum Societatis. Neque hoc Pontifici modò, verùm & Cardinali à Monte adhuc maiori firmitate prædixit, vt alibi constabit ex huius testificatione, quam referam. Libertas hæc sentienti aduersum ea quæ Pontifici prima erant, fuit aliquibus occasio interpretandi, Bellarminum ex eo tempore speciem magis in amicitia Pontificis, quàm vim tenuisse; nec potitum esse, sicuti priùs, æquabili apud ipsum gratiâ: creuitque rumor in Aulâ (quæ est rimandis offensionibus nimis interdum sagax) cùm viderunt non multò post, eum Capuæ Archiepiscopum esse renuntiatum, & Româ emigrare; tamquam Pontificis abalienatâ mente discederet, amouereturque de industriâ, ne promeret quæ sentiret. Verùm hi sermones Bellarmini animum haud induxerunt, vt quod semel, sicut existimabat ipse, veritati dederat, reuocaret. Angebatur animi tantummodò, dum reputaret nata opinionum dissidia inter Religiones duas tam egregias; & tametsi sciret vtrunque neminem offendi decere, cùm in comperto sit,

Controuerſiarum huiusmodi legem eſſe, iudicium animi citra damnum affectus proferre; nihilominus, ſi fortè quid in affectu immutaſſet ingenium, optabat, vt ambæ in gratiam redirent, quò in Eccleſiæ vtilitatem fortius illarum coniuncta virtus incumberet.

Et verò, quàm fuerat propenſus erga eum Ordinem, indicauit ſatis Deſiderius Scaglia Cardinalis eiufdem Ordinis, dum de Bellarmino, *Religionem meam*, inquit, *ſummè veneratus eſt, & Sanctos ac Beatos eius apprimè coluit. Hiſtorias eius quoque legit frequentiſſimè, affirmavitq; ſe inde praeclare incitari ſolitus ad perfectionem omnem. Ex quo decere exiſtimabat, vt alia qualibet benè inſtituta Religio ante oculos perpetuò eas haberet, & exempla inde gubernationis, doctrinae, ſanctimoniaq; ſumeret.* Quod ad controuerſiam verò antedictam ſpectat; totum triennium, quo Cardinalis Bellarminus aberat, CLEMENS Pontifex negotij molem ſentiens, vti erat optimæ mentis, coram ſe & Cardinalibus aliquot diſceptari de eâ voluit, atque excedens è viuis ſpatium PAVLO V. Succellori reliquit; vt commiſſâ ſubinde diſputantium acie, demum iudicauerit tempori aptum, partes ambas diſcedere integro certamine, ac neutrò inclinatis ſententiis. Vetuit verò, ne alterutra pars cenſuris in alteram ageret; & ſic placuit,

vt

vt pari exitu exarmarent ambæ, aut saltem
receptui canerent; rediretque ab eo congres-
su certamen ad exedras Academiarum, vbi
liceat cuique sentire quæ velit: quemadmo-
dum fieri iam, ignotum est nemini; quoniam
in Theatro fit Orbis terrarum.

R 5 VITÆ

VITÆ
ROBERTI
CARDINALIS
BELLARMINI
E
SOCIETATE IESV
LIBER QVARTVS.

CAPVT PRIMVM.

*Capuæ Archiepiscopus renuntiatur , cum
in signi totius Prouinciæ vtilitate.*

TRIENNIVM circumegerat se,
ex quo ei Purpuram (de quâ alij
ambitione certant) Pontifex
quiescenti dederat. Necdum ta-
men prouentus vllos certos illi
contulerat ; alebatque se interim Bellarminus
eo censu breui , qui annuè in Cardinales pau-
peres distribui solet. Obstupuit verò Ponti-
fex ; & Aula vniuersa , ipsum adeò propositi
tenacem fuisse ; nec redditus rogasse saltem , vt
cum familiâ se ad decorum Purpuræ susten-
taret.

taret. Cardinalis Baronius, præ aliis, miratus est hominem, qui ita despicatui haberet diuitias; quas è sapientibus plures vituperant, quàm fastidiunt: & ideò sponte suâ (vt erat incenso erga ipsum studio) quoties vacabat Sacerdotium aliquod, Pontifici toties Bellarmini merita memorabat; subsidium inopiæ petens, ac monens, vt quia eum euexerat ad Purpuram, absolueret beneficium suum, adderetque etiam congruum eidem Purpuræ censum. Perpulit ea res Pontificem, vt excusationibus cum Bellarmino vteretur: quas ipse audiens, gratias primò referre; deinde cum Pontificiâ pollicitatione certare, ne quid vltra vsum necessarium haberet. Ad excusationes verò, fassus est sibi fuisse abundè consultum: nam, etsi parum habenti, nihil defuerat. Sed excepit Pontifex: *Quæ à me habes, hæc admodum exigua sunt, cum plerique haud artibus tuis pares, maiora his acceperint. Tibi, quamdiu me seruauerit Deus, prorsus nihil defuturum scio, at non ero ego superstes perpetuò.* Tum Bellarminus iterum: *Profectò neque casus hic in mærorem mihi, aut in damnum euaderet: nam si me destituant, quæ necessaria sunt, vt personam sustineam quam gero; occasio ea erit, vt postulem meum mihi restitui nomen: meq; ad Religionem referam, ubi neque cubiculi neque panis me copia deficiet; quæ duo essent*
abun-

abundè desiderio meo, ut tenuis vita, quam ducerem, non mihi pudori, nō. cuiquam oneri foret.

Modestiam hanc animi, tam alieni ab opibus appetendis cumulandisque, etsi suspexit & commendauit Pontifex; statuit nihilominus quamprimum ei prospicere. Idcirco quia paulò post diem postremum obiit Cæsar Costa Capuæ Archiepiscopus; cum non querendus esset, qui eligeretur, statim huius Antistitē Ecclesiæ BELLARMINVM creauit. Qui oneri nouo ac magno non ausus est refragari: quia tamen ab eiusmodi gradibus amplitudinum sponte reprehenderet pedem; ratus quantò plus ascenderet, tantò se magis in lubrico stare; nihilominus per Purpuram excussus à statu priuatæ securitatis, propior gerendo, quàm petendo Episcopatu erat: etenim instituto suo, quod Societati vniuersæ commune est, iudicabat accommodatum, si pro Dei obsequio in salutem animarum incumberet; seque ad simile vitæ genus accingeret; atque illud est, quod in expeditionibus piis, quas Missiones nominamus, Societatis Religiosi vbique terrarum obeunt.

Capua, in pulcherrimâ Campaniæ orâ, Vrbs est vetustate originis, & crebrâ fortunæ varietate apud historias celebris; exactisque sæculis in toto Regno etiam Urbium caput. Ædes eius maxima, exstructa magnificè, ab
anti-

antiquitate ipsâ est venerabilis; & piis Sanctorum Reliquiis, reiâque vestiariâ ornatu sacro abundat. Sanctus Protomartyr Stephanus est eius tutelaris; atque ab Ioanne Pontifice XIII. erecta in Metropolim, & complexa tum Episcopos Suffraganeos nouem, habet in dotem annuè vberes redditus, vt Clerum copiosum alar. Canonici vnâ cum Archipræsule, quaterdeni numerantur. Parœciâ in Vrbe sunt fermè numero viginti; præter Cœnobia propè Religionum omnium, Sacrarum Virginum septa, Clericorum Seminarium, & Templum Annuntiatę Virginis propter Xenodochium, in quo ægri nitidè ac sumptuosè curantur. Diœcesis tamen vrbi circumiecta, non explicat se in longos limites; nec habet defensa mœnibus Oppida; sed multitudinem innumerabilem Pagorum; in quibus Arę & Tempia prouentibus instructa non contemnendis. Inter hos Pagos nonnulli sunt frequentissimorum capitum: vti Pagus S. Marię Maioris; in quo, cum insigni Collegio Cleri, sunt plusquam octingentæ, aut circiter mille domus.

Idem Clemens Pontifex, sicut Bellarminum inter Augustos Patres adlegerat, ita honoris causâ, voluit sacris eum ritibus inaugurare; idque egit secundo die Dominico, à celebritate Christi Dõmini resurgentis: quo die
ad

ad aras ex Euangelio prælegitur, *Ego sum Pastor bonus.* XI. Kal. Maij, anni M. DC. II. approbata hæc Electio omnium Ordinum plausu fuit; vt potuerit meritò Cardinalis Cæsar Baronius, in Annales Ecclesiasticos eam inferere; occasionem idoneam arripiens, dum referret postulatum Othonis Imperatoris, qui à Ioanne Pontifice XIII. obtinuit, vt Capua vrbs, in quam ambo conuenerant, nouo titulo Ecclesiæ Metropolitana insigniretur. *His diebus, inquit, quibus hæc scribimus (quod non tacendum) maximum accessit eidem Ecclesiæ ornamentum; dum vacante eâdem Sede, obitu Cæsaris Costa Archiepiscopi, delectus est à Sanctissimo Domino Nostro Clemente Papâ VIII. ad nobilissimam Ecclesiæ regimen, vir doctissimus ac religiosissimus, Robertus Bellarminus S. R. Ecclesiæ Cardinalis, virtutum meritis toti Christiano Orbi conspicuus, exoptatus votis, collaudatus suffragiis, atque exceptus plausu; illud sacro Collegio acclamante: DIGNVS, DIGNÆ.*

Copia, his peractis, Bellarmino fuit, exprimendi in re iam suâ quod in aliis expetuerat; nempe vt Episcopi, cum Romæ sunt, citò ad Ecclesias proprias remigrent. Triduo enim, quàm inauguratus fuerat, ex Ædibus Pontificiis, cum sacrum Pallium accepisset, ad Collegium Romanum contulit se; tum, vt denuntiato

tiato iam itinere, domestica supellex commodiùs anteiret; tum, vt crebra officia ad-euntium in eo digressu euitaret, & citiùs ad Sponsam, Amicam, & Columbam suam, (quemadmodum admirante Româ & Aulâ fecit) proficisceretur. Salutauit verò in Collegio dulcissimos socios, & mutua eorum officia admisit iucundè; quippe inter eos degens, inter quos adulatio, veri affectus venenum, metui non poterat.

Interim audita est Capuæ fama Pastoris egregij, & inter signa publicæ lætitiæ varia, vnum ad Cardinalis Bellarmini gloriam in primis pertinere visum est; quòd nimirum eo nuntio, formæ optimæ desiderium in multis excitatum fuerit, & aliqui etiam eius rei initium fecerint iam tum in moribus suis, deliberauerintque è vitiorum cœno semet extrahere, atque inire, consilia vitæ honestioris. Prorsus vt sperari deberet ex eius præ-sentiâ prouentus virtutis maior; quandoquidem ad solum absentis nomen ita incallescere visi fuerant. Veniâ abeundi à Pontifice impetratâ, Capuam peruénit itinere prospero: Ciuitas verò in expectatione magnâ erat, cum nulli dubium foret, meditarum ad eam Prouinciam animum adferri ab eo, qui instruere solitus fuerat Antistites alios; & quem Pontifex non tamquam Episcopum face-

faceret, sed tamquam cum facto ageret, illuc destinauerat.

Bonus Pastor vt in primo ingressu , pabulo animas pio reficeret ; antemiserat Indulgentias pro his , qui Sacramentis animum expiassent . Atque has opes , cogitationesque secum vehens , Kalendis Maij solemnini pompâ Urbem intrauit . Populus omnis effusus obuiam fuit , sed Sacerdotes præcipuè cum insignibus suis ; atque eum propè Diui ipsi tutelares exceperunt . Fruebatur nouus Pastor conspectu ouium suarum ; inter quarum vota , preces , & laudes ibat ; in eisque virtutes varias distinguebat . Ad Templum verò accedebat : perinde, ac si manum ingredienti daret S. Stephanus Protomartyr ac Patronus : quem veluti præsentem intuens , animo motus est ; & solemnini indutus habitu , Sacrum Ecclesiasticâ Maiestate decantauit . In fine vniuersis benè precatus , pias Indulgentias populo impertiuit . Hæc eadem animorum iucunditas fuit continuata postridie : nam rursus instructo agmine sacro , Sancti Protomartyris brachium Supplicatione perlætâ circumlatum est , atque eâ re Cardinalis Bellarminus populum biduo exhilarauit .

Ex eâ die , vt Pastorem egregium exhiberet se ouibus suis , sibimet illius imitationem pro-

proposuit, de quo scriptum est: *Ante eas vadit, & oves illum sequuntur, quia sciunt vocem eius.* Factis enim ea, quæ præstare alios cuperet, conabatur in se prius exprimere; ut hoc pacto cunctis efficacius opitularetur. Ad diem sanctum Christi in Cælum ascendentis, cœpit pro concione dicere; ac visa est res inusitata, Ecclesiasten audiri extra Aduentus & Quadragesimæ ferias. Sed ut ad id Urbem consuefaceret, etsi primis congressibus frequentissimum non fuerat Auditorium, laud propterea intermisit Apostolicum sonum, qui est adeò proprius Episcoporû: sed quamdiu ibi moratus est, extra tempus solemnium ieiuniorum, concionatus est Dominicis ac festis diebus, semper in auctiore Ciuium numero. Vix autem credi potest, quàm admirandos effectus pepererit sermo, de ore fluens Pastoris tam eximij: qui audiebatur modò commonefacere omnes de his, in quibus obsequi Deo sit necesse; modò precibus & ob-iurgationibus vrgeri, ut vitia fugerent, ut virtutes persequerentur; & re ac voce illud præstare, ad quod sacri Oratores ab Ieremiâ instituuntur: *Ecce constitui te super gentes, & super regna; ut euellas, & destruas, & disperdas, & dissipes, & adifices, & plantes.* Quæ res, cum succederet feliciter; induxit eum etiam, ut postremis litteris datis ad Clemen-

S

tem

rem Pontificem, in quibus ei recurrentes anniuerſarios dies Diuinorum Natalium fauſtos ominabatur, eidem valdè auctor fuerit & deprecator; ne, cùm in Eccleſiis Antiſtites nouos præficeret, inter virtutes alias, de quibus cognoſci lex iubet, crederet minùs præcipuam eſſe facultatem ipſam concionandi. *Memineris*, inquit, *Beatiſſime Pater, Episcopos olim reliquiſſe aliis temporarias procurationes, ac ſtatuſſe de ſe illud: Nos autem verbo Dei, & orationi iſtantes erimus. Hunc morem docuit nos Chriſtus Dominus, Episcoporum omnium Episcopus, quem & ſecuti deinceps Sancti Paſtores alij ſunt; ac poſtremò Carolus Borromæus, de quo veriſimè dixerim: Non eſt inuentus ſimilis illi hoc æuo noſtro. Is enim, cùm ſæpiùs rogaretur (quemadmodum retulit ad me Episcopus Auerſæ) ut N. inter Episcopos adſciſcendum proponeret GREGORIO XIII. conſtanter abnuit; eò quòd minimè idoneum norat, ut ad populum concionaretur. Hoc verò eſſe munus Episcopii primarium, Concilij Tridentini auctoritas, & ritus ipſe inaugurandi Episcopos, manifeſtum reddunt. Sacrum enim Euangeliorum librum in eorum humeros collocamus: ut agnoſcant, ſuum ipſorum onus debere eſſe ſtudium Euangelij. Poſt idem liber ab eis inter manus accipitur, auditurq; ſingulis intereà dici: Accipe Euangelium: & vade prædica populo tibi*

tibi commissio. Atque ea videtur forma propria, & necessaria, inaugurationis Episcoporum. Aptitudo hac autem concionandi, in amplis Urbibus, uti Roma, Neapoli, & Mediolani, ubi reperiuntur Concionatores plurimi & optimi, haud videtur requiri perinde, atque in secundis Ciuitatibus; quarum tam ingens est numerus. In his itaque, si Episcopus non loquitur, extra Quadragesima dies tacent omnes. In Quadragesimâ etiam audiuntur sæpè Concionatores, quos merces quàm Charitas conduxit; & qui aris quàm animarum inhiant lucro. Itaque sunt hæc misera ciuitates, quasi infelices agri; quos Calum, dum rigat ubertim cetera, mensem unum dumtaxat, in annos singulos, aspergit imbribus suis; & ex quibus agris proinde colligas nihil, præter dumos & steriles herbas. Sic in epistolâ ipse.

Ex eâ repurgatione morum, pro suggestu generatim obitâ, ut descenderet ad singularia, quæ euelleret, inquirere primùm cœpit, quid in totâ Ciuitate & Prouinciâ validum, quid ægrum esset, ut hoc pacto corrigeret sanaretque eos, in quibus deprehendisset ægrota-
re mores: sed pro iis parabat tantum medicamenta illa, quæ paterna eius pietas duceret magis esse consentanea benignæ curationi. Plurimus fuit in extirpandis iis, quæ vitiorum quasi plantaria videbantur. Reperit intra Urbem Capuam, & foris ad eos Pagos, in

quibus erat frequentior populus ; non in angiportis modò apertè : sed , quod multò perniciosius erat , secessione occultisq; conuentibus iuuentutem aggregari , ibique talis charitisque lusoriis (aduersus quæ duo tamen alearum genera, leges ibi omnes armantur) pænè ad insaniam furere. Facinus augebat , quòd præter damna ludi , alia inde gliscerent flagitia, execrationes in Deum, rei alienæ direptiones , familiarum detrimenta , & probra libidinum diuersa , quæ moribus corruptis infe-rebat ea colluies. Porro , cùm intelligeret, tametsi vetarent eos ludos Regni edictiones, à Laicis administris permitti eos nihilominus , causâ emolumentum nescio cuius ; & satis agnosceret, absque brachij, vt aiunt , sæcularis complexu haud posse validè morem deiici, quin exsurgeret denuò , imperantiq; ob-luctaretur. Idedò, qui antea deliberauerat, auctoritate propriâ licentiam illam profligare, ac detonare Censuris aduersus eos , qui ita operam simul ac rem familiarem atque animam luderent ; existimauit fore consultius, si vnà in id conspirarent Regij, & coniunctim imperium , quâ sacrum , quâ publicum, insufficientem consuetudinem labefactaret , eliminaretq; . Ad eum finem , quia etiam potentius erat malum , quàm vt minores per Magistratus sedaretur, Neapolim amico scripsit,

vt

vt Proregem super eâ re , & Capuz Patronos adiret. Is ergo nactus secundas aures cùm Proregis , tum Regentis Martos , qui Patronus vrbis erat , facile legem impetrauit , quâ ea gymnasia corruptelæ penitus vetarentur. Interim Cardinalis hoc prudenter egit , ne res emanaret , & ne Ciuitatis magistratui esset in comperto , ipsum auctorem Legis illius fuisse ; quippe cùm putaret multum conducere communi rei , si studeant Episcopi à Ministris Laicæ potestatis , amorem fauoremque colligere : aiebat enim , animarum gubernationem necessariò pessum ire ; si à Pastore , is cui publica est auctoritas , abalienetur. Edictione Neapoli transmissâ , & re ab Vrbis Governatore strenuè susceptâ , nihil tempori datum est ; sed statim ardore magno cœptæ interdici alex , & in aleatores poenæ propositæ sunt , tum quæ corpus , tum quæ animam affligerent : breuique , nemine aduersum nitente , omnes à ludis iis reuocati sunt , & conciliabulum prauis moris dissolutum est , publicâ cum vtilitate , Dei que etiam insigni cum gloriâ.

Dum his artibus ad modestiam sensim Ciuitas reducebatur , corripiebanturque in populo , quæ irreperant prauæ consuetudinis exempla ; haud neglecta interim Cleri cultura , & repurgatio fuit : cùm constet in his,

quæ ad virtutem aut secùs perrinent , grande reliquis documentum esse , populorum capita Sacerdotes. Ex eorum número vnus erat aleæ infamiâ notatus , & tali. Vt sanaret igitur affectam ouiculam , & ad caulas eam retraheret , statuit bonus Pastor vlcus premere leniùs ; vtpote verigis , ne si dolores coorirentur , plus remedium , quàm morbum ipsum metueret. Primò itaque placidè ac sedatè interrogat , cur Ecclesiasticus & Sacerdos aleæ rumorem non expauerit ; sed luserit imò palàm , oblectamenti causâ , vel indecori quæstus ? Respondit , se à re familiari destitui ; & vitam ideò , nisi per ludum , sustineri à se non posse. Tum Cardinalis promptâ pecuniâ statim ei quæstum omnem aleæ repræsentauit ; adhortans , vt quoties referre tantumdem , aut plus vellet , toties ad se cum illâ innocentia rediret ; nec puderet honestè accipere , quod alioqui per nefas quæsiuisset. Hoc factò , ille mutatus est in virum alterum ; redditusque ex aleatore Sacerdos , is qui tam impotenter ad alueum ab aris rapiebatur. Sed vt singularia omittam , cùm primùm sacri regiminis clauum accepit , Sacerdotes , quibus demandatæ Tribus animarum fuerant , num doctrinæ idoneæ ac vitæ integræ essent , singulos pertentauit. Orsus visitationem ab Æde primariâ , reperit multa in eo Collegio Cle-

ri perperàm agi, notabilemque obrepfisse defuetudinem folemniũ cærimoniarum. Prætereà plurimos per Templum inambulare, & negotia ibi transigere peræquè atque in foro; quin etiam per portas ipfas Templi, non absque loci sacri iniuriâ, gestores cum oneribus suis vltro citroque commeari. Occasio autem erat mercatus, qui in exteriore areâ fiebat, cum incondito vulgi strepitu; adeò vt sæpè diuinos modos ea res interturbaret. Ratus hoc indignissimum esse Cardinalis Bellarminus, breuî effecit, vt abusus hic cessaret: nam portam Ædis, ex quâ in aream aditus patuerat, muro impediuit, in eâque altare dedicauit. Sic diuisis sacris locis, & negotiosis, domus Dei restituta est; ita vt domus orationis tantum esse deinceps iudicaretur.

Pro Clero item prohibuit, ne qui sacris erant initiati, inter infimos ministros templi haberentur; & quò suus ordini esset honor, vetuit ne ij, qui in Ecclesiâ sunt primi gradus, vltima procurarent. Iussit prætereà, Theologicam prælectionem, & alteram quæ est de rebus conscientiæ, magis frequentari; iisque ipse non rarò auditor intererat. Quoties conuentus Cleri, seu Capitula, vt vocant, cogi oporteret, interueniebat semper; & pro eis fanciuit vtiliter multa, quæ hodieque seruantur. Cærimonias, vt præscribuntur in Roma-

280 VITÆ ROBERTI CARD. BELLARM.
no codice, restituit; effecitque ut rectius vsurparentur. Si qui ex certamine dignitatis contendissent, vter alteri præfideret, hos conciliare, ac reducere ad officia certa studuit dexteritate mirabili. Et quia Concilium Tridentinum præcipit, ut inter Canonicos Sacerdotum sit numerus maior: cum essent denique Presbyteri tantum, Diaconi totidem, viginti verò Subdiaconi; tametsi antiquæ taxationes & emolumenta aliter fieri ægrè paterentur; negotium ita flexit eius charitas, ut dissentiente nemine, deliberatum de Sacerdotibus fuerit, ut deinceps essent minimum viginti. Ad Canonicorum subsellia, quemquam è Laicis adscendere, numquam permisit; sed ab Odeo vniuerso submouit, pristino Ecclesiæ more, profanos omnes: cum verò vir primarius sedem suam, sicuti consueuerat, eò inferri voluisset, id ei prohibuit pari constantiâ, atque olim S. Ambrosius Magno Theodosio: ac significauit per internuntios, stationem illam dumtaxat eorum esse, qui aræ ministrant; ceterum Templum vacare Laicis. Ut in functionibus sacris obeundis augeretur Maiestas, cantum induxit modulatum & grauem. Odeo intererat quotidie, etiâ in matutinis precibus; festis verò diebus assidebat ad Horas omnes. Et quia Archiepiscopus inter Canonicos numeratur, percipitque propterea partem communium

munium distributionum, quoties diuinis laudibus interfuerit; Cardinalis Bellarminus, partim vt eâ tametsi tenui ratiunculâ ditaretur, eandem, vtpote acquisitam incommodo suo, cum voluptate maiori erogaturus in pauperes; partim vt præsentiam suâ Canonicos instrueret, quàm piè ac modestè deceat eos Cantica & Hymnos sacros modulari; circa primam lucem Odeum cum ipsis frequentauit, postquam in conclau matutinas easdem preces nixus genibus recitauerat. Expertus verò est, suauem iuxta & efficacem artem esse impetrandi quæ vellet, si eadem ipse prior exequeretur. Hieme, quia templum erat præfrigidum, & quia consuetudo ferebat, vt matutinæ laudes ante diluculum inchoarentur; præclarè tum à frigore exercebatur: nam intererat, more Pontificum, linteatus; nec instructâ pellibus veste, aut manicâ villosâ, aut chirothecis aduersus horæ tam alienæ frigora muniebatur. Rogarunt amici sæpiùs, vt se instituto illi negaret subinde: præsertim cum ob præsentiam eius viderentur iam redacta omnia ad formam optimam: sed ipse maluit Apostoli vocem, quàm ea consilia sectari: qui, *Laboret, inquit, operando manibus suis, quod bonum est; vt habeat, unde tribuat necessitatem patienti.* Ob eam causam Oeconomum etiam admonuerat, ne rationibus inferret

summam aureorum triginta, quam in singulos menses lucrabatur, Ædem sacram frequentando; nam eam ipse in conclavi custodiebat. Et erogandæ per honesta pecuniæ cupidus (quam virtutem perpetuò tenuit, ex quo paupertatem necessariò exuerat) manu suâ eam honestioribus quibusdam distribuere optabat; solitus propriam vocare, & factam priuato nomine largitionem; cùm Archiepiscopatus largitiones alias, pauperibus diceret non tam sponte dari, quàm ex obligatione deberi. Præterire non possum in hac re argumentum ingens modestiæ eius, quâ sibi primo anno religioni duxit; quòd in Odeo, dum Chorus, vti fit, Psalmos & Hymnos alternaret, in vicem ipse non cecinisset; vt is, qui Officij diuini pensum in cubiculo antea persoluerat: veritus enim, ne Distributiones immeritò accepisset, voluit Romæ viros prudentes rem discutere; & quamuis ab ijs deinde audierit, haud obligatione conscientiæ vllâ adigi se, vt pecuniam renumeraret, redderétve quasi malè perceptam; nihilominus in Conuentu Canoniorum dixit, se eam restitutum, nisi vltro ipsi eam condonarent: cùm interim adderet, se in ipsos transferre meritû piæ largitionis, quam illo anno erogauerat. Quin & reipsâ soluit nonneminis, qui velut de obligatâ sibi summulâ eum postularat.

Dein-

Deinceps cecinit semper ; cùm insuper festis ac religiosis diebus, post solemnia sacrorum, è folio in suggestum migrans , etiam quando rem sacram decantauerat, horarium spatium concionabundus expleret . Hanc formam itaque in Ecclesiasticos *Ædis primariæ* , constantiâ & labore vim aduersam superans , induxit tandem: pro quâ, vt esset perpetua, cœpit educare primam indolem , & eligere eos, qui muneri, cui destinabantur , essent animo ac virtute pares . Idcirco in Seminario Cleri auxit numerum Alumnorum, & curauit, vt simul litteras & mores probos in eo discerent, redderenturque exercitâti quoad munia Cleri, circa aras modestè & grauitè obeunda . Quod si certò intelligeret , adolescentes aliquos ingenio præstanti arctari angustiis rei familiaris, atque impediri, ne, post diu trita limina primæ litteraturæ , ad disciplinas maiores niterentur, Neapoli eos alebat ; quò ibi supremis facultatibus operam nauarent. Sed ne suâ spe interim fraudaretur , & priuaret subsidio inopes alios ; præter industrias plures, quibus de inopiâ ipsorum certior fieret, sacramentum & fidem exigebat ab iis , à quibus commendabantur . In sacrorum Ordinum inaugurationibus parcior erat ; neque id honoris cuiquam deferebat , nisi spectatâ prius peritiâ. Res enim rara , virtus est ; & fit
modi-

modici pretij, quidquid passim impetratur. In his verò, atque eius generis alijs, Sacræ Tridentinæ Synodi decreta semper coluit. Cùm Parochis suis Ecclesiæ destituebantur, subrogabat eos, qui in certamine sapientiæ specimen præ alijs dedissent; nec inuitatu alio, quàm doctrinæ, grauitatis, & maturæ virtutis, hoc vñquam egit. Alia beneficia, quibus adnexa non erat animarum procuratio, solis ciuibus, non autem asseclis suis distribuebat: quippe, cùm prouentus eos diceret fuisse à maioribus ad commoda Ciuium institutos. In Ecclesiasticum Collegium adlecti ab eo nobiles viri fuerunt, aut præstantes commendatione illustrium meritorum; nec Ciuitatem adeò ægram inuenit, vt Clerum non posset Templis suis abundè suppeditare. Quòd si opulentum sacerdotium alteri conferret, idque sacros iuxta Canones esset oneris alicuius capax, pensionem pro Clericis pauperioribus, de quibus suberat expectatio maior, imponebat, idque egit etiam, postquàm Ecclesiæ regimine se abdicauerat, mensibus iis, in quibus beneficiorum dispositio ad ipsum spectabat. Cùm verò pauperum necessitates & merita tunc ignoraret absens, per epistolas flagitabat notulam seu indicem eorum; virisque etiam Religiosis scribebat subinde, vt adolescentes tres aut quatuor laudabili

bili vitâ, honestis natalibus, ingenio felici, & à solâ re familiari miseros nominarent, quod eis copiolam aliquam conficeret. Interdum de iis Capuæ ciues interrogabat, qui Romæ versabantur: & Pompeio Gariglianio imperavit aliquando eiusmodi album inopum; monuitque, ut eos, quibus domi forent angustiae maiores, subditâ lineolâ notaret: atque iis pensiones vtrò ad triginta, ad quadraginta, interdum etiam ad quinquaginta aureorum annuè, quas non rogauerant inutiliter verecundi; tribuebat. Hos effectus autem paternæ charitatis odorati deinde plures, inuitarunt se, ut quæ opus haberent, ea promptè peterent: & tum si quando nequiret omnibus, quotquot supplicauerant, gratificari; excedente votorum numero, beneficium vnum, aut alterum, quod petebatur, dolebat sanè, præsertim sicubi deberet meritum, aut necessitatem grauem aliquorum, sine sperato subsidio, præterire.

Capuæ, anno millesimo sexcentesimo vigesimo, Ecclesiasticum beneficium vacauerat; & Sacerdos quidam inops, affinis alterius demortui, Romam, ipso Quintili mense, venerat, pensionem à Cardinali postulaturus. Porro, ita ut appulerat anhelus, in eius conspectu stetit, cum vix ferret auram; siquidem ætas erat, & calores ut in Vrbe maximi. Cardinalis

dinalis supra modum flexus ad commiserationem est, amplexatusque hominem: hoc cine, inquit, temporis & auræ, ac vitæ cum periculo tanto, huc pensionis vnus desiderio aduenis, qui de re scribere poteras, nec ego abnuissem? Post hæc monuit, eâdem vespërâ ex Vrbe pedem efferret; ne ab haustu Cæli grauioris, eo tempore anni, in quo ingruere morbi solent, periculum adiret; & tractatum tempestiuo cibo, atque adeò instructum viatico, cum pensione annuâ aureorum triginta, exhibens egregiè se parentem inopum tutoremque, ex Vrbe dimisit. Hinc oriebatur, vt quoniam eâ benefaciendi arte, quasi escâ delectabili, omnium ceperat animos; liberri- mē posset Ecclesiasticos exigere ad rationem honestatis, quæ decet ipsorum dignitatem: fiebat enim feliciter, vt virtus, quam ita munerando lactauerat, cresceret, ac responderet prorsus huic eius nutritiæ charitati. Mœrebat tamen, & angebatur animi, si quando (vt falli solent sæpè hominum spes) fraudaretur summâ votorum; & ad commune bonum minimè interdum idonei euaderent ij, quos benefaciendo nutriuerat. Apud omnes denique, quâ supremos, quâ infimos, pro com- perto erat, Bellarminum Capuæ morari, non vt se, vel suos opimaret; sed vt, quasi cæ- lum, incumberet perpetuò cælestis eius ani- mus

mus in alienam vtilitatem, foueretque singulos præsentia suâ pariter, atque opibus suis.

CAPVT II.

De visitationibus, Synodis, Aedificiis, & Cœnobiorum reformatione.

QVamdiu in Ecclesiâ suâ sedit Cardinalis Bellarminus, hoc habuit, ex destinatione, præcipuâ; vt non segni situ innocens esset, sed strenuè obiret Episcopi munia, & quoad posset, subditos suos in splendorem daret, & gloriam filiorum Dei; etiam ipse iterum eos parturiens, donec formaretur in eis Christus. Bonus Pastor propterea extra ouile suum vix vñquam inuentus est: nam semel tantum, ad dies pauculos, Procidam, cum ibi esset Abbas, & bis Neapolim migravit; primò, vt Cardinalem Gesualdum Archiepiscopum per officij vicissitudinem resolutaret, apud quem bidui moras non excessit; iterum, obscuro habitu, non purpureo, vt ignotus interesset pompæ sacræ, in quâ ea Ciuitas ad Sanctos Tutelares D. Thomam Aquinatem aggregauit. Præter eas occasiones, etsi rogatus precibus multorum, numquam induci potuit, vt eò rediret. Amabat enim suos, & ipsum hi vicissim (qui amor omnium est cultu optimus) redamabant.

Etsi

Etſi verò commoratio eius in vrbe Capuâ, viſitatio quædam perennis erat; cùm indidem, velut è communi ſpeculâ, exploratum haberet, quidquid per Prouinciam ageretur: nihilominus, quia ſubibat animum, optimos Paſtores ſuis magis oculis quàm alienis gregem luſtrare; expeditionem hanc impigre ſuſcepit, & triennio diœceſim totam ter obiuit; ſemel etiam adminiſtros ſuos ſecum vnâ circumducens, vt quæ opus forent, ſapientius atque efficaciùs decerneret. His verò perfunctus, quando intelligere non poterat, num exequendis his quæ iuſſa fuerant, ſubditi animo fuiſſent languido ac remiſſo; tunc eò deſtinabat, qui inquirerent, & de rei ſtatu renuntiarent.

Dum diœceſim luſtrabat, non diſſimili formâ uſus eſt, atque olim Chriſtus Dominus, nempe duobus diſcipulis antemiſſis ad loca, in quæ profectionem adornabat. Vt enim probè nouerat, Episcopos ad Eccleſiæ regimen multis & manibus & oculis indigere; ſemper Patres Societatis binos habuit in uſu huius adiumenti. Itaque P. Simon Francus operarius induſtrius, & conſtans in ſuſcipiendis laboribus piarum expeditionum, vnâ cum altero comite ac ſocio iubebatur antecedere, ac parare plebem perfectam; quâ concionando paſſim, explicandoque doctrinam

nam Fidei, quâ mysteriis sacris animas repurgando; ut præberent deinde Pastori dispositas aures, & cum fructu maiori vocem eius audirent: Cardinalis ipse mox aderat, à loco sancto visitationem auspicaturus. Ubique è suggestu, vel sede super aræ gradum positâ, sacris alloquiis populos instruebat; ministrabat eis Eucharistiæ Sacramentum, Ecclesiæ nouellos milites Chrismate sacro inungebat. Cùm interim conflueret multitudo ingens pierare summâ, atque amplis in eum studiis: quasi adesset Pontifex è Cælo missus, sanctior & augustior humano visu. Patrum Societatis excursions, quærentium quos ab se dimitterent meliores, fuere in diocesi perennes; eratque mittenti & missis læta ea expeditio. Alebat illos tamen Cardinalis impendio suo; ne Parochis, aut populis oneri essent. Item ex his ad urbem alios euocabat, eosque ibi relinquebat, veluti sui vicarias voces, dum esset abiturus: ut concionarentur interim, & sacra ministrarent, dum foris ipse procuraret minores greges, templaque & loca pia pagatim visiteret. In eâ porro diocesis recognitione adducebat comites expeditionis paucos, vehiculis ad profectionem proprio ære comprehensis; & imperato etiam, ut quæ sibi & comitatu forent necessaria, ex urbe Capuâ submitterentur; ne oppida, per quæ iter

T

duce-

duceret, villo sumptu onerarentur. In eodem itinere affeclis & familiaribus interdixerat, ne munera à quouis acceptarent; sibi verò, vti erat rei nullius perinde ac propriæ quietis impatiens, omnia postputauit, præ illorum commodo, ad quos ibat. Spatium cuius erat adeundi, vt necessitates ei proprias narraret: excipiebat verò singulos benignè; & nemo intrabat cum inopiâ, qui non aliquâ instructus copiâ ab eo reuerteretur. Reperit Ecclesias plures, re vestiariâ & vasis sacris adeò destitutas, vt alicubi venerabilis Eucharistia in ligneâ pyxide custodiretur; calices autem, operis antiqui, maleque fusi, vix aut ægrè mysterio apti iudicarentur. Hos expensis suis, in aliquam elegantiae formam refusos, inaurauit; argenteas pyxides coëmit, & instaurauit omnia. Liberalitate ab istâ, sicut ab aditu facili ad aures eius paternas, haud promptum explicatu est, quàm frequentes elemosynas, quidquid vbique erat pauperum, ad se corriuaret. Ordinario Dispensatori aderant quouis momento, qui libellos darent; quos cum notâ largitionis, à Cardinali subscriptâ, mox referebant. Sed addam vnum, ex quo coniici similia poterunt, quæ sileo.

Miles, qui Regis castra deseruerat, petiit à Cardinali aureos triginta, quibus transfugæ crimen redimeret: & impetrauit statim: sed

Præ-

Præfectus rationum, cuius erat soluerè, hominem conspicatus, qui vt ad aciem remigraret, & rursus in castris mereret, adeò insignem poscebat largitionem; cœpit primò rem suspectam habere, deinde congestari, fore prorsus excedens, si ad similes quoque multas exoluendas debeat manus aperiri; etenim de benignitate, aiebat, vt sit perennis, parcè hauriendum esse. Cardinalis contrà, decens non esse ait, eleëmofynam & eius causas adeò explorari: proinde monuit, exhiberet se hilarem datorè, quem diligit Deus; & addidit: *Ego me, non mercatorem meminisse, sed Episcopum; atque ab Episcopi conspectu, pauperum quemquam tristem discedere facinus reor. Si prompta pecunia non suppetit; aut commodato ea accipiatur, aut oppignoretur aliquid ex vasis argenteis, vestibus, & ceterâ suppellectili.* Sic ipse proprium habuit, malle decipi, quàm odiosè nimis inquirere de necessitate pauperum: cùm eligeret potius, cui non oporteret dare; quàm non perinde, cui oporteret. His exemplis, idem Præfectus rationum Petrus Guidoctus aiebat, opus iusti voluminis impleri posse, si ea memori animo retineri potuissent; at, quia quotidiana erant, menti ferè assiduitate ipsâ viluerant: vt mirum non sit, Cardinalem communibus lacrymis, dum discederet, gaudio cùm

adueniret, excipi solitum; tamquam eum, qui veniebat in nomine Domini, & qui Pastoris ac Patris viscera parata omnibus afferebat.

Ad visitationes adiecit Synodos, quas Episcopis tantopere sacri Canones commendant: & in hac etiam parte studuit S. Caroli vestigia sectari; de quo, tamquam de Pastorum raro nimirum exemplo, dicebat subinde: *Non est inuentus similis illi, qui conseruaret legem Episcopalem.* Sicut lustrauit ter diocesim omnem; ita ter, hoc est quotannis, Synodum coëgit. Inquirebat primum in eâ, ut quisque vitam honestè, aut secus ageret: & tum, si quid in moribus corrigi deberet, prauos vsus tollere, sanare affectas animas, impudicitiae probra, famosa praesertim extinguere, inducere mores optimos nitebatur: cum in cunctis praeceptor egregius, pro imitatione substitueret exemplum sui, & faciem virtutis in se lineis simillimis repraesentaret.

Præcipuum consilium tamen erat, Cleri forma atque institutio: idcirco quia competerat crebris experimentis, propter incuriam aut imperitiam Parochorum, ruralium praesertim, ex Christianis multos Christum ignorare; declarationem vberem Symboli Apostolorum Italico idiomate composuit, atq; edi statim curauit; quò Rectores anima-

rum,

rum, quibus ad concionandum facultas non suppeteret, haberent quæ populo legerent saltem, in celebritatibus anniuersariis Christi Domini, & mysteriorum eius. Atque ita quod vox Antistitis non poterat perungere, ibi cum fructu magno saltem scriptura eius audiebatur. Munus hoc tradendæ Christianæ doctrinæ demandauit aliis pariter, & per se obiuit; ad festos ac religiosos dies descendere solitus in *Ædem* sacram, rudioresque ibidem instruere. His manu suâ etiam præmiola diuidebat; prorsus ut inter quos erat dignitate maximus, inter eos adhuc exemplo maior appareret.

Provinciale Concilium, quod in Ecclesiâ Metropolitanâ fuerat intermissum ab annis duodeviginti, Episcopis Suffraganeis indicit, initumque est ad probationem mirâ, & omnium ordinum communi beneficio. Quoniam tamen de antea acti Concilij sanctionibus relatum ad Pontificem, & facta Romæ earum recognitio cum laude fuerat; sed nec promulgatas, nec vsui datas eas fuisse sanctiones constat: ideo cum placerent magis vetera decreta, quam ut noua conciperentur, ne nimium leges crescerent, itum in eam sententiam est, ut ederetur antiquum Concilium, modicâ cum accessione capitum aliquorum, quæ ad statum præsentem conducerent.

cerent. Iudicium quoque habitum est circa nescio quæ perperam gesta, in diocesi duorum Suffraganeorum, non absque iacturâ Ecclesiastici prouentus. Visæ propterea sunt interuenire conditiones, ob quas Tridentina Synodus spectare ait ad Metropolitanum cognoscere de iis; ut ille de re dein perspectâ referat ad sanctam Sedem. Id autem muneri tantum non abnuitt Cardinalis Bellarminus; quandoquidem dignitate inter alios eminebat. Ceterum pluris animarum salutem æstimans, quam propriam dignationem, ad Alexandrum Mediceum Cardinalem scripsit (qui tum sacre Congregationis caput erat; & postea fuit totius Ecclesiæ Pontifex Leo XI.) & significauit futurum opportunius, si negotij arbitrium iniungeretur alteri; cui plus experientiæ esset, & minus operæ, quam sibi: proposuit verò Episcopum Calui, Episcopum Sinuessæ, vel etiam Episcopum Casertæ: adiecitque, hæc à se non scribi modestiæ causâ; sed quia coram Deo, & pro Ecclesiæ suæ bono ita sentiret. Pontifex, & sacra Congregatio consiliū laudarunt; & destinauerunt arbitros eius causæ. Antistites Calui ac Sinuessæ; qui, ut erant integerrimi ambo, atque antiquâ prudentiâ, pronuntiauerunt de eâ æquissimè: & ad cōmodū Ecclesiastici census, ac ad rei sacre vtilitatē res ea demum cessit.

Hac

Hac occasione Concilij Prouincialis, Cardinalis Bellarminus non potuit quidem erga Episcopos, dum Capuæ omnes aderant, id officij præstare, vt domi vniuersos haberet: nam Archiepiscopi habitatio angustior, quàm pro hospitum copiâ, eius spatia charitatis non æquabat. Mensæ tamen suæ illos accumbere perpetuò voluit; & fuit ferè ciborum conditio eadem, quàm initio purpuræ iniuerat. Tametsi enim copiosum Sacerdotium haberet; manebat parsimonix prior animus, & professio antiqua hominis frugi. Cetero anni tempore, quotquot Capuam, aliò ituri, commearent, præsertim Episcopi, & Religiosi viri, hos è meritoriâ domo deduci in Ædes suas, hospitij causâ, iubebat: præcepti memor, quo S. Paulus exigit ab Episcopo virtutem hospitalitatis. Aliquot Conclauia in hunc finem vacua, & ornata, in Ædibus erant, ad quæ hospites diuerterent; in eisq; supellex nitida semper in promptu hospitibus excipiendis inueniebatur. Hic eos Cardinâlis tempore suo inuisere humanissimè; prospicere, ne quid deesset, & tractare in mensâ, vt non nimio sumptu, ita summâ comitate. Perinde quoties ob negotia aliquem accerferet, ei aut venienti, aut manenti nihil non hospitaliter ac benignè fiebat. Sic Patres Societatis apud se frequenter habuit; pro quibus

bus Collegium Capuæ nondum erat. Iis verò semper aditus in domum familiarior fuit, & planè excipiebantur, tamquam nati ex eadem matre. Reficiebat eos cibo: & cùm somni tempus appeteret, sublati mensis, ipsemet ad cubicula eos ducebat: manè verò, ante primam lucem. (quasi gestiret adhuc eorum excitatorem agere) illis importabat lumen, ut surgerent; seruitutem pro Christo, etiam in purpurâ decoram ratus. Sed hoc muneris obibat ipse; tum ne famulis incommodum crearet, tum ut religiosi hospites spatium haberent, in quo tranquille, sicut pro exordio diei solent, sese in preces darent.

Domum Archiepiscopi (ut veniam ad expensas ædificiorum, quas etiam sacri Canones præscribunt) malè materiata, nec ferè habitabilem, instaurauit, non mediocri sumptu. Nam conclauia plura, eaque percommoda, ut familiæ sufficerent, extruxit; & strauit quoque novos gradus, ut esset honestior ad templum aditus.

Aduenterat præterea Sacellum, S. Paulo dicatum olim, in domesticum penuarium mutatum esse: idè non ferens locum sacrum diutius profanari, aram ibi, nitoremque & venerationem pristinam restituit; atque ut elegantiam eius augeret, adscripsit Hebraicum epigramma. Pro foribus insuper,
sancti

sancti Pauli iconem , casusque eius picturâ expressit ; quando spirans minarû in discipulos Domini, cecidit , excussus tonitru diuinæ vocis : ac post ibidem Deo assidue perlitauit. In Æde Urbis maximâ Sacellum sanctæ Agathæ , Archipræsul eius decessor inchoauerat; id ipse , non piè magis quàm splendidè, inaurato albario , sectoque & illustri lapide absoluit : eiusdemque defuncti Archipræsulis Cæsaris Costæ ossa in sepulchro honorifico ibidem tumulauit. Suggestum in Templo pulcherrimum , ex segmentis insititiis colorati marmoris , fecit : Odeum , quod operâ rudi in Ædis medio situm erat, submouit ; ac statuit in summâ Ædis eiusdem parte , atque ad nostri æui aptauit ingenium . Denique, quæ in ædibus propriis , quæ in Templo reconcinnari necesse aut conueniens fuit, ea reparauit ; auxitque Ecclesiæ vestiarium, atque omnis generis ornamenta pro Sacerdotibus, & pro aris coëmit.

Sed magis cordi habuit procurationem ædificij alterius , in quo simul mores restitui viderentur. Erat Capuæ domicilium Virginum, ad sancti Ioannis; in quod, propter aliqua quæ perperam euenerant , sacra Cardinalium Congregatio vetuerat, ne aliæ puellæ admitterentur , quæ religiosæ vitæ ibi ponerent tyrocinium. Ex eâ re imminutus adeo

T s

nume-

298 VITÆ ROBERTI CARD. BELLARM.
numerus earum fuerat , vt sex non ampliùs
superessent. Ergo desiderio Sodalitij nume-
rosioris , cùm optarent etiam aboleri vete-
rem famam ; Cardinalem Bellarminum,
vbi primùm is Capuam venerat , vnum il-
lum esse iudicarunt, qui eius afflicti domici-
lij posset rem quantumuis inclinatam resti-
tuere. Rogant, ideò Missæ sacrificium in Ec-
clesiâ Monasterij celebret : & vbi perlitaui-
t, tempus sermoni orant ; manantibusque la-
crymis flagitant patrociniū apud Cardina-
les Romæ. Id si impetrent, pollicentur se vi-
tæ normam, quam Cardinalis præscriberet,
& sub Antistitâ quam eis præficeret, sanctè
inituras. Accessere, vt in re dispositâ, preca-
tores alij; nempe honesti viri, delecti à Ciui-
tate ; vt nomine publico idem vrgerent. Hi
quoniam insignis probri loco ducerent , Ro-
mæ iudicari , Virgines illas ad formam vitæ
sanctioris non posse iterùm adduci , & quo-
niam agnoscerent, in commune detrimen-
tum Ciuitatis cedere eam prohibitionem
(siquidem puellæ primæ nobilitatis, passim
intra ædes paternas hærebant, desideriis illæ
quidem nobiles Deo , sed voti sui minimè
compotes ; cùm in aliis Cœnobiis locus non
vacaret, & illud ingredi non liceret : quod
tamen diues admodum, ex censu annuo, au-
reorum ad tria millia percipiebat) Cardinali per-

persuaserunt, vt negotium suscipere, & rei exitum efficaciter promoueret. Scripsit proinde sæpius ad sacram Congregationem, ac rogauit; ne clausæ aures eius forent rediturae virtuti: quin etiam vt citius nouis Virginibus denuò aditus ad eius Cœnobij septa impetraretur, œconomum suum ad Urbem misit; atque iniunxit, vt non rediret, nisi prius difficultates omnes peruinceret. Multa perperam audita pridem, Cardinalium animos inclinauerant in sententiam contrariam: sed concessere demum, magis permoti Collegæ petentis pietate, quàm earum, pro quibus peteret, merito. Potestatem verò alias admittendi, eâ conditione fecerunt, vt ædificia Cœnobij mutarentur.

Reintellectâ, Cardinalis Bellarminus statim, vt idem Cœnobium à vicinis ædibus Laicorum seiungeret, domicilia emit, quæ intra fines nouæ descriptionis erant; postea circumfurgere muros, & claustra concludi quamprimùm curauit. Ædificauit intus dormitorium commune, cum lectis dispositis; & extruxit officinas varias: foris deinde locum parauit, in quo Sanctimoniales loqui possent cum externis, ferreâ laminâ discretæ; ita vt paruis foraminibus, non spatio aperto spectent, nec videantur ullâ parte oris, quæ impleat aspectum: quod genus honestæ latebræ reddit

reddit magis tutam earum honestatem. Denique non cessauit, antequàm omnia obsepta esse pudori animaduerneret; & imposito fabricæ supremo lapide, aliunde magno natu Virgines, ac virtutis antiquæ reliquias deuocauit, quibus noua soboles committeretur: atque hæ, leges à Cardinali acceptas, primæ in eam domum intulerunt. Quotquot autem ad tyrocinium admissæ sunt, non sine lætitiâ communi, & euentu felici, ita viuere inceperunt, vt freno quàm stimulo indigerent. Veteranæ etiam (sicut ignes intermortui sæpè maiore flammâ reuiuiscunt) de integro institutæ, in eam perfectionem breuî refluoruerunt, vt inter Parthenia sodalitia, nullum in totâ Ciuitate sanctius haberetur.

Peracta hæc euentu secundissimo, inuitarunt Cardinalem, vt similem communis vitæ laudem induceret in Cœnobium aliud sacrarum Virginum; quibus à IESU nomen, ratio verò instituti est sancti Francisci, ac sanctæ Clatæ. Cum enim earum ploræque ex proprio censu viuerent; conatus est ad religiosæ vitæ modum, in quo nihil proprium singulæ haberent, eas pertrahere. Non ignorabat moliri se rem difficilem; quia Monasterij paupertas Sanctimonialibus, quas alere non poterat, priuatas commoditates permittebat. Nihilominus circumspectans consilia omnia,

ma, vt rationem inueniret subleuandæ inopiæ, quædam proposuit Ciuitati: nam sine subsidio eius, frustrâ rei successus sperabatur: nempe vt Sanctimonialium aucto numero, quotquot antiquis aggregarentur, omnes cum supellectile dotem aureorum quingentorum adferrent, vt pro iis collocandis ædificium ampliaretur: vt Præsides seu Curatores Cœnobij prouentus eius annuos exigent tempore suo; quò res tempestiuè, & quando minoris veneunt, possent emi: vt parentes Monialiû, quæ iam certis erant instructæ redditibus, paterentur eosdem redditus in commune conferri, ne, dum aliquæ omnibus abdicant se, aliquæ adhuc sua possideant: denique vt in Cœnobio ipso, illæ quæ valerent prosperè, plagulas, aut alia similia nerent, acupingerent, & pretia quæ lucrarentur, repræsenterent Antistitæ, vel iis qui præessent rationibus Monasterij. Sic euenire posse aiebat, vt partim census annuus Cœnobij, qui erat aureorum circiter mille, partim priuati quarumdam prouentus, & simul operarum pretia, dotes atque eleëmofynæ, summam explerent, quæ pro eis esset satis, ad naturæ desiderium, & ad sanctæ modum paupertatis in eo domicilio asserendum.

Cùm hæc rerum capita Cardinalis ad eos mitteret, quibus negotij huius procurationem

302 VITÆ ROBERTI CARD. BELLARM.
nem Ciuitas dederat ; ne consilia tantum ; &
non subsidia offerret , aureos centum dedit,
vt spatia dormitoria laxiora exstruerentur,
dummodò Ciuitas suppleret reliqua : atque
adeò in menses quoslibet sex aureos tribuit eis,
præter incerta plura, quæ pollicitus est , si pro
voto succederet reformatio. Ciues consense-
re , & coëptus est sacris illis Virginibus victus
de publico statui ; atque ita eas etiam pau-
pertate, sicut erant aliis virtutibus, venerabi-
les ac sanctas fecit. Potuit verò generatim,
veluti cor existimari, quod vitam & spiritum
cælestem iugiter ac benignè affunderet cor-
pori Diocesis vniuersæ.

C A P V T III.

*De Episcopalibus functionibus , Eleëmofy-
nis, & exemplis eius summæ Charitatis.*

CApuam vocatus à Deo, per interpretem
vocem Vicarij eius, ad Ecclesiæ illius re-
gimen , incensus desiderio statim est Cardi-
nalis Bellarminus , ita vitam instituendi , vt
euaderet Archiepiscopus sanctus: quapropter
vt abundaret exemplis egregijs , nihil habuit
prius aut potius , quàm vt historias euoluere
Sanctissimorum Præsulum. Habet hoc epi-
stola eius data, postquam abdicauerat se Ar-
chiepiscopatu , ad Franciscum Archipræsu-
lem

lem Rothomagensem, anno millesimo sexcentesimo decimoseptimo. Rogatus enim, vt formam optimi Pastoris ei describeret, affirmavit initio, Deum sibi auctorem fuisse, vt Archiepiscopi munere defungeretur; ex quo nequiuerat indagare modum sanctitatem adipiscendi: atque addens, idcirco minime idoneum se esse, vt doceret, quæ ipse prius non didicerat. Tandem, *Si adigis me*, inquit, *vt promam quamquam proposita mihi ratio fuerit, vt Archiepiscopus bonus efficerer, triennio illo, quo Capua in antiquâ & diu principe Vrbe vixi; dicam equidem. Tamquam ad speculum quoddam conuertere animum assidue, ad vitam & ad mores omnium, quotquot Episcopi laudatissimi ante me in Ecclesiâ fuerant; annexurus, propitio Deo, vt extinguens imperfectum meum, induerem vultus simillimos iis, quos mihi eorum res gesta subiiciebant. Quare sanctorum Episcoporum historias præ manibus habui semper, & euolui ordinatè Suriy volumina; legi, præsertim Sanctorum Pontificum, Ambrosij, Martini, Augustini, Germani Antisiodorensis, Anselmi Cantuariensis, Antonini Florentini, Laurentij Veneti Patriarchæ, aliorumq; vitas. Sed & fructus peculiaris fuit, in sanctissimorum Præsulum, qui me Capuæ antecesserunt, Ansberti, atque Audoëni narrationibus: nam ij ambo Pastoris nomen & munus sustinuerunt perfe-*

*perfectè; subditorum animos prædicatione assi-
duâ verbi Dei, & corpora effusis largitionibus,
semet verò orationis cibo salutarî nutriendo. Si
tu in hac specula inspicere, si firmare animum
his constantibus exemplis valueris; horum, in-
quam, qui non virtute minùs, quàm auro nos an-
teiuverunt; haud dubitem, quin Episcopus san-
ctus enades; sicut nec scribere consilia ego melio-
ra possum. Christus IESVS Princeps Pastorum,
concedat sanctæ animæ tuæ, quod piè adeò desi-
derat: & tu diuinam ores Maiestatem pro me
homine nihili, ac famulo tuo; qui hac pia subsi-
dia tantò æquius flagito, quanto me viciniorem
video, ut ex hac vitâ, in alteram, quam spero,
migrem.*

Hac piâ exercitatione, factus aliorum ex-
emplis Episcopus talis, qui & ipse deinceps in-
ter exempla futurus est: à sacris functionibus
numquam vacare videbatur; recusans omne
laxamenti genus, etiam honestum, quod sæ-
pè ad virtutem animos instaurat. Quippe
suberat ei persuasio, nauum Agricola, ab
agro vix, aut ægrè abesse; sed laborare in eo
assiduè, ut fructum referat, quem optauit; &
sic aiebat excoli Ecclesias ab Episcopis de-
bere.

Initiaturus alios Ordinibus sacris, ad quos
ex manu eius suscipiendos Religiosi, & Cle-
rici, etiam alienæ diocesis (quæ de ipso apud
omnes

omnes illustris opinio erat) confluebant; cum dies instabat, affigi edictum publicè volebat, in quo præcipiebatur, vt quotquot forent inaugurandi, coram se priùs sacræ eruditionis arbitria subirent. Et quamuis, vt indicauimus alibi, admitteret raros, nec nisi ex graui causâ; nihilominus quoties oportuit, tum in Archiepiscopatu, tum Romæ in omni vitâ, eosdem Ecclesiæ Ordines contulit libenter; præsertim si quando id expeterent, vel homines nostræ Societatis, quibus esset denuntiata ad Indos vel ad Sinas expeditio; vel quiuis alius, qui venerationis ergo, ipso Antistite cuperet initiari: hodieque inscriptam sibi à Bellarmino animam, diuinumq; ex eius manu se hausisse characterem, etiam Cardinales aliqui gloriantur. Postremò, quidquid posset diuini cultus augere splendorem, in id incumbebat; non decenter modò, & cum meditatione rituum ac cærimoniarum, sed tanto insuper cum sensu atque ardore pietatis, vt cuilibet eum intuenti, potiùs initiatus aliquis in Cælo Sacerdos, quàm inauguratus Antistes in terris videretur. Denique accedebat frequens ad Deum Orator, pro necessitatibus populi sui; & sæpè ieiuniis afflictationibusque semet Numini pro eo, simul victima, simul Sacerdos immolabat. Interim velut elata montibus suis Roma spectaculo inter-

V

esset;

esset; dum hæc ipse tantâ cum gloriâ Capuæ gereret, Pontifex & boni omnes in Vrbe ei plaudebant: ideoque Clemens VIII. vt eum currentem gressu Apostolico adhuc magis incitaret, charactere suo hæc ad ipsum scripsit:

Venerabilis Frater, salutem, & Apostolicam benedictionem.

Libenter vidimus Angeluccium, Vicarium Lolim tuum; qui mirificè nos exhilarauit, dum retulit de virtutum exemplis, quæ in Proinciâ istâ concionibus, ieiuniis, Supplicationibus, & sacrorum mysteriorum usu frequentè edis. Hinc verò agnoscimus, quas agere Diuina Maieitati gratias debeamus, quæ tibi adest numine tam propitio; & prabet vim suam celestem, vt sustineas pastorale onus, atque impleas ministerium tuum. Et sanè equius multò postulare nos à te preces ad Deum debemus, quàm vt tu, in his quæ agis laudabiliter, votis & precibus nostris indigeas. Nihilominus confugiamus ad Deum omnes, cum fiduciâ magnâ: sed & simul fateamur illud; quòd nimirum cùm hac omnia fecerimus, serui inutiles sumus. Atque, vt hîc scribendi finem faciamus, impertimur tibi Apostolicam benedictionem. Dat. in Palatio nostro Apostolico, XIV. Kal. Mayj, M. DC. III.

Inter has laudes, haud erat spectaculum minùs dignum, cui plauderetur, commiseratio

tio eius erga inopes. Statim atque fuit Capuæ, iuxta priscum morem sanctissimorum Episcoporum, voluit in album referri Ciuitatis familias omnes, quæ essent in ære alieno, aut aliter à re domesticâ destituerentur: atque harum subsidium ipse vnicum fuit. Ob eam causam Alexander Iacobillius, qui ab eleëmofynis eius erat, & Canonici duo circumibant ædes inopum; & vbique aureos binos, ternos, quaternos, aut plures distribuebant, iuxta notam paupertatis, quam Cardinali prius Nobiles ciues aliqui proposuerant: & hoc subsidium, exacto quouis mense, in orbem denuò redibat. Porro eâ diligentia, sicut innocentium quorumcumque subleuabatur honesta paupertas; ita reiciebantur prodigi, & ob flagitia egentes. Ad Palatij eius limen, quotquot pauperes accedebant, ita beneficentiam ipsius experiebantur, vt nemo reuerteret inde tristior. Tantummodò ipsos nummatus in copiâ dimitti prohibuerat; quia præterquam quòd id è re sui census non videbatur, hac ratione existimabat se erga eos Parentis & Oeconomi officio fungi, dum simul téperaret in eis quotidianam inopiam, & caueret ne aliquibus præberetur occasio, vt charitatem copiosè acceptam temerè statim prodigerent. Consuetudinem hanc distribuendi pro foribus eleëmofynas, retinuit

in omni vitâ. Inueniebat verò, quoties ad ædes suas reuerteret, ante vestibulû, in arcâ, & per gradus confertim dispositos pauperes. Imò in Aulâ etiam non deerant, qui libellos supplices, & in iisdem historias inopiæ offerrent intranti: quos non citiùs tuebatur, quàm iuberet ipsorum satisfieri postulatis. Et hic sanè fuit comitatus Aulicorum multò nobilior, qui limen eius frequentare, venientem excipere, ingressibus adesse, ac deducere eum solebat, vti Consulem inopiæ, ac Tutorem egestatis. Fruebatur verò eorum ipse conspectu, salutabatque singulos lætissimè, & oculis aspiciebat plenis benignitate; vt Christum Dominum imitaretur: quem inter vaticinia sua Vates Regius olim prædixit, habiturum honoris loco, pauperum patrocinia; *Animas*, inquiens, *pauperum saluas faciet: ex usuris & iniquitate redimet animas eorum; & honorabile nomen eorum coram illo.*

Aliquando, quia tanto numero vestibulum ædium obsederant, vt introeûnti aditus præpediretur; quidam è familiâ, volens turbam illam inopum submouere, fortè vnum ad terram dedit. Cardinalem tamen casus ille non parum afflixit; & ideò seuerè hominem increpans monuit, ne iterùm inopes, quos æstimabat sicuti pupillam oculorum

rum

rum suorum , ita contemptim acciperet.

Iam , ne sit necesse memorare alibi , quæ spectant ad pias eiusmodi largitiones ; congeram in hunc locum , quæ huius rei suppetunt plura & illustria argumenta. Ante omnia illud affirmare sit , annui prouentus ipsius partem ferè tertiam erogari solitam quotannis in pauperes. Cùm enim , ex quo Capuæ Archipræsul esse desierat , ad sex vel septem millia aureorum eius census annuus redigeretur ; sæpè etiam , si quis annos conferat , minor esset ; aureos bis mille pauperibus distribuebat. Tertia hæc pars tamen Capuæ erat copiosior ; quando summa reddituum eius censebatur aureorum circiter duodecim millium. His addere oportet , quæ clàm & manu suâ diuidebat. Dispensatori etiam sæpè iterabat illud : *Colligite fragmenta , ne pereant.* hortans his verbis , ut , si quid superfuisset etiam è disposito in vsus alios censu , id ad pauperes perinde deriuaret. Et verò cùm ex obligatione hæc à se fieri opinaretur ; interpretabatur id esse , restituere aliena veriùs , quàm sua erogare : idcoque citra meritum id quoque à se fieri , subinde assererat. Locis iis omnibus , è quibus prouentus aliquot annuos perciperet , iuxta summam eorum , aut vberem , aut exiguam , eleëmofynas erogabat : itaque ipso absente , beneficia eius non aberant. In partem venit

huius largitionis etiam Politiana Ciuitas; ne in patrio solo desideraretur, quod in alieno prouidè ferebatur. Procidæ quamdiu Abbas fuit, sicut & Taurini, ubi erat Prior, experti pariter sunt pauperes beneficiâ eius. P. Iosephus Alemannius è Societate nostrâ, qui procurauerat redditus Cardinalis Bellarmini in regione subalpinâ, aliqua scripsit, quæ referam hoc loco, ut ex iis conicere exempla similia liceat, quæ prætermittuntur. Existimauerat, pro voto Cardinalis futurum abundè, si egenis ibidem daret annuè aureos sexaginta, cum ædificia collapsa reparari, & restitui eius generis plurima deberent. Cardinalis tamen auxit eam summam ad aureos octoginta quatuor; neque hoc minui vel eo anno passus est, in quo ij redditus, ædibus dirutis instaurandis, expositi omnes fuerunt. Siquidem, ut aiebat, qui liberalis erga Deum est, Deum is erga se multò liberaliorem experietur. Perinde id ei constans & stabile fuit, quando iidem redditus dimidio minores ab eo percipiebantur: maluit enim (quod indicauimus alibi) familiæ numerum, quàm inopum salaria contrahi, vel vllatenus arctari liberalitatem suam.

In vrbe Capuâ aliquando, siue aduersus frugibus annus fuisset, siue ij qui præerant annonæ, copiam eam non emisissent rei frumentariæ,

tariæ, quæ necessaria erat; pauperes extremâ inopiâ laborassent, nisi Cardinalis Bellarminus, rogatus à primoribus Urbis, ex horreo suo, tritici tumulos mille, (tot enim desiderabatur) nec pretio, quod Magistratus fecerat, nempe argenteis triginta in singulos tumulos, sed minoris, id est, viginti vendidisset: volens libensque iacturam passus aureorum mille, ut ex ore egenorum famem propulsa-
ret; quorum tum non mediocriter annona conualuit. Omnia insuper Cœnobia, & piorum domicilia, certam ab eo largitionem in menses singulos accipiebant. Multis pariter vestes detritas, & seminuda corpora deprecantibus, rei vestiariæ copiam fecit; seu pretia exoluendo ut lacernas emerent, seu vestes proprias interdum eis impertiendo. Iisdem lodices, stragula, aliaque è suppellectili propriâ sæpè distribuit; eâ liberalitate, ut paritura ipsi egestatem videretur.

Quæ propensio ad benefaciendum aliquos sæpenuerò audaciores reddidit, & tantæ confidentiæ, ut non, quemadmodum supplicem animum decebat, peterent. Auditus quidam est cum Cardinali minaciter loqui, si non, subsidium, quale optauerat, daretur. Et tum ipse non indignari contrà, sed suadere dumtaxat beneuolè ac sedatè, ut crederet, summam, quæ offerebatur, iustam &

necessitati parem esse : ne videlicet si nimia vni tribueret, faceret præter aliorum necessitates. Sæpè tamen neque hos à se tristes dimisit : siue quia efficacior ad persuadendum omni arte , tametsi fortè modum excedat, necessitas est; siue quia homini liberaliter pio religio erat, non esse re & factis peræquè beneficium , ac foret verbis , lenissimè eos consolando.

Alius adhuc magis improbè sibimet ipse consuluit : cùm enim Cardinalis pecuniam, quam Odeum frequentando meruerat, attineret, vt dixi, apud se, studio eam distribuendi in viros honestis natalibus, passos infortunia rei familiaris ; vt qui nouerat , quàm illis durum esset , coram aliis ex inopiâ verecundari ; quidam ex pluteo conclauis eius , gnarus eam custodiri inter loculamenta librorum, dum abessent famuli, clàm illam surripuit. Ex eâ re Cardinalis mœrere animi visus est; præsertim cùm oriretur suspicio, ne manus furti rea familiaris esset. Sed triduo post ex Religioso viro intellexit, pecuniam illam sublatam ab homine inope fuisse ; qui rogabat vt Cardinalis illam ei permitteret, fatebaturque , se in lubrico inopiæ constitutum, id consilij accepisse à præsentī necessitate. Tunc Cardinalis, qui quærere maluerat , quis eam abstulisset , quàm propterea quem-

quemquam arguere, seu vindicare, libens eam concessit: & significauit Oecono-
mo, vestigia eius, ad quem pertineret facinus, iam extare; ne vltius de furto inquireret. Ceterum id sibi gratulatus est, tamquam factum ex voto animi sui; quod ea pecunia pauperis in subsidium cecisset: præsertim ex quo audierat, hominem conscientiam adductum esse, & posse eam pecuniam Deo aut propitio, aut non irato, possidere.

Haud dissimilem liberalitatem expertus est Materiarius quidam pauper; qui operam suam Sacello S. Agathæ locauerat: quippe is inopiâ tentatus, lapides aliquot politos, & eidem Sacello iam aptos diuendere meditabatur. Hoc vbi agnouit Cardinalis, questus cum eo est; quoniam cum damno animæ prospicere sibi, & silentium ac paupertatem, cuius pudor pessimus est, postulationi ac beneficio præponere maluisset. Dein ipsum aureis decem donauit; ac spem fecit, fore ut acciperet plura, quàm optare auderet, modò beneficium petere non verecundaretur. Sed mens optimi parentis adhuc minimi ducebat, domi opperiri perpetuò inopes, vel demandare aliis curam eos perquirendi. Statuit proinde, quidquid ægrorum in Ciuitate esset, visitare: idque egit libentiùs, sicubi audiret in valetudinario, ad quod se conferebat,

è Clero quempiam decumbere; cui & eleëmofynas copiosè distribuebat. Inuitatus etiam, ad cuiusvis ædes, etsi non primæ sortis ac notæ, ibat. Quæ facilitas rem eò perduxit, ut iam ferè domus ægrorum Caput superessent nullæ, quas non adiisset, super affectos ritè precaturus. Promptius inferebat se in tuguriola pauperum; singulos consolans, & curam eorum præfectis inopum commendans. Semper verò eius prudens charitas id agebat, ut simul medendo corporibus, accuratiùs multò animis mederetur. Etenim cum tangebatur commiseratio gravis eorum qui in periculo versabantur; metuebatque, ne deberet reus expostulari ad tribunal Dei; nisi moliri cuncta satageret, quò è faucibus lupi ouiculas suas bonus Pastor eriperet. Dum ita circumiret, conabatur insuper extinguere inter familias odia inueterata, inclinare ad concordiam animos, & subleuare eos, quos magnis nominibus premi, neque esse soluendo, audiebat. Demum, si quem spes reliquerant omnes, hunc adspicere tamquam filium, & infortunium eius tam ferè familiariter, quàm si ferret suum, videbatur. Prorsus ut cum Apostolo posset usurpare illud: *Quis infirmatur, & ego non infirmor? quis scandalizatur, & ego non vror?*

Hæ res ab eo gestæ, sicut Spiritus sancti
mini-

ministrum & interpretem decuit, in æstimatione omnium, reddidere Cardinalem Bellarminum virum non sæculi sui, & tantum non æuo similem claris Ecclesiæ luminibus, Gregorio, Basilio, Ambrosio, Augustino. Hinc erant multi eâ persuasione, vt impetrari posse à Deo crederent, si quæ peterentur ob virtutes & merita eius: quod viri laudatæ fidei, interposito etiam iuramento, affirmarunt. Puellæ geminæ possessæ à dæmone, ex hac opinione in templum inductæ fuerant, vt à Cardinali, ad robur animæ, Chrismate sacro illinerentur; eoque vestigio secuta est vtriusque liberatio. Sed vt feminam aliam Cardinalis à simili molestiâ vindicaret, necesse habuit sumere arma virtutis Dei. Adduxerant è vicino pago mulierem rurem, nomine Baronissam Prateliam. Agnouit Cardinalis energumenam esse, monuitque reuerteret ad suos. Pòst adhibiturus omnem opem pro eius curatione, ac satis gnarus peritiæ illius quam Christus Dominus tradiderat, cœpit austerius, quàm soleret, ieiuniis supplicationibusque dæmonum vires frangere; qui sensere vim illicò, & indignabundi clamarunt: *Ecquid nobiscum habet Cardinalis Bellarminus? torquet nos nimio equius; hinc facessere iubet; cogit nos immigrare aliò; utique immigrabimus.* Hæc iterando rabidè, abf-

postquā titulum sanctæ Praxedis à PAVLO V. Pontifice , inductus veneratione erga S. Carolum , impetrauerat. Potest verò gloriari meritò Ecclesia S. Praxedis ; post S. Carolum Borromæum , sui ipsius tituli honorem obuenisse Roberto Cardinali Bellarmino , qui sanctimoniâ fuit alteri simillimus. Reperit in eius templo ferè nudatum tectum , & patere imbris omnia ; idèd ne putresceret , statim illud sumptu suo , pro loci dignitate , reparauit. Expensis adhuc maioribus ad sanctæ Mariæ in Viâ ædificium Templi , & vestium Sacerdotalium Ædiculam absoluit ; consecrauitque Aram eius maximam. Nam Coenobitæ eius Monasterij hoc subsidium ab eo maluerunt , quàm vt Cardinalis , sicut proposuerat , veste byssinâ , Templi parietes , quaquà circumeunt , conuestiret. Primis purpuræ annis , in hac ipsâ Æde , horis pomeridianis concionatus est ad dies festos omnes , tum Quadragesimæ , tum Aduentus Domini ; & semper in auditorio frequentissimo. Egenis item , qui in eâ tribu atque viciniâ erant , eleëmofynas distribuit ; ne eum quidem sterilem Titulum sufferens esse , absque pensione beneficentiæ suæ. Fuit porrò ad rem suam domitam attentus , quò in gratiam pauperum plura seponeret ; vt si hac vnâ illecebrâ sanctè inuitari ad parsimoniam visus.

non

non esset , propè sordidi hominis atque deparci subuereri notam potuisset. Exemplo sit, quod addam.

Cùm habitaret ad S. Mariæ , trans Tiberim , (qui olim locus celebris olei perennitate fuit) habuit in propinquo muro horologium solare , in quo stylus ferreus erat è sede suâ aliquantulum excussus. Ergo , quia nequior vsus eius redditus fuerat , Cardinalis proposuerat horologium restituere : retardatus tamen est , cùm rei pretium indicarunt , fore circiter denarios argenteos duos. Æstimauit enim pauperibus seponi eos æquius posse, quàm impendi in re non adeò necessaria. In quo sensu commiserationis erga pauperes abundauit adeò , vt qui tam perfectè præstò aliis erat , planè vni deesset sibi. Aliquando, quia ei crura defluxu vitii humoris solito grauiùs intumuerant, Medici verò suaserant, tibialia indueret laxiora : ipse, tametsi horum pretium , cùm ex panno solerent parari , per paucorum esset argenteorum , subdidit etiam tum , pecuniam illam qualemcumque congruere meliùs pauperibus , & tibiis suis abundè fore , si quoquo modo illæ tegerentur. Quare accipi par tibialium , quæ domi erant vsus antiqui, eisq̃ue mediis assui frustum è simili panno , vt essent laxiora , imperauit. Dum verò de hoc veteramenti genere raro,

raro , ac vix audito in purpurâ , statuitur ; & obliuiscuntur familiares, prorsus operam ludi, tibialia reconcinando, quæ haberet ab annis iam duodeuiginti : interim ad vela foribus cubiculi prætensa , ex inopinato adolescens eleëmofynam petiit pro genitrice ; quam , ut aiebat, in itinere deseruerat, ut modum quæreret eam deuehendi. Qui aderant Aulici, commentum id esse interpretati sunt ; & veluti compositi mendacij reo, denuntiandum existimârunt , ne inopem se inuerecundè ad eò simularet. Sed Cardinalis , cui pro tibialibus religio fuerat circiter denarios argenteos sex in sui commodum exponere , aureos binos homini largitus est , vtrique eum compotem dimisit. Sic amor erga pauperes , ipsum pro iis omnium , quæ essent domi , diuitem, pro se omnium inopem reddiderat.

Femina item honesta , sed pauper , quia dum perquireret, quinam Præsules Romæ essent, de quorum liberalitate clarior opinio percrebuisset, Cardinalem Bellarminum audiuerat in hac laude faciliè primum esse ; conditionem suam ei exposuit, nec frustrâ. Nam Cardinalis eam , quamdiu vixit , in menses singulos aliquot aureorû censu perpetuo sustentauit : in quo genere erga alios plurimos eò progressus est, quò progredi benignitas potest. Copiam sermonis, dum mensæ accum-
bere

bere vellet, rogauit iuuenis Britannus nescio quis pauperrimus, & tantum non fame enectus. Statim, sicuti S. Martinus vestem olim, ita Cardinalis Bellarminus obsoniolū suum, quod vni ipsi, nec lautè famuli parauerant, cum eo diuisit; seque in hunc modum fraudans victu suo, pauperibus proprios cibos sæpenuerò disperfit: vt cum ad alium ægrum, qui pro foribus domus emendicabat, suæ paropsidem offulæ de prandio misit. Quotquot aut in triuiis occurrerent ægri, aut decumberent prope domum eius; continuo illos manu, vel gestatoriâ sellâ duci ad Xenodochium iubebat. Nec desunt, qui referant, cum similis æger occurrisset in loco vbi geruli nulli erant, à quibus posset in valedudinarium deportari, hominem pannis & morbi lue squallidum, in rhedâ susceptum à Cardinali Bellarmino fuisse, & delatum rectà ad proximum Xenodochium: in quibus ægris Christum latentem cerni oculis ab eo dixisses, ac illi obsequium deferri, qui ait: *Quamdiu fecistis vni ex his fratribus meis minimis, mihi fecistis.*

Non omittam, ad eandem erga inopes commiserationem, conatum eum fuisse etiam inducere alios. Nobili Viro, qui Venetiis librum, de quo errorum suberat aliqua suspicio, ad eum miserat, rescripsit; quoniam vo-

X

lumen

lumen illud Romæ erat venale , futurum
fuisse magis è re pauperum, si denarios argen-
teos tres , quos vt librum transmitteret , ex-
posuerat , pauperibus potiùs erogasset. Ca-
puæ quotquot è Clero erant in Diœcesi, qui-
busdam anni celebritatibus ad Archiepisco-
pos dona mittere consueuerant. Cardinalis,
cui piaculum videbatur , ad munera manus
aperire, & se eorum contactu quasi polluere;
litteris datis ad omnes Archipresbyteros Pa-
gorû idem perscripsit, quod per internuntios
Ecclesiasticis aliis significauerat in Vrbe Ca-
puâ. *Decreui proximis Natalibus*, inquit , *&*
deinceps à Presbyteris & Clero munusculi loco
nihil accipere. Proinde moneas, quotquot in tuo
sunt Archipresbyteratu , ne quidquam vel mit-
tant , vel ferant. Sed potiùs qui sunt pauperes,
semet iis donariis nutriant ; diuites verò & co-
piofi, erga pauperes munifici sint : ita namque
meriti maioris compotes erunt , quàm si ea mihi
dedissent. Dominus noster sit tibi Deus totius
consolationis, &c.

Prætereà , quia profitebatur Petro Cardi-
nali Aldobrandino se plurimùm debere;
haud aliâ significatione testari se posse illi
gratum animum suum ratus est , quàm si
eum hortaretur ad similia pietatis officia.
Auctor illi præcipuè erat , vt mansurum ali-
quod ac stabile subsidium pauperum Romæ
fundaret.

fundaret. Epistolam legi, Prid. Idus Ianuarij M. DC. IX. datam, in quâ idem Cardinalis Aldobrandinus rescribens ad capita duo, quæ Bellarminus ei proposuerat; nempe vt foueret amplexibus beneficentiæ suæ illos, qui ad Christi fidem conuertebantur; & vt aperiret tabernam medicamentariam, gratis adeundam in ægritudine à pauperibus viciniæ ipsius, Medicisq̃ue salaria persolueret, vt gratis eosdem inuiserent; respondit, ad ea prouum se quidem esse, sed nequire statim illa exequi, ob Ecclesiæ necessitates alias. Ceterum, quoad ægros inopes iuuandos, non diu Romæ fuit desiderata Cardinalis Aldobrandini ea liberalitas. Cardinali Montalto, quem nouerat ad benefaciendum esse apprime dispositum, persuadere conatus est; vt vel in Vrbe Româ, vel in Ciuitate aliâ, vbi Academiæ opportunitas foret, fundaret Collegium pauperum Clericorum, qui nati essent in obscuris Pagis: quò ij nimirum victu & vestitu haud ita multum dissimili, atque habeant domi suæ, hoc est, tenui mensâ & cultu educarentur; studiisq̃ue humanioribus, ac præceptis conscientiæ instructi in patriam redirent, in eâque vineam Domini excolerent. Etenim constare aiebat, ex eo genere non paucos, postquâ fuere in Seminariis iuuenum nobilium aliquamdiu versati, verecundari,

è Clero quempiam decumbere; cui & eleëmofynas copiosè distribuebat. Inuitatus etiam, ad cuiusvis ædes, etsi non primæ sortis ac notæ, ibat. Quæ facilitas rem eò perduxit, ut iam ferè domus ægrorum Capuæ superessent nullæ, quas non adiisset, super affectos ritè precaturus. Promptius interebat se in tuguriola pauperum; singulos consolans, & curam eorum præfectis inopum commendans. Semper verò eius prudens charitas id agebat, ut simul medendo corporibus, accuratiùs multò animis mederetur. Etenim cum tangebatur commiseratio grauis eorum qui in periculo versabantur; metuebatque, ne deberet reus expostulari ad tribunal Dei; nisi moliri cuncta satageret, quò è faucibus lupi ouiculas suas bonus Pastor eriperet. Dum ita circumiret, conabatur insuper extinguere inter familias odia inueterata, inclinare ad concordiam animos, & subleuare eos, quos magnis nominibus premi, neque esse soluendo, audiebat. Demum, si quem spes reliquerant omnes, hunc adspicere tamquam filium, & infortunium eius tam ferre familiariter, quàm si ferret suum, videbatur. Prorsus ut cum Apostolo posset vsurpare illud: *Quis infirmatur, & ego non infirmor? quis scandalizatur, & ego non vror?*

Hæ res ab eo gestæ, sicut Spiritus sancti
mini-

ministrum & interpretem decuit, in æstimatione omnium, reddidere Cardinalem Bellarminum virum non sæculi sui, & tantum non æuo similem claris Ecclesiæ luminibus, Gregorio, Basilio, Ambrosio, Augustino. Hinc erant multi eâ persuasione, vt impetrari posse à Deo crederent, si quæ peterentur ob virtutes & merita eius: quod viri laudatæ fidei, interposito etiam iuramento, affirmarunt. Puellæ geminæ possessæ à dæmone, ex hac opinione in templum inductæ fuerant, vt à Cardinali, ad robur animæ, Chrismate sacro illinerentur; eoque vestigio secuta est vtriusque liberatio. Sed vt feminam aliam Cardinalis à simili molestiâ vindicaret, necesse habuit sumere arma virtutis Dei. Adduxerant è vicino pago mulierem rurem, nomine Baronissam Prateliam. Agnouit Cardinalis energumenam esse, monuitque reuerteret ad suos. Pòst adhibiturus omnem opem pro eius curatione, ac satis gnarus peritiæ illius quam Christus Dominus tradiderat, cœpit austerius, quàm soleret, ieiuniis supplicationibusque dæmonum vires frangere; qui sensere vim illicò, & indignabundi clamarunt: *Ecquid nobiscum habet Cardinalis Bellarminus? torquet nos nimio equius; hinc facessere iubet; cogit nos immigrare aliò; utique immigrabimus.* Hæc iterando rabidè, abs-

absque Ecclesiæ aliis amuletis, excessere gemebundi, ac mulierem reliquere, ab omni iactatione quiescentem. Quod beneficium hodieq; multi in eius merita referunt. Alias item ægrotudines sanauit; quas ingeniosè pius, ad velandam laudem suam, hac industriâ in alios deriuabat. Ad affectorum corpora frustulum chartæ, è S. Ignatij epistolis intercisum, in quo eius erat subscriptio, ferebat; & ex eo conualuere permulti. Sed notabile in primis est, quod iam subdam.

Dæmoni filiam duodennem mater deuouerat; atque idè ante oculos eius, ærumnosam & miseriarum compotem puellam vexator sæuus cruciamentis & flagris ita durè accipiebat, ac si ancillam propriam herus aliquis immanis flagellaret. Factum indignissimum vix audierat Cardinalis, cum suâ interesse existimans, crudele iugum puellæ infelici detrahere, instar sacri edicti syngrapham exarauit; imperauitque in eâ dæmoni, vt desineret puellam exagitare, sibi traditam à Deo, tamquam Episcopo & Tutori animarum. Matrem verò, Dei ius impiam violasse, adiecit; nec potuisse filiam ita dæmoni prodere. Eam deinde syngrapham iussit collo puellæ circumdari, atque alligari vnâ cum sancti Ignatij subscriptione: quæ quia mox ægro cuidam alteri debuit mederi,

ri, iussu Cardinalis recepta est; cùm diceret, puellæ satis remedij in syngraphâ esse. Res mira: ex eâ die impius exagitator ad puellam numquam accessit propius: sed ex longinquo loco tantùm initio ostendit se, torques, gemmas, atque aurum, offerens; modò abijceret proscinderetque scripturam illam, quâ se fatebatur ab accessu eius arceri. Atque ita nequiuit ad puellam ampliùs redire. Hæc verò aliqua sunt, quæ Capuæ gessit cum admiratione Cardinalis Bellarminus.

Romæ quamdiu vixit, postquam Archiepiscopatu abdicauerat se, in menses singulos ad aliquot Religiosorum domicilia certas eleëmofynas semper misit; præter alia subsidia, quæ frequens erogabat in pauperes, transalpinos præsertim; qui ad ipsum, tamquam ad parentem fidei suæ conueniebant: aluitque interdum ex eis quosdam, vel ex proprio familiæ penu, vel præsentī pecuniā.

Particeps in primis huius largitionis erat Ecclesia sancti Vitalis Romæ; intra quam pauperes, quauis hebdomade, à Nouitiis Societatis, in Christianā doctrinā erudiuntur; & postea singuli pane vno triticeo, nummulisque pauculis donantur. Dedit similem panis annonam Ecclesiæ olim tituli sui, sanctæ Mariæ in Viâ, vt ibi audirent peræque inopes fidei documenta; & id continuauit etiam,
post-

postquã titulum sanctæ Praxedis à PAVLO V. Pontifice , inductus veneratione erga S. Carolum , impetrauerat. Potest verò gloriari meritò Ecclesia S. Praxedis ; post S. Carolum Borromæum , sui ipsius tituli honorem obuenisse Roberto Cardinali Bellarmino , qui sanctimoniâ fuit alteri simillimus. Reperit in eius templo ferè nudatum tectum , & patere imbribus omnia ; ideò ne putresceret , statim illud sumptu suo , pro loci dignitate , reparauit. Expensis adhuc maioribus ad sanctæ Mariæ in Viâ ædificium Templi , & vestium Sacerdotalium Ædiculam absoluit ; consecrauitque Aram eius maximam. Nam Cœnobitæ eius Monasterij hoc subsidium ab eo maluerunt , quàm vt Cardinalis , sicut proposuerat , veste byssinâ , Templi parietes , quaquà circumeunt , conuestiret. Primis purpuræ annis , in hac ipsâ Æde , horis pomeridianis concionatus est ad dies festos omnes , tum Quadragesimæ , tum Aduentus Domini ; & semper in auditorio frequentissimo. Egenis item , qui in eâ tribu atque viciniâ erant , eleëmofynas distribuit ; ne eum quidem sterilem Titulum sufferens esse , absque pensione beneficentiæ suæ. Fuit porrò ad rem suam domi tam attentus , quò in gratiam pauperum plura seponeret ; vt si hac vnâ illecebrâ sanctè inuitari ad parsimoniam visus non

non esset, propè fordidi hominis atque deparci subuereri notam potuisset. Exemplo sit, quod addam.

Cùm habitaret ad S. Mariæ, trans Tiberim, (qui olim locus celebris olei perennitate fuit) habuit in propinquo muro horologium solare, in quo stylus ferreus erat è sede suâ aliquantulum excussus. Ergo, quia nequior vsus eius redditus fuerat, Cardinalis proposuerat horologium restituere: retardatus tamen est, cùm rei pretium indicarunt, fore circiter denarios argenteos duos. Æstimauit enim pauperibus seponi eos æquiùs posse, quàm impendi in re non adedè necessaria. In quo sensu commiserationis erga pauperes abundauit adedè, vt qui tam perfectè præstò aliis erat, planè vni deesset sibi. Aliquando, quia ei crura defluxu vitati humoris solito grauiùs intumuerant, Medici verò suaserant, tibialia indueret laxiora: ipse, tametsi horum pretium, cùm ex panno solerent parari, per paucorum esset argenteorum, subdidit etiam tum, pecuniam illam qualemcumque congruere meliùs pauperibus, & tibiis suis abundè fore, si quoquo modo illæ tegerentur. Quare accipi par tibialium, quæ domi erant vsus antiqui, eisq̃ue mediis afflui frustulum è simili panno, vt essent laxiora, imperauit. Dum verò de hoc veteramenti genere raro,

raro , ac vix audito in purpurâ , statuitur ; & obliuiscuntur familiares, prorsus operam ludi, tibialia reconcinnando, quæ haberet ab annis iam duodeuiginti : interim ad vela foribus cubiculi prætensa , ex inopinato adolescens eleëmofynam petiit pro genitrice ; quam , vti aiebat, in itinere deseruerat, vt modum quæreret eam deuehendi. Qui aderant Aulici, commentum id esse interpretati sunt ; & veluti compositi mendacij reo, denuntiandum existimârunt , ne inopem se inuerecundè ad eò simularet. Sed Cardinalis , cui pro tibialibus religio fuerat circiter denarios argenteos sex in sui commodum exponere , aureos binos homini largitus est , votiûque eum compotem dimisit. Sic amor erga pauperes , ipsum pro iis omnium , quæ essent domi , diuitem, pro se omnium inopem reddiderat.

Femina item honesta , sed pauper , quia dum perquireret, quinam Præsules Romæ essent, de quorum liberalitate clarior opinio percrebuisset, Cardinalem Bellarminum audiuerat in hac laude facilè primum esse ; conditionem suam ei exposuit, nec frustra. Nam Cardinalis eam , quamdiu vixit , in menses singulos aliquot aureorû censu perpetuo sustentauit : in quo genere erga alios plurimos eò progressus est, quò progredi benignitas potest. Copiam sermonis, dum mensæ accum-
bere

bere vellet , rogauit iuuenis Britannus nescio quis pauperrimus , & tantum non fame enectus. Statim, sicuti S. Martinus vestem olim, ita Cardinalis Bellarminus obsoniolu suum, quod vni ipsi, nec lautè famuli parauerant, cum eo diuisit ; seque in hunc modum fraudans victu suo, pauperibus proprios cibos sæpenuerò disperfit : vt cum ad alium ægrum , qui pro foribus domus emendicabat, suæ paropsidem offulæ de prandio misit. Quotquot aut in triuiis occurrerent ægri, aut decumberent prope domum eius ; continuo illos manu, vel gestatoriâ sellâ duci ad Xenodochium iubebat. Nec desunt, qui referant, cum similis æger occurrisset in loco vbi geruli nulli erant, à quibus posset in valedinarium deportari, hominem pannis & morbi lue squallidum, in rhedâ susceptum à Cardinali Bellarmino fuisse, & delatum rectà ad proximum Xenodochium : in quibus ægris Christum latentem cerni oculis ab eo dixisses, ac illi obsequium deferri, qui ait: *Quamdiu fecistis vni ex his fratribus meis minimis, mihi fecistis.*

Non omittam, ad eandem erga inopes commiserationem, conatum eum fuisse etiam inducere alios. Nobili Viro, qui Venetiis librum, de quo errorum suberat aliqua suspicio, ad eum miserat, rescripsit ; quoniam vo-

X

lumen

lumen illud Romæ erat venale , futurum fuisse magis è re pauperum, si denarios argenteos tres , quos vt librum transmitteret , exposuerat , pauperibus potiùs erogasset. Capuæ quotquot è Clero erant in Diœcesi, quibusdam anni celebritatibus ad Archiepiscopos dona mittere consueuerant. Cardinalis, cui piaculum videbatur , ad munera manus aperire, & se eorum contactu quasi polluere; litteris datis ad omnes Archipresbyteros Pægorû idem perscripsit, quod per internuntios Ecclesiasticis aliis significauerat in Vrbe Capuâ. *Decreui proximis Natalibus*, inquit , *& deinceps à Presbyteris & Clero munusculi loco nihil accipere. Proinde moneas, quotquot in tuo sunt Archipresbyteratu, ne quidquam vel mittant, vel ferant. Sed potiùs qui sunt pauperes, semet iis donariis nutriant; diuites verò & copiosi, erga pauperes munifici sint: ita namque meriti maioris compotes erunt, quàm si ea mihi dedissent. Dominus noster sit tibi Deus totius consolationis, &c.*

Prætereà, quia profitebatur Petro Cardinali Aldobrandino se plurimum debere; haud aliâ significatione testari se posse illi gratum animum suum ratus est , quàm si eum hortaretur ad similia pietatis officia. Auctor illi præcipuè erat, vt mansurum aliquod ac stabile subsidium pauperum Romæ fundaret.

fundaret. Epistolam legi, Prid. Idus Ianuarij M. DC. IX. datam, in quâ idem Cardinalis Aldobrandinus rescribens ad capita duo, quæ Bellarminus ei proposuerat; nempe vt foueret amplexibus beneficentiæ suæ illos, qui ad Christi fidem conuertebantur; & vt aperiret tabernam medicamentariam, gratis adeundam in ægritudine à pauperibus viciniæ ipsius, Medicisquæ salaria persolueret, vt gratis eosdem inuiserent; respondit, ad ea prouum se quidem esse, sed nequire statim illa exequi, ob Ecclesiæ necessitates alias. Ceterum, quoad ægros inopes iuuandos, non diu Romæ fuit desiderata Cardinalis Aldobrandini ea liberalitas. Cardinali Montalto, quem nouerat ad benefaciendum esse apprime dispositum, persuadere conatus est; vt vel in Vrbe Româ, vel in Ciuitate aliâ, vbi Academiæ opportunitas foret, fundaret Collegium pauperum Clericorum, qui nati essent in obscuris Pagis: quò ij nimirum victu & vestitu haud ita multum dissimili, atque habeant domi suæ, hoc est, tenui mensâ & cultu educarentur; studiisquæ humanioribus, ac præceptis conscientiæ instructi in patriam redirent, in eâque vineam Domini excolerent. Etenim constare aiebat, ex eo genere non paucos, postquâ fuere in Seminariis iuuenum nobilium aliquamdiu versati, verecundari,

atque ægrè induci, vt ad Pagos remigrent,
& consortia honestiorum atque feliciū de-
forant.

CAPVT IV.

*Qualis in eo fuerit amor Iustitiæ, ac
tutela Jurisdictionis.*

Timore Domini sancto, castoque, vsus
Cardinalis Bellarminus est, tum in om-
ni vitâ, tum præcipuè in æquitate admini-
strandâ. Quæ ad Diuinæ Maiestatis hono-
rem augendum conducerent, ea videbatur
sequi semper: & cùm antè conscientiæ quàm
famæ consultum vellet, hoc tantummodò
putare gloriosum, quod esset tutissimum; at-
que ideò sectari opiniones securiores stude-
bat. Sed arduum est, rem æquis ponderibus
librare, cùm ad exercitium ipsum venit æ-
quitatis tuendæ. Si enim Iudices ceteri ad id
ægrè sufficiunt; quantò erit difficilius in Ec-
clesiasticis, qui Pastores nominantur & Pa-
tres, ac temperare debent seueritatem iudicij,
illamque miscere cum dulcedine charitatis?

Hanc laudem quoque affecutus egregiè
Cardinalis Bellarminus, vsus est eâ formâ
gubernationis, in quâ summæ æquitati iun-
geret summam lenitatem. Coniecti sunt ab
ipso in carcerem pauci; nulli vinculis diutur-
nis,

nis, aut perpetuis damnati : siquidem timendum in eius Tribunali non fuit, ne aut causæ fierent æternæ, aut gratia æqui vim obtineret, aut auro culpa redimeretur. Quidquid monendo corrigi poterat, id animaduersione aliâ non puniebatur ; cùm ipse nollet mortem peccatoris, sed vt melior innocentiorq; viueret. Nemini verò magis rebatur, quàm Episcopo, spiritum lenitatis conuenire, cui diceret studendum potius, quemadmodum ceteris esset exemplo ; quàm quemadmodum oporteret vincula reo iniicere, vel ad trirames quempiam damnare : itaque cauendum sibi peræquè arbitrabatur, ne aut Clerus peccando, aut ipse puniendo modum excederët. Et quia constans opinio erat, nullo discrimine inopis aut potentis, sed summis infimisq; iura æquando, solitum eum laudare probos, & malos corripere ; idcirco non erat periculum iam, ne metus aut reuerentia exciderent animis subditorum : quibus lenitas Pastoris, & Iudicis austeritas, videbantur ideò misceri, vt hæc sibi mutuò excessum adimerent, non vt alterutram altera deiuuaret. Quin imò magis metuere voces, si quid moneret ipse, quàm pœnas exhorrescere in alio Tribunali, plerique eorum videbantur : & verò aduersus resides ac inobedientes erat animo tam acri, & tam constanti, vt perfecto odio incitatus,

fauore nullo posset inclinari, quò rediret cum eis in gratiam : si cederent ij tamen , clementioris sententiæ statim erat , & lenissimè placabatur.

Simultates, quibus Ecclesiastici, vel de iurisdictione, vel vter alteri loco ac dignitate sit anteferendus, mutuò certant, concoquere Cardinalis Bellarminus non poterat : cùm crederet, vix eas posse suscitari, quin populo offendiculum creent; dum Prælatos, institutos à Deo in procurationē pacis, fouere contentiones perpetuas videt, & hostibus quàm fratribus apparere similiores. Admonebat proinde, vt ea dissidia ponerent, si qui hoc pacto inuicem discreparent. Scripsit aliquando etiam viro cuidam illustrissimo, Iustitiam & Charitatem sorores ambas esse; & curandum, vt perinde ac sorores decet, quoties oboriuntur lites, re demum adiudicatâ, non disiungantur. Haud propterea tamen sui præiudicium fori vmquam tolerauit : & ideo cùm vnus è Canonicis ipsius, à Cardinali Gesualdo, Archiepiscopo Neapolitano, in ius Neapolim vocaretur, non permisit illum eò ire; & ad Cardinalem scripsit, causæ illius arbitrium ad se potius pertinere : proinde à discussione eius abstineret, & controuersiam ad se reiiceret : neque aliter egit Cardinalis Gesualdus, cùm agnosceret rem æquam postulari.

stulari. Contrà, si quæ inciderent dubij iuris; mirum erat, quàm facilè aliorum se iudicio submitteret.

Exemplo sit alia controuersia, circa Abbatiam S. Michaëlis Procidæ; quam ei Clemens Pontifex, post obitum Cardinalis de Aragoniâ, contulerat. Illam is, tamquam *nullius Diœcesis*, rexerat perpetuò; neque Cardinalis Gesualdus, Archiepiscopus Neapolitanus, quamuis hoc tentauerat sæpiùs, potuerat ibi iurisdictionem vllam vsurpare: nam alter id pohibuerat; transmiseratque etiam Ecclesiasticos suos, vt Sacris initiarentur, ad vicinos Episcopos Ænariæ, ac Puteolorum; quorum primus secundo tantùm, alter quarto inde lapide distabat. Postquam verò Cardinalis Bellarminus Antistes Procidæ renuntiatus est, noluit sumptu inutili, & cum iacturâ charitatis, litem illam diu alere. Sed Cardinali Gesualdo auctor fuit, pateretur arbitrum eligi, qui eam dirimeret. Itaque Clemens Pontifex iniunxit Camillo Cardinali Burghesio, qui fuit deinde PAVLVS V. vt litem æstimaret, ac pronnntiaret de illâ pro æquitate. Is verò, re discussâ, censuit Insulam Procidam Neapolitanæ Archidiœcesis partem esse, & eius iurisdictioni subiacere. Gaudius est Cardinalis Bellarminus, controuersię finem impositum esse, absque vllò fori strepitu:

328 VITÆ ROBERTI CARD. BELLARM,
tu: ac paulò post Procidam se contulit; eo-
que ad possessionem adeundam Cardinalem
Gesualdum ipsemet Neapoli tranquillissimè
inuitavit.

Sed acerbiora in eo Regno diffidia non
raro nascuntur, ut asseratur Ecclesiastica au-
toritas contra ministros laicæ potestatis. Ab
hac parte Cardinali Bellarmino felicitas
summa fuit: & ut appareat, quâ prudentiâ
& dexteritate potuerit periculosum eum sco-
pulum declinare, illud affirmari potest, ip-
sum re & factis implevisse, quod scripto post-
modum docuit Angelum de Aciariâ, Soro-
ris filium, quando is inauguratus est Episco-
pus Theani. Dum enim monitis maximè
idoneis illum instrueret, ut meditaretur per
otium, quæ deinde usus forent; septimo eius
Admonitionis capite, quam composuit in
gratiam illius, fermè hæc habet: *Iurisdictio
hac videtur nostro ævo lapis offensionis esse, &
perra scandali; nec facilis est tutela eius, abs-
que eo quòd offensio Principum incurratur. Et
tamen negligi non potest, absque eo quòd negli-
gatur Deus, & Pontifex Vicarius eius. Sub-
eunt animum in primis duo; & utrumque
ad rem hanc arduam conducere admodum pote-
rit. Primum est, ne in hoc genere quid aggre-
diamur temerè, aut sine maturâ deliberatione.
Quòd si viri spectata prudentiæ in promptu
non*

non sint, quos consulamus; sciscitemur saltem per litteras, interrogemusq; eruditos homines & probos. Alterum est, ut vinamus eâ moderatione, ex quâ fiat persuasio Principibus, eorumq; Administris, nos occasiones rixarum non peruenari; sed sustinere eas controuersias dumtaxat, professione obsequij erga Deum, & Fidei quâ tueri Ecclesiasticam libertatem tenemur. Ceterum cupere nos eorum amicitiam; quam ut permagni aestimamus, ita semper conabimur promereri. Etenim Principes Viri erga Episcopos beneuoli, complura permittunt eis solâ huius mutue vicissitudinis causâ; non permissuri aliàs, quando illos aut minùs amicos, aut palàm aduersarios experiuntur.

Hæc duo ipse seruauit perfectè, & ideò potuit feliciter suos regere: quam laudem nec ignorauit, nec filuit de ipso Roma; eamque propterea Clemens Pontifex gratulatus est illi manu suâ, ferè in hæc verba:

Venerabilis Frater,

*S***Ens***u cordis magno amplectimur rationem Sofficij, quo fungeris erga Nos, occasione Natiuitatis Domini: & fuisset etiam nobis voluptas maior, si pratermissâ consuetudine hac Aula, insinuasses potiùs, quæ peccauimus anno iam exacto; ut nos erudires, quo pacto possemus annum insequentem auspiciari sanctius, &*

X 5

serui-

seruire in eo impensius Diuina Maieitati. Gratulamur tibi pacem istam, quâ fruëris cum administris Regiis; qui cùm caput habeant, egregium atque optimum, & cui nos laudem debemus, spem nobis faciunt fore, ut tu pacem eam iam partam facile possis tueri. Inuidemus (si fas est ita loqui) desiderio, quo incenderis, conatus & vires omnes tuas consecrandi animarum utilitati; quæ Vigilantia tua commendantur. Hac nos cogitatio angit quotidie, & expauescit adeò, ut nisi Deus Benedictus, qui cognouit figmentum nostrum, panderet interdum nobis sinum benignitatis suæ, & ostenderet quantum sperare debeamus in misericordiâ eius; necesse foret, propè animo caderemus, ac deficeremus sub onere magno nobis imposito. Vale, & nostri memor sis in Sacrificiis & precibus tuis. Datum ex Palatio nostro Apostolico, hac die SS. Innocentium, M. DC. III.

Sed Cardinali Bellarmino id non peperit sola felicitas eius temporis, absque industriâ ipsius. Cùm enim plurimùm gratia & dignatio Viri profuerit; constat, in negotiis capeffendis & tractandis alacritatem eius, & consilij lumen, plus adhuc huic rei profuisse.

Prima laus debetur quidem obseruantia, quâ PHILIPPVS III. Rex Hispaniarum, & Regina eius Coniux MARGARITA Austriaca, illum venerabantur. Scripsere siquidem
ambo

ambo ad Neapolitanum Proregem, Franciscum à Castro, statim atque Bellarminum Archiepiscopum Capuæ renuntiatum esse intellexerunt; & cum commendatione perhonorificâ ei præceperunt, vt nouo Capuæ Archiepiscopo, in quacumque Ecclesiæ ipsius necessitate, obsequeretur. Quin & addere, suâ ipsorû interesse, vt Magistratus Regni honorem illi deferant; vtpote Viro, quem tantopere ambo venerabantur. Prorex itaque Cardinali, dum vtrique se interuiferent, testificatione plurimâ obsequij, quid Rex & Regina præciperent, quid ipse sponte suâ cuperet, patefecit; & quamdiu præfuit Regno Neapolitano, semper cum in honore præcipuo habuit: quemadmodum egit Comes Beneuenti, alter ab illo Prorex. Verùm prudentia, quâ vsus est Cardinalis Bellarminus, vt mutuam eam animorum vicissitudinem confirmaret, & vt posset liberiùs petere, quæ sacri erant iuris, ex eo maximè apparuit. Nouerat, Capuæ familias aliquot, specie tenus, in Ecclesiasticorum aggregari album, & gaudere immeritò immunitate Cleri; quæ res cedebat in damnum censuum Regionum: intercessit ipse, & vsum prauum aboleuit, ac Cæsari reddi voluit, quæ erant Cæsaris; quò deinde, cum res ferret, Deo redderentur, quæ erant Dei. Hinc nata erat inter Ministros

Regis

Regis frequens ea vox : Cardinalis Bellarminus enim uerò iustus est ; sua tametsi repetit, non retinet aliena. Opinio hæc, hausta è tam claro euentu, uti altè infederat animis Ministrorum Regiæ potestatis, id in primis effecit, ut potuerit Cardinalis Bellarminus, oblectâre ex eis nemine, loca quatuor Archiepiscopatus, ex quibus magni prouentus annuè percipiebantur, à Dynastis & finitimis populis recuperare. Oeconoמו iniunxerat, ut ea in Ecclesiæ antiquum ius, ex quo & reuulsa pridem fuerant, reduceret : & is loca eadem, re & facto, non sine aliquâ vi tamen, recepit; magnoque incepto adhibens effectricem rerum constantiam, eadem iure etiam & possessione defendit; populi faustâ cum admirumuratione, & cum admiratione Magistratum Regionum. Vim adhibitam, tametsi usurpandi iusti iuris causâ, uti rem odiosam, Cardinalis mansuetudo non probauit : fuit verò (quæ apud omnes erat de ipso integritatis fama) ei possessio confirmata per Administros Regios; & mirati sunt omnes, potuisse iurisdictiones eas amplas, & tam culta prædia è manibus Virorum Principum reuelli. Ipse Regens Martos, qui Regni iurisdictionibus præerat, Oeconoמו eius, quoties is Neapoli secum vnâ ageret, iterabat illud : Ego à Cardinali ero, in quauis petitione illius ; nam ipse iustus

iustus est, mereturque, vt, quia est ei ratio rectissima postulandi, sit quoque auctoritas ea, quæ postulauerit, obtinendi. Sed neque Dynastæ ij, à quibus fundos antedictos recuperauerat, mansere alieno aduersus ipsum animo; at fuere imò beneuolentiæ indicia eadem, ac si non eos fundos vi, sed sponte reddidissent: aded res pro æquitate gestæ, & acta innocenter vita, amandum ipsum verendumque, supra honorem & infulas eius, omnibus proponebant.

Hic fauor à Prorege, & à Ministris Regni, sicut numquam eum induxit, vt præter ius & fas quidquam vellet; ita nec perpulit, vt à conditione descenderet suâ. Etenim se pro Archiepiscopo & Cardinali gerere, personamque interdum ab humilitate positam sumere in loco, ac sustinere magnitudinem Ecclesiæ, semper visus est.

Comes Beneuenti, Neapolitanus Prorex, & eius coniux, Cardinalis Bellarmini (quem vti eximium colebant) præsentiam & colloquium expetebant vnicè. Proinde Religiosum virum, qui vtrique erat à Cõfessionibus, Capuam non semel miserunt, deprecaturi aduentum eius Neapolim. Verùm, quia Prorex proposuerat, cum Cardinalibus officia mutua vsurpare ex æquo, atque eos honoris causâ tantum domi suæ deducere à dextris, inque

inque ædibus ipsorum dexteram vicissim ab eis accipere ; Cardinalis Bellarminus conditionem oblatam conueniendi eum , repudiavit modestè. Itaque desperato colloquio, dum aliquid hic purpuræ dignitati, aliquid ille regio muneri existimat tribui debere; orauit Religiosum illum internuntium, Pro regi affirmaret se, honoris ipsius causâ, & fecisse, & facturum omnia, in quibus non migraret à se ratio Ecclesiastici muneris præcipui, quod gerebat in purpurâ. Addens alioqui fore, vt si secus ageret, id ægrè Cardinales Romæ interpretarentur. Atque id causæ fuit, cur celebritati ac pompæ, in quâ D. Thomas Aquinas ibi cooptatus est inter Patronos Ciuitatis, non nisi habitu ignoto interuenerit. Non enim Regiam tum intrauit, ne Purpuram dedecori offerret; sed potius, quamuis humili animo, sobriè honori seruiret. Audiuit hæc verò inoffensis auribus Prorex, nec deinceps vllatenus ipsius amicitia declinauit.

Dum hac prosperorum continuatione cum Magistratu Regio Cardinalis Bellarminus frueretur: tametsi plurimum præsidij poneret semper in conscientia facti sui; sensit nihilominus haud parum conducere artem quamdam, cum præmuniendi instruendique circa causas, propter quas aduersarij ipsius ad Regni Tribunalia ibant. Quin imò,

ne

ne recederet à consilio Sapientis, qui ait; Sedatum dum est mare, de tempestate cogita; & vt præparata consilia in promptu haberet; dixit aliquando iis, quibuscum ei intererat consuetudo familiarior: si mitti ad se codicillos, vti sit in eo Regno, contigisset, quibus monentur Antistites nomine Regiæ Maiestatis, vt desistant ab intentatis minis execrationis excommunicationisq̃ue; & ne huic vel alteri eminari atque interminari pergant fulmina censurarum, si quidem optant gratiam Regis: futurum fuisse, vt quemadmodum apud se meditatus diu erat, simili aliâ syngrophâ eos moneret, nomine supremæ Maiestatis; cupere Regem Cæli, vt Ecclesiæ suæ integrum permetterent, exequi iura potestatis diuinæ, si quidem optarent ipsi quoque gratiam Dei. Hoc pacto induens lorica iustitiæ, & paratus ab animi fortitudine, ac fiducia in Deum, difficultates atque discrimina quæuis peruincere; præclarum rebatur, causâ tuendi Ecclesiæ iura, magna non solum agere, sed etiam pati. Nihilominus hoc fuit in Dei prouidentia pro eo semel & semper placitum, vt cuncta cederent tranquillè, quamdiu Ecclesiæ illius gubernaculo præfuit; siue innocentiam ipsius eâ perpetuâ felicitate testari voluerit Deus, siue ostendere potius, æquè delectari se prudenti lenitate, quâ

quâ nauim peritè quis gubernat , inter scopulos & pericula similia , ac delectetur constantiâ , quâ sancti Præfules alij , cùm opus est, exhibent sese inuictos libertatis Ecclesiasticæ propugnatores.

C A P V T V.

Romam proficiscitur, Sede vacante, ab excessu CLEMENTIS VIII. Summi Pontificis.

PAX ea igitur , quâ Cardinalis Bellarminus (incertum feliciùs , an sapientiùs) triennio vsus est; & fructus, quem ex morum culturâ copiosum percepit; ad hæc , facta eius laudabiliter , quâ mysteriis sacris operando, quâ omnibus benefaciendo; absentia demum à strepitu Aulæ , facilem ei reddiderant , & ferè iusti oneris sollicitudinem animarum. Quocircà probè conscius , à se impleri vota populorum ; ferè quid optaret amplius, fermè non habebat. Hoc indicauit clarè, dum Capuæ, sub cælo sibi ad valetudines improspero, perseuerauit; tametsi humor noxius in tibias ei magnis extuberationibus deflueret; nec aliâ ex causâ , vt Medici putarunt, quàm ex aëre regionis afficiente, atque insalubri. Metu ægritudinis huius Cardinalis Baronius , ne in deterius iret , ex consilio etiam

etiam Summi Pontificis, suasis, ut secederet inde Procidam : nam ibi quoque Antistes erat; & Capuâ tam parum aberat, ut vix esse extra diœcesim videretur. Sed ipse peregrinabundus vagari, & tantum animi causâ capere amœnas oras, recusauit. Quod ubi intellexit Cardinalis Baronius, rescripsit, mirari se, Neapolis & Procidæ delicias illi tam parvæ dignationis fuisse; qui tamen tractus Italiæ mollissimus est. Id verò argumentum esse dixit, sponsam suam ab ipso ita diligi, ut vel ad spatium breue solitudinem illi metueret.

Exhilarabat eum messis copiosa, quam ex agro suæ plantationis & suæ irrigationis percipiebat, & ex quâ pretia meritorum cumulabat. Hinc denuò Cardinalis Baronius in Epistolâ, *Est cur gaudeam*, inquit; *quia dum lator, istic benè tibi esse, & à te benè etiam ceteris esse, ero particeps meriti huius perinde, ac si merito fruerer meo. Gratias Numini ago; & rogo, ut peruiuas diutissimè, quò ita possis magis Ecclesiæ prodesse. Quæ superant arumnarum, symbola sunt, quibus nostrum omne opus bonum consignatur; & quibus sit manifestum, ita placitum Deo fuisse. Itaque est, quòd tu pariter gaudeas: nam tibi respondent oracula cuncta. Illud tamen sancti Petri obuersetur animo: Satagite, ut per bona opera certam faciatis ve-*

Y

stram

/.

stram vocationem. Ideò si egeris perseueranter ad finem vsque; quid est, quod possit nocere vobis, si boni amulatores fueritis? Collige te intra recessus imos sancta humilitatis, & exulta cum timore & tremore: ut tu quoque scribis; & nosti melius, quàm ego possim exprimere. Quoad defensionem nostrorum Patrum, in promptu est historica instructio, admodum fusca. Sed proderit magis, si cum Pontifice aperitè, atque, ut est animus, loquar: quod egi hactenus, & porro agam. Sperare imò & ominari audeo, fore ut Deus sit victoria compos; & ut famulos suos, qui deprimuntur, exaltet. Roma, prid. Nan. Ianuar. M. DC. III.

Multò minùs ea ægritudo, & alia quæ ibi sufferre iniucunda debuit, retardarunt seu manum eius, quin ageret fortia; seu mentem, quin medicaretur vtilia pro ouibus suis: & hoc egit eò impensius, quò certior ei, ab ipso initio, fuerat persuasio, vltra spatium triennij Capuæ se non permansurum. Etenim vnum illud iterabat frequenter, quoties familiam teneri desiderio Urbis aduerteret; quemadmodum etiam denuntiato itinere, quando Capuam eundum fuerat, dixit: ut qui nouerat Aulicorum genium, qui secessum ab Aulâ exilium esse ducunt; & nusquam libentiùs vitæ spiritum hauriunt, aut alibi melius, quàm in Romano Cælo, incalcesce-

lescere ad grandia solent. Monebat videlicet, bono essent animo, & crederent futurum, ut tantum triennio, nec eo quidem exacto, Caput morarentur: debere interea Pontificem mori: denique subrogandum in Pontificatu alium, qui veniam abeundi non daret, & prædictionem hanc excepit euentus. Admiratio tamen fuit, quod cum appeteret finis triennij, & gnarus esset propediem sibi remigrandum ad Urbem, ad iter nihilominus viaticum non parauerit: sed in pauperes erogauerit, quidquid pecuniae suberat, quam ultra mensam domi senescere, non patiebatur. Ordinarius Dispensator tamen industriam suam hoc periculum inopiae anteuertit, neve oppignorare suppellectilia foret necesse: apud diuites aliquos debitores, qui quouis momento potuissent, quæ exigercntur, repræsentare, distulit redditus aliquos petere, & ij veluti ad vltimos casus relictæ, sumptus viæ suppeditarunt, quando CLEMENS, VIII. obiit, v. Non. Martij, An. M. DC. v.

Hic, dum familia ad auram nouæ spei velificans, profectio adornat se, plurimum doluit Cardinalis, quod deberet à sponsa sua postremum diuelli. Tutelam eius Vicariis delegauit, & curauit, ut esset ei consultum optimè, dum præsentia Pastoris destitueretur. Populo dein è suggestu valedixit: & post

340 VITÆ ROBERTI CARD. BELLARM.
salubria monita, hortatus est, vt timorem
Domini sanctè colerent, omnes; & si quid su-
peresset prauī moris, citò illud virtutis pro-
posito emendarent. Adiecit, tametsi vates
non foret, se haud reuersurum ad eos; nec
permisurum nouum Pontificem, vt denuò
ipse Romam defereret. Dotes etiam noui
Archiepiscopi & Successoris indicauit perin-
de, ac si creatus ille iam esset: & distinctè ad-
didit, eum diu peregrè in Legationibus, ad
obsequium primæ Sedis, distinendum. Hanc
verò absentiam, ait ex Dei destinatione ipsis
in pœnam imminere; quia Pastorem orna-
tum virtutibus egregiis haud merebantur
præsentem ij, qui cū fructu adeò tenui trien-
nium exegerant, dum ipse interfuerat eorum
Antistes; & quā priuatim, quā publicè, de
vitiis, ac de irā cælesti, eos commonefecerat.
Ad hæc omnibus lacrymæ obortæ sunt; &
salubrem talium sermonum amaritiem cla-
mor excepit, ac luctus publicus, cūm dice-
rent vniuersi: *Ne derelinquas nos, Pastor bone:*
ne deseras nos, nos orphanos: sub te, quæ pecca-
uimus, Pater, filij emendabimus. Atque hoc
mœrentium & lacrymantium sono dedu-
ctus ad ædes est, die altero indidem abiturus.
Dixisses sanctum Paulum à Mileto Ephe-
sum proficisci, dum & ipse prædiceret fore,
vt faciem eius non viderent ampliùs; denun-
tia-

tiaretque omnia, quæ pòst euenêre. Quo tempore, sicut S. Lucas refert, *magnus fletus factus est omnium; & procumbentes super colum Pauli osculabantur eum, dolentes maxime in verbo, quod dixerat, quoniam amplius faciem eius non essent visuri: & deducebant eum ad nauem.* Et par erat, vt Cardinalis Bellarminus, cuius in Ecclesiæ regimine fuerat imitator, eiusdem, in digressu ex illâ, videretur esse simillimus.

Spectaculum magis lugubre fuit, cùm sequenti die, præparatis ad profectiorem omnibus, obuersata est vestibulo domus eius mœsta Ciuitas. Aderant primores è Senatu, immixti cum plebe, atque interiacebat pauperum multitudo: cùm verò Cardinalis in conspectu fuit, repentè fletus & clamor exortus est, Pastorem, Parentem, Tutorem confusis vocibus appellantium; & lamentantium suam solitudinem atque orbitatem. Mox cum circûstetere tam multi, partim vestium oram exosculantes, partim rosariis piè contingentes, precesque & vota flagitantes; vt adhibiti sint, qui submouerent vndam populi, ne cum incommodo graui premerent abeuntem. Circumsonabant omnia singultibus gemitibusque, ac vocibus, quibus, vt reuerteret, nec desereret suos, rogabant; fatebanturque, cunctos vnus spiritu viuere, & inter vi-

scera charitatis ipsius respirare omnes. Ipse, cum illos publici doloris oculos non ferret, coepit vicissim lacrymis exstillare copiosius; ac satis indicare, oues suas quantopere diligeret. Quare, vt voces colligere potuit, vniuersos collacrymantes consolatus est blandè: ac fassus est, corpore abire se, animo atque affectu manere tamen; nec permissurum, vt per eam absentiam eleemolynæ minuerentur: quod fecit deinde; & Ciuitati reddidit incertum, procul an coràm benignior haberetur. Post hæc manu ac voce omnibus faustè precatus, Romam versus iter inchoauit. Ibat verò inter significationes acclamationesque populi, pudorem eius onerantis; ægrè in confertâ multitudine progrediens, ac per Ciuitatem præsertim, ex accessu & recessu populi cunctabundus, ac properans. Foris verò ad milliaria plura eum prosecuti sunt è Primoribus multi; & hæc omnium vna vox erat: *Felix abi Parens sancte, Pastor bone; tibi Deus faustum iter, & simul celerem det redditum.*

Atque hæc eius fuit commoratio in vrbe Capuâ, non diuturna tempore, si annos numeres; sed ad gloriam longæua, si spectes māsura virtutis eius exempla. Suspiciet enim in eo posteritas omnis cælestes artes, quas intulit ad regimen Ecclesiæ illius; ita vt coniunxerit studium efficax tuendæ iurisdictionis

nis

nis cum vniuersali tranquillitate, & cum clementiæ famâ mentem retinentissimam æqui: subditos docuerit amare, dum metuunt: officiis æquè summos atque imos demeruerit: homo temperans ac frugi egerit secum arctè contenteq̃ue, cum aliis liberaliter atque magnificè: ac demum infractus laboribus visitandi, cogendi Synodos, concionandiq̃ue, & mysteriis operandi, per se obierit omnia; neque aliter, quàm si vnus multorum aut manus aut animos haberet. Diceres, eum perfecti Episcopi descriptionem, quam rogaue- rat è multis Archiepiscopus Rothomagen- sis, calamo non concinnasse; quia factis eam ita in se formauerat pulchrè, vt in po- sterum esse idem deberet Bellarminum imi- tari, ac perfectissimi ideam Episcopi mori- bus referre. Cuius semet ipse statuerat, vel- uti signum aliquod, non quod semper in ba- si hæreat; sed quod vt vnicuique propona- tur ad imitandum, possit per orbem vniuer- sum famâ & recordatione peruagari.

CAPVT VI.

Aliquot pia eius consilia, circa optimum regimen Pontificatus.

ANtequam ad ea veniam, quæ Cardina- lis Bellarminus in comitiis Pontificum

Y 4

egit,

egit, subdam aliquot eius consilia; quibus credidit fieri posse, ut sancti Petri successores sanctiùs gubernaculo Ecclesiæ præsent. Suggeriebant illa, partim muneris proprii obligatio, quia ex purpuræ loco, propinquas habebat aures Vicarij Dei; & versabatur in eo gradu, ex quo ad supremum ascenditur: partim exprobrationes Hæreticorum qui criminationibus, quibus solis valent, bellum perpetuum Ecclesiæ inferunt, ei que falsò & superbe multa obiiciunt. Quorum dicta, ut factis & moribus confutarentur; desiderio exarsit sic formandi Ecclesiasticam gubernationem, ut perfectionis tantumdem haberet, quantum in humanis sperari potest. Proinde sicuti semper abfuit in ipso, perpetuū malum Principum, adulatio; solebat apud viros graues sermonibus ferere ea, quæ communi bono prodesse opinabatur; & quæ fecisset procul dubio, si vocatus fuisset à Deo in excelsū & summum locum; quem non optaret tamen, imò & trepidè metueret. Magnam partem horum consiliorum, in his quæ ad Clementem Pontificem scripserat, retuli. Supersunt alia, quæ partim ab inspectæ fidei viris accepi, partim reperi concepta scripto eius. In primis gnarus, multa esse, foris quidem coloris optimi, sed quæ incommoda sæpè intus celant; affirmabat (ut is, cui cauta potiùs consilia

cum

cum ratione, quàm prospera ex casu placere semper) futurum prorsus, si deuoluta res ad se vñquam foret, vt minimè auctor rerum nouarum esset, absque prudentissimorum hominum suffragio, & spe vtilitatis magnæ, pro Ecclesiæ totius vel commodo vel ornamento. Atque ideò penes se ad consultationem viros sapientiâ & probitate eximios habiturum se, aiebat, & spatium etiam deliberationibus daturum: quia magni regiminis consiliis damnosa admodum est festinatio.

Dein præ cunctis curandum Pontifici credebatur, vt ad normam Ecclesiasticæ disciplinæ formaretur Clerus. Nam, quia fluxa sunt humana omnia, facile fit, vt mores in licentiam sensim prolabantur. Idque obtineri posse, absque nouis decretis, arbitrabatur, si Concilium Tridentinũ seruaretur. Vix enim res alicuius momenti superest, cui sancta ea Synodus non perfectè consuluerit. Propterea optabat, vt noui inaugurati Pontifices, in primo Senatu, quem habent, eius Concilij volumen proferrent, ac dicerent: Formæ ratio, quam in Ecclesiam inducere constituimus, hic Liber est.

Desiderasset etiam, ne Pontifex in laicæ ditionis regimen incumberet perinde, ac si eius ceruicibus onus grandius impositum non esset. Etenim, aiebat, videndum quidem ei, ne respu-

blicā illa inferior detrimenti aliquid patiatur: sed ita, vt simul penitus dedat se spirituali iurisdictioni; tamquam ipsius distractissimus tantorum onerum mole, huic vni negotio vacaret animus, vt Christi oues pasceret: interitus expensis, infractus laboribus, quancumque de Fidei amplificatione, deque auctu diuinæ gloriæ ageretur. Ita scire se, addebat, multos præclaros Pontifices, atque Sanctissimos, armatos non loricâ, non gladio; sed æquitate, sed fide, mundi Principibus & Monarchis obniti veritos non fuisse: & expressisse, vel ab inuitis veriterationem ac metum; Orbem terrarum à prauis documentis repurgasse; & nouas gubernandi regendique præscripsisse formas, quando ita æquitas vel Euāgelij defensio postulauit; Reges quoque & Imperatores, ad expeditiones bellicas, aduersus hostes Christiani nominis, & aduersus tyrannos Ethnicos permouisse.

Ideò existimabat, diui Petri temporarium patrimonium debere potissimum impendi pro fidei propagatione; atque huic negotio in mente Vicarij Christi, in quâ versantur sollicitudines omnium Ecclesiarum, prærogatiuam tribui oportere. Hortabatur proinde, exiret quasi custos vniuersalis in agrum Mundi, vt prospiceret, parsne aliqua operas ad sui culturam exigat, vel contra segetes
iam

iam albas ad messem habeat? anne pars alia ad prospectum amœna sit, sed reipsâ siluescat? pateâne vsquam aditus feræ pessimæ, quæ culta, hæc speciosa demoliatur? demum superstitne vitiosum germen, quod euelli debeat, tradique in combustionem igni? locûsne appareat aptatus Euangelico semini suscipiendo? *Nõne, si exis, & cernis ista*, aiebat cum sancto Bernardo, *pudebit otiosam iacere securim? pudebit sine causâ falcem Apostolicam accepisse?*

Præterea, quoniam Episcopos Deus adiunxit Summo Pontifici, tamquam adiutores sacros; hæc in eorum delectu potissimum suadebat: Nempe, vt Pontifex excluderet, si qui ambitione propriâ, aut aliorum commendatione honorem peterent: notitiam verò perquireret eorum, qui in variis Mundi regionibus doctrinâ, prudentiâ, sanctimoniâque præstent: vt cum occasio adest, non sint quærendi, qui eligantur; sed possint eligi statim, qui excellunt. Nam graue esse rebarur conscientia ipsius, aliter tot eligere, tot differre, vel præterire. Putabat etiam fore, vt Episcopi munere suscepto fungerentur a lacrius; si eos Pontifex (quod suadet Tridentina Synodus) coleret tamquam fratres. Vt verò cognosceret accuratiùs de Ecclesiarum statu, quas illi regunt, & ne cum ad limina redeunt,

348 VITÆ ROBERTI CARD. BELLARM,
redeunt, color superesset moræ in Aulâ diu-
turnioris; expetebat, certum in hebdomadâ
diem, in quo eis spatium sermonis daretur, à
Pontifice constitui, quò ita non differrent
reversionem ad sedes proprias. Demum,
quoties opus esset, salubria in loco monita
eis impertiret Pontifex; usque monitis, nisi
fierent alij mores, tum exemplum ederet pa-
ternæ severitatis. Mitteret quoque Ecclesia-
sticos inspectores, qui Domini agros inuise-
rent propius, culta ab incultis distinguerent;
ac de his referrent postmodum, quò ipse na-
uos, ac desides, laudaret, castigaretque. Item,
quia certum est, gubernationi Ecclesiarum
lites eas plurimum obesse, quæ innascuntur
causâ iurisdictionis, inter Principes quâ Sa-
cros, quâ Laicos, suaserum dixit; ne contro-
uersias istiusmodi perpetuas alerent, quibus
impeditur fructus, quem exigit Deus à Pa-
storibus animarum.

Peroptabat aboleri, vel minui saltem, tot
modos reseruandi, supremis Iudiciis, no-
xas conscientiarum grauiiores. Præscribi quoque
terminum censuris intentatis à Iure. Imponi
meditatè pensiones iis Sacerdotiis, quibus est
adiuncta procuratio animarum. Videndum
etiam esse, aiebat, ne Magistratus iustitiam
vendat; aut permittat, ut Rei ex gratiâ pas-
sim supplicia euadant: quod in Regno suo
sanctus

sanctus Ludouicus cauerat olim, lege non solerti magis, quàm felici.

Ad hæc, censuit in regimine supremo, Urbem Romam à Christi Vicario, qui eius Antistes est, haud negligi debere: & par ideò esse, vt illius Ecclesias per se circumspiciat semel; quemadmodum egit olim S. Gregorius Magnus; & frequentius id muneris obeat per Cardinales, qui ipsarum titulos habent.

Rationem quoque ineundam, relegandi ex Vrbe tot prostratæ pudicitiae mulierculas: quod pariter egit S. Ludouicus Rex Lutetiae Parisiorum: cum sit indecens, in sanctâ Ciuitate, ita esse incontinentibus semper param voluptatem. Atrocia in Deum & in Sanctos dicta, thori maritalis violationes, præposterarum libidines, puniri oportere suppliciiis grauissimis, iuxta præscripta Veteris Testamenti: ne pudor sit, Christianos homines, non perinde, atque Hebræos olim, istiusmodi facinorum vindices haberi. Interdicenda quoque Hebræis ipsis in Vrbe scœnora tam aliena, quibus nec inest æquitas, nec adest modus.

Formam temporarij regiminis exigebat in Ecclesiâ tam ordinatam, quàm fingere Philosophi & docti Viri eam vmquam potuerint. Suadebat in primis, vt subditis vectigalia minuerentur; quò nimirum admini-
stratio

stratio Ecclesiastici Principatus, Dynastis aliis præberet exemplum gubernationis æquissimæ. Id autem procurandum existimabat; tametsi propterea superflua demi, & tolerari etiam in Principatu vitam hominis frugi, oporteret. Et quoniam rebatur, debere Pontificem magis Episcopum, quàm sæcularem Principem agere, Divinæ Fidei propagandæ studio, partem prouentuum maiorem ab eo impendi voluisset: & non, ut Consanguinei opimentur, aut Magnates fiant; cùm sit satis impertire iis, quantum videatur opus esse pro gloriâ dignitatis, & pro conditione Ordinis quem obtinent, iuxta doctissimorum hominum, sanctorum Patrum, & Conciliorum præscripta.

Commendabat Pontifici etiam viros Religiosos, quòd ij suæ sint compotes immunitatis, etiam in Ecclesiasticâ ditione, & ne Magistratui Laico vllatenus subiaceant. Si qui ramen deprehenderentur ex eis prauis documentis, hos seponendos à probis, & intra Cœnobia ipsorum æquâ animaduersione puniendos.

Adiecit, vtilitatis & famæ plurimum Ecclesiam Dei posse colligere, si Pontifex Religiosorum Ordines reducere ad vitæ antiquam laudem conaretur. Ad hoc verò Religiosos ipsos maximè idoneos putabat; & deli-

deligendos propterea viros prudentiâ moribusque conspicuos è variis Cœnobitarum Ordinibus, vt hi, iuxta singulorum instituta primæua, decernerent, quidquid in rem crederent pro eorum reformatione. Item submotis indignissimis, gubernacula Cœnobiorum eis tradenda, quos virtus, non fauor commendaret; & qui possent exemplis quoque ad disciplinam subditos instruere. Quorum gubernatio vt constans & tranquilla esset, necessarium credebat, vt aduersus proteruos & resides auctoritate suâ Pontifex iisdem patrocinaretur.

Quoniam insuper sanitas capitis confert aded ad corporis totius sanitatem; etiam assererat, nihil potius aut prius debere esse, quàm vt Diploma pro ordinandis comitiis Pontificum conderetur, iubereturque electio eorum fieri per arcana suffragia. Cuiusmodi sanctio promulgata feliciter fuit à Gregorio XV. vt consuleretur suffragiorum libertati. Prætereà inter Augustos Patres, quoniam solent ex his Pontifices eligi, tantum assumi cupiebat eos, qui aut essent virtute magni, aut excellerent doctrinâ, aut generis & familiæ gloriâ præ aliis eminerent. Ij porro euecti in amplissimum Ordinem, Religioni ducerent, si sententiam rogati, respectus rerum priuatarum (qui officere semper, & officient consiliis

filiis publicis) non ponerent; imò potius ingenio aperto, & impauidi mitterent liberam vocem, vt qui neminem timeant pariter ac neminem terreant.

Concludet hæc omnia Cardinalis Bellarmini votum, quod nuncupauit, dum piis meditationibus exerceret animam: & inuentum hoc fuit inter scripta eius magis arcana: continet verò, futurum, vt si Pontificatum adeptus aliquando esset (quod ne eueniret tamen, impensè Deum rogabat) tunc ex agnatis neminem, vel Cardinalem, vel Principem, vel Comitem crearet, aut ditaret amplis opibus; sed curaret tantum, vt in eo ordine in quo nati erant ciuium honestorum, id acciperent commodi, quò minùs egerent. Hoc verò sacramento se obstringere voluit, non quò alios Pontifices notaret, qui agnatos, & affines, nempe dignos, ad purpuram euehunt (cùm id quisque variè pro suo sensu possit interpretari, & cùm sint viri etiam prudentes, quibus reipsâ stare posse sine adiutore moles tanta non videatur) sed quia Numinis instinctu allici se ad hoc sensit: nec animo atque ore tantum, sed scriptione etiam votum id concepit; quod eius verbis referam.

Die XXVI. Septembris M. DC. XIV. fer. VI.
in domo Nouitiorum S. Andrea degens,

&

& exercitiis spiritualibus vacans, maturâ præhabitâ deliberatione, in Sacrificio Missæ, cum sumpturus essem Sanctissimum Domini nostri Corpus, votum voui Domino in hac formâ:

Ego Robertus Cardinalis Bellarminus è Societate IESV, Religiosus professus, voueo Deo Omnipotenti, in conspectu Beata Virginis Mariæ, & totius celestis Curia, quod si fortè (quod non cupio, & precor Deum ut non accidat) ad Pontificatum assumptus fuero, neminem ex consanguineis vel affinibus meis exaltabo ad Cardinalatum, vel temporalem Principatum, vel Ducatum, vel Comitatum, vel quemcumque titulum; neque eos ditabo; sed solum eos adiuuabo, ut in statu suo ciuili commodè viuere possint. Amen. Amen.

CAPVT VII.

Qualem se in Comitibus exhibuerit, in quibus electi Summi Pontifices LEO XI. PAVLVS V. & GREGORIVS XV,

CVM intra spatium breue, Pontifices duo, Clemens VIII. & Leo XI. post annos verò sexdecim, Paulus V. obissent; ea, quæ Cardinali Bellarmino tum euenere, in Comitiorum conclauis, (qui locus statio est, ampla diuersis animorum motibus, flu-

Z

Etuan-

ſtantiſque electioni , in magnâ ſtudiorum
 varietate) ſatis indicarunt , iplum intuliſſe eò
 mentem retinentiſſimam ſuę perpetuę tran-
 quillitatis. Aulici vrbis Romę, tum maximè,
 ſi vñquam aliàs (vti ſunt ad omnem auram
 ſpei mobiles) pro ſe quiſq; ominari fauſta, atq;
 adeò ferre ſermonibus & multiplicare famâ
 præſtantiam Heri ſui, conſueuerunt. Proin-
 de ſunt diuerſi in ore tunc frequentiſſimę
 Ciuitatis; & id efficit partim varietas meri-
 torum , partim intemperantia vetus , donec
 Patres vñum eligant , plures , & varios deſi-
 gnandi. Tametſi verò Ordo ille Purpurato-
 rum tantam habeat ſupremo cum honore
 propinquitatem, vt ferè nullus ſit adeò ſper-
 nendis honoribus validus , contemptorq;ue
 glorię , cui non aliquantulùm cupiditas il-
 lius animum commoueat : de Cardinali Bel-
 larmino poteſt illud affirmari, ab ambitionis
 aurâ pectus ei intactum fuiſſe penitus. Rece-
 perat enim ſe intra nidulum humilitatis ; &
 meditans imperfectum ſuum, iudicauerat ſi-
 bi prorsus impares vires eſſe , ad onus illud
 humeris etiam cęleſtibus formidandum.
 Imò quia ſaſtigium omne ſupremarum di-
 gnitatum, putabat finitimum eſſe ruinę lo-
 cum ; ſibi numquam imperare potuit , vt
 Pontificatum inter res optabiles recenſeret.
 Quocirçà ſermones de illo miſcere ſolitus
 erat,

erāt, tamquam de re quam fugeret anhelus, & sancto quodam horrore metueret. Aliquando exhilarari se eā cognitione dixit; quòd, qui oraculo ineuitabili Pontificis, minitantis certum animæ vulnus, ad Purpuram fuerat vocatus, ad summum Ecclesiæ Sacerdotium adigi non posset; nam in interregno, imperandi ius esse nemini arbitrabatur: tantum à studio humilitatis inuentus aliquid ignorare is, qui omnes docuerat. Hunc eius animum, ab ambitione omni alienum, Alexander Cardinalis Vrsinus describit fermè his verbis: *Agnoui, inquit, quàm præclarè dēmitteret se, cū in conclauī, ab excessu PAVLI V. Pontificis, me in cubiculum suum ducens, narrare quasdam suas rationes & causas cœpit, propter quas indicabat dedecere omnino, ut de se eligendo ulli cogitarent. Has verò mihi aperuit famulo suo; quem trahere in arcanos sermones, & pectoris sui participem habere pridem consueuerat. Adiecit postmodum fore sibi gratum in primis, si commonefacerem, dum eligendus fortè proponeretur.* Hæ cogitationes in Cardinali Bellarmino non oriebantur ex eo, quòd sentiret de se magnificè; sed quia pars magna Patrum erga ipsum ad eò erat inclinatis animis, ut ad murmuratione secundissimā, dignum S. Petri successorē eum plurimi acclamarent. Quod de

356 VITÆ ROBERTI CARD. BELLARM.
se S. Hieronymus testatur, *Totius*, inquit, *in me Urbis studia consonabant; omnium pænè iudicio dignus summo Sacerdotio decernebar: dicebar Sanctus, dicebar humilis, & disertus.* Ex propensione verò, quâ in eum ferebantur Cardinales non ita pauci, factum omnibus his tribus comitiis est; ut in primâ suffragatione, quam *Scrutinium* vocant, ipse vnus Cardinales reliquos superauerit numero suffragiorum.

Certus erat deinde, Principes omnes sibi esse beneuolos; tamen nec secretò quemquam conciliauerat, nec ad eorum vllum adhæserat. Ex quo excludebatur à nemine, & ab aliquibus etiam optabatur. Accedebat ad laudem vitæ eius, quòd tertium iam annum Capuæ latuerat, nec assiduus fuerat in oculis Urbis; quæ sæpè res minùs verendos magnos homines ipsâ fatietate reddit. Hinc itaque nati sunt, præsertim in secundo conclauis, aliquot Cardinalium è primariis conatus pro eo magni; qui de ipso eligendo egerunt, tantâ cum aurâ Sacri Senatus, ut res habitura successum crederetur. Ipse interim, non modò conditionem suam non auxit; sed artes eas adhibuit, quibus, ut posset excludi, potiùs consequeretur.

Cardinali Bellarmino proprium fuit, miscere in consuetudine familiari modos quosdam,

dam, nescio dixerim, seueritatis lætissimæ, an
prisæ hilaritatis; utebatur enim interdum
non frigidis & accersitis, sed lepidis ac tem-
pestiuis iocis: ab iis tamen in conclaui sem-
per temperauit; & cum ingenio esset summè
obsequioso, quæ res amicos parit, tum, quasi
conaretur studia in contraria ferri, minuere
comitatem, & officia vsurpare parciùs vide-
batur, ne sibi animos aliorum conciliaret. Si
qui Cardinalium intereà, recensitis meritis
eius, Pontificem nominare se eum velle si-
gnificarent; Bellarminus afferre contrà ra-
tiones plures: & de se contemptim, magnifi-
cè de aliis loqui; proponere etiam eos, quos
pro tanto honore credebat eximios; ita vt fa-
cilè appareret, nihil magis eum agere, quàm
vt obstaret gloriæ suæ. Addebat, fore rem
fortasse pœnitendam Cardinalibus, si ipsum
eligerent, qui genus ducebat ab Auis ad eò
longæuis, vt superstites fuerint vsque ad ex-
tremum senium: ideò enim metuendum
esse, ne Pontificem viderent nonagenarium,
asserbat. Atque ea sparsit in primis Comi-
tiis, cum adhuc vegetus, & viribus prosperis
erat, Cardinalis à Dietrichstain refert, Car-
dinalem Bellarminum in propriâ cellulâ, eo
vestigio temporis, cum de ipso eligendo de-
liberarent Patres, repertum à se ita in tran-
quillo agere, ac si videretur animus eius tum

358 VITÆ ROBERTI CARD. BELLARM.
maximè à curis omnibus feriari. Dein cùm indicasset, quæ tum de ipso cogitarent Patres, statim respondisse: Hoc verò absit; nam est animus, ut me abdicem quoque hac Purpurâ, quam gero.

Interim nec voce nec nutu gratam sibi esse operam ostendit, quam Cardinalis Baronius, Princeps amicorum eius, tum obtulit; cùm differens, Pontificatum famâ, spe, veneratione ipsi à multis destinari, quem humilitas tamen quasi in occulto haberet, adhortatus est, daret Patrum consensui spatium de se, panderetque sinum venienti Deo, & per illos eligenti; ac sponte etiam promisit, adhibiturum se omnem industriam, quò res succederet ex voto. Etenim ei Cardinalis Bellarminus supplicare statim enixè cœpit, ne se tantæ dominationi, atque eius periculis obiiceret. Atque hîc ego non possum, quin admirer, viros duos eximios, inter se de Sacerdotio summo, alterum offerendo, alterem recusando agere; de quibus dubites, ut dignior principatu esset: cùm vitam, in quâ nihil præteritum excusandum erat, honorem ætatis, urbanam gratiam, doctrinam, atque promerita potuissent inuicem commemorare, neuter falsò: & tantum addere, Dignus ego fortasse, nisi tu potior habereris. Non hæc audita tamen: non gratiæ redditæ: qui solet

solet esse finis talium sermonum. Imò officium ita repulsum, vt offensus eo Bellarminus videretur. Adiunxit verò, se ita esse comparatum, vt nec stipulam, quæ tum fortè iacebat humi, tollere loco vellet, si minimus ille conatus, vt Pontifex euaderet, requireretur. Multò minùs angì animo visus est, aut perturbari; quando, sententiis in Senatu variatis, electus non fuit: vt qui repeteret crebrò, munus Pontificis laborem esse periculosissimum, & periculum laboriosissimum. Sunt, qui referant, à Cardinali solitos deinceps nominari cum commendatione perhonorificâ, quotquot ipsum à potestate eâ summâ (cui rebatur minimè sibi animum parem esse) reiecerant; compellarique veluti eos, à quibus beneficium, quantum vsquam maximum, accepisset.

Intereà morem institutum, circa munia pietatis, non tenuit modò constanter, sed auxit imò; & diutiùs, quàm domi soleret, illum frequentauit: postulabat à Deo quotidie cum suspiriis, & gemitu cordis, vt quem destinauerat, mitteret. Subinde vel in cellulam suam, vel in solum ac secessui similem locum se recipiens, vt Rosarium & diuinos Psalmos recitaret, seu libellum aliquem pium euolueret: iterabat idemtidem hæc verba: *A Papatu libera me Domine; & mitte, quem missurus es.*

stratio Ecclesiastici Principatus, Dynastis aliis præberet exemplum gubernationis æquissimæ. Id autem procurandum existimabat, tametsi propterea superflua demi, & tolerari etiam in Principatu vitam hominis frugiperderet. Et quoniam rebatur, debere Pontificem magis Episcopum, quàm sæcularem Principem agere, Divinæ Fidei propagandæ studio, partem prouentuum maiorem ab eo impendi voluisset: & non, ut Consanguinei opimentur, aut Magnates fiant; cùm sit satis impertire iis, quantum videatur opus esse pro gloriâ dignitatis, & pro conditione Ordinis quem obtinent, iuxta doctissimorum hominum, sanctorum Patrum, & Conciliorum præscripta.

Commendabat Pontifici etiam viros Religiosos, quòd ij suæ sint compotes immunitatis, etiam in Ecclesiasticâ ditione, & ne Magistratui Laico vllatenus subiaceant. Si qui tamen deprehenderentur ex eis pravi documenti, hos seponendos à probis, & intra Cœnobia ipsorum æquâ animaduersione puniendos.

Adiecit, vtilitatis & famæ plurimum Ecclesiam Dei posse colligere, si Pontifex Religiosorum Ordines reducere ad vitæ antiquam laudem conaretur. Ad hoc verò Religiosos ipsos maximè idoneos putabat; & deli-

deligendos propterea viros prudentiâ moribusque conspicuos è variis Cœnobitarum Ordinibus, vt hi, iuxta singulorum instituta primæua, decernerent, quidquid in rem crederent pro eorum reformatione. Item submotis indignissimis, gubernacula Cœnobiiorum eis tradenda, quos virtus, non fauor commendaret; & qui possent exemplis quoque ad disciplinam subditos instruere. Quorum gubernatio vt constans & tranquilla esset, necessarium credebat, vt aduersus proteruos & resides auctoritate suâ Pontifex iisdem patrocina-retur.

Quoniam insuper sanitas capitis confert aded ad corporis totius sanitatem; etiam assererat, nihil potius aut prius debere esse, quàm vt Diploma pro ordinandis comitiis Pontificum conderetur, iubereturque electio eorum fieri per arcana suffragia. Cuiusmodi sanctio promulgata feliciter fuit à Gregorio XV. vt consuleretur suffragiorum libertati. Præterea inter Augustos Patres, quoniam solent ex his Pontifices eligi, tantum assumi cupiebat eos, qui aut essent virtute magni, aut excellerent doctrinâ, aut generis & familiæ gloriâ præ aliis eminerent. Ij porro euecti in amplissimum Ordinem, Religioni ducerent, si sententiam rogati, respectus rerum priuatarum (qui officere semper, & officient consiliis

filiis publicis) non ponerent; imò potius ingenio aperto, & impauidi mitterent liberam vocem, vt qui neminem timeant pariter ac neminem terreant.

Concludet hæc omnia Cardinalis Bellarmini votum, quod nuncupauit, dum piis meditationibus exerceret animam: & inuentum hoc fuit inter scripta eius magis arcana: continet verò, futurum, vt si Pontificatum adeptus aliquando esset (quod ne eueniret tamen, impensè Deum rogabat) tunc ex agnatis neminem, vel Cardinalem, vel Principem, vel Comitem crearet, aut ditaret amplis opibus; sed curaret tantùm, vt in eo ordine in quo nati erant ciuium honestorum, id acciperent commodi, quò minùs egerent. Hoc verò sacramento se obstringere voluit, non quò alios Pontifices notaret, qui agnatos, & affines, nempe dignos, ad purpuram euehant (cùm id quisque variè pro suo sensu possit interpretari, & cùm sint viri etiam prudentes, quibus reipsâ stare posse sine adiutore moles tanta non videatur) sed quia Numinis instinctu allici se ad hoc sensit: nec animo atque ore tantùm, sed scriptione etiam votum id concepit; quod eius verbis referam.

Die XXVI. Septembris M. DC. XIV. fer. VI.
in domo Nouitiorum S. Andrea degens,

✠

& exercitiis spiritualibus vacans, maturâ præhabitâ deliberatione, in Sacrificio Missæ, cùm sumpturus essem Sanctissimum Domini nostri Corpus, votum voui Domino in hac formâ:

Ego Robertus Cardinalis Bellarminus è Societate IESV, Religiosus professus, voueo Deo Omnipotenti, in conspectu Beata Virginis Mariæ, & totius celestis Curia, quod si fortè (quod non cupio, & precor Deum ut non accidat) ad Pontificatum assumptus fuero, neminem ex consanguineis vel affinibus meis exaltabo ad Cardinalatum, vel temporalem Principatum, vel Ducatum, vel Comitatum, vel quemcumque titulum; neque eos ditabo; sed solum eos adiuuabo, ut in statu suo ciuili commodè viuere possint. Amen. Amen.

CAPVT VII.

Qualem se in Comitibus exhibuerit, in quibus electi Summi Pontifices LEO XI. PAVLVS V. & GREGORIVS XV,

CVM intra spatium breue, Pontifices duo, Clemens VIII. & Leo XI. post annos verò sexdecim, Paulus V. obissent; ea, quæ Cardinali Bellarmino tum euenerè, in Comitiorum conclauì, (qui locus statio est, ampla diuersis animorum motibus, flu-

Z

Etuan-

Et antiquæ electioni , in magnâ studiorum
 varietate) satis indicarunt , ipsum intulisse eò
 mentem retinentissimam suę perpetuæ tran-
 quillitatis. Aulici vr̃bis Romæ, tum maximè,
 si ṽmquam aliàs (vti sunt ad omnem auram
 spei mobiles) pro se quisq; ominari fausta, atq;
 ad eò ferre sermonibus & multiplicare famâ
 præstantiam Heri sui, consueuerunt. Proin-
 de sunt diuersi in ore tunc frequentissimæ
 Ciuitatis; & id efficit partim varietas meri-
 torum , partim intemperantia vetus , donec
 Patres vnum eligant , plures , & varios desi-
 gnandi. Tametsi verò Ordo ille Purpurato-
 rum tantam habeat supremo cum honore
 propinquitatem, vt ferè nullus sit ad eò sper-
 nendis honoribus validus , contemptorq;ue
 gloriæ , cui non aliquantulum cupiditas il-
 lius animum commoueat : de Cardinali Bel-
 larmino potest illud affirmari, ab ambitionis
 aurâ pectus ei intactum fuisse penitus. Rece-
 perat enim se intra nidulum humilitatis ; &
 meditans imperfectum suum, iudicauerat si-
 bi prorsus impares vires esse , ad onus illud
 humeris etiam cælestibus formidandum.
 Imò quia fastigium omne supremarum di-
 gnitatum, putabat finitimum esse ruinæ lo-
 cum ; sibi numquam imperare potuit , vt
 Pontificatum inter res optabiles recenseret.
 Quocirca sermones de illo miscere solitus
 erat,

erāt, tamquam de re quam fugeret anhelus, & sancto quodam horrore metueret. Aliquando exhilarari se eā cognitione dixit; quòd, qui oraculo ineuitabili Pontificis, minitantis certum animæ vulnus, ad Purpuram fuerat vocatus, ad summum Ecclesiæ Sacerdotium adigi non posset; nam in interregno, imperandi ius esse nemini arbitrabatur: tantum à studio humilitatis inuentus aliquid ignorare is, qui omnes docuerat. Hunc eius animum, ab ambitione omni alienum, Alexander Cardinalis Vrsinus describit fermè his verbis: *Agnoui, inquit, quàm praeclarè dēmitteret se, cū in conclauī, ab excessu PAVLI V. Pontificis, me in cubiculum suum ducens, narrare quasdam suas rationes & causas cœpit, propter quas indicabat dedecere omnino, ut de se eligendo ulli cogitarent. Has verò mihi aperuit famulo suo; quem trahere in arcanos sermones, & pectoris sui participem habere pridem consueuerat. Adiecit postmodum fore sibi gratum in primis, si commonefacerem, dum eligendus fortè proponeretur.* Hæ cogitationes in Cardinali Bellarmino non oriebantur ex eo, quòd sentiret de se magnificè; sed quia pars magna Patrum erga ipsum ad eò erat inclinatis animis, ut ad murmuratione secundissimā, dignum S. Petri successorē eum plurimi acclamarent. Quod de

356 VITÆ ROBERTI CARD. BELLARM. .
se S. Hieronymus testatur , *Totius*, inquit, *in me Urbis studia consonabant ; omnium panè iudicio dignus summo Sacerdotio decernebar : dicebar Sanctus, dicebar humilis, & disertus.* Ex propensione verò, quâ in eum ferebantur Cardinales non ita pauci, factum omnibus his tribus comitiis est ; vt in primâ suffragatione, quam *Scrutinium* vocant, ipse vnus Cardinales reliquos superauerit numero suffragiorum.

Certus erat deinde, Principes omnes sibi esse beneuolos ; tametsi nec secretò quemquam conciliauerat, nec ad eorum vllum adhæserat. Ex quo excludebatur à nemine, & ab aliquibus etiam optabatur. Accedebat ad laudem vitæ eius, quòd tertium iam annum Capuæ latuerat, nec assiduus fuerat in oculis Urbis ; quæ sæpè res minùs verendos magnos homines ipsâ satietate reddit. Hinc itaque nati sunt, præsertim in secundo conclau, aliquot Cardinalium è primariis conatus pro eo magni ; qui de ipso eligendo egerunt, tantâ cum aurâ Sacri Senatus, vt res habitura successum crederetur. Ipse interim, non modò conditionem suam non auxit ; sed artes eas adhibuit, quibus, vt posset excludi, potiùs consequeretur.

Cardinali Bellarmino proprium fuit, miscere in consuetudine familiari modos quosdam,

dam, nescio dixerim, seueritatis lætissimæ, an
prisæ hilaritatis; utebatur enim interdum
non frigidis & accersitis, sed lepidis ac tem-
pestiuis iocis: ab iis tamen in conclaui sem-
per temperauit; & cum ingenio esset summè
obsequioso, quæ res amicos parit, tum, quasi
conaretur studia in contraria ferri, minuere
comitatem, & officia vsurpare parciùs vide-
batur, ne sibi animos aliorum conciliaret. Si
qui Cardinalium intereà, recensitis meritis
eius, Pontificem nominare se eum velle si-
gnificarent; Bellarminus afferre contrà ra-
tiones plures: & de se contemptim, magnifi-
cè de aliis loqui; proponere etiam eos, quos
pro tanto honore credebat eximios; ita vt fa-
cilè appareret, nihil magis eum agere, quàm
vt obstaret gloriæ suæ. Addebat, fore rem
fortasse pœnitendam Cardinalibus, si ipsum
eligerent, qui genus ducebat ab Auis ad eò
longæuis, vt superstites fuerint vsque ad ex-
tremum senium: ideò enim metuendum
esse, ne Pontificem viderent nonagenarium,
asserebat. Atque ea sparsit in primis Comi-
tiis, cum adhuc vegetus, & viribus prosperis
erat, Cardinalis à Dietrichstain refert, Car-
dinalem Bellarminum in propriâ cellulâ, eo
vestigio temporis, cum de ipso eligendo de-
liberarent Patres, repertum à se ita in tran-
quillo agere, ac si videretur animus eius tum

358 VITÆ ROBERTI CARD. BELLARM.
maximè à curis omnibus feriari. Dein cùm indicasset, quæ tum de ipso cogitarent Patres, statim respondisse: Hoc verò absit; nam est animus, ut me abdicem quoque hac Purpurâ, quam gero.

Interim nec voce nec nutu gratam sibi esse operam ostendit, quam Cardinalis Baroni-
nius, Princeps amicorum eius, tum obtulit; cùm differens, Pontificatum famâ, spe, veneratione ipsi à multis destinari, quem humilitas tamen quasi in occulto haberet; adhortatus est, daret Patrum consensui spatium de se, panderetque sinum venienti Deo, & per illos eligenti; ac sponte etiam promisit, adhibiturum se omnem industriam, quò res succederet ex voto. Etenim ei Cardinalis Bellarminus supplicare statim enixè cœpit, ne se tantæ dominationi, atque eius periculis obiiceret. Atque hîc ego non possum, quin admirer, viros duos eximios, inter se de Sacerdotio summo, alterum offerendo, alterem recusando agere; de quibus dubites, vter dignior principatu esset: cùm vitam, in quâ nihil præteritum excusandum erat, honorem ætatis, urbanam gratiam, doctrinam, atque promerita potuissent inuicem commemorare, neuter falsò: & tantum addere, Dignus ego fortasse, nisi tu potior habereris. Non hæc audita tamen: non gratiæ redditæ: qui
solet

solet esse finis talium sermonum. Imò officium ita repulsum, vt offensus eo Bellarminus videretur. Adiunxit verò, se ita esse comparatum, vt nec stipulam, quæ tum fortè iacebat humi, tollere loco vellent, si minimus ille conatus, vt Pontifex euaderet, requireretur. Multò minùs angì animo visus est, aut perturbari; quando, sententiis in Senatu variatis, electus non fuit: vt qui repeteret crebrò, munus Pontificis laborem esse periculosissimum, & periculum laboriosissimum. Sunt, qui referant, à Cardinali solitos deinceps nominari cum commendatione perhonorificâ, quotquot ipsum à potestate eâ summâ (cui rebatur minimè sibi animum parem esse) reiecerant; compellarique veluti eos, à quibus beneficium, quantum vsquam maximum, accepisset.

Intereà morem institutum, circa munia pietatis, non tenuit modò constanter, sed auxit imò; & diutiùs, quàm domi soleret, illum frequentauit: postulabat à Deo quotidie cum suspiriis, & gemitu cordis, vt quem destinauerat, mitteret. Subinde vel in cellulam suam, vel in solum ac secessui similem locum se recipiens, vt Rosarium & diuinos Psalmos recitaret, seu libellum aliquem pium euolueret: iterabat idemtidem hæc verba: *A Papatu libera me Domine; & mitte, quem missurus es.*

Iuxta consuetudines Conclauis, pane & obsoniolo vno victitauit semper, ne vel minimam eius temporis legem transgrediretur. Libertatem vt retineret in eligendo, suffragium nemini oppignorauit, præterquam Conscientiæ ac Deo; sicut nec antea aut prouentus, aut quæuis speciosa pretia venalis libertatis ab vilo vmquam è Principibus acceperat. Religiosus vir quidam anxie eum monuerat, significaueratque, propter gratiam impetratam à Pontifice, ex voto Ecclesiastici nescio cuius, offensum ei Neapolitanum Proregem; & posse hunc impedire, cum res ferret, ne Pontifex eligeretur. Rescripsit Cardinalis Bellarminus, haud se facti poenitere: etenim studio Ecclesiasticæ libertatis, Pontifici auctor fuerat, vt ita deliberaret. Crederet verò, si excluderetur à supremo Sacerdotio, nomine Regis Hispaniarum, id sibi fore gratissimum, cum illud numquam ambierit. Ceterum è MARCELLI II. Sorore se natum esse; & se nosse spiritus, nosse animum eius: abiturum itaque in Auunculi mores; cui Ministri Cæsaris interminati cædem etiam fuerant, si Concilium, vti Pontifex mandauerat, Bononiam transtulisset; nec eum propterea iis terroribus auertere, ab inchoata illa tractatione, potuerunt. Quippe cum diceret Cæsarem posse corpus, inferius se Principe, interime-

re;

re; in animâ non patere eius vulneri locum:
& Deum, iudicem æquissimum, cunctis esse
metuendum.

Hac innocentia Cardinalis Bellarminus
electioni trium Summorum Pontificum in-
terfuit; primò LEONIS XI. qui sedit tantum
ad dies quinque supra viginti. Dein PAVLI V.
qui præter expectationem, quam excitauerat
magnam, dotibus excellentis animi; & pro-
fus facti ad Mundi gubernationem; exhila-
rauit Cardinalem Bellarminum, vel ideò,
quòd formâ corporis esset augustâ, prosper-
rimâque; ex quâ ominatus illi annos, quos
postea vixit, sibi visus est securus à metu, ne
ad ea suffragia denuò rediret. Quamquam
etiam huic superstes, interuenit postea Co-
mitiis GREGORII XV. in quibus ipse emi-
nens inter alios, & velut omnium animos ge-
rens in voce & in consiliis suis, tantæ digna-
tionis est habitus, vt potuerit morari frequen-
tissimum Senatum, ne (quod destinauerant
plerique) eligerent nouum Pontificem, prius-
quam valuis parietibusque secretum electio-
nis custodiretur; Populus, & Proceres, Ora-
toresque Regum loco prohiberentur; recita-
rentur Diplomata Comitiorum, & tranquil-
lissimè sancti Spiritus numen imploraretur.
Quod meritò Cardinalis à Monte, Decanus
eius supremi Ordinis, vti rem, quam ad me-

362 VITÆ ROBERTI CARD. BELLARM.
moriā omnia sæcula ferent, existimauit testimonium esse posse venerationis magnæ; quā Cardinali Bellarmino sacrum Collegium deferēbat; quasi priuato suo consilio maiorem, pro communi re, cetero senatu animum haberet.

C A P V T V I I I.

*Abdicat se Capuæ Archiepiscopatu, vt obedi-
diat Pontifici, eiūque Romæ seruiat.*

INter laudes alias, quas Cardinalis Bellarmini doctrina, integritas, & prudentia meruit; semper videbitur egregia opinio illa, quā apud omnes Summos Pontifices excelluit ad eò, vt non ob causas alias penes se ipsum attinere voluerint, quā quod agnoscerent columnen Ecclesiæ ipsum esse; & posse consilia, posse nutus eius, pro decretis Patrum, & pro oraculis haberi. Propterea LEO XI. qui CLEMENTI VIII. in Pontificatu successit, denuntiauerat ei, se haud permissurum, vt extra Vrbem Romam ampliùs degeret. PAVLVS V. qui diu postea sedit, eum peræquē morari in Vrbe voluit; cū haud decorum existimaret, si alia eum Ciuitas, omisā Vrbe vnde in omnia regimen, distineret. Huic deliberationi (quā & præsenferat, & prænuntiauerat sæpè) minimè ausus est resistere Cardinalis Bellar-

Bellarminus; vt qui satis agnosceret, Dei mentem exprimi per interpretem vocem Vicarij eius. Quamquã id non magnopere fuit ex voto eius, cùm delectari cœpisset dulci quæstu animarũ; quod litteræ eius testantur, in quibus Sponsæ suæ carissimæ valedicere se, cum suo & sponsæ mœrore graui, sæpenuerò scripsit: & professus est id agi dumtaxat, propterea quòd ita Pontifici placitum esset: cùm alioqui, procul à strepitu Aulæ, Pastoris munere fungi maluisset. In hanc sententiam Iusto Baronio (cui persuasio erat, Cardinalem ideò se abdicasse, quoniam, vt legerat apud S. Hieronymum, putaret Episcopatum rem ærumnosam esse) rescripsit, causam non illam fuisse; sed solam voluntatem Pontificis: cui vt obtemperaret, necesse habuerat subire in Romanâ Vrbe molem occupationum miseram, & molestissimam; quarum comparatione, Pastoris sollicitudinem appellare poterat delicias suas,

Postquam ergo decreuit Pontifex, vt inter Aulæ ornamenta in Vrbe maneret Bellarminus veluti columna, cui onera sanctæ Sedis inniterentur; vtrò ei gratiam residendi obtulit, præsertim cùm ad initia Principatus instarent negotia grauissima. Sed cùm abnueret ipse, ne vel minimùm declinaret sanctiones & decreta sacrorum Canonum, in quibus

bus præcipitur Episcopis, ne greges proprios deferant, deliberavit potiùs Ecclesiæ nuntium remittere: & tum non defuere, qui conarentur ipsum ab eo consilio retrahere, dum proponerent instar exempli Episcopos non ita paucos primæ auctoritatis, qui non refederant ad occasiones eiusmodi; & dum adderent, inter abdicationem illam, & novitatem successoris, amitti posse opportunitatem rei benè gerendæ; & posse contrà, vnum ipsum, quidquid providentiæ absentiæ, & moles, & multitudo negotiorum adimeret, supplere opinione atque usu rerum, ac per Administros expertos rectè omnia procurare. Nihilominus constans in proposito mens eius fuit; tum quia sequi maluit securiores sacrorum Canonum interpretationes, tum quia triennio didicerat, quantum boni ouibus adferat præsentia Pastoris. Itaque Pontifice consentiente, ut abdicaret se Archiepiscopatu, scripsit Clero, & Senatui Urbis Capuæ, ferè in hunc modum: *Meministis, reor, me istic pro concione ultimâ dixisse, futurum, ut non remigrarem ampliùs; tametsi cuperem & sperarem reditum ad vos. Sed & addidisse, integrum sub nouo Pontifice mihi non futurum, ut Româ discederem. Mensis est, ex quo Pontificem rogavi, iuberet negotia quadam grauiâ ultra Autumnum non trahi, cum eo tempore*

pore reuersionem meditarer ad Ecclesiam meam: sed fuit ea res occasio, ut Pontifex indicauerit, velle se, ut deinceps Roma agerem. Tum subdidi ego, à me imperium non detrectari; sed religioni tamen duci, si Archiepiscopatum retinerem. Proinde, aut me Capuam remitteret, aut Ecclesia mea Pastorem inueniret. Hoc secundum approbavit Pontifex; ac iussit, ut successorem idoneum perquirerem. Pro me illud affirmauerim, non sine sensu doloris mei nos inuicem separari; siquidem Ecclesia isti accommodaueram ego amores meos. Optabam insuper iam, ut numquam aliàs, denuò istic ingemere laboribus, & obsignare hoc symbolo dies postremos vite mea. Fateor etiam, istic plus me quietis habuisse, & vixisse contentum magis, quàm Roma vinam; ubi nec ad diem unum mihi à laboribus assiduus feruari animo licet. Sed Diuina Voluntati par est acquiescere; subitq; animum (quod & dixi pridem abiturus) fructum tenuem, quem Capua tres annos percepi, fortassis mutationis huius causam esse. Quid si enim Episcopus supremus Christus Dominus experiri velit, an Episcopus alius iunior, atque validior, messem allaturus sit cumulationem? Polliceor futurum, ut non abrumpere charitatem erga vos videar, & erga Ciuitatem istam, cuius regimen intra spatium bimestre deseram; at potius immolans Deo sacrificia votorum meorum, seruabo semper vestri

stri memorem animum. Item, quâ priuatim, quâ publicè, prodero unicuique; & poterit vestra Ciuitas opinari, habere se Archiepiscopos duos, Roma alterum, & alterum Capuæ. Atque ut hîc scribendi finem faciam; fausta deprecor vniuersis, optoq; gratias Deo referri, quoniam ita disposuit, & flagitari pro nouo Antistite fauentem auram Spiritus sancti, &c.

Interim, dum versâret animo, quem pro se gubernaculo illius Ecclesiæ posset præficere (quam ita rexerat, ut strenuo etiam successori videretur futura difficilis eius æmulatio) amici rursus consilia dederunt, ut ex familiarissimis, quorum sæpè allaudauerat virtutem, & quos expertus fuerat fideles in procuratione animarum, vnum eligeret. Nam hoc pacto, aiebant fieri posse, ut quæ ad obsequium Dei inchoauerat ipse, eadem certiùs alter prosequeretur; nec deprehenderetur ferè Episcopi mutatio. Addebant, mansuras in tuto pias largitiones: nam adlectus quiuus ex hoc ordine, & haud dubiè contentus paruo, integrum ei reliquisset, ut de liberalitate nihil remitteret. Quòd si succederet alius, non temerè id metui: quia in comperto est, quàm soleant facilè benignitates hominum perire. Sed hæc magis auribus, quàm animis, à Cardinali Bellarmino accipiebantur; conscientia intus suadente, ut offerret Deo volunta-

luntatem perfectam. Quare Pontifici totius rei permisit arbitrium, & tantummodò, siquidem ita ille iusserat, delectui habendo, viros idoneos aliquot nominauit; sollicitus, ut tanti possessio Archiepiscopatus, vacuo ab se relicto loco, alteri satis digno traderetur. Electus fuit Antonius Caietanus, qui obiit deinde conscriptus inter Augustos Patres; & quem generis summa claritas, prudentiaque singularis, & apta negotiis magnis, sine prosperrimo terminandis, atque adeò gratia tum apud Regem Hispaniarum, tum apud ministros Regni Neapolitani, plurimum ad id commendabant.

Supererat, ut de prouentu annuo Cardinalis Bellarmini aliquid statueretur: nam ante eam diem, ferè solis Archiepiscopatus redditibus aluerat se: in quâ tractatione, si vnamquam aliàs, moderati animi gloriam adeptus est. Monuerat Pontifex, ut nouo Archiepiscopo daret quotannis aureos mille; & summam reliquam suo relictam vsui putaret. Verùm ipse, ratus fore satis diuitem se, si bonam famam sibi seruaret; maluit censum vniuersum, cum Archiepiscopatu, redire ad Pontificis manus. Nam, quia dixerat sæpè, haud licere vxori valedicere, & ipsius dotem retinere; volebat, ut facta dictis fidem facerent. Præterquam quòd nec decere arbitrabatur,

batur, facultatem Archiepiscopo non relinquere, erogandi egenis quæ vellent, ac deberet, iuxta Sacrorum Canonum præscripta. Hæc fama temperantiæ eius, quàm secundâ admurmuratione excepta Romæ fuerit, facilius potest intelligi, quàm referri: adeò huius rei sunt rara documenta. Pontifex tamen, qui auctor erat abdicationis, haud permisit degere apud se in Aulâ Cardinalem tantę opinionis ac meriti, & interim summâ aureorum nouem millium annuè priuari: nam hæc ratio tum, ex auctis ipso Antistite Capuæ redditibus, conficiebatur; tamen si septem non ampliùs millia à conductoribus priùs exsoluerentur. Proinde quoniam ita tenax propositi, etiam redditibus sponte cessit, ne, quod aiebat, sponsam sine dote alteri traderet: Pontifex victus non constantiâ magis quàm admiratione virtutis, suæque meditationi relinquens, iustum ei censum aptare; effecit vt nouus Archipræsul, beneficia nescio quæ ei cederet vicissim, & decisam ab Archiepiscopatu pensionem insuper annuè solueret: quò in hunc modum, pro honore Purpuræ, Cardinalis Bellarminus semet, & familiam suam aleret.

His dispositis, necesse habuit, Ecclesiasticæ iurisdictionis tuendæ causâ, rem aggredi satis à moribus suis alienam; expertus Taurini

rini difficultates, in adeundâ possessione Prioratus, quæ vocant, S. Andreæ. Anno M. DC. IV. Clemens VIII. Pontifex. beneficia aliquot simplicia Ordini Militari SS. Mauritiij ac Lazari concesserat; inter quæ nomen expressum erat huius Prioratus: & tum eo potiebatur Antonius Caietanus, creatus dein Archiepiscopus Capuæ. Is Prioratum illum contulerat Cardinali Bellarmino: Dux Sabaudiaë tamen, Magnus Præses Ordinis, ipso initio acquisiti iuris, haud probabat, eos prouentus denuò in alium Dominum transferri; maluisset verò ut manerent, saltem titulo tenus, in aliquo Equite Ordinis. Dùm res ea tractatur, circumegit se annus; & tandem Dux, Pontifice annuente (vti is numquam in animũ induxerat, Cardinalem Bellarminum illis redditibus priuare) deliberauit, fratris filium, & ei cognominem, Robertum Bellarminum, gestamine magnæ Crucis insignire, & loci Commendatarium constituere. Sic magnitudo beneficij moram compensauit; & fratris filio fuit honori atque præsidio Patruï virtus: ac simul, tum Ordo beneficij possessionem adiuit, tum Cardinalis Bellarminus prouentus suos inde sumpsit; numquam immemor obligationis magnæ erga Sabaudiaë Ducem, propter oblatum vltro beneficium familiae suæ, cùm huius illa substi-

370 VITÆ ROB. CARD. BELL. LIB. IV.
dij admodum indigeret. Itaque functus iis
curis animus eius, par negotiis quibusvis in-
gentibus obeundis, impendere se cœpit in
publica munia, ex destinatione Pontificis; &
moratus est Romæ, hoc est, in Vrbe consul-
trice Ecclesiarum omnium.

VITÆ

VITÆ
ROBERTI
CARDINALIS
BELLARMINI
E
SOCIETATE IESV
LIBER QVINTVS.

CAPVT PRIMVM.

*Ecclesiam Politianam, dum proprius illius
Episcopus abest, annos aliquot guber-
nat.*

VM ad initia principatus Pau-
li V. esset abiturus in Gallias
Legatus, Robertus Vbaldinus
Politianæ vrbis Episcopus, qui
iam est inter Purpuratos Patres;
is ne Ecclesiam suam incustoditam relinque-
ret, Cardinalem Bellarminum, qui abdicave-
rat se non ita pridem Caput Archiepiscopa-
tu, rogauit, vt illius gubernaculo præflet in-
terim:

terim : nam eam regere ipse, propter legationis munera , & regionum longinquitatem, ægrè, aut vix poterat. Id verò flagitauit tam impensè, vt Cardinalis Bellarminus consenserit ; præsertim vbi conscius factus est, idem quoque à Summo Pontifice desiderari. Verùm, cùm reputaret, quàm sit res formidanda, propter administrationem animarum, debere se sistere supremo Iudici ac Pastori Deo ; professus est, illud onus haud subiri à se alio titulo, quàm solius obligatione charitatis ; & hoc in Pontificio Diplomate exprimi singillatim voluit : quod factum est in hæc verba : *Per presentes autem non intendimus curam aliquam aut onus animarum tibi imponere ; sed facultatem tantum præmissa faciendi, vt tua in Ecclesiam prædictâ charitas suadebit.* Sollicitudo tamen & vigilantia, quâ Ecclesiam Politianam gubernauit, eum iustum Antistitem, & non precarium, Diocesi vniuersæ repræsentauit.

Statim Etruriæ magnum Ducem, Ciuitatis illius Dominum, certiore reddidit initæ deliberationis ; significauitque, inductum se ad id vehementi postulatione Episcopi, & imperio etiam Summi Pontificis. Porro, sicut defugere onus nequiuerat ; ita conaturum se, vt cuncta ei obsequenter fierent : nam neque ab ipso Duce quidquam exigendum præ-

præter fas & ius arbitrabatur. Pòst manum, ad eiusmodi curas idoneam, admouens gubernaculo, proposuerat Ecclesiæ illi, non per vicarios tātum præesse, & per litteras cognoscere de statu eius; sed eò quotannis immigrare, & in custodiâ gregis ibidem interuallo aliquo morari. Pontifex tamen, qui Capuæ veluti sepositum perseverare eum noluerat, sed præceperat potiùs, vt pro Ecclesiæ Vniuersalis necessitatibus grauioribus Romæ interesset, veniam abeundi pro eo negauit Orationibus Cleri Urbis Politianæ. Et tunc piæ Cardinalis querimoniæ auditæ sunt; vt qui censeret haud posse, dum aberat, Pastoris semunera implere, iuxta votum amplæ suæ charitatis. Et quia Pontifex postulanti etiam ipsi responderat, permissurum se, dummodò animi causâ, vel studio amœni secessus eò cogitaret; non verò vt ibi tamquam Episcopus resideret; variato potiùs ordine id concedi oportere, iudicabat. Sed eius virtus in semet seuerior, quia numquam se inuitabat ad speciem vllam honesti laxamenti, Pontifici perspecta erat; qui arte illâ vsus est propterea, vt quod negabat constanter, id condiret eâ oblatis otij & secessus libertate. Itaque destitutus hac spe Cardinalis Bellarminus, quia Vgo Vbaldinus, S. Petri in Vaticano Canonicus, & Politiani Episcopi ger-

374 VITÆ ROBERTI CARD. BELLARM.
manus Frater, negotia Episcopatus Romæ
cum eo tractauerat; decreuit virum egre-
gium, & in quo deprehenderat probitatem
magnam virtutemque singularem esse, mit-
tere in Politianam urbem, ut lustraret Dicc-
cesim, ac referret de statu eius; quod ita sa-
pientius, quæcumque in rem forent, delibe-
raret. Acta sunt hæc, ut optauerat: & tum
gnarus rerum, videbatur sibi aduigilare secu-
rius Ecclesiæ illius necessitati. Exinde coepta
sunt sacra mysteria ibi obiri decenter, ritè
ministrari verbum Dei, rudes sedulò institui,
Coenobia instrui quibusvis vitæ sanctioris
præfidiis. Fuit enim etiam Religiosis viris
forma viuendi præscripta; in Clericis pietas
& mores honesti reffloruerunt: demum om-
nibus rectè faciendi, aut iniecta est voluntas,
aut imposita necessitas.

Inter alia digna memoratu, quæ tum egit,
haud postremum fuit, quod conatus sit Con-
stitutiones eius Ecclesiæ recognoscere, easque
ad formam illam exigere, quam ætas præ-
sens & Sacra Tridentina Synodus requirunt.
Anno M. D. XLII. Pontifex Cardinali S. Cru-
cis, qui fuit deinde Marcellus II. Diplomate
Apostolico auctoritatem dederat condendi
Ecclesiæ Politianæ leges: nam ea tum reda-
cta in Collegij formam erat, sed exempta ab
Episcopali iure, & nullius Diocesis. Quæ
igitur

igitur fanciuerat ille , ea etiam ita confirmauerat , vt nequirent absque veniâ Primæ Sedis immutari. Quia tamen Pius V. Pontifex, Ecclesiæ Politianæ concesserat Episcopi honorem ; Constitutiones illæ veteres nouo vsui parum aptæ visæ sunt Antistiti, qui primus ei præfuit: & ided is anno M.D.LXVI. leges alias, Sede Apostolicâ non rogatâ , nec consultâ, introduxit; quas tum ipse, tum Successor ipsius seruarunt. At post obitum vtriusque, tam priscæ quàm nouæ leges, defuetudine, vti fit, cessarunt. Atque hinc Vbalдинus Antistes, & vnà etiam Clerus Politianus à Paulo V. Pontifice flagitarunt, iniungeret Cardinali Bellarmino, vt Constitutiones, quas Cardinalis S. Crucis Auunculus eius tulerat, ad præsentem vsum aptaret: adderetque, vel demeret eas, quæ magis Ecclesiæ illi congruere, vel secùs, existimarentur. Cardinalis Bellarminus, vbi accepit, pro eâ re, Apostolicæ Sedis Diploma; voluit, vt Canonici omnes assensum darent, pro legum illarum mutatione; & vt se admissuros ea, quæ statueret ipse, pollicerentur. Tum indagare studuit, quæ magis conducere possent ad statum illius ordinandum: & Constitutiones condidit quidem; sed antequam illas Pontifici traderet (ratus plus pollere multorum ingenia) ostendit easdem amicis Episcopis

stri memorem animum. Item, quàm priuatim, quàm publicè, prodero unicuique; & poterit vestra Ciuitas opinari, habere se Archiepiscopos duos, Roma alterum, & alterum Capuæ. Atque ut hîc scribendi finem faciam; fausta deprecor vniuersis, optoq; gratias Deo referri, quoniam ita disposuit, & flagitari pro nouo Antistite fauentem auram Spiritus sancti, &c.

Interim, dum versaret animo, quem pro se gubernaculo illius Ecclesiæ posset præficere (quam ita rexerat, ut strenuo etiam successori videretur futura difficilis eius æmulatio) amici rursus consilia dederunt, ut ex familiarissimis, quorum sæpè allaudauerat virtutem, & quos expertus fuerat fideles in procuratione animarum, vnum eligeret. Nam hoc pacto, aiebant fieri posse, ut quæ ad obsequium Dei inchoauerat ipse, eadem certiùs alter prosequeretur; nec deprehenderetur ferè Episcopi mutatio. Addebant, mansuras in tuto pias largitiones: nam adlectus quiuus ex hoc ordine, & haud dubiè contentus paruo, integrum ei reliquisset, ut de liberalitate nihil remitteret. Quòd si succederet alius, non temerè id metui: quia in comperto est, quàm soleant facilè benignitates hominum perire. Sed hæc magis auribus, quàm animis, à Cardinali Bellarmino accipiebantur; conscientia intus suadente, ut offerret Deo volunta-

luntatem perfectam. Quare Pontifici totius rei permisit arbitrium, & tantummodò, siquidem ita ille iusserat, delectui habendo, viros idoneos aliquot nominavit; sollicitus, ut tanti possessio Archiepiscopatus, vacuo ab se relicto loco, alteri satis digno traderetur. Electus fuit Antonius Caietanus, qui obiit deinde conscriptus inter Augustos Patres; & quem generis summa claritas, prudentiaque singularis, & apta negotiis magnis, sine prosperrimo terminandis, atque adeò gratia tum apud Regem Hispaniarum, tum apud ministros Regni Neapolitani, plurimum ad id commendabant.

Supererat, ut de prouentu annuo Cardinalis Bellarmini aliquid statueretur: nam ante eam diem, ferè solis Archiepiscopatus redditibus aluerat se: in quâ tractatione, si umquam aliàs, moderati animi gloriam adeptus est. Monuerat Pontifex, ut nouo Archiepiscopo daret quotannis aureos mille; & summam reliquam suo relictam vsui putaret. Verùm ipse, ratus fore satis diuitem se, si bonam famam sibi seruaret; maluit censum vniuersum, cum Archiepiscopatu, redire ad Pontificis manus. Nam, quia dixerat sæpè, haud licere vxori valedicere, & ipsius dotem retinere; volebat, ut facta dictis fidem facerent. Præterquam quòd nec decere arbitrabatur,

batur, facultatem Archiepiscopo non relinquere, erogandi egenis quæ vellent, ac deberet, iuxta Sacrorum Canonum præscripta. Hæc fama temperantiæ eius, quàm secundâ admurmuratione excepta Romæ fuerit, facilius potest intelligi, quàm referri: adeò huius rei sunt rara documenta. Pontifex tamen, qui auctor erat abdicationis, haud permisit degere apud se in Aulâ Cardinalem tantę opinionis ac meriti, & interim summâ aureorum nouem millium annuè priuari: nam hæc ratio tum, ex auctis ipso Antistite Capuæ redditibus, conficiebatur; tamen si septem non ampliùs millia à conductoribus priùs exsoluerentur. Proinde quoniam ita tenax propositi, etiam redditibus sponte cessit, ne, quod aiebat, sponsam sine dote alteri traderet: Pontifex victus non constantiâ magis quàm admiratione virtutis, suæque meditationi relinquens, iustum ei censum aptare; effecit vt nouus Archipræsul, beneficia nescio quæ ei cederet vicissim, & decisam ab Archiepiscopatu pensionem insuper annuè solueret: quò in hunc modum, pro honore Purpuræ, Cardinalis Bellarminus semet, & familiam suam aleret.

His dispositis, necesse habuit, Ecclesiasticæ iurisdictionis tuendæ causâ, rem aggredi satis à moribus suis alienam; expertus Taurini

rini difficultates, in adeundâ possessione Prioratus, quæ vocant, S. Andreæ. Anno M.DC.IV. Clemens VIII. Pontifex beneficia aliquot simplicia Ordini Militari SS. Mauritiij ac Lazari concesserat; inter quæ nomen expressum erat huius Prioratus: & tum eo potiebatur Antonius Caietanus, creatus dein Archiepiscopus Capuæ. Is Prioratum illum contulerat Cardinali Bellarmino: Dux Sabaudia tamen, Magnus Præses Ordinis, ipso initio acquisiti iuris, haud probabat, eos prouentus denuò in alium Dominum transferri; maluisset verò ut manerent, saltem titulo tenus, in aliquo Equite Ordinis. Dùm res ea tractatur, circumegit se annus; & tandem Dux, Pontifice annuente (vti is numquam in animû induxerat, Cardinalem Bellarminum illis redditibus priuare) deliberauit, fratris filium, & ei cognominem, Robertum Bellarminum, gestamine magnæ Crucis insignire, & loci Commendatarium constituere. Sic magnitudo beneficij moram compensauit; & fratris filio fuit honori atque præsidio Patruï virtus: ac simul, tum Ordo beneficij possessionem adiuit, tum Cardinalis Bellarminus prouentus suos inde sumpsit; numquam immemor obligationis magnæ erga Sabaudia Ducem, propter oblatum vltro beneficium familiae suæ, cùm huius illa substi-

370 VITÆ ROB. CARD. BELL. LIB. IV.
dij admodum indigeret. Itaque functus iis
curis animus eius, par negotiis quibusvis in-
gentibus obeundis, impendere se cœpit in
publica munia, ex destinatione Pontificis; &
moratus est Romæ, hoc est, in Vrbe consul-
trice Ecclesiarum omnium.

VITÆ

VITÆ
ROBERTI
CARDINALIS
BELLARMINI
E
SOCIETATE IESV
LIBER QVINTVS.

CAPVT PRIMVM.

*Ecclesiam Politianam, dum proprius illius
Episcopus abest, annos aliquot guber-
nat.*

VM ad initia principatus Pau-
li V. esset abiturus in Gallias
Legatus, Robertus Vbaldinus
Politianæ vrbis Episcopus, qui
iam est inter Purpuratos Patres;
is ne Ecclesiam suam incustoditam relinque-
ret, Cardinalem Bellarminum, qui abdicaue-
rat se non ita pridem Capuæ Archiepiscopa-
tu, rogauit, vt illius gubernaculo præficeret in-
terim:

terim : nam eam regere ipse, propter legationis munera , & regionum longinquitatem, ægrè, aut vix poterat. Id verò flagitauit tam impensè, vt Cardinalis Bellarminus consenserit ; præsertim vbi conscius factus est, idem quoque à Summo Pontifice desiderari. Verùm, cùm reputaret, quàm sit res formidanda, propter administrationem animarum, debere se sistere supremo Iudici ac Pastori Deo ; professus est, illud onus haud subiri à se alio titulo, quàm solius obligatione charitatis ; & hoc in Pontificio Diplomate exprimi singillatim voluit : quod factum est in hæc verba : *Per præsentēs autem non intendimus curam aliquam aut onus animarum tibi imponere ; sed facultatem tantum præmissa faciendi, vt tua in Ecclesiam prædictā charitas suadebit.* Sollicitudo tamen & vigilantia, quā Ecclesiam Politianam gubernauit, eum iustum Antistitem, & non precarium, Diœcesi vniuersæ repræsentauit.

Statim Etruriæ magnum Ducem, Ciuitatis illius Dominum, certiolem reddidit initæ deliberationis ; significauitque , inductum se ad id vehementi postulatione Episcopi, & imperio etiam Summi Pontificis. Porro, sicut defugere onus nequiuerat ; ita conaturum se, vt cuncta ei obsequenter fierent : nam neque ab ipso Duce quidquam exigendum præ-

præter fas & ius arbitrabatur. Pòst manum, ad eiusmodi curas idoneam, admouens gubernaculo, proposuerat Ecclesiæ illi, non per vicarios tātum præesse, & per litteras cognoscere de statu eius; sed eò quotannis immigrare, & in custodiâ gregis ibidem interuallo aliquo morari. Pontifex tamen, qui Capuæ veluti sepositum perseverare eum noluerat, sed præceperat potius, vt pro Ecclesiæ Vniuersalis necessitatibus grauioribus Romæ interesset, veniam abundi pro eo negauit Orationibus Cleri Urbis Politianæ. Et tunc pia Cardinalis querimonix auditæ sunt; vt qui censeret haud posse, dum aberat, Pastoris semunera implere, iuxta votum amplæ suæ charitatis. Et quia Pontifex postulanti etiam ipsi responderat, permissurum se, dummodò animi causâ, vel studio amœni secessus eò cogitaret; non verò vt ibi tamquam Episcopus resideret; variato potius ordine id concedi oportere, iudicabat. Sed eius virtus in semet seuerior, quia numquam se inuitabat ad speciem vllam honesti laxamenti, Pontifici perspecta erat; qui arte illâ vsus est propterea, vt quod negabat constanter, id condiret eâ oblatis otij & secessus libertate. Itaque destitutus hac spe Cardinalis Bellarminus, quia Vgo Vbaldinus, S. Petri in Vaticano Canonicus, & Politiani Episcopi ger-

374 VITÆ ROBERTI CARD. BELLARM.
manus Frater, negotia Episcopatus Romæ
cum eo tractauerat; decreuit virum egre-
gium, & in quo deprehenderat probitatem
magnam virtutemque singularem esse, mit-
tere in Politianam urbem, ut lustraret Diœ-
cesim, ac referret de statu eius; quod ita sa-
pientiùs, quæcumque in rem forent, delibe-
raret. Acta sunt hæc, ut optauerat: & tum
gnarus rerum, videbatur sibi aduigilare secu-
riùs Ecclesiæ illius necessitati. Exinde cœpta
sunt sacra mysteria ibi obiri decenter, ritè
ministrari verbum Dei, rudes sedulò institui,
Cœnobita instrui quibusvis vitæ sanctioris
præfidiis. Fuit enim etiam Religiosis viris
forma viuendi præscripta; in Clericis pietas
& mores honesti reffloruerunt: demum om-
nibus rectè faciendi, aut iniecta est voluntas,
aut imposita necessitas.

Inter alia digna memoratu, quæ tum egit,
haud postremum fuit, quod conatus sit Con-
stitutiones eius Ecclesiæ recognoscere, easque
ad formam illam exigere, quam ætas præ-
sens & Sacra Tridentina Synodus requirunt.
Anno M.D.XLII. Pontifex Cardinali S. Cru-
cis, qui fuit deinde Marcellus II. Diplomate
Apostolico auctoritatem dederat condendi
Ecclesiæ Politianæ leges: nam ea tum reda-
cta in Collegij formam erat; sed exempta ab
Episcopali iure, & nullius Diœcesis. Quæ
igitur

igitur fanciuerat ille, ea etiam ita confirmauerat, vt nequirent absque veniâ Primæ Sedis immutari. Quia tamen Pius V. Pontifex, Ecclesiæ Politianæ concesserat Episcopi honorem; Constitutiones illæ veteres nouo vsui parum aptæ visæ sunt Antistiti, qui primus ei præfuit: & ided is anno M.D.LXVI. leges alias, Sede Apostolicâ non rogatâ, nec consultâ, introduxit; quas tum ipse, tum Successor ipsius seruarunt. At post obitum vtriusque, tam priscæ quàm nouæ leges, defuetudine, vti fit, cessarunt. Atque hinc Vbalдинus Antistes, & vnà etiam Clerus Politianus à Paulo V. Pontifice flagitarunt, iniungeret Cardinali Bellarmino, vt Constitutiones, quas Cardinalis S. Crucis Auunculus eius tulerat, ad præsentem vsum aptaret: adderetque, vel demeret eas, quæ magis Ecclesiæ illi congruere, vel secùs, existimarentur. Cardinalis Bellarminus, vbi accepit, pro eâ re, Apostolicæ Sedis Diploma; voluit, vt Canonici omnes assensum darent, pro legum illarum mutatione; & vt se admissuros ea, quæ statueret ipse, pollicerentur. Tum indagare studuit, quæ magis conducere possent ad statum illius ordinandum: & Constitutiones condidit quidem; sed antequam illas Pontifici traderet (ratus plus pollere multorum ingenia) ostendit easdem amicis Episcopis

376 VITÆ ROBERTI CARD. BELLARM.
aliquot, qui habebantur in eâ peritiâ longè
primi, vt conferrent mutuò sermonibus: at-
que ita magis à curâ, Paulo V. negotium præ-
parauit.

Pontifex, vt fuit illi proprium atque per-
petuum, singula quæ erant huiusmodi, suæ
meditationi tradere; & vt ferè nihil motum
ex antiquo probare consueuerat; veteribus le-
gibus viuere maluit. Canonicos, tametsi pa-
rum illis idoneæ viderentur; mutatis dum-
taxat paucis, quas vsus aut status præsens non
admittebat. Hoc refert in Epistolâ suâ Car-
dinalis Bellarminus: *Scire, inquit, vos velim,
Summo Pontifici, cuncta quæ optastis, fuisse
à me proposita: sed ipsi placuit leges non abra-
gari, quas Cardinalis S. Crucis, auctoritate
Pauli III. sanciuit olim: passus est tolli eas tan-
tummodo, quas vsus aut status nouus Ecclesiæ
reijceret: addi verò iussit, quas Sacra Tridenti-
næ Synodi præscripta, vel postmodum edita
Summorum Pontificum Diplomata, communi-
ter pro Clero introduxerunt. Constitutiones
omnes legit ipsemet, & æstimauit singulas; ac
denique, quod modo scripsi, deliberauit. Quæ
igitur vobis minùs placent, mea non sunt, sed
sunt Cardinalis S. Crucis, & Pauli V. Summi
Pontificis. Me verò contradicere nō decuit Car-
dinali tanta integritatis; vel etiam ei, quem vt
Dei Vicarium in terris Ecclesiæ veneratur.*

Sed

Sed anceps & diu tristis fuit alia tractatio, cum Cardinalis Bellarminus, ut ibi augeret quotidianas distributiones, quæ tenuissimæ erant, optauit adiungere Clero primario beneficium aliud, cum onere procurationis animarum; quod tum vacauerat, propter obitum Pastoris Ecclesiæ S. Mustiolæ. Visa etenim ei est ea occasio peropportuna, ut eadem distributiones magis copiosæ redderentur: ideoque sepositâ cogitatione, aliorum priuata in se merita munerandi pensione aliquâ, cuius beneficium illud capax erat; hoc egit eò lubentiùs, cum beneficia eius Diocesis rara admodum essent. Sperabatur etiam illud commodi, ut Cœnobio piarum Virginum S. Bernardi, ad S. Mustiolæ, hoc pacto adimeretur onus procurationis animarum. Rem tamen desiderans consultiùs auspicari, conferre primùm de eâ voluit cum Cardinali Arrigono, Datario, & viro eiusmodi negotiorum expertissimo: deinde agens cum Oratore Etruriæ, explorauit num ea Magnæ Ducis, quæ tum regebat, mens & voluntas esset: demum totius Ciuitatis, Parochòrum præsertim, consensum accipiens, re dispositâ, & nemine intercedente, impetrauit Summi Pontificis Diploma, & ritè adiri eius possessionem iussit. Non ita multò post, pauci ex Tribu seu Parœciâ extinctâ, litem inchoa-

Aa 5

runt

378 VITÆ ROBERTI CARD. BELLARM.
runt coram Nuntio Apostolico Florentiæ ;
idque egerunt eò securius , quòd conatibus
ipsorum fauerent , nescio qui præpotentes in
Aulâ Principum Etruriæ. Cardinalis ægrè
enimuerò tulit , aduersarios eò niti , vt rem
dissoluere molirentur , quam maturitas tanta
consiliorum , Summiq; Pontificis auctoritas
stabiliuerat . Idcirco vt motus illi sedaren-
tur , ad Magnam Ducem Etruriæ , aduersus
eos moratores publici boni , litteras dedit ;
falsus in eis , futurum fuisse , vt si sensum illum
paucorum hominum , qui factam aggrega-
tionem trahebant in deterius , initio comper-
tum habuisset , priusquam Clerus procuraret
impendiis suis Diploma Pontificium , ab in-
cepto statim desisteret. Sed retractantes eos
esse , postquam à Summo Pontifice sancita
res erat , & à Cardinali Arrigono Datario
meditatè admodum concepta , Oratore ipso
Etruriæ particeps & conscio , successu item
pro Clero vtilitatis summæ , pro Religiosis
Virginibus S. Bernardi summæ etiam quietis ,
hoc existimari non ferendum. Deinde litem
obortam esse , quæ damnosa singulis priua-
tim , damnosa vniuerso Clero , nihil aliud ,
quàm exagitatis iuxta & importunis exagita-
toribus expensas , Ciuibus verò dissidia crea-
re poterat. Ad Epistolæ finem à Magnâ Du-
ce flagitauit , permetteret Sedis Apostolicæ
Nun-

Nuntio rei totius arbitrium; & silentium imperaret iis, qui soli factum carpere (quod tamen approbauerant omnes) videbantur. Rescriptit illa in hunc ferè modum: *Semper fuit mihi persuasio, nihil solere à te, nisi admodum circumspèctè, agi; & aggregationi Ecclesie S. Mustiola intercessi tantummodò, quoniam ex eâ aiebant incommoda & turbas oriri. Sed ex quo agnoui perpaucorum hominum querimoniis falsò hac spargi, ac Ciuitatem in tranquillo esse; nec debeo, nec possum, quin probem ac laudem, qua tu egisti, & qua Summus Pontifex approbavit. Nuntius Apostolicus satis conscius est, me nec locutam esse, nec praecepisse ulli, ut loqueretur pro causâ istâ aliter, atque in praesentiâ scripsi: & hoc desidero, ut perspectum habeas; sicuti nouit Archidiaconus Politianæ Ecclesie, qui me propterea conuenit. Quod superest, ex more antiquæ obseruantia meæ, manus tibi deosculor. Florentia, VIII. Idibus Iunij M. DC. XIV.*

Sed cùm turbarum fomes non idèò exstingueretur, vitio quorundam, qui Cardinali Bellarmino infensi erant; & quibus ipsa eius voluntas benefaciendi, grauis videbatur; decreuit abdicare se eâ præfecturâ, & curas deponere, in quibus felicitas deerat. Secuta verò est tranquillitas; & stabile fuit id, quod pro Clero disposuerat.

Sic

Sic ipse, postquam sollicitudine mirâ ad quadriennium Ecclesiam Politianam rexe-
rat, asseruerat Clerum in formam optimam,
censum eius ampliauerat, atque omnem ad-
hibuerat conatum, vt Societas IESV in eam
urbem reuocaretur; annuente Pontifice, ad-
ministratione eiusdem Ecclesiæ Vgoni Vbal-
dino cessit, qui apprimè capax illius iudica-
batur. Nihilominus, quàm constanter pie-
tatem erga patriam etiam deinceps coluerit,
gestis in gratiam eius affirmavit: quia pluri-
mis conditionem petentibus interpres & de-
precator apud Principes fuit; ambiguis con-
silia, subsidia egenis, suppeditauit: & erga sin-
gulos, atque vniuersos partes impleuit opti-
mi, dicerem potius Consulis, quàm Ciuis.

C A P V T II.

*De Patrocinio, tum Ordinis Cælestinorum,
tum piarum aliquot familiarum.*

INter occupationes alias, quas Romæ ob-
leunt Cardinales, vt Summo Pontifici ad-
iumento sint in regimine Ecclesiæ Vniuersa-
lis, patrocinia numerantur, non Regnorum
modò & Prouinciarum, sed etiam Ordinum
Religiosorum: distribuit verò eisdem Cardi-
nalibus idem Pontifex istiusmodi Præfectu-
ras. Hoc munere pariter fungi Cardinalis
Bellar-

Bellarminus debuit ; & fuere sub tutelâ eius Ordo Cælestinorum , Cœnobium in Vrbe Sacrarum Virginum S. Marthę, & Collegium Nationis Germanicæ.

Patronus Cælestinorum renuntiatus est anno M. DC. VI. & spem Religiosi magnam conceperunt, futurum vt sub ipsius tutelari fide, inciperent omnia felicitate quadam domi forisq̃ue temperari. Ipso initio, cùm instarent Ordinis Comitia; quia non satis norat, quinam apti essent vt eligerentur, decreuit per litteras eos ad electionem laudatissimam hortari. Significauit verò, se, postquam egisset cum Pontifice de ipsorum communi bono, & singillatim de Antistite Ordinis Supremo, deq̃ue aliis Præpositis deligendis; gratiam illis impetrasse ab eodem Pontifice, vt libera forent Comitia, nec externi vlli eis præfiderent. Ad hæc mandauit, vt libelli in commendationem aliorum, siue ad Comitia generatim, siue ad singulares Religiosos missi, non traderentur iis quibus inscripti erant; sed seruarentur, donec absoluta esset electio Antistitum omnium. Quòd si quæ fortè epistola, inter eas litteras gratiæ, negotium aliud contineret; tum ex Ordine vnus, probitate & consilio eximius, legeret illam, ac redderet ei cui destinabatur, dummodò fauorem nemini conciliaret. Prohibuit quoque, ne interea

terea temponis famuli, vel per syngraphas, vel ore tenus, quidpiam eligentibus nuntiarent; & demum iussit has leges, vt pote adherentes suffragiorum libertatem, publicè in Comitiiis recitari. Ad finem epistolæ insinuauit, cupere se, vt succederent tranquille omnia; & vt in id conspirarent cuncti, quò Diuinæ gloriæ, atque vtilitati Ordinis vnice cōsuleretur.

Triennio pòst, cùm ad suffragia redeundum esset, quia iam nouerat, in quem virtus, in quem inclinaret fauor; & quia Religionis necessitates perspectas habebat; solertiâ maiori, vt ritè Comitii celebrarentur, procurauit. Itaque recurrentibus iis ad annum M. DC. IX. Episcopum Soræ, qui deinde Archiepiscopus Tarenti fuit, voluit in eo consensu pro se præsidere; & hic postmodum de electionis successu ad Cardinalem Bellarminum retulit. Comitiiis tertio denuntiatis, ad annum M. DC. XII. haud viſæ satis hæe industriæ sunt Cardinali Bellarmino; sed statuit coràm adesse. Itaq; ad Abbatiam Moronis, quam appellant, prope Sulmonam contulit se; & ne expensis nimis Cœnobium premeret, eò cum Afleclis paucis migravit; tametsi Religiosi rogarent, vt accenseret ex familiâ reliquos, ne adesset sine honore comitatus. Ibi, cùm ex fluxionibus pituitæ valeret improspere, nunquam potuit adduci, vt

excu-

excusato languore, vel semel à Comitibus ab-
esset. Monachos hortabatur quotidie, & ob-
tinuit Orator egregius, vt nonnulli, qui ex
præsentia eius nescio quid metuerant, magis
timuerint Deum, & conscientiam propriam.
Fatebatur verò id vnice optare se, vt esset li-
bera electio, & vt eligerent optimum. Sic
æquissima ipsius mens, quam nec propria ra-
tio, nec vis naturæ vehemens turbabat, effi-
ciebat suauiter, ne in studia priuata vel in par-
tes Religiosi discederent. Atque hinc non sine
admiratione dein euenit, vt datis ferè sine va-
riatione suffragiis, Generalis Antistes creatus
fuerit P. Ioannes Baptista Sulmonensis, ma-
gnæ vir experientiæ, & diu notæ probitatis.

Post hæc, vt stabilirentur nouæ sanctio-
nes, impetrauit à Pontifice Diploma, quod in
Comitiis aliis, indictis ad annum M. DC. XV.
Antistes retineri idem posset, qui eo triennio
præfuerat. Vt verò ad hoc omnes suauius in-
duceret, epistolam scripsit Ordini vniuerso: in
quâ differebat, veteres quidem leges Petri
Cælestini, Sanctissimi Pontificis, præscribe-
re, vt Abbas supremus, exacto triennio, abdi-
ceret se Præfecturâ; sed generalibus Comitibus
potestatem nihilominus relinqui, cum reti-
nendi pro triennio alio. Quod si Conuentus
Generalis, qui habitus est sedente Pontifice
IOANNE XXII. hoc ius abrogauit; factum
id

384 VITÆ ROBERTI CARD. BELLARM.
id propterea, ut ambitioni magis præclusæ
viæ in posterum essent. At experimentis con-
stare, triennale spatium, quando Antistes exi-
mius est, angustum esse; ut quæ inchoauerit
utiliter, possit ea constanter, ne illicò vane-
scant, stabilire. Quippe in Religiosis iis Or-
dinibus, in quibus omnem potestatem ad
vnum conferri, boni communis interfuit,
magna licet ingenia eligantur; haud posse
existimabat perfectè eos, qui præfunt, guber-
nare, nisi aliquo modo in regimine insene-
scant. Quæ causa est ferè, cur Religiosæ fa-
milix iam pleræq; id more agant, ut vel con-
tinuent, ad obitum vsque, in supremo Præsi-
de Magistratum; vel eum, triennio circum-
acto, in eisdem iurisdictionibus ad sexennium
retineant. Demum absoluit in hæc verba:
Et quia Generalis Antistes, qui iam Ordini præ-
est, in gubernatione suâ, vota implevit egregiè
Summi Pontificis, & mea (quæ fuit in eo pru-
dentia & aequitatis cõmendatio) cum non possit
vlla esse suspicio affectatæ ab ipso potestatis diu-
turnioris; ut qui credere potuisset, niti se in veti-
tum, in eiusmodi procuratione; propterea spontè
flagitari Pontificium Diploma; quò possit hac
vice dumtaxat confirmari. Verùm, quia Ponti-
fex Diplomate suo non cogere, sed suadere id
solum voluit; non possum ego, quin hortor om-
nes, ut seponant respectus propria utilitatis; &
qua

qua scripsi, perpendant accuratè: nempe quando Antistes optimus est, triennium in gubernatione prodesse parum. De me velim ea sit omnibus persuasio; consilium hoc à me proponi tantum, ex desiderio quo teneor, ut hinc Deo, & Ordini vestro decus & praesidium maius oriatur. Sic ipse; & successit quemadmodum optauit: nam P. Ioannem Baptistam Sulmonensem, Ordinis supremum Antistitem sententiae omnium resalutarunt. Simile Diploma, ad tres item annos, Patri Celso Amerigo, qui electus primum fuit anno M. DC. XVII. & adhuc Ordini praest, impetrauit; virum expertus egregium, tum in omni re, tum praecipue, quando prudentia & dexteritate sua Galliarum & Belgij Coenobia, Italiae Monasteriis aggregauit, & effecit, ut vni Antistiti Generali, vniuersae familiae huius Ordinis subiaceret. Negotium hoc, quia fuit à Cardinali laboriosissime ac diu promotum, praeteriri silentio non debet. Galliarum Coenobia Ordinis Caelestinorum, & vnum in Belgio etiam, imperium Abbatis vniuersalis, excepto tributo, quod ei persoluebant annue, detrectabant; & peraeque recusabant, parere eminens iubenti, aut pati eum cominus visitantem. Obfuerat vel distantia locorum, vel inducta perperam consuetudo; quae mature, priusquam inualesceret, opprimi debuisset. Imò iam Re-

gni Galliarum Orator à Pontifice, Regis sui nomine, postularat; Cælestinos Italiæ Galliarque iuberet deinceps ita distingui, vt pro Regno Galliar Abbas Generalis alius, & Præsides Prouinciales tres constituerentur. Ex Religiosis verò non pauci hoc ipsum, quod commendatione Regis petebatur, specie Reformationis interea honestabant. Sed vota eorum irrita fuerunt. Nam Cardinalis Bellarminus, vt summo Præsidi Ordinis illa submitteret, postquam rem in Comitibus proposuerat, adiit Pontificem venerans; ne Galliar Cœnobia, abscissa esse à Capite pateretur. Apostolico Nuntio etiam scripsit, vt cum Rege ageret; quò Abbati Generali, visitandi causâ, fieret potestas vt in Galliam veniret. Denique inchoatam procurationem non prius deseruit, quàm ex auctoritate Sedis Apostolicæ, & ex Regis consensu, licuerit Generali adire & circumspicere Cœnobia Galliar omnia. Quod egit sanè euentu prosperrimo; vbique exceptus hospitibus humaniter, & auditus obsequiis feliciter. Obuenere difficultates tamen, quæ propter circumstantias graues, absque indultis iis, cuiusmodi Romæ rarò impetrantur, superari non potuissent. De singulis verò, cum ab Abbate Cardinalis per litteras certior fieret; tunc laboriosa & difficilia quæ essent, mirâ constantiâ per-

peruincens, rescribebat quid factò opus: & perueniebant responsa eius in Gallias tam properè, quasi adferret ea Cælestis Nuntius.

Sanè P. Celsus Amerigus Generalis existimauit, tractationes illas tam arduas, precibus ipsius Cardinalis veriùs, quàm humano subsidio, adeò felicem & celerem exitum habuisse. Inducebatur verò in eam persuasione, dum reputaret, sibimet in Gallias ituro prædixisse Cardinalem, futurum, vt res flueret è sententiâ; & vt cum honore cuncta succederent. Etenim exceptus à Rege beneuolè, spatium sermonis & copiam auctoritatis habuit, vt quæ destinabat prudenter, fortiter eadem exequeretur. Habentur hæc in litteris Legati Pontificij (qui iam est Cardinalis Bentiuolus) ad Cardinalem Bellarminum datis. Referunt enim, Generalem Antistitem adductum ab ipso ad Regem, priusquam visitationem auspicaretur, fuisse; & postea, dum rebus in vno loco compositis, alias atque alias adiret sedes, vbique sancitas ab eo leges, idoneas continendis in officio iis, quorum inclinata in dissidium leuitas metueretur. Addebant, eum Lutetiam Parisiorum reuertisse, & coepta fuisse Ordinis Comitia; atque inductos vniuersos, vt Prouincialem vnum eligerent, qui communis boni perstudiosus semper, lenique ingenio, & vir

factus ad quietem visus fuerat , dum inuicem diffidiis alij differrentur. Ne multis , restitutam fuisse legibus vim antiquam , & firmatum nexum inter Galliæ Italiæque Cœnobia; dimissis propterea, faustâ cum acclamatione , Comitibus. Quæ omnia , quia Generalis Aristes circumspicte & prudenter gesserat; fatebatur ex eo factum, vt expectationem omnem superarit. Legatus deinde, ne fortassis hæ officiosæ commendationes viderentur, hæc adscripsit manu suâ:

Ne id scribi exaggeratè putes; quia nihil potest tam magnificè dici , quin hoc virtus P. Generalis , fama, & commendatio superet , cum quâ in Italiam rediit. In partem verò precipuam laudis huius tu venis; quia auctor suscepti itineris in Gallias ei fuisti. Lutetia Parisiorum, IX. Kal. Nouemb. M. DC. XVIII.

Sed & epistola noui Prouincialis Galliarum , hoc totum vni adscribit Bellarmino; dum in eâ , *Statim atque à te , inquit , litteras accepi, datas XIV. Kal. Mart. grates Deo pro beneficiis egi , quibus nos cumulasti. Et verò , nisi te Patronum habuissemus , planè perieramus. Semper propitius sit tibi Deus, ô Tutor vigilantissime. En iam , decussis capitibus turbaram, tandem , etsi serò , sapere videmur. Vigiles erimus deinceps , & custodia intenti religiosa disciplina; vt floreat sub tuo patrocínio , atque*

vt

ut spiret odorem suum. Quin imò, ne suscepti à te labores ex nostrâ incuriâ pereant, res gestæ tuæ erunt perennes in recordatione omnium. Interim, cùm promerita tua, Ampliſſime Cardinalis, ea sint, quæ possint à Deo tantùm iustâ vicissitudine compensari; à nobis verò æquari numquam; credimus nostræ obligationi fore satis, si nos ea, ut ita dicam, adorauerimus; & beneficentiam tuam, velut inenarrabilem, silentio coluerimus. Perge, ac magno animo filiis tuis patrocinare. Nostra hæc desideria sunt, ô Praeses optime, ô Tutor. Ego, si quæ imperaueris, semper dicto audiens ero; & lambere iam aueo, quàm demissiſſimè, puluerem pedum Summi Pontificis; ac locum simul exosculari, quem tu vestigiis tuis consecraſti. Ambiani, VI. Id. Aprilis, M. DC. XIX.

Sed haud minoris emolumenti res fuit, cùm, ut iidem Religiosi in virtute atque in literis magis proficerent, seligi voluit Cœnobìa quatuor, eaque Ordini vniuerso, totidem in partes diuiso, Domicilia esse, in quibus No- uitij, separati à Veteranis, viuerent. Namque hoc pacto partim priuata & assidua institu- tio, partim Sociorum æmula virtus prolem poterat sufficere, ab antiquâ disciplinâ mini- mè degenerem. Deinde quatuor alia Cœno- bia dedit iunioribus Professis, qui exacto Ty- rocinio ad studia minora; & totidem proue-

ctioris ætatis aliis, qui ad disciplinas grauiores
 niterentur : adlectis Præsidibus, in quibus
 probitas eruditioni par inueniretur. Atque
 his adiuuentis mirum dictu est, quantopere
 auctus numero & conditione fuerit Ordo
 Cælestinorum vniuersus. Quoniam verò vsu
 didicerat, quantum conferat, ad profectum
 in religiosâ perfectione, consuetudo cælestia
 meditandi, morem hunc restituit quoque;
 & vt Congregationi sancti Benedicti Ordo
 Cælestinorum similis redderetur, Cœnobia
 minora quædam adnecti maioribus, & fami-
 liam vnamquamque ad duodenos minimùm
 augeri iussit. Pòst à PAVLO V. Pontifice impe-
 trauit, vt domicilia, in quibus hic numerus
 esset, suo peculiari Abbate regerentur : atque
 ita simul cum disciplinæ laude aucta quoque
 dignitas Ordinis fuit. Hoc pacto formati &
 ordinati, quæ ad Antistitum electionem, ad
 obsequia subditorum erga Præsides, ad Ty-
 ronum institutionem, ad studia Iuniorum,
 ad omnium meditatæ preces, ad novos Or-
 dinis titulos, ad commune bonum attinere
 videbantur; officio Patroni optimi, & Ma-
 gistri morum solertissimi, functus est Cardi-
 nalis Bellarminus. Ad hæc ratio eius agendi
 cum singulis, qui ad ipsum perfugerent, hæc
 potissimùm fuit. Vnicuique copia erat sem-
 per, ei curas animi exponendi, promendi que
 liberè,

liberè; quod parauerat: & tum primò ipse officiis ægrum animum delinire, pòst consiliis & monitis curare; atque vti lenitate, nisi cùm ad sanandum aliqua medicinæ austeritas requirebatur. Nam si quis notatus probri, vel mali moris corripiendus esset; decernebat, lueret pœnas, sed semper citrà quàm ille merebatur: nec pacem habere cum eo poterat, donec rectis euntem sensibus adspiceret. Et sanè amabant iidem, in quos animaduuerterat, artem hanc eius, tempèrandi lenitate seueritatem: cùm ipsorum errores sanaret, vt Pater; nec aliter, quàm si viscera secaret sua, singulis mederetur.

Vt Præpositis assereret propriam eorum auctoritatem, recusauit semper miscere imperium in iis, in quibus ipsorum vertebatur iurisdictio. Ideò rescripsit sæpè, de Religiosis disponere, & Cœnobia eis distribuere, sui muneris non esse. Si qui fortè Viri primarij è Monachis fortè aliquem commendarent, eum proponebat Præsidi Generali, aut minoribus Præpositis, simplicissimè; atque ita moderans, vt illi non facilè aduerterent gratiæ signa: imò videretur interdum ab eo contraria fieri significatio: adeò huiusmodi germinibus sub alienâ latentibus vmbrâ patere Cælum cupiebat, ne rerum suarum spem ulli, præterquàm vni committerent Deo. Sed:

enim superuacanea erant hæc officia : nam quæ facerent ad virtutem, vltro ea offerebat; nullo alio vel auctore, vel interprete, quàm instinctu benefaciendi. Secus, si contingeret patrocinium peti Religiosis minùs probis, & qui coaspernari disciplinam solerent; tunc nec auctoritate, nec gratiâ Principum vllâ flecti poterat, vt eis in re propositâ suffragaretur.

Initio Monachi huius Ordinis, cupientes cum Cardinali officiosè agere, munus ei quoddam ex re cibariâ miserunt. Tum ipse ex dono perinde, ac si fuisset laceffitus iniuriâ, erubuit; iussitque illud ad Cœnobium referri, ne manus eo commacularet. Sic non semel Romæ, ad sancti Eusebij domicilium remisit poma, quæ Monachi eius Cœnobij, ex propriæ vineæ penu, specie officij trans-miserant. Sed & Aulicis suis, muneribus eorum, tametsi leuiusculis, interdixit; néve haberent neglectui præceptum, propterea è familiæ albo vnum aliquem erasit. Munusculis iis pariter abstinuit, quamdiu Religiosarum Virginum sanctæ Marthæ Patronus fuit: consolationes verò vberes iis subministravit perpetuò, atque assignavit in primis viros idoneos, qui consentientibus aures darent; iis quandoque etiam substituens alios, qui ordinarij non forent, quò illæ possent liberius ægri animi atque affecti eis aperire causas, certiusque

tiusque sanari. In confessu earum quoque assedit sæpè, Antistitam dum eligerent; atque ut communibus priuatisque necessitatibus earum prospiceret, interfuit eis aliquoties, rogatus, etiam eo ipso anno ac mense, quo PAVLVS V. obiit, & qui vitæ ipsius quoque annus postremus fuit; tamen nec valeret prosperè; & cum hiems asperior, tum negotia, ut in Sede Vacante, grauissima eum impedirent. Denique simili patrocinio complexus est Collegium Nationis Germanicæ, & alias familias pias; nempe absente Cardinali Petro Aldobrandino, Sodalitium sancti Hieronymi, quod à charitate nuncupatur; & domicilium Mulierum Pœnitentium, quæ à lustris & lupanaribus in claustra migrant Religionis & honestatis.

CAPVT III.

*Obsequium eius erga Summos Pontifices;
& Consiliorum libertas.*

Affirmauit frequenter Cardinalis Belarminus, à Purpurâ se non id accepisse, ut obedientiæ sacramento exauctoraretur; sed ut mutaret Præpositum. Quod egregiè testatus est obsequio suo erga Summos Pontifices; quorum imperia sic accipiebat, quasi vicario eorum ore ipsum alloqueretur

Bb 5

Deus.

Deus. Hinc abdicauit se Archiepiscopatu, ex solo nutu Pontificis; tametsi ea res prouentus eius annuos magnoperè minueret. Item cùm iuit ad Comitìa generalia Ordinis Cælestinorum, certior fieri de Pontificis voluntate priùs voluit: atque in reuerfione suâ migrans Affisium, studio venerandi loca S. Francisci sacra vestigiis, & adeundi celeberrimum Templum B. Virginis Angelorum, quam vocant; adduci numquam potuit, vt in Patriam, quæ perparum aberat, ad suos salutandos flecteret. Excusatione verò vsus est, quòd veniam à Pontifice non haberet; & tamen redeunti per eas propinquas oras obuius Frater germanus venerat, Civesque alij, qui eum nomine publico inuitarunt, vt Patriam in Purpurâ semel inuiferet. Renuit itaque constanter, futurus exemplo; vbicumque Deus sedem dedit, ibi homini Religioso Patriam esse. Pontificis assensu etiam in Septembri mense quotannis pium secessum captabat, in ædibus Nouitiorum ad S. Andreæ. Subiectionem hanc autem exprimit satis Epistola eius nuncupatoria, quam præscripsit Commentariis suis in Psalmos; dum ait, Pontifici volumen se illud dedicasse, tamquam Parenti & Domino; vt esset conscius, quo pacto, aut clàm, aut palàm tempus suum impenderet; néve à consuetudine

dine recederet, quam hauserat in Societate, vbi pro se quisque cum Præpositis agit ingenio aperto, factorumque & temporis rationem eis reddit. Hinc nata quoque assiduitas, quâ publicis functionibus interueniebat: à quibus numquam aberat, nisi ægritudine tentaretur; vt qui propter eas diceret se Cardinalem esse factum. Sæpè vltimis annis Cardinales Collegæ aliquot rogarunt, vt veniret tantum, quoties de re magni momenti foret consultandum; adeò cuncti expetebant vitam ei maximè diuturnam esse; sed non impetrarunt. Imò asseclæ honorarij, qui eius egressibus adhærescere, & officij causâ prosequi adeuntem eas functiones consueverunt, affirmant, arduum fuisse, rhedis tempestiuè, vti fit, sisti vestibulo ædium eius: adeò properè ad Consistoria, ad Pontificalia Sacra, ad confessus alios Purpuratorum ibat. Quòd si non adesset omnium primus, in vultu ostendebat mœrorem animi; dum sedulitate aspiceret se à quopiam superari. In Congregationibus S. Inquisitionis, Sacrorum Rituum, atque Indicis, quoties proponebantur res, quæ ad doctrinam & historiam Ecclesiasticam pertinent, erat in ipsum inclinatus ferè omnium labor. Sic præcipua curarum meditationi suæ tradens, & vbi vigiliam res posceret, exsomnia, sententias referebat in syn-

syngrapham, tamquam è scripto pronuntia-
 turus; ac deinde oracula loquebatur. Cardi-
 nalis à Monte, Caput S. Congregationis Ri-
 tuum, testatur id fermè in hæc verba: *Non*
ego dumtaxat mihi honori ducebam, quòd sole-
rem in sententiam eius ire, utique certiozem
tutiozemq̃: verùm id egit uniuersa Congrega-
tio Rituum, in quâ numerabamur Cardinales
circiter quatuordecim. Etenim etsi, dum consul-
tatio foret, in unum conspirarent omnes; sæpe
deinde cum Bellarmino suffragia omnium va-
riabant. Perspectum id fuit, postquam nobis
mors attulit desiderium ipsius: quia statim de-
liberatum de causis quibusdam fuit, quibus ipse
ante annos plures contradixerat; & quæ eo su-
perstite numquam ampliùs propositæ fuerant.
Sed parum hoc est, cùm fateri debeamus, solitos
nos eum prosequi, nescio quo sensu veneratio-
nis: non modo, tamquam esset Parens & Magi-
ster omnium, de quo & gloriabamur; sed tam-
quam in eo sublimior, & supra communem
condizionem excellens quadam virtus Dei elu-
ceret; ideòque, etiam dum aberat, voces eius &
sententiæ pro oraculis accipiebantur. Sed ipse
hoc honore vsus sapienter, in cœtibus Purpu-
ratorum haud egit vmquam, nisi admodum
modestè. Ratione siquidem nudâ simplici-
que afferebat sua, cum obsequio magno ad-
uersum omnes: & maior adhuc erat hæc ob-
 seruan-

feruantia, quando coram Pontifice loquebatur ; filebat enim statim , dum non consentirent alij ; nec rem persequabatur , etiamsi ab ipso æquitas & ratio starent: sed si erat necesse, dimisso Senatu, cum Pontifice tantum de re eadem priuatim diserebat.

Hac veneratione vsus erga Summos Pontifices , audiebatur nihilominus mittere liberam vocem ; dum cunctarentur alij , & gratiam eorum potius , amicitiamque respicerent. Egit verò id , etsi parum ipsi beneuolè posset ea res cedere: & cum oportuit, coram, aut per Epistolas eos commonefecit ; siue ad mores eorum, siue ad distributionem patrimonij sacri , ad Episcoporum electionem & regressum in Ecclesias proprias , ad luxus & licentiæ modum, ordinandamque iusticiam illam , quæ honores & dignitates distribuit, siue ad Sanctiones Tridentinæ Synodi admonitio spectaret. Aduersus quas præcipuè sanctiones, quoties in Congregatione Cardinalium audiret gratiam aliquam postulari ; contradicebat vel idèò , ne si cuncti silerent, aduersus Canonem sacrum sensum præscriberetur. Dum hæc porrò consilia Summis Pontificibus daret ; id moliebatur vnicè , vt partes impleret suas , néve offensionem Dei incurreret silens: si videlicet Diuinam Maiestatem minùs vereri ac metuere , quàm humanam

manam potentiam videretur. Ided illis, qui subinde hortabantur, vt quæ facta non probaret, de iis monitor esset; respondebat, satisfactum conscientiae à se abundè fuisse, cùm sæpenuerò aures Dominantium ipse monitis suis fatigasset. Quippe altè infederat animo id, quod olim S. Ambrosius ad Theodosium Principem scripsit: *Nihil in Sacerdote tam periculosum apud Deum, tam turpe apud homines, quàm, quid sentiat, non libere pronuntiare*. Et securus id agere Cardinalis Bellarminus potuit; sortitus eos Pontifices, quibus silentium ipsius grauius multò, quàm hæc admonendi libertas fuisset. Erat quoque auctor aliis, vt ab omni assentatione, tamquam à communi Aulæ scopulo, alieni essent, & vt in custodiâ Ecclesiæ canes metuentes latrare non imitarentur. Quæ opinio de eo, peruagata Europam ferè vniuersam, inuitauit haud ita paucos, vt ei indicarent per litteras quoque, si quæ obuersarentur prauis documentis; quò & emendari ea monitis curaret. Verùm, cùm nonnumquam laruata quorundam ambitio subdole, sub hac specie honestâ suggrederetur; aduersus hæc adulterata officia circumspèctus & sagax ostendebat, haud posse ita facilè decipi suam cautissimam senectutem, acerrimamque mentem. Et quamuis existimaret

con-

conueniens, liberaliùs quàm parciùs mone-
re: cùm alienæ sit meditationis, non suæ, rem
expendere, & perinde ac oporteat deliberare;
nihilominùs rogatus interdum, negauit fa-
cturum se, nisi priùs rem illis aperiret, qui cri-
minis insimulabantur, iuxta modum Chri-
stianæ admonitionis. Etenim hoc pacto fieri
poterat, vt vel criminis eiusdem suspicionem
diluerent; vel non quererentur saltem, quòd
non paruisset Christi Domini præcepto; quo
debere corripì clàm à monitore primùm eos
qui peccant, dein coram testibus, postremò
palàm ac in cœtu plurium, pronuntiauit. Est
qui referat, Cardinalem Bellarminum sibi
temperare non potuisse, quin Religiosum
nescio quem magnæ auctoritatis in Aulâ re-
dargueret, quia libellum Ciuitatis cuiusdam
aduersus Episcopum, illo non priùs monito,
ad se tulerat: adedò vnam aurem cupiebat ac-
cusatori præberi, & seruari alteram reo absen-
ti; ne temerè facta aliena videretur interpre-
tari. Litteræ eius de hac re extant in hunc
sensem: *Ciuitati cuperem gratificari, quam
ex animo diligo: sed non possum in his, quæ in
damnum alienum euadunt. Conqueri Episco-
pus iure posset, si reus à me apud Pontifi-
cem fieret, antequam ipse etiam audiatur: id-
circo contra eum non loquar, nisi potestas
mihi sit scribendi ad ipsum, & quæ pro sui
defen-*

defensione adferet , priùs intelligendi.

Cum his , qui in Aulâ eo interprete cupiebant euehi ad Sacerdotia magna , negabat sibi rem esse , nec aliâ de causâ , nisi quia , cùm pro se postularent , ideò minùs idoneos eos credebat , tametsi cetera digni viderètur. Contrà sponte indagabat , si qui præcellerent virtute & modestiâ , vt eos Pontifici proponeret eligendos : & beneficium interim ignorabant hi , quorum ipse merita non ignorauerat.

Pro Cardinalium delectu etiam Pontifici nominabat intereà viros , quos propter virtutis commendationem habendos iudicabat in omni præcipuo honore ; quoties aduerteret præsertim , in Ordine Purpuratorum , Theologos desiderari. Cùm verò ægrè pateretur implorari se , vt vel Pontifici , vel Principibus magnis commendaret alios ; si necessitas inuitaret tamen , vel pij operis utilitas , tunc , vt negotium susciperet alacriter , suadebat ingens eius illa charitas , quæ , veluti Sol , beneficentiâ publicâ fouebat omnes. Si quæ contra Societatem nostram scriberentur grauiùs , aut dicerentur , vel etiâ contra viros alios , quorum ei nota probitas aut eruditio erat : tunc enim uerò , vir , nisi concitaretur iustissimè , suoapte mitis ingenio , ea maledicta inhibere statim , atque auctoribus rescribere ; mirari se , talia ipsos promere veritos non fuisse. Sed
neces-

necessariæ iræ ita laxabat habenas, vt easdem adduceret cum vellet; potens, vel cum fervebat maximè, tam placidus, quàm columba reddi. Alios, quorum dictis suberat minus audaciæ, commonefaciebat suaviùs, vt linguæ temperarent: & captans occasionem ex ratione scribendi eorum, ponebat ab oculis arcana Dei iudicia, & in hunc modum ad pacem eos hortabatur. Pacem hanc verò ali oportere in primis iudicabat inter Religiosos Ordines; quò ij in hostes Fidei potiùs acuerent animos, & stylum stringerent; atque adeò inter Episcopos, ne sint populis prauo documento. Denique Religiosis fauorem, vel immunitatem exorantibus auctor erat, vt meritis, non impetrationibus sternerent sibi ad gradus & ad honores, quos peterent, viam: nec vlli præsidio vñquam fuit, qui Præpositi sui detrectaret imperium; cum obedientia Religiosæ vitæ anima sit, à quâ virtutis motus omnis debet proficisci. Cum autem in sermone & facto eius, quædam columbæ inueniretur procul ab asperitate & à felle sinceritas; rari fuere à quibus sancta hæc libertas probandi, damnandique, ea quæ cum laude, aut secùs fierent, non magnopere commendaretur.

CAPVT IV.

Quàm prudenter, vnà cum Odoardo Cardinali Farnesio, controuersias conciliauerit inter Lucensem Rempubicam, & eius Antistitem.

VNum ex difficillimis negotiis, quæ prudentia & dexteritas Cardinalis Bellarmini felici exitu terminauit, fuit; cum Lucensem Remp. & eius Antistitem Alexandrum Guidiccionium (inter quos fuerat dissidium vetus) ad concordiam magno consensu partis vtriusque perduxit. Natæ inter eos animorum alienationes, maleuolorum vitio fuerāt; & intercesserant Dynastæ, ac viri primarij pro conciliatione, atque adeò è numero Purpuratorum aliqui, imò ipse Pontifex Maximus; cum semper operam luderent irriti, tametsi potentissimi conatus. Quippe negotium cum iis erat, qui (vti sunt in Senatu plura capita) interdum etiā plura & diuersa sentiunt; nec sperari poterat fore, vt essent reconciliatores pacis ij, quibus causæ pars aduersa prima erat. Venerat ad Urbem Orator Cæsaris, Ioannes Godefridus Episcopus Bambergensis. Huic functo iam suâ legatione, & per Urbem Lucensem fortè redituro, tractationem hanc PAVLVS V. Pontifex, & Cardinalis

halis Bellarminus, commendarunt. Multa verò spem fecerant fore, vt Antistes opinionis tantæ, negotium pro ceterâ eius felicitate cōficeret, perrumperetque difficultatum obices; quò tandem cum Antistite suo coalescerent animi Ciuitatis. Adfuit Senatui, exceptus perhonorificè; & petiit, vt inter honores, quos videbat sibi eximios deferri, primū esse vellent eam concordiam, pro quâ ipsos conuenerat. Cū verò momenta rationum expromeret, quæ apud se disposuerat sapientissime; difficiles adeò expertus est Senatores omnes, vt ad Summum Pontificem, & ad Cardinalem Bellarminum rescripserit; miraculo posse rem confici, ceterū ludi humanas artes. Quoniam igitur destinata salubriter, alienior plurimorum è Senatu voluntas disiecerat; & interim detrimento erat Ciuitati absentia Pastoris; ac iurisdictioni Ecclesiasticæ credebatur iniuriosum, quòd aditus ad propriam Ecclesiam Antistiti negaretur; venēre multi in eam sententiam, vt existimarent optimum fore, si Episcopus abdicaret se, ac diceret velut alter Ionas: *Tollite me, & cessabit mare à vobis; quoniam propter me tempestas hac grandis venit super vos.* Consilio acquieuerat Pontifex, modò Episcopus id non ageret inuitus; eiūque Sacerdotium aliud, nec minùs copiosum, promiserat. Verū ille

imperare hoc sibi numquam potuit ; sermones defugiens, ne violenter decedere, vel cum sponsâ tantummodò mansisse quæstus gratiâ diceretur . Hic status postremus rerum erat: cum Episcopus tandem (vt sæpè cum spe studia hominum senescunt, & quæ non possunt assequi, ea sequi desinunt) actum esse penitus de concordia ratus, approbante PAVLO V. Pontifice, deliberavit ad quædam suæ iurisdictionis loca proficisci, quæ Lucensi Reip. non suberant; vt gregem suum è propinquâ saltem speculâ custodiret. Misit Respublica interea Romam è Senatoribus vnum, nobilem virum, & ingenio solertem; ætate verò haud inutiliter senem, quippe cui octogenario, par annis ætas erat. Is à Pontifice pro bono Reip. Episcopum alium postulavit: siquidem annos decē & quinque, tot adhibitis artes à præstantissimis ingeniis, controuersias Ciuitatis cum Antistite præsentī, quem deprecabatur, dirimere non potuerant. Postea cum circumiret domos Cardinalium, & referret ad singulos de Legatione suâ; rogauit, vt ipsi pariter postulationem Reip. iustam esse, in animum inducerent. Itaque etiam ad Cardinalem Bellarminum venit: nec orauit modò postulatis Reip. secundas aures, sed vocem quoque eius flagitauit; quem apud Pontificem, & apud Antistitem Guidiccionium, esse

esse nouerat auctoritatis magnæ. Cardinalis eâ libertate, quæ ipsum decuit, mirari se primum ait, ita negligi ab eis rationes æternas, ut malint earum, quàm honoris humani iacturam pati, & ut recedant à laude illâ obsequij, quâ olim sacros Antistites suos consueuerant venerari. Hortatus deinde est, verterent eam notam in decus; neque sinerent, sibi peccus iis simultatibus ita obscurari, ut non perspicerent, quantopere debeant subditi deferre Pastoribus animarum. Adiecit post hæc, haud futurum umquam, ut Pontifex Episcopo iniungeret, abdicaret se Episcopatu; cum sciret ægre ad id posse ipsum induci, ne dissiparetur, ipsum alienâ potentiâ, & non sponte suâ Ecclesiæ illi nuntium remisisse, priusquàm ei licuisset illius possessionem adire. Demum ex partis vtriusque commodo ostendit posse litem eam dirimi (quæ damnum afferebat, quod cum aliqui & pauci vellent, omnes interim patiebantur) si nimirum Episcopus inuitaretur ad Urbem, admittereturque ad locum suæ dignitatis, ne quis vim illatam posset interpretari. Et tum, ait non defuturas voces amicorum, qui Episcopo, quæ in rem forent, pro Dei gloriâ suaderent. Auctoritas loquentis, rationes allatæ, ac via etiam, quæ aperiebatur ad rei honestum exitum, Legato persuaserunt, consilium illud Reip. non fore poeniten-

406 VITÆ ROBERTI CARD. BELLARM,
tendum. Sed quoniam à Senatu auctorita-
tem non habuerat admittendi nouam eam
tractationem, nihil statuere potuit: gratias
tamen Cardinali referens, mox ad Senatum
scripsit; & quid Cardinalis Bellarminus de-
disset consilij, significauit. Vix redditæ litte-
ræ in Senatu fuerant; cùm excitati sunt re-
pentè motus animorum magni: sed ij tamen,
quibus cordi erant obsequium Dei, & Patriæ
bona existimatio, nacti auram cum quâ sibi
posse videbantur nouæ spei velificari, rogan-
dum Cardinalem Bellarminum iudicarunt,
vt adspiraret adhuc benigniùs; & agendas ei
gratias, ob nouam illam concordix viam,
quam proposuerat: itaque re communiter
deliberatâ, cunctorum versæ eò curæ, vt con-
ditionem acciperent. Cardinalis Lucensi
Reip. scripsit; se, Summo Pontifice annuente,
suasorem Senatui esse, vt cum Antistite suo,
qui Pastor, & Pater, & Ciuis patritius erat, in
gratiam rediret: de cuius animo erga omnes
beneuolo, testificari se posse affirmauit. Ad-
didit, cupere se, vt esset omnibus persuasio,
haud ipsum fauere magis Episcopo, quàm
Reip.: sed tantummodò, citra damnum par-
tium, colere amicitiam cum Episcopo eo-
dem, & cum Patritiis aliis. Vbi verò ipsorum
ita præparauerat animos; tum rationes per-
strinxit, quibus Senatum induceret, vt pro
aduen-

aduentu Episcopi consensum daret. Eæ potissimum erant: Summi Pontificis ad hoc prior voluntas: difficultas abdicandi se, in Episcopo; nisi circa hoc Senatus annueret, & detrimenta, quæ patiuntur Ecclesiæ suis Pastoribus destitutæ. Rursus dedit epistolam aliam, plenam cælestis sapientiæ, in quâ hortabatur auctoritate Diuinarum Scripturarum, ne in eâ discordiâ insenescerent; sed cùm Domini lex iniurias fratri condonare nos iubeat, secum reputarent, quantò id æquius fieri cum Episcopo, Pastore, ac Parente, exclusâ omni simulatione, interdum speciosâ verbis, sed re inani, deberet. Quæ litteræ vbi superuenerunt (inclinatis iam ad concordiam animis) effecere, vt Senatus reconciliatoribus pacis, & disceptatoribus circa eam controuersiam vti Roberto Cardinali Bellarmino & simul Odoardo Cardinali Farnesio deliberauerit.

Re nuntiata exhilaratus est summopere PAVLVS V. Pontifex; atque vt negotium transigeretur cum auctoritate maiori, obtulit sponte Apostolicum Diploma, laudauitque Episcopi reditum ad propriam sedem. Cùm tamen in eo reditu difficultas tota verteretur, Cardinalis Bellarminus, quò id succederet tranquillissimè, Senatui Lucensi in hunc modum denuò scripsit:

Priusquam me conueniret D. Benassius, collo-
Cc 4 *locuti*

locuti diu Cardinalis Odoardus Farnesius & ego, censuimus decere, ut quamprimum Episcopus ad Ecclesiam suam conferat se. Id verò ut fiat circumspicere, iniunximus Episcopo, ut ad vos ipse primus scribat, & beneuolum animum suum testetur, offeratq; redditum ad Ecclesiam propriam, quò in eâ seruiat commodo animarum vestrarum. Vos verò rogaremus, ut huic facilitati, demittentis se Antistitis vestri, respondeatis vicissitudine pari; & comiter eum istuc inuitetis. Quoniam autem Cardinalis Farnesius Parmam iturus est breuî studio agenda communiter rei ita constituimus, ut si qua incidant dubia circa hoc negotium, & citò expediri debeant, eâ ego auctoritate etiam ipsius Cardinalis Farnesij decernam: secus de iis quæ moram pati poterunt, Parmam ad eum scribam, & expectem eius responsionem: nam hoc pacto erit consilium seruum, sed optimum. Hæc in litteris ipse. Sic re placidâ, famâque vtriusque partis integrâ, Episcopus Lucam reuertit, & exceptus est à Senatu, Populoque vniuerso, cum indicis amoris; perinde ac si diu exoptatus votis aduenisset. Ex quo summa laus in primis Deo tribui cœpta est, & dein Cardinali Bellarmino, qui causam aded depositam consiliis & precibus suis, tantâ successus felicitate, sanauerat.

CA.

CAPVT V.

De consuetudine illius domesticâ, & priuatis occupationibus.

Cardinalis Bellarminus, ceteroqui vir decori tanti ac tantæ dignationis, laudem quoque meruit haud sanè mediocrem ingenio amœno, naturâque leni; atque urbanitate illâ suauis, cui limites, quos non excessit, statuerant ingenua hilaritas & religiosa moderatio. Nam neque facetias illas usurpabat, quæ dum ex moribus aliorum multum veri trahunt, acrem sui memoriam relinquunt; neque illas, quas in cachinnos effusi venantur homines leues: sed eas dumtaxat, quæ non læderent quemquam, & honestè interim exhilararent. Iucunditatis huius delectabilis participes, è numero Purpuratorum, ij fuere, quibuscum ei amicior & frequentior erat consuetudo. Ex iis verò non defuerunt, qui dicta eius potiora scripto, ne exciderent animis, notarent. Sed hoc lepore sermonum eius fruebantur sapientius familiares & domestici, qui ei aderant; dum interdum animi causâ gestaretur, & post decisa quæcumque obuenissent negotia, captaret auram. Etenim hæc illi momenta soliti arripere studiosius, prouocabant de indu-

Cc s

striâ,

striâ, & occasionem dabant, vt ex ioco innocenti aliquid in rem propositam diceret. Significauerant aliquando, asperitatem nimiam esse, Cardinalem eius ætatis, & tot occupationibus fractum, adhuc ieiunio ter in hebdomadâ hebetari. Tum ipse; Necessarium, inquit, hoc videtur, si velim quidem saluus fieri. Et quia responsionem hanc excepit omnium admiratio, subdidit iucundè: E Scripturæ factæ oraculo id pro me satis constat. Certum enim est, debere iustitiam nostrâ abundare, plusquàm Scribarû & Phariseorum; aliter non intrabimus in Regnum Cælorum. Cùm itaque illud de se Phariseus prædicet, *Ieiuno bis in Sabbato*; quis non fatebitur, oportere (quò nimirum plusquam Phariseorum nostra sit probitas) vt ter vel minimùm ieiunemus? Simili suauitate mœnita sua respergere ac miscere, vt grata acciderent, consuevit. Vnum ex hoc genere proferam. Picturas nudas in ædibus cuiusdam Cardinalis fortè aduerterat, dum eum interuiseret; & in digressu ait, commendare se illi nescio quos inopes, quos ibi intra conclauia exutos viderat: nuditatem verò eorum se ided deprecari, ne si tuniculâ vel palliolo caruerint proximâ hieme, durè admodum cum eis agi videatur. Tum Cardinalis ille intelligens, quid per gratas eas ambages insinuaretur,

nuaretur, picturas easdem (quâ fuit erga monita ipsius obseruantia) regi velo statim præcepit, cum reuelli aut transferri nequirent; nam in pariete ipso hausti colores erant.

Aliàs, quoties ei (quæ est negotiorum sæpè varietas) aliquid vehementius proponeretur; initio sedare æstum iratæ orationis, acerbitatemque eius omnem conabatur locutione leni temperare. Id quando non proderat; præsertim si cum iis sermo erat, cum quibus posset agere familiarius; tunc solitus erat aliquas moras, inter colloquendum, edormiscere; somno illo denuntians, animum suum lædi & sopiri tamquam vulnere, dum aliorum factis ac famæ detraheretur. Mox redeunte sono innocentiore, euigilabat; atque ad negotium institutum mens eius & vox illicò redibant. Multò cauerat studiosius, ne aliorum ipsè carperet existimationem: quam, excusato mentis consilio, quod fortasse rectum erat, potiùs tuebatur; cum diceret, Deo arbitria interioris animæ permitti debere. Pro hac re satis momenti habet ea Cardinalis Crescentij testificatio; qui, Cardinalis Belarminus, inquit, in rebus aliorum factisque æstimandis, fuit tam circumspectus & retinens, ut nisi necessitas magna vrgeret, de iis fileret prorsus. Et ideo rogatus aliquando, quid sentiret de lege illâ, quâ iniungitur Episcopis,

scopis, ut resideant; respondit lenissimè: *Ego non iudico Dominos meos*. Redarguebat nihilominus ea in quibus honestas deerat, tantum ut intelligeretur, quæ essent eiusmodi, à bonis ea non laudari. Etenim etiam S. Bernardus, *Ideò, inquit, hæc dico, ut sciatur publica nō probari; & transire in præscriptionem, cum non fuerit qui contradicat: non retego verenda, sed inuerecunda confuto*. Quem utique modum Cardinalis à Monte gratam ubique libertatem vocabat, arguendi damnandique tempore apto, quæ ad virtutem minimè conferrent. Ad occasiones has tamen, studia inferioris animæ sedabat prius in se; ne fortasse ex perturbatione plus minusve reprehenderet. Idcirco, cum alieniore animo aduersus Præsulem quempiam, inuitus tamen, foret, vnum ex amicis illius perrogauit, ut de virtutibus eius inquireret, de quæ iis nonnulla referret; quod ita poneret prauam illam opinionem, sibi quæ vel mitiorem sensum, vel amorem erga Præsulem eundem imperaret. Ad hæc non res gestas suas iactabundus serere, aut colloquia replere propriis exemplis consueuerat; sed ita moderans erat, ut vitio utroque, sua promendi, & supprimendi aliena, mutuis in alloquiis careret. Hoc ipsum tamen parum esse rebatur, quod in sermone videlicet vitium fugeret; nisi plectrum oris eius semper aliquid

aliquid honestati ac Deo modularetur. Et in hac re felicitas ei quædam singularis fuit; quia sensu admodum suavi, & quasi sponte naturæ omnem locutionem in fine ad Deum semper transferebat. Quod si aures à pietate non adeò præparatas interdum aliqui attulerant: vis & gratia eius in loquendo fastidium ipsis & nauseam omnem adimebat. Videbatur quippe oratio eius, quasi speculum nitens esse; in quo cernere liceret, quantopere culpam detestaretur, & humana omnia despiciatui haberet. Quibus cumulandis dum avidè multos, nec Laicos modò, sed Ecclesiasticos etiam inhiare considerabat; tum maximè verebatur, ne id eis in iacturam cederet bonorum æternorum. Idcirco conceptam Ecclesiæ precationem, quæ ad Aras pronuntiatur Dominicâ terciâ post diem sanctum Pentecostes, nempe, *Sic transcamus per bona temporalia, ut non amittamus aterna.* inter amicos mutabat subinde; *Sic transcamus, inquit, per mala temporalia, ut non incurramus aterna.* Frequenter incendebatur ardenti desiderio cælestis vitæ: & tamen ex timore sancto interdum ab eo temperaret, ne securus nimium de salutis opinione ac spe reduceretur; crebrò nihilominus erumpebant ex eius ore, mixta suspiriis verba illa Apostoli: *Cupio dissolui, & esse cum Christo.* Sanctorum
vitas

- 414 VITÆ ROBERTI CARD. BELLARM.
vitas in promptu admodum habuit ; & ideo
frequenter eorum res gestas referebat : ita vt
miraculo Romæ fuerit Nobilibus , è Sodali-
tio beatæ Virginis Assumptæ , dum hi ad ip-
sum , vtpote Sodalem , nouis Kalendis fere-
bant paruâ in chartulâ nomen Sancti , quem
pro eo mense tutelarem sortitus erat. Nam
audiebant statim , seriem gestorum eius ab
ipso narrari ; tametsi ex Sanctis iis foret , quo-
rum illi dumtaxat non ignorabant nomen.
Tunc verò apparuit , si vñquam aliàs , quàm
agnosceret familiariter Cælites , & Ciues
Beatos omnes ; quandoquidem eorum nomi-
ne & factis cor inscriptum gerebat. Consue-
tudo eius cetera , vim habuit quamdam in-
fundendi virtutem & pietatem sensim in ani-
mos aliorum. Atque id iureiurando testantur
familiares eius ; & qui spiritum illius frequen-
tius hauserunt. Ex his Comes Camillus Bar-
berius ; *Mira, inquit, res erat, quoties ad Car-
dinalem Bellarminum ibam , etiamsi ad breue
spatium inuicem loqueremur, & ego, uti fit, de
rebus variis sermonem miscerem ; semper ab eo
melior, & piarum cogitationum in digressu ple-
nior recedebam. Hac autem amicis meis de Bel-
larmino adhuc superstite referens affirmavi, me
effectus eosdem experiri solitum , dum fruerer
consuetudine illius , quos de Sanctis viris aliis
historia narrant.* Opinione ab istâ inductus,
Cardi-

Cardinalem Bellarminum tantopere is venerabatur, vt à Medicis depositus, & iturus in Cæli manentem Ciuitatem (quod vitæ probitas, & pius obitus eius, persuadent) inter Sanctos alios plures, quos cupiebat conuestigio periculis animæ suæ opitulari, implorauerit etiam, quemadmodum ipse loquebatur, Sanctum Bellarminum, cum inter mortuis vocibus hoc sæpius iteraret: *Sancte Bellarmine, ora pro me.*

Inuitabat eius coniuncta cum pietate benignitas plurimos, vt ipsum adirent; & iis (modò exciperes horas, Sacerdotali Officio, Rei Diuinæ, & piæ meditationi datas) parata semper admissio ad colloquium erat. Pro quâ re voci obediebat famulorum; & ægrè id patiebatur, si denuntiarent seriùs, adesse qui spatium sermoni orarent; siue primæ conditionis homines, siue pauperes aduenirent: adeò vt, abscessâ sæpè, quam inchoauerat, periodo, exurgeret; nec admissos vmquam dimitteret, sufferens interdum nonnullorum vaniloquentiam, qui tempus pretiosum ei adimebant. Tum verò non oculis aut tristi vultu prodere fastidium aurium videbatur: sed audiebat eos patientissimè. At cum alios habuerit fortasse æmulos huius summæ facilitatis: in hac laude aliâ procul dubio ceteros superauit. Meditabatur interdum, & scripto
materias

materias graves concipiebat ; cum intermittere, quæ tum generaret animis, & externos audire cogebatur : Nihilominus, post horarum intervalla, referebat se ad eadem quæ intromiserat ; & perinde ac si diuagari mens non debuisset, ita prosequabatur, ut non concipere noua, sed vetera exscribere potius videretur : beneficio utique memoriæ, de quâ dubites, facilius res hauriret, an difficilius earum obliuisceretur.

Erat Romæ ipse, vnicum & certum perfugium Episcoporum, Præsulum, & Clericorum oræ Septentrionariæ ; de quæ eorum necessitatibus referebat ad Pontifices, tantâ erga ipsos charitate, ut Patrem veriùs, quàm Patronum eorum ageret. Ex his vnus, cui annuos redditus & Episcopatum Turcæ surripuerant, dixit Romæ ; multas ærumnas suas satis sedari vnâ illâ voluptate, quâ perfundebatur animus eius, dum charitatem experiretur Cardinalis Bellarmini ; qui, quasi inopie eius damna ferret, peratque indolere ob ea videbatur ; ut propterea affirmauerit, æstimari à se multò plurius amicitiam eius, quàm si perciperet in prouentibus annuis aureos mille. Adibat pro eis Ministros Pontificis, qui distribuunt pias eius largitiones : plurimis etiam ex suo censu tenui, certam summam annuè, & vni de multis aureos quinquaginta præsen-

præsentauit : neque dissimilem Patronum experti eum sunt Italiæ Episcopi; vt infra subdam. Ad hæc Sacerdotes emendicare, tam ægrè ferebat, vt offensus ex eo propemodum videretur. Et pecuniæ quidem summam aliquam eis erogabat; sed monebat proprium ad Antistitem reuerterent, à quo ali debebant. Religiosis item ad propria Cœnobia reuersionem, ne contemptui exponerent honorem Sacerdotij, Ordinisque sui, persuadebat.

Pari eum frequentia conueniebant Antistites, quibus cordi erat Ecclesiastica iurisdictio. Et hos colere ipse, tuerique partes famamque ipsorum; nec pati à laicâ potestate regimen Ecclesiæ collabefieri. Cardinales etiam è præcipuis adibant, tamquam Præceptorem, & Parentem. Cardinalis Tuscus, postquam eum de rebus conscientiæ consuluerat, dixit in digressu aliquando asseclis suis : *Nemo mihi res dubias meas ita sapienter & cordatè illustrauit, atque expedinit, quemadmodum egit iam Cardinalis Bellarminus; & consului tamen plurimos, circa eam, quâ premebar, animi ambiguitatem.* Inter hæc adeuntium officia, & molem negotiorum, quæ sæpè animum differunt, erat tam attentus temporis custos, vt ne momenta quidem fineret absque laude operis præterire. Quod si locus

D d

inter-

interdum ad alia spatium non daret, cum Superis ac Deo loquebatur ; seu legens aperto capite Rosarium , & pias preces , seu cœlestia meditans : & amicis affirmabat, sibi nec particulam minimam è succisuis horis inutiliter præterlabi. Cùm habitaret , vt dixi , ædibus neque laxitate neque cultu magnificis, iuxta Collegium Romanum ; è speculis ac fenestris vltimi Conclauis , liber ei prospectus erat in hortum Religiosorum Ordinis sancti Dominici, ex eâ parte Cœnobij, in quâ No-uitij morabantur. Hi verò sæpius memora-
runt , quantum haurirent exempli è Cardi-
nalis modestiâ ; quem ad eas fenestras num-
quam (etsi curiosiùs obseruauerant) otari
viderant ; sed vel recitare Litaniâs cum fami-
liâ piâ , vel in occupationes alias incumbere
peræquè , ac si ea domus quoque religiosus
moribus regeretur. Refert Cardinalis Cre-
scentius , blandè redargui solitos à Cardinali
Bellarmino illos , qui officij specie tantùm
eum adirent : nam rebatur dedecere , quam-
diu occasio non alia suberat , temporis , hoc
est, rei quæ apud ipsum erat summi pretij, ia-
cturam dissimulare.

Verùm non proptereâ temporis damno
adscribebat , dum rogatus intererat discipli-
narum publicis exercitationibus ; vt qui sem-
per ingenia fouere , & cohonestare præsentia
suâ

suâ consueuerat labores diuturnos litteratorum. Si qui verò ex iis Patronum ipsum Theſibus vel Philosophicis vel Theologicis eligerent, suadebat alium è Cardinalibus potius rogarent; cùm diceret se, nec summæ potentia in Vrbe, nec adeò copiosum esse, vt magnopere posset eisdem prodesse. Quòd si tamen ij de proposito illo non emouèrentur, vt qui tribuerent sibi honori magno, quòd Patronum studiorum suorum Bellarminum haberent; tum ipse, Cardinales alios amicos inuitabat, vt ingenioso certamini secum vnà interuenirent. Eosdem, quoad poterat, deinde munerabatur; & augebat interdum etiam conditionem eorum. Pari comitate volumina seu dono missa, seu dicata nomini suo, euoluebat magnâ saltem ex parte; laudes Auctoribus, pro scripturæ merito, impertiens. Adæquè procliuem ostendit se (nec euénit rarò) vt libros recognosceret, qui eius adprobationem aduersus inuidiam desiderabant. Et, si fortè opinionibus ipsius aduersarentur, non ideò succensere solitus erat, vel ostendere quidquam ægri sedisse animo; sed iustâ laude proſequabatur, si opus ceteroqui hoc mereri iudicaretur. Inter alios, actum ab hac parte secum gloriosè existimauit Prosper Farinaccius, vir, vt in hac quisquam ætate esse poterat, omnis Iuris humani consultissi-

D d 2 mus.

mus. Is difficultates magnas expertus in editione Libri de Hæresi, Summum Pontificem adiuit, venerans, ut Cardinali Bellarmino Censuram illius permetteret; ac ipso dein referente, præciperet ut pro Tribunali Sacræ Inquisitionis sententiam Patres Augusti pronuntiarent. Materię grauitas, sicut & Operis moles, videbantur indigere temporis interuallo diuturnioris: & ideò Auctor expectare annum integrum proposuerat, fatebaturque etiam, id habiturum se magni beneficij loco; quæ erat series occupationum aliarum maximarum, in quibus Cardinalis Bellarminus perpetuò versabatur. Nihilominus vix circumegerat se mensis, cum volumen euoluit accuratè: & quod magis beneficium ornaret, voce pariter & scripto dedit Operi Censuram honorificam, qualem ne optare quidem Auctor potuisset; qui laudator vicissim & præco factus est virtutum sui tam humani laudatoris. Facultas hæc seu libros euoluendi, seu negotia terminandi tam prosperè ac celeriter, ingenio eius eximio adscribi quidem potest; sed negari non debet, potuisse ad id plurimum conferre industriam captandi tempus illud omne, quod sæpè viris quoque occupatis, malè disperit. Quippe non ipse narrationum nouarum auditor erat curiosior; neque rerum istiusmodi transmissis

sis qualibet hebdomadæ commentariis aures vel animum commodabat. Imò, quod in epistolâ eius reperi, non modò iis sæpè sparsis temerè rumusculis tempus non dedit; sed quemadmodum non scribebat quidquam otiosè, ita ne quid otiosè diceret, omni studio cauebat. Itaque mirum non fuerit, cum inter occupationes laboriosissimas, spatium habuisse tot ingentia Opera, partim quæ typis edita, partim quæ scripta supersunt, parturiendi, absque amanuensibus, vel exceptoribus: ut nescias, utrùm de ipso mireris magis in purpurâ, quòd laborum excesserit modum, an quòd commoditatum omnium abstinuerit.

Dd 3

VITÆ

VITÆ
ROBERTI
CARDINALIS
BELLARMINI
E
SOCIETATE IESV
LIBER SEXTVS.

CAPVT PRIMVM.

*De Virginitatis eius & Cælestis puri-
tatis dono.*

VI cum Cardinali Bellarmi-
no diu versati fuêre, ij tum in
puero, tum in omni vitâ, sem-
per radium nescio quem suspe-
xerunt, cuiusdam cælestis ve-
rius quam humanæ puritatis; & fuit de illo
constans opinio, eum ab infantiâ, vsque ad
senium, castimoniâ virginali, cum quâ natus
atque educatus erat, semper floruisse. Indu-
cti verò sunt in eam persuasionem primò,
quia norant, iam à puero perfusum animum
reli-

religione ac pietate ipsum habuisse, ex quo & abhorruit à consuetudine parium, non dixerim praua sequentium, sed etiam inutilia & leuiuscula, vt alibi narrauimus. Eadem opinio dein stabiliri cœpta est iis annis, quibus in Religione vixit; tum propter mille clypeos, qui pro hac virtute inueniuntur in eâ, tum propter sanctimonix famam, quam apud omnes constanter meruit. Spectarunt in eo insuper alij propensionem sanè miram erga Virginitatem; hoc est, virtutem ideò in terris raram, quia Cœlestium est. Neque enim oblectari vllâ re aliâ magis, quàm familiaritate eorum videbatur, quos Virgines esse in Romano Collegio, cum ibi esset spiritualis Pater, non ignorabat (inter quos erat B. Aloysius Gonzaga) & id argumento erat; quorum conuenirent animi, horum pariter conuenire virtutes. Demum haud ita pauci, ad hoc vestigandum vsi sunt indiciis & coniecturis aliis. Vir nimirum erat ingenio tam acri, vt ferè nihil tam altè sapientia collocauerit, quò mens eius non posset eniti: nihilominus, dum aut studiis animum, aut aures pœnitentibus daret; quoties legeret, vel audiret, quæ ad præceptum vi. Diuinæ Decadis, atque ad Sacramentum Matrimonij spectant; necesse habuit percunctari alios, vt exponerent, quid illæ voces (quæ adæquè ac res ipsæ ignotæ

erant cogitanti) significarent. Non hoc verò iunior, & religiosus dumtaxat, sed senex, & in purpurâ egit, cùm de re simili fortè consilium rogaretur: & sermones eiusmodi rubor verecundiæ affusus ori comitabatur; ei que auctor erat hic honestatis color, ea ut colloquia quamprimùm absolueret. Verùm Divina providentia, ne Dei famulus gloriâ illâ in terris priuaretur, quâ iam haud dubiè in cælo fruitur, effecit; ut virtutem hanc, quam de se solus ipse nôrat, certò de se etiam ipse narrando patefaceret. Neque hæc nova res est, vel inaudita: cùm sæpè viri sanctissimi virtutes suas, & præsertim donum virginitatis, ad Dei gloriam, candidè aliis enuntiauerint. Ita D. Gregorius Nazianzenus, intra publica volumina sua, hoc est, in maiori luce, quàm in familiari sermone, nempe in Opusculo, *De seipso* quod inscribit; *Corpore*, inquit, *virgo sum: an etiam animo, haud certò habeo.* Tria in rem præsentem adfero, & singula iuramento affirmantur ab iis, qui ex ore Cardinalis Bellarmini dici eadem audiuerunt. Demophoon Ferrinus, vir satis notus in Urbe, & cui à publico munere, quo fungitur, potest fides adhiberi; dum aliquando cum Cardinali Bellarmino ageret, occasione priuignæ, cui nomen Veronica Vitalis, & quam Gaspari Bellarmino nuptum dedit; ait, Cardinalem

tum,

tum, quòd intelligeret puellam annorum esse non amplius tredecim, dixisse, *Vellem, ne tam properè usurparent matrimonium, ut proles faustè succedant.* Statim verò adiecisse: Scio hæc solum, quia in libris ea interdum legi: nam res mundi huius haud noui ego aliter, quàm apud Scriptores, in paginis; & Virginitatem ad Deum referam eo flore atque odore, quem cum animâ & cum vitâ suscepi. Sed adhuc maius testimonium addo Viri Illustrissimi, nempe Cardinalis Crescentij; qui rogatus per Epistolam à P. Mutio Vitellesco Generali, ut quæ sciret de Cardinali Bellarmino, ea testari fide publicâ dignaretur, annuit humanissimè. Itaque coram Testibus, & Scribâ Urbis, hæc de eo prolocutus est: *Ego Petrus Paulus Cardinalis Crescentius, uti semper sum veneratus Cardinalem Bellarminum, fausta recordationis; tum ob præstantiam eius in doctrinâ & Ecclesiasticâ eruditione, quâ pro Ecclesiâ triumpho, hæreticos aut reduxit aut afflixit, tum ob virtutes eius & sanctimonia famam; testari possum sincerissimè, vsum me consuetudine illius maximè familiari, & semper animaduertisse in illo caelestem quamdam puritatem. Memini verò, cum diceret aliquando, haud expertum se, quamdiu vixit, praua voluptatis delectabilem sensum ullum; ex quo conficere certò possum, ipsum virginem fuisse.* His verbis in-

dicari & illud videtur, ope videlicet & gratiâ singulari, placitam Deo animam eius, fuisse præmunitam; in præmium gloriosi conatus, quo sensum residem in iuventute domuerat, & perpetuam de eo victoriam reportauerat.

Sed quia item casta generatio, tunc esse pulchra dicitur, quando est cum claritate; adiungam, quæ Ioannes Antónius Cangianus Sacerdos, & testis oculatus idem atque auritus, audiuit pariter de virginitate Cardinalis Bellarmini; & vidit quoad admirandos eius nitores; quod vtrumque interposito iureiurando affirmavit. Is moderator erat Seminarij Clericorum Capuæ; & intererat aliquando, dum Cardinalis Bellarminus in eâ urbe, inter laudes S. Gregorij Magni, de quo instituerat sermonem, addidit post multa; se Sanctissimo huic Doctori posse similem videri: nam si fuerat ille Religiosus, & impenderat se scribendis pro Ecclesiæ defensione voluminibus, si fuerat Virgo & Cardinalis; ipse perinde Religiosus erat e Societate IESU, susceperat similes labores conscribendi libros pro tutelâ & patrocínio Religionis; denique Virgo & Cardinalis erat. Ea comparatio visa homini tum est, in ore Auctoris, haud ita concinere modulatè cum laude illâ, quam à silentio vel à præcone alio meruisset; statim itaque

itaque erubescere, defixis humi oculis, pudibundus cœpit. At paulò pòst, respectans denudò, vidit Cardinalis Bellarmini vultum clarâ circumfundi luce, & Solis instar consurgere: cùm autem conuieret oculis, ita vt vix intueri posset, obtegens adpositâ manu, & pressans eos paululum, conatus est iterùm aspicere vultum Cardinalis; parîque eum luce clarescere animaduertit: atque id perdurauit circiter, quamdiu sedatè quis legeret Symbolum Apostolorum. Extemplò pauor quidam venerans, & simul admiratio, eius animum cœpit: ita vt potuerit coniicere, linguam illam, quæ, præter solitum de se magnificè loqui audita fuerat, non plectrum vaniloquentiæ in eâ re, sed Spiritus sancti organum fuisse.

Imò, quia item Capuæ Philippus Carreus, Rector Ecclesiæ S. Marcelli, iuratus testis perhibuit; se, cùm auditor frequens concionum esset, quibus Cardinalis populo Epistolas Diui Pauli in summo Templo explicabat, vidisse non semel, splendido radiorum igne ei collucere vultus, non aliter ac pingi soleant Sanctorum imagines: posse mihi videor etiam de Bellarmino vsurpare illa, quæ Cardinalis Cæsar Baronius de simillimis nitoribus habet, quibus S. Ambrosij vultus radiarunt, dum Psalmum tertium & quadragesimum expla-

explanaret : splendorem enim illum, ait cæleste symbolum fuisse, quo illius verba Diuinitas obsignauit. *Non ad ostentationem*, inquit, *ut homines, Deus edit ostenta; sed ut quid magnum ostendat: & quidem* (quod ad hanc rem spectat) *voluit huiusmodi visione, veluti sigillo appposito, consignasse ostendisseq; ; tantum in Ecclesiâ Doctorem, non pro humani sensus arbitrio, sed ore Domini locutū, Diuino afflatum spiritu docuisse, disseruisse, scripsisse, atq; dictasse ea, quibus vel populum erudit, vel hereticos confutauit: cum viuâ voce & scriptis Episcopale munus impleuit, & numeros Doctores absoluit. Ceterum Ioannes Antonius Cangelanus, vbi à veneratione rei adeò miræ animum colligere potuit, Religioso viro, ex Ordine Clericorum, quos Theatinos appellant, quidquid viderat, narrauit: & is, cum esset ei à Cōfessionibus, monuit, rem silentio premeret; ne emanaret, dum Cardinalis Bellarminus superstes erat. Paruit verò ille, & tantum ab obitu eius rem, non obliuioni datam, sed suæ concreditam fidei ac taciturnitati, eiusdem Cardinalis Bellarmini famæ consecrauit. Possumus primos radios huius lucis, vel à concionibus ipsius in Belgio repetere. Nam tunc pariter flamma concionanti fusa per caput, & per cæsariem, apparuit, & visa ei facies est splendescere non aliter, ac de*

S.Ste-

S. Stephano refert Diuinus Auctor. Hoc autem Andreas VVise Eques, & Magnus Prior Britannia, interposito iureiurando, septuagenarius testis, vidisse se affirmat, cum esset Louanij, annumque ageret ætatis vndevigesimum.

Sed vt reuertamur ad eius pudicitia thesaurum, non castius eum, quam cautiùs custodiuit. Satis constat, confessionibus mulierum aures eum dedisse numquam; nec modò in iis confessionibus excipiendis (quæ est Sacramenti veneratio) verum ad occasiones alias quascumque, interdixerat sibi ferè mulierum conspectum. Quod si interdum necessaria colloquia cum eis haberet, tum maximè, si vnuquam aliàs, modestià muniri, & induere oris quamdam veluti austeritatem videbatur; ponereque humi vultus, ne quid de virginitatis integritate saltem oculi delibarent. Romæ Cardinalis, & Capuæ Antistes, hospitij causâ numquam eas admisit domi suæ: imò Seni cuidam graui & Sacerdoti, primò veniam, postmodum consilium petenti, an propter familiæ vsum Ancillam, etiam ipsam satis magno natu, quippe sexagenariam, posset penes se in ædibus propriis attinere; Cardinalis respondit: cum eâ, in vnis ædibus, haud equidem habitarem. Quod consilium sequi alter maluit, ratur,

430 VITÆ ROBERTI CARD: BELLARMI:
ratus, sibi nullam fore securitatem, quando-
quidem Cardinalis ipse illud consortium de-
fugeret, vir ætatis pariter ac sanctimonix ma-
gnæ. Ad hæc sermones eosdem cum feminis
ipse non diu trahere; sed, si posset, momento
absolvere solebat. In alloquiis autem Princi-
pum feminarum, vel cum negotij conditio
celerem exitum non pateretur, semper hoc
egit, ut cum sermonis initia eis dedisset, ex-
trema sibi reseruaret; & tum semper pio ali-
quo documento perorabat.

His artibus adiecit aliam, quam ex vitâ
S. Augustini, & ex Religionis item suæ præ-
ceptis hauserat: videlicet ne feminis spatium
sermonis, nisi coram arbitris, daret; qui om-
nia spectarent, & verba non audirent tan-
tum. Celsus Amerigus Generalis Antistes
Ordinis Cælestinorum refert: cum aliquan-
do ab audientiâ Cardinalis recederet alto iam
meridie, deducereturque officij causâ media
per conclavia, inuentam ibi feminam nobi-
lem, & filias ipsius adolescentulas, peregrina-
nas è Transalpinis oris. Æstas erat, necdum
famuli ad obsequia redierant, hos verò illæ
opperiebantur, ut audientiam impetrarent.
Cardinalis cum eas vidit, primò erubuit, hæ-
sitque aliquantulum anceps: postmodum ne
expectare custodes Aulæ diutius illæ debe-
rent, Generalem, cui iam valedixerat, reuo-
cavit;

cauit ; vt cum Sacerdote alio , qui tum fortè aduenerat , adesset : ac officiosas locutiones abrumpens , statim re intellectâ , pro quâ rogabatur , postulationi annuit ; easque à se quantocyùs dimisit. Ægrè etiam , vt ad mulieres scriberet , adducebatur : ex quo , litteris à feminâ nobili Cæsenate acceptis , iniunxit ei qui sibi erat ab epistolis , vt Præfecto Urbis Cæsenæ responderet potius ; excusatâ consuetudine non scribendi ad feminas , nisi consanguineæ , vel matronæ essent primariæ ; quibus iniuriosum fuisset , nihil rescribere. Romæ Cardinales in rhedis suis consistere solent , honoris causâ ; quoties occurrunt in rhedis etiam Principes feminæ. Cardinalis Bellarminus tamen , quia erat Religiosus , rebatur immunem se esse ab eâ specie obsequij , & dumtaxat , ne qua oriretur offensio , mittebat ad eas , postquam præterierant , famulum vnum à pedibus , qui consuetudinem illam excusaret. Interim ipse fruebatur altâ animi pace ; prorsus perinde , ac si corpus , quod corrumpitur , non habitaret.

Attamen , etsi hæc laus continentiae tam eminens , dubio procul Cardinalem Bellarminum constituit in eo gradu hominum , quos suspiciet & demirabitur omnis ætas ; haud ego æstimo tanti virtutem hanc excellentissimam , cuius est , quæ foeda corpori , quæ

quæ foeda animæ, submouere; quanti donum aliud, generalis cuiusdam & excedentis longè humanas vires innocentiae, quâ noxas etiam leues (quantum homini permittitur) euitauit. Siquidem prorsus rarum est, in tot humanis periculis, solâ innocentia viuere. Latent res animæ, nec intelligi queunt; nisi claras eas velit Spiritus ille idem, qui earû secretus est auctor. Ideò, quæ sunt huiusmodi, de Sanctis viris aliter sciri nequiuerunt, nisi dum ipsimet promerent ea: fides verò eis habita est, quia vitæ cetera sanctitas, & grauitas morum in ipsis decus hoc, sine consentaneo obfignarunt. Id in Cardinali Bellarmino, præter constantem opinionem virtutis, quam apud omnes promeritus est, etiam illud peculiariter confirmat, quòd à mendaciis alienus habitus semper fuerit; nec in Religione tantum, vel in Purpurâ, sed à pueris, & in domo paternâ. Etenim P. Mutio Vitellesco factus est, se mendacium nullum, ne in infantia quidem, dixisse: quo tamen tempore, nobis hereditaria quædam veluti propensio est, ut excusatiunculis & mendaciolis prima illa malefacta protegamus. Hoc itaque candore, interdum de statu interioris animæ narrauit quædam, quæ suadebunt facilè (iudicium tamen integrum reiicitur semper in Deum, qui solus potest cordis arcana certius aestimare)

re) in Ecclesiâ Catholicâ, quantum è Scrip-
toribus colligitur, haud ita multis conces-
sum fuisse, vt vitæ innocentia ipsum ante-
irent. Præter alios Cardinalis Verallus refert;
dixisse eum sæpius, ad octauum quemque
diem se confiteri solitum, vt Societatis legi
obsequeretur; cetera experiri se difficultatem,
vt absolutionis materiam inueniret. Et tamen
in seipsum quotidie inquirebat accuratè, erat-
que conscientia timidiore, & sequebatur ri-
gidas opiniones; ita vt sæpè culpam agnosce-
ret, vbi culpa non erat. Is qui fuit ei à Confes-
sionibus, quamdiu vixit Cardinalis; testatus
est; necessariam ei fuisse exomologesim, vt
præcepto Ecclesiæ obtemperaret, annuè tan-
tum semel: & potuisse cum alioqui annos
plures Sacramento illo non uti; sed perlitare
Deo nihilominus quotidie, in innocentia
cordis sui. Addidit verò; Cardinalem sæpè,
conuentum à se constituto hebdomade die
vt aures confitenti daret, respondisse inge-
nuè: Diu multumque cogitavi, nec noxas re-
peri, quarum me reum statuerem. Tam ipse
feliciter occupationibus perpetuis id asseque-
batur, vt quouis momento Numini pla-
ceret.

P. Innico de Guevara, qui ex Dynastâ Re-
gni Neapolitani, Societati nostræ consecra-
uerat se, Cardinalis Bellarminus dixit qua-

E e

dam

434 VITÆ ROBERTI CARD. BELLARM.
dam die, dum ille Præses in Domicilio Pro-
fessorum Romæ esset, & vnà ibi colloque-
rentur; destinatum habere se, eò regredi, vt
Sacrum celebraret, posterrâ die: moneret
proinde Confessarium, ad Ædes non veniret,
sed ibi se potius opperiretur. Postea cùm diu
sermones ducerent; *Sunt duo, inquit, in qui-
bus soleo delinquere. Alterum est, si non perpe-
tuâ custodiâ cauerim ego mentis euagationes,
quando pensum Officij Diuini persoluo; neque
id horis matutinis, dum ante primam lucem eas
recito, sed horis aliis interdum, propter frequen-
tiam aduentium. Alterum est, si quid otiosè di-
xerim, vel ioco: sed non deerunt culpæ aliæ,
quas ignoro.* Sic ipse.

P. Iulius Cæsar Recupitus, item è Societa-
te, iureiurando asserit; cùm familiaris à Car-
dinali Bellarmino quæsiuisset, an in his quæ
ad animæ disciplinam spectant, in Cardina-
latu videretur sibi remissiùs viuere; tum eum
respondisse, videri auctum potius studium il-
lud interioris perfectionis, idque ex coniectu-
râ duplici: tum quia res Diuinas contem-
planti sibi, nullas inanes cogitationes euaga-
tionesque honor ille submitteret; tum verò,
quia rei nullius appetens, præterquam vt in
Cælum iret, à Pontificatu ambiendo erat a-
lienus, sicuti à re, in quâ periclitari Æternitas
poterat.

Postremò

Postremò P. Thomas Fritzhebertus, Rector in Vrbe Româ Collegij iuuenum Anglorum, testatur, Cardinalem Bellarminum, dum ageret cum eo in Ædibus Vaticanis, paulò antè quàm languore vltimo tentaretur, (quia erat materia sermonis Ioannes Berckmans, adolescens Belga, qui in Romano Collegio cum opinione virtutis magnæ tum obierat) quæsiuisse, quid maximè dignum memoratu de iuvene illo circumferretur. Cùm ipse autem respondisset, magnum quid videri, quòd ille numquam vel noxam vnâ minimam spontè ac prudens admiserat; Cardinalem ad hoc aliquantulum hæsisse cogitandum, & subdidisse post modum: *Mihi sanè hac res non adeò magna videtur; quis enim sciens & prudens, vel leuiter peccaret?* Deinde meditatum circa id adhuc aliquamdiu, dixisse: *Haud memini, me ita vquam deliquisse.* Iam si perpetua Innocentia admirationi est in iuvene, cui ætas erat annorum vnius & viginti: quantò maior veneratio tribui debeat viro, qui vsque ad annum propè octogesimum consenuit, numquam imminutâ probitate; & tametsi negotiis magnis atque honoribus tentatus, in iis tamen nihil nisi laudandum, aut cogitauit, aut fecit, aut dixit?

Vniuersa hæc opinioni congruunt, quam

E c 2

de

de ipso habuit gloriosam Urbis Romæ Aula;
 ceteroqui tam prona factis aliorum interpre-
 tandis: & consentanea etiam sunt iudicio eo-
 rum, qui cum ipso diu versari, perhibent
 velut vno omnes ore; Diuinas leges cum ita
 obseruasse, vt quæ præcipiunt illæ vocibus,
 eadem perfectè redderet ipse moribus suis.
 Quocircà non immeritò à Cardinali Vbal-
 dino irreprehensibilis, & idea perfectionis
 nominatur. Verè enim (quod de paucis in se-
 nio memoratur) defuit malitiæ destruendi
 eius locus; & ferè quam è lustrali fonte inno-
 centiam hauserat, illibatam eam ad Superos
 pertulit. Ex hac eadem innocentia oriebatur
 subinde, vt doleret admodum, propter no-
 xas aliorum: præsertim quoties intelligeret,
 aliquem obiisse absque iudiciis veræ pœni-
 tentiæ. Reputans quippe animo, eos qui ita
 obeunt, damnari ad gehennæ loca, tormen-
 tis perpetuis excrucianos; tametsi voluisset
 ipsos culpæ magis, quàm supplicio eximi:
 nihilominus pœnæ eorundem iustissimæ, li-
 beraliter pius, sæpenuerò illacrymauit &
 ingemuit; patefaciens interea non obscure
 perfectissimam innocentiam suam.

CAPVT II.

Eius erga B. Aloysium Gonzagam Virginem, & aequè innocentem studia; & quid præterea egerit pro obtinendis ipsius B. Aloysij ac S. Ignatij Diuinis honoribus.

NUnquam fuit tam egregiè inter pares & similes amor, atque inter Bellarminum, & beatissimum iuuenem Aloysium Gonzagam: de cuius rebus gestis, non possum, quin delibem pauca ex his, quæ cum Bellarmini famâ & factis coniuncta sunt; nec pro hac narrationis parte, locum alium opportuniorem habui: nam lilium lilio intextere, pulchrum, opinor, videbitur. Is è Ferdinandi Gonzagæ Parentis & Principis Castilioni domo, optimâ spe, & summæ tum virtutis tum pietatis puer, aliquamdiu in Aulâ Regis Hispaniarum innutritus, inter illustres eius ephebos; atque adeò dignus, qui iura sui famulatus elocaret apud Regem cæli; Societatem IESV, moribus suis honestissimis, ac Aris quoque & diuinis honoribus cumulauit. Huic incolumi Bellarminus, ad generalem totius vitæ expiationem, aures dedit: ægrotanti suppeditauit subsidia omnia, agentique

tiq̃ue animam assedit; cū anteà, eo spatio temporis, quo vnà vixerant, consueuisset magnos ei spiritus communicare, & ab ipso eos vicissim sumere: quod postremum, beneficij solū accepti memor, sæpius deprædicauit. De illius virginitate innocentiaque hæc in Epistolâ ex Ædibus Vaticanis datâ Kal. Nouemb. M. DC. I. ad P. Virgilium Ceparium, habet: *Diu confessiones accepi dulcissimi & sanctissimi Fratris nostri Aloysij Gonzaga; vnâ etiam, quæ vniuersam eius vitam complectebatur. Ex quibus colligere potui, ipsum numquam letalem noxam vllam admisisse: quod ab anno septimo, & deinceps per ætatem reliquam, certum habeo; de primo septennio facile coniecturâ assequor: neque enim induci possum, ut credam, puerum eius ætatis, & qui ad innocentiam adeo magnam destinabatur, seorsum, exitiali aliquâ labe, inquinare potuisse.* Ad hæc in Templo Beatæ Virginis Annuntiatæ, Collegij Romani, cū esset in Purpurâ, & de B. Aloysij laudibus diceret, tria in eo virtutum capita proposuit, ad quæ nos ægrè possimus aspirare. *Primum est, inquit, quod fuerit vocatus à Deo, ante primam horam; cū iuxta Vineæ parabolam ceteri vocentur, vel hora primâ, vel tertiâ, vel sextâ, vel nonâ, vel undecimâ: nempe in pueritiâ, vel adolescentiâ, vel iuuentute, vel maturitate, vel senectute.*

Sed

Sed Beatus Aloysius vocatus est in ipsâ panè infantiâ; siquidem septennis dum erat, qui terminus est infantiæ, vocatus ad notitiâ Dei, ad mundi neglectum, & ad vitam perfectam fuit. Mihi enim affirmavit aliquoties, illum annum fuisse initium suæ reuersionis ad Deum; quippe qui cœpisset, ante id tempus, cogitare nescio quid de gloriâ militari: si tamen culpæ adscribi debeant, quæ tum pueri cogitant, ante annos illustrata mentis; Deus aut paucos, aut nullos innocentes habebit. Alterum est, quòd ita gratiâ castitatis fuerit à Deo præmunitus, ut euaserit immunis ab omni carnis, imò & spiritus inquinamento. Et verò in Ecclesiâ Dei, tametsi Virgines multi sint, & casti, saltem ad longum tempus, multi; carnis tamen titillationum expertem neminem, præter hunc Beatum Inuenem, noui: fortasse haud desint alij, sed mihi noti non sunt. Quæ prerogatiua tam insignis longè pluris æstimanda est, quàm donum resistendi tentationibus: ut vel ex eo sit manifestum, quòd Christus Dominus, quando cum hoste, Imperator simul & Miles, manus conseruit, non permisit, ut se ille iis motibus adoriretur. Multò minùs permisit interiùs sibi, è praua libidinis tetra igni, faces intus admoueri; aut eas etiam inter Matris suæ Sanctissimæ nines, vel ad leuem vsque cogitationem suscitari. At enim, stimulus qui carent, coronâ carent victoriæ. Ita

Ec 4

sanè:

sanè: sed si aliunde augetur gratia & charitas, feliciter iactura illa compensatur. Ita, qui nunquam peccarunt, Christus Dominus, & Beatissima Virgo, caruerint dono & merito pœnitentia: sed huius meriti & doni fuit iactura felix; quia stetit innocentia pretio, stetit maioris gratia compensatione. Tertium est, cum tranquillissimâ mente, procul ab omni euagatione, inter meditandum fuisse. Quemadmodum enim in terris genua, ita cor in Deo, cum oraret, figebat. Tamen si verò advenirent frequentes, qui cognoscere, sancto ne operi quisquam desit, in Societate solent, & ydem sæpe fores cubiculi cum strepitu reserarent, clauderentque; ipse nihilominus, numquam eos advenisse observauerat: adeo sopiti sensus eius erant, dum cor interim cum Deo vigilaret. Postquam hæc tria de Aloysio, velut inimitabilia, recensuerat; tum ad imitandum quædam alia proposuit, verbis usus, quæ patefaciunt maximam ipsius animi demissionem. Veniamus, inquit, ad virtutes alias, ut discamus exemplo perfectissimi Iuuenis, nos imperfecti Senes, quæ sit via ad vitam: neque enim turpe nobis videri debet, à iuniore discere, qui super senes intellexit. Sic ipse. Præterea, cum cœptum est agi de Aloysio inter Cœlites conscribendo; Cardinalis Bellarminus, in Sacro Senatu disseruit primus, & complexus multa, tandem Sanctos om-

omnes, dixit eâ insignitos appellatione fuisse, vel propter summam innocentiam, vel propter summam vitæ austeritatem : at verò eam Aloysio deberi propter vtramque laudem ; sicut debita fuit olim S. Ioanni Baptistæ. Cui sententiæ subscripsere Cardinales, consensu miro. Sed nō dictis modò B. Aloysium adeò impensè coluit : verùm facta etiam adiecit, solitus quotannis, in anniuersario die obitus eius, sacras ipsius Reliquias inuisere, & à Romani Collegij Templo, ire etiam in cubiculum illud, vbi ægro assidere, fouere deficientem, satiari vultu & complexu meruerat. Nec ferre diu potuit, cubiculum illud, pro ægris passim, quasi careret Religione, vsurpari ; siquidem ad sancti Iuuenis gloriam, & ad loci venerationem, Sacellum in eo dedicauit : quia par ei visum est, vt ibi ara, vbi cecidit tam innocens victima, poneretur. Pro eo ornando suppeditauit expensas ; erantque laquearia auro lita, cum lychnis præpendentibus ante beati Iuuenis effigiem : parietes non è marmore elaborato, aut distincti gemmis erant ; sed apparatu nobiliore, expressas imagines virtutum eius, intranti offerebant. Parte in vnâ videtur Aloysius adhuc puerulus, qui nixus genibus ante Crucem, nudatos humeros flagris cruentat ; & nullius culpæ reus, flagellat innocentiam.

E e 5

Ad-

Adstant foribus interim famuli; & perspe-
ctant rimulis paruum Dominum, piè aduer-
sum se ita sæuientem: quæ res denuntiata
Ferdinando parenti, aditum ei in Societa-
tem impetrauit. Ipse deinde mutatâ veste in-
ter Præsules, & alios è sacris Paginis salutaria
monita distribuit; Mundoque & pompis eius
valedicit. Ad hæc inter Vincentium Man-
tuæ Ducem, & Ferdinandum fratrem, inter
quos graui ortâ controuersiâ non satis con-
ueniebat, litem omnem diremit. Supra vesti-
bulum intus (quia anno Domini M. D. XCI.
sæuiit Romæ lues) adest in publico Xeno-
dichio, agitque inter plures è Societate: at-
que ibi tametsi pollui cuncta sanie, odore,
contactu cerneret; ea pro inuitamento ha-
bens, quæ terrori aliis fuissent, dum ceteri
scopis pauimentum purgare, cubilia sternere,
manantia tabe stragula versare, recreandæ
refectioni cibos adferre pro se nituntur, ad-
spicitur ipse ad pedes vnus, succinctus lin-
teo, sordes eius eluere, minimè fastidiosus
aut nauseabundus: sed nullâ imò re lætior,
quàm si in morbum incideret; tolerantia com-
es futurus, quibus erat solatio. Pars altera
parietis, eum item in genua prouolutum, an-
te Crucem ostendit; dum simul percepta di-
uinitus lumina, quæ de Angelis didicerat in-
ter meditandum, perfusus animæ liquidis

voluptatibus in pugillares refert, par Menti-
bus illis purissimis Scriptor, & Commenta-
tor. Ac præterea est lectulus eius verè flori-
dus, ex quo ipse, illo quem prænuntiauerat
die, flos castitatis. innocentiaëque, resolutus
non tam in sua initia, quàm in odorem sua-
uitatis, ad Cælum migravit.

Ceterum de Aloytio Cardinalis Bellarmi-
nus, aucturum cum Cælestium numerum,
eique aras dedicandas, prædixit, vel à mo-
mento illo temporis, quo nobis ereptus est.
Epistola eius, de quâ paulò antè memini, hæc
habet: *Existimo equidem, inquit, rectè eum
ad gloriam Beatorum migrasse: semperq̃, mihi
Religio fuit, pro illius animâ preces ad Deum
fundere; cum uererer, ne Diuina gratia, quam
aduerti in ipso esse cumulatißimam, fortasse
iniuriam irrogarem. At contra securus animi
ego me eius precibus commendavi; atque in his
credidi plurimum subsidij esse rebus meis.* Id et-
iam causæ fuit, cur demortui corpus in pro-
prio sarcophago condi & seruari voluerit,
quoniam ipsum è communi vmbrâ sepul-
chrorum, luci & Aris repromisit; præsagens
futurum, vt sanctitate ac miraculis clarus ad-
oraretur. Ipse tamen studia hæc sua tum
maximè declarauit, cum optauit moritu-
rus (sicut in tabulis testamenti habet) ad pe-
des B. Aloysij, filij sui spiritualis, sepeliri: hoc
pacto

paſto enim, quos ſimillimi mores in vitâ coniunxerant, horum exuias in ſepulchro, forſis vt mors beneuolentia, miſcuiffet.

Vt S. Ignatio etiam cæleſtes honores atque arę decernerentur, procurauit Cardinalis Bellarminus, ſtudio & curâ præcipuâ; deditque inſuper occaſionem quamdam primæ eius venerationi. Etenim anno M. D. LXXXIX. Cardinalis Bellarminus, vnâ cum Illuſtriſſimo Collegâ Cæſare Cardinali Baronio, venerat ad Templum Profeſſorum Societatis, die anniuerſariâ obitus Ignatij, habiturus ibi, clauſis valuis, de laudibus eiufdem adhortationem ad Socios. Dixit verò de optimi Parentis ſanctimoniâ tam aptè atque efficaciter ad perſuadendum, vt traxerit in admirationem viri etiam Cardinalem Baronium. Qui propterea, dum Socij, concione dimiſſâ, ante Sepulchrum Ignatij, nixi genibus aliquantulum orant; proſtratus pariter in hæc obſequia, primò terram, vbi ſacræ eius Reliquiæ ſeruabantur, exoſculari, dein quodam inſtinctu diuinitus impelli, vt iuberet Ignatij imaginem, & ſcalas adferri, quibus eam publicè honorandam è loco ſuperiori proponeret. Auctoritas viri noſtrorum vicit modeſtiam, qui diu erga Ignatium ſigna ea cultus edere recuſauerant; rati ſufficere interim, ſi Parenti ſanctiſſimo, in animis filiorum

rum virtutes eius, veluti templa & effigies ponerentur, donec in luce publicâ Deus famuli sui gloriam collo caret. Quare iis, quæ postulauerat, allatis, acceptâ tabulam ipse primus religiosè veneratus est; & mox eam scalis adscensus, supra sepulchrû suspendit, adorauitq; rursus; nemine filiorum spectante isthæc insperata gaudia dulcissimi Parentis, cui nō præ gaudio ex oculis vbertim lacrymæ profilirēt.

Ceterum, quoad ritus, Cælestium albo inferendi eorum tum animas, tum nomina, qui castè sancteque in Ecclesiâ vixerunt; nec illud omiserim, quod Cardinalis Bellarminus P. Virgilio Cepario aliquando dixit; dum is negotia id genus procurans, experiretur difficultates, quæ tum oriuntur, cum commentarij rerum ab eis gestarum formantur, longo post tempore, quàm obiissent alij, qui de iisdem testificari poterant. Censuit enim, prorsus è re communi Ecclesiæ fore; si de iis, qui cum opinione sanctitatis diem obeunt, fierent statim auctoritate publicâ Commentarij. Veniret enim certior ad posteros veritas: ab iis nimirum expressa, qui mortuum nouerant; non autem à famâ tantum, quæ incerta certis, & falsis vera sæpè confundit: quod utique necessariò contingere debet, quando ea, post annos plures, serâ indagatione perquiruntur.

CA.

CAPVT III.

*De Orationis pio exercitio , ac studio
erga res animæ.*

EXpertus feliciter est Cardinalis Bellarminus , quàm pronuntiauerit sapienter diuus Athanasius illud : *Sufficit anima puritas , ut per se Deum speculetur*. Etenim eius purus ab omni labe animus , cœpit à teneris annis ; & continuauit in omni vitâ , pium exercitium cœlestia quotidie meditandi. Horis verò sancto huic otio sepositis , mirum est , quàm accuratè colligeret se ; & quàm studiose animum venienti Deo pararet. Prætereà , vt diximus , Diuinas Laudes , Matutinas præsertim , qualibet die , & non pridianâ anticipatione , semper legit ; partesque singulas Officij Sacerdotalis , propriis & distinctis horis recitauit. In quâ sanè re , haud scio quemquam alium magis tenacem propositi fuisse , inter assiduas fereque omnium horarum occupationes ; quas obire Cardinalis Romæ , & Archiepiscopus in Vrbe Capuâ debuit. Quâdiu in Societate vixit , circumtulit notatum in tabellâ horologium Solare ; atque eo quasi interprete & monitore , pro tempore earumdem horarum utebatur. Cardinalis deinde , vsus est Horologio rotato , ex iis quæ horas
nar-

narrant, & insuper quâ pridie quis disposuerit horâ, tinniendo sæpius à somno excitant, vt ad preces matutinas euigilaret.

Si, dum sermonis copiam aliis daret, tempus minorum precum appeteret, secretum pro eis rogabat; & vbi persoluerat, ad colloquium se referebat. Quàm piè in iis Deo supplicaret, satis exprimebat fusa per vultum & per corpus totum veneratio. Nullo vsus adiutore ex his qui erant ei à sacris: sed semper solus in horariâ precatione fuit: quam nixus genibus, aut stans aperto capite (quemadmodum olim sanctus Franciscus) Deo immolabat; cùm interim ei oculi arderent, & suspiria vocem interpellarent. Aliquando, dum ad S. Andreæ in Monte Quirinali piis meditationibus animum excoleret, ipsum adiit Religiosus quidam ex Societate: qui, vti modestiâ summâ inambulantem inuenerat; num exsolueret pensum Officij Diuini, perrogauit. Tum ipse respondit, se tam parum obsequiosè tributum illud Deo reddere non consueuisse; de quo præcepti obligatio suberat. Narrauit Cardinalis Petrus Aldobrandinus, à se quadam die Cardinalem Belarminum repertum esse in horarias preces intentum adeò; vt tametsi ab Aulicis in conclaue ipsius introduceretur, ille nihilominus immotus hæserit perinde, ac si feriatu à sensibus

sibus cum Deo ageret. Dein obsequia omnia tanto hospiti exhibuit; qui æquissimè rem interpretatus, iudicauit, Deum non debuisse deferi, vt sermo cum homine institueretur.

Ad preces, quæ pro Sacerdotibus sunt communis obligationis, addidit Officia duo, beatæ Virginis, ac Defunctorum. A meridie, post prandij refectionem, non colloqui animi causâ solebat; sed secretò solus inambulare, & recitare aperto capite Virginis eiusdem Rosarium, & coronam alteram Christi Seruatoris; vt cum Deo ac Superis non animo dumtaxat plurimum ageret, sed ore etiam assiduè loqueretur. Has verò aut similes preces recitabat etiam, dum ad Conuentus habendos expectaret aduentantes alios Cardinales, vel dum intererat Sacris Pontificalibus. Atque in his numquam desiderabatur, nisi fortè oblanguesceret: eratque omnibus exemplum modestiæ, & silentij perpetui; ad eò vt nemo ipsum intueretur, qui ex vultu pietatem animi eius non introspiceret.

Ante primam lucem, post horæ spatium, quod impendebat matutinis precibus, ad horam alteram nixus genibus meditabatur. Quem vsus meditandi Christianis quibuscumque rebatur tam necessarium esse, vt crederet, haud posse ab vllò rectè disponi diem, nisi manè, saltem ad quartam horæ partem,

vt

vt Deum consuleret, meditaretur. At Prælati debere esse id maximè proprium, in Præfatione Libelli De Ascensione mentis in Deum, ostendit exemplo Moyſis: qui, ſicuti exponit ſanctus Gregorius, Tabernaculum ingrediebatur, vt contemplaretur Arcam Dei; & egrediebatur, vt ſuſtenteret, humero Principis, populorum imbecillitatem. Ex hac autem exercitatione cæleſti, ipſum haurire ſolitum liquidas voluptates conſtat; cùm ad eam rediret ſemper fame integrâ, nec minùs auidè; quàm infantuli in genitricis vbera ferantur. Interdum viſus eſt in eo ſuaui & dulci otio mergi; quaſi ſopor aliquis ſenſus eius extimos occuparet: à quo excitatus cum tremore, aliquamdiu ardebat oculis ac vultu toto, incenſus videlicet ab eo igne, qui in meditatione exardeſcit; & conſtitutus in ſobriâ illâ ebrietate, quæ vires animæ euertere non ſolet, ſed ſicut caſtrorum aciem ordinare.

Sic deinde plenus Deo ad Aram ibat, vt Miſſæ ſacrificium celebraret: cui quotquot interſuere circa Auroram, teſtantur ad decorum componi eâ modeſtiâ ſolitum fuiſſe, vt ad pietatem inuitaret omnes. Seruabat perfectè ritus & cærimonias Eccleſiæ; & clarè pronuntians omnia, quando erat conſecraturus, moram aliquam quieſcebat, vt quod

F f

factu-

450. VITÆ ROBERTI CARD. BELLARM.
facturus esset , interim consideraret. Peractâ
re Diuinâ , pro gratiis referendis perseverabat
supplex in Sacello , vel in Conclauis , donec
tempus negotiorum appeteret. Manè itaque
horas fermè quatuor , postquam euigilaue-
rat, istiusmodi occupationibus dabat : & ni-
hilominus ratus hoc minimum esse, ac repu-
tans quantum pulueris & sordium colligi,
campestri opere, & exercitatione humanæ vi-
tæ, contingat ; consuevit (quod indicauimus
sæpè alibi) ad vnius mensis spatium , quot-
annis , in Domum Nouitiorum S. Andreæ
secedere : & intrans ea loca pura atque inno-
centia, tum maximè, si vñquam aliàs , expe-
riebatur, quàm suauiter in casta, & nullis con-
taminata vitis pectora, influat Deus. Nata
verò ex otio huius tranquillæ secessus , pia
Opuscula illa sunt , quæ in lucem edita , ma-
gnæ vtilitati non iis tantum fuere , qui in Ec-
clesiâ Catholicâ pietatem colunt , sed pluri-
mis hæreticorum etiam ; quod summo opere
admirationem parit. Liber eius de Ascensione
mentis in Deum , legitur passim à *Prote-*
stantibus , quos vocant in Magnâ Britannîâ,
redditus idiomate eius Regni, ab vno ex Mi-
nistis eorum. Libelli ceteri, quos eodem spi-
ritu deinde scripsit , inter eorum manus assi-
duè inueniuntur. Imò ipse Iacobus Rex Ma-
gnæ Britannîæ (quod idonei Auctores refe-
runt)

runt) penes se libellum habuit De Gemitu Columbæ.

Quin imò visus est in eo Cardinalem Bellarminum æmulari, quòd cum is iam scripsisset florenti ætate Volumina Controuersiarum, composuerit in senio istiusmodi libellos pios. Sic ipse, post Libros operosiores, passus est, à se Meditationes in Orationem Dominicam edi. In earum Præfatione, alloquens Ducem Bunckingamum (huius enim nomini Opusculum dedicauit) *Nec deest*, inquit, *Cardinalis Bellarmini exemplum; qui digladiationibus polemicis, & controuersis, quibus priorem vitam in solidum mancipauerat, non ita pridem valedixit: contentus meditationiunculam aliquam quotannis edere, eamq; duobus aut tribus fabulosis ornatam miraculis; quâ in re me æmulum non inueniet.* Sic ille: quamquam hoc postremum addere Regius Auctor non debuisset.

Finis Cardinalis Bellarmini in his Opusculis, erat publica vtilitas; & vt scriptione saltem faces admoueret animis, in eisq; amorem & timorem Domini excitaret. Fuit verò voti compos; quia translata exterarum gentium linguis, frequentem editionem, fructu animarum vbiq; magno, habuerunt. Hic idem eius familiarior accessus ad Deum, non solum animæ gratum solatium, sed corpori

quoque salubre laxamentum erat. Gestire enim vultu toto, & colore vti prosperrimo videbatur; prorsus vt possent solitudo ac vitæ asperitas, ab eo inter amœna numerari.

Ex eo item vsu pia meditandi, tantam adeptus erat facultatem loquendi cum superis ac Deo, vt videretur semper orare, & numquam deficere. Et sæpè, dum externa & humana procuraret, quia eius interior conuersatio in Cælo erat, oculos suauiter attollebat, cum leni motu labiorum; quibus sonum occultare, cetera loqui iudicaretur. Quoties diuitias, pompas, & quæ prima Mundus habet, intuebatur; tum ad Deum conuersus, aiebat: si tam multa bona, Domine, tribuisti peregrinis, habitatoribus terræ huius, interdum hostibus tuis, & his qui maledictis proscindunt nomen sanctum tuum; amicis quid non dabis, & his qui assidue personant laudes tuas? Hinc circa res aspectabiles nulla ei erat delectatio; quin imò à studiis ipsis Theologiæ Scholasticæ, quoniam sensu carent liquidæ illius pietatis, quæ ex meditatione percipitur, alienus ferè in vltimâ ætate videbatur; & euoluendis Auctoribus eius dedere se, nisi admoneret necessitas, recusabat. At libros alios pios auidissimè, (vt qui eos appellaret cibos delectabiles ori suo) præsertim in senio, legebat.

Hinc

Hinc etiam nascebatur, erga res sacras omnes, simplex quædam in eo & constans veneratio: habebatque cubicula domi disposita ornatu sanctissimarum picturarum, ne in quotidianâ vitâ traducendâ exemplaria illi decissent; & vocabat Sanctos, qui tabulis iis exprimebantur, custodes ac defensores domus suæ; eorumque conspectu virtutem, ne deficeret, in se idemtidem excitabat. Caput dum erat, Thesaurum sacrarum Reliquiarum visitauit; curauitque vt splendide ac sumptuosè haberentur. Existimabat verò, eas in Templis attineri decentiùs multò, quàm in domibus priuatis: idèò eis perquirendis numquam inhians fuit; sed recusauit illas potius, quando sponte offerebantur; contentus pauculis, inclusis in parua Cruce argenteolâ, quam ante pectus gestabat, & in Cruce aliâ maiori, è simplici ligno; atque hanc in Museo suo, piè magis quàm magnificè colebat: cum in eâ sacræ particulæ, paruis loculamentis discretæ, non gemmâ crySTALLINâ, sed paupere, perspicuo tamen, vitro tegerentur. Atque hanc ipse Crucem, quippe gratissimi vsus, & quia erat quantum diuitiarum domi reperièbatur, testamento legauit Petro Cardinali Aldobrandino, his verbis dignis æternâ recordatione: *Relinquo autem Illustrissimo Domino meo, id quo pretiosius nihil habeo; vide-*

licet Crucem ligneam reliquiis pretiosissimis re-
fortam. Quadam die, familiæ suæ frustulum
 ex veste S. Caroli, cum veneratione summâ, &
 nudato in obsequium capite, distribuit. Dixit
 sæpenumerò, admirari se, vti magnum Dei
 famulum, B. Thomam de Villanouâ, Valen-
 tiæ Archiepiscopum; & dolere etiam, quòd
 ferò nimis vitam eius præ manibus habuerit,
 nam illum imitari Capuæ studuisset. Vitam
 certè ibi euoluens Ioannis Riberæ, item Ar-
 chiepiscopi Valentia, & Patriarchæ Antio-
 cheni, exarsit desiderio inueniendi, in scriptu-
 rarum conditorio domi, epistolam ab eo ad
 se transmissam; vt inter Reliquias eam vene-
 raretur.

P. Bernardinum Realinum, Religiosum
 nostræ Societatis, iudicabat esse virum exi-
 miæ sanctitatis: & ideò olim, cùm esset Pro-
 uincialis, & circumspiceret domicilia Prouin-
 ciæ Neapolitanæ; vbi ad Aletinum Colle-
 gium venit, reperitque Patres omnes pro fo-
 ribus, vt se aduentantem exciperent, statim
 prouoluit se in genua, vt Realinum amplexa-
 retur. Et quia is vicissim in genua procubue-
 rat; aliquamdiu hædere ambo mutuis in am-
 plexibus, inuicem deferendo. Postquam ve-
 rò excessit è viuis Realinus, particulas aliquot
 tunicæ eius apud se, venerationis ergò, Cardi-
 nalis Bellarminus habuit. Ad hæc, vt conse-
 quere-

queretur piaculares Summorum Pontificum Indulgentias , studiosè admodum dabat se operibus piis , cùm illas esse pretium Sanguinis Christi non ignoraret. Atque hæc dispositio interior in Cardinali Bellarmino fuit, quantum illa indicare visa sunt , quæ ab ipso exteriùs vel dicebantur cum laude , vel gerebantur. Quamquam occultare, aut obscurare saltem virtutes suas , ne ad famam eminerent , videbatur : fateri debemus tamen , ipsum virtutibus magnis, quà publicè , quà priuatim, vitam suam ita instituisse , vt cùm palàm eum laudares , secreta eius adhuc multò meliùs audirent.

CAPVT IV.

Perfècta eius humilitas.

Robertus Bellarminus , apud nationes omnes tantum nomen , & qui ex Cardinalis dignitate potuit honoris multum accepisse , plus dedisse ; tot prosperis seu famæ seu gloriæ circumfluentibus, haud propterea superbiâ ullâ afflari visus est : cùm ipse imò perquireret occasiones demittendi se coram Deo , & coram hominibus. Nemo erat , qui dum adspiceret corpus eius (quippe figuram animi) adedè modestè situm ; & dum audiret verba oris lenissima , agique ab eo ad virtu-

tem omnia deprehenderet ; non simul iudicaret , imaginem se Christianæ humilitatis absolutissimam intueri , etiamsi tam cuperet ipse occultus esse hominibus , quàm erat manifestus Superis ac Deo. Declinandi causâ factum omnem , conuertebat se idemtidem ad virtutes heroicas præcipuorum quorundam Sanctorum ; quò ita cognosceret melius imperfectum suum : sed & Solem ipsum Diuinarum perfectionum contemplabatur ; vt eius comparatione , quidquid exsplenduerat in se doctrinæ atque virtutis , id appareret quasi lumen deficiens. Atque ita foueret modestiæ & demissionis studium , perinde ac si speciosas de se opiniones ignoraret ipse , & crederet ab aliis eas pariter ignorari.

Tametsi verò historia hæc sit huius virtutis sparsa præclaris monumentis : nihilominus istiusmodi exemplis eius vita abundauit ad eò , vt iusti capitis materiem possint ea quæ supersunt , suppeditare. Ante omnia respicere significationes excellentiæ omnes conabatur ; etiamsi essent ex eo genere , quæ citra vitij notam à sapientibus quoque admitti solent. In Voluminibus suis , numquam permisit propriam imaginem figurari : & idèd , *Effigiem meam* , inquit in epistolâ quadam , *ante libros , quos impressi , semper equidem depingi vetui ; tametsi rogauerint multi : cum è*

vinis

viuis discessero , posteri de me statuunt , ut velint.

Lepidè alteri , picturam eius desideranti, haud aliter quàm olim S. Paulinus, respondit: *Scire velim, imaginem veteris hominis flagites, an noui.* posteaquè subdidit : *Illam, quâ vetus homo pingitur, quia exoleuit nimium, redactâq; est ad informem materiam, mitti non decet : sicut nec alteram, quæ est hominis noui, quia inchoata est, sed nondum absoluta.* Quibus verbis ostendit, vt vultus hominum, ita simulacra vultuum imbecilla & mortalia esse; formam verò mentis æternam. Atque vt hæc expressa moribus, non coloribus emineret, pulchrè efficiebat pictor egregius, dum has ei umbras humilitatis circumiiceret. In iisdem etiam impressis à se Voluminibus haud passus est versus adscribi, qui continerent famam eius. Pro hac re, liceat mihi Testem venerari VRBANVM VIII. Pontificem Maximum. à quo, priusquam amplissimi Senatus suffragatione frequentissimâ Ecclesiæ gubernaculis præficeretur, Bellarminus verecundè Latinam Oden pulcherrimam recusauit, quam in librum eius De Ascensione mentis in Deum scripserat : & quæ extat inter lyrica Poëmata, scripta stylo pereleganti, & genio secundissimo, ac typis edita; paulò antè quàm in Vaticano, non carminum iam, sed cæle-

stium Oraculorum Vates, & Antistes Maximus, coronaretur.

Sed cùm potuerit encomiis id genus fraudare Libros suos; non ided amicorum iuxta & aduersariorum cohibere calamos, vel inhibere sermones potuit, quin de ipso præclare sentirent pariter, & loquerentur. Debit enim sæpenumero, vel inuitus, pati famam, iustissimasque laudes suas. Quàm ægrè tamen iis interesset sermonibus, adtusus ori rubor, & eius modestæ querimoniæ patefaciebant. In Epistolâ scriptâ ad Palatinum Inouvladislauiæ, *Cum mærore plurimo*, inquit, *in tuis litteris legi, me pluris aestimari, quàm quanti sim apud Deum. Profecto (sicut S. Franciscus dixit olim) tanta magnitudinis est homo, quantam coram Deo, ne statim effluat, retinere potest. Diuinam Maiestatem ores, ut misereatur mei, & ut misericordiâ suâ, qui opifex est rerum admirabilium, ipse talem efficiat me, qualem esse iudicant probi viri multi. Libellus ille meus ultra meritum gratus omnibus filiis Ecclesiæ fuit: utinam sit eis aequè utilis!*

Sed in Cardinali Bellarmino, virtus demissionis enituit etiam ex vno capite, ex quo in aliis vitij aduersi sæpè oritur suspicio. Amicis quippe narrare de se quædam interdum audiebatur, ex quibus eius fama & opinio videbatur clarior illustriorque reddi. Aberat in-
terea

tereà fastidium aurium ; quia eodem animo, quo gesta erant, oratione simplicissimâ , procul à specie omni iactantiæ, illa referebantur.

Cum tamen sciret , rarò quemquam erga bona sua satis cautum esse ; si quid eiusmodi de se narraret, vel inducebatur proptereà quòd fieri ab aliis maiora existimaret , vel quia comparatione suæ perfectionis interioris, putaret ea pretij esse quàm minimi. Ad finem certè Commentarioli de vitâ suâ , tametsi complexus ea fuerit , quæ continent virtutes magnas ; addidit nihilominus , se ab amico & fratre rogatum vt ea scriberet, de virtutibus propriis ideò tacuisse, quoniam ignoraret , num in se vllæ veri generis inuenirentur ; sed & vitia siluisse , quia hæc narrata posteris, profutura non crediderat.

Hinc , sicut velare adnitebatur ea , de quibus splendidè alij & magnificè iudicabant, & insuper suaues interdum iocos miscere, quò illa contemnerentur ; si quæ agnosceret in se vitia naturæ , non ea suppresserat , sed celebrabat sermonibus de industriâ , ne idoneus ad magna existimaretur. Idcirco in vltimis comitiis Pontificum , nihil inter Cardinales frequentius, quàm surditatem suam, & sinistras valetudines , quas adfert senectus, memorabat.

Quando erat Romani Collegij Præses, librum

460 VITÆ ROBERTI CARD. BELLARM.
brum reperit, in quo omnes, quotquot è So-
cietate ibi studuerint, cum additâ censurâ in-
genij atque præstantiæ notantur. Legit verò,
Robertum Bellarminum illâ ætate visum ef-
se ita excellere, ut ingenio P. Franciscum Sua-
rium anteciret. At fallus est, hoc à se minimè
verum censeri: qui mentis vim cum excessu
perspicacem non habuerat; sed, ut aiebat, ca-
pax fuerat tantum, ex æquo, disciplinæ cu-
iuscumque. Usque adeò sibimet assentari a-
lienum atque indecorum rebatur. Contrà si
fortè alij exprobrarent corporis vitia, leniter
id ferebat. Et aliquando in Belgio, ex cuius-
dam irrisu, à quo auriculis esse grandiusculis
notabatur, minimè commotus est; sed (ut
olim S. Gregorius Turonensis) usurpauit ver-
ba illa: *Ipse fecit nos, & non ipsi nos*. Iterum,
cùm in libello quodam legeret, haud se fu-
turum Pontificem, propterea quòd simplex
nimiùm videretur; ad marginem libelli ad-
scripsit: *Felix simplicitas, quæ me à tanto onere liberavit*.

De impressis à se Voluminibus, num-
quam audiebatur exaggeratè loqui; inuitus-
que intererat, si coràm laudaretur; conten-
tus solâ utilitate, quam expetiuerat vnicè in
eorundem Voluminum editione. Rogatus
de re aliquâ dubiâ, vel de interpretatione
Scripturarum, summâ cum luce ac facilitate,
tantum

tantum ea quæ rem exponerent, afferebat; ut qui apud se paratam, non tamen nimium venalem sapientiam habere consueuerit. Si qui verò explanationi non acquiescerent; tum ipse confirmans, quæ semel dixerat, digrediebatur ad alia; atque addebat solum: Quemadmodum vultis, ita demum sit. Ceterum paratissimus fuit, ab subeundam aliorum censuram, ut indicauimus alibi: ex quo Raphaël Episcopus Zacynthi, in Cardinali Bellarmino aiebat, omnes miratos esse; virum adedò excellentem, & qui eruditione cum ætatis suæ Scriptoribus quibuscumque poterat comparari, Operum suorum nihilominus censuram petere enixè, & libenter etiam audire solitum fuisse. Quasi Auctor egregius, vel ignoraret præstantiam suam, vel illius saltem obliuisceretur. Vfus verò est hac demissione, non erga viros modò sapientiæ eximiæ, sed erga alios etiam. Et ideo extant ipsius litteræ ad Balthasarum Moretum: cui cum misisset librum De felicitate Sanctorum, vltro potestatem fecit, ut mutaret capita rerum nescio quæ; ac librum ederet, si opus luce dignum ipsi videretur.

Ad occasiones alias etiam ostendit, se prorsus nihil ad summam demissionem sibi reliquum fecisse. Ita cum in summo Templo Capuæ, feria v. Cœnæ Domini, pedes duodenis

denis pauperibus proluisset, perfunctus pio munere, cœpit eosdem instituere primis Christianæ doctrinæ rudimentis. Ægerrimè verò tulit, cùm deprehendit seniore ex iis, qui ordine primus, ac S. Petrum referens, ab ætatis anno centesimo perparùm aberat, adhuc Apostolicum Symbolum ignorare. Et tum Parochis id munus erudiendi alios, proprio etiam exemplo, cœpit efficacius commendare: nam ex eo tempore ipsemet paruulos & rudes consuevit Capuæ instruere publice, vt diximus; nullo ex minoribus Sacerdotibus detrectante munus, quod Antistes supremus occupauerat. Rogatus vt causæ alicui patrocineretur, interdum etsi potuerat homines deuocare, aut per vnum è famulis renuntiare quid pro eis egisset, adibat eos tamen ipsemet: quo pacto ad vnum è Laicis Adiutoribus Societatis semel & sæpiùs venit, vt plura intelligeret de negotio, quod ille optauerat Pontifici à Cardinali Bellarmino exponeretur. Commeantes ad se externos excipiebat, deducebatque officiosissimè. Et tum videbatur ab ipso id fieri benignius, cùm virtuti honor exhibendus erat. Tametsi enim reueritus est omnes, habebat venerationi potissimùm eos, quos Deo cariores existimabat: dixitque sæpiùs, haud aspernari quempiam nos debere, etsi mendicus fuerit, dum

igno-

ignoramus, num ille gratior sit oculis Dei, quàm nos fortè simus. Hinc aduentantes pauperes sic admisit, vt eis interdum, quò vnà federent, propriis manibus fellam aptauerit. Deprehensus est quoque non semel, stans ipse, illos sedentes audire, & ita præcipere, propter eorum lassitudinem, vel senium.

Par ei ratio erat, cùm iustis laudibus eos prosequeretur, quorum emerent merita; fuitque in hoc genere tam eloquens, vt frequenter ex eis modestiæ colorem exprimeret. Nullis artibus Ascleclas honorarios, ad se deducendum, quando ad Pontificias & ad publicas functiones ibat, allicere solitus fuit. Imò iussit sæpè, Episcopos & Præsules (qui adueniebant causâ comitadi deducendique) cessare ab eâ officij significatione, quâ vtique ipse non indigeret.

Animi hæc moderatio ceterum cultum familiæ eius temperabat: non enim domi suppellex erat elegans, non tabulæ pictæ ab auctoribus laudatissimis, non sericæ aut pretiosæ vestes; sed tantum in cubiculis peristromata vulgari opere, quibus tegerentur illa verius, non ornarentur. Super mensam, tenax disciplinæ suæ, parco parabilique defungebatur cibo; quem etiam ei patinæ fictiles ministrabant: nec famuli à pedibus incedebant succincti

464 VITÆ ROBERTI CARD. BELLARM.
succincti gladio ; sed cuncta modestum Heri
animum referebant.

Super omnia propositum illud abdicandi
se Purpurâ , vt suo posset Ordini restitui , in-
terque Socios senectuti placidæ sedem pro-
spicere , indicium fuit animi eius demissis-
simi. Quocircà annos, quos magis tranquil-
los vixerat, fuisse illos aiebat , quibus in Reli-
gione olim, & postmodum Caput vixit : vbi
procul ab Aulæ strepitu se in subsidium ani-
marum impenderat. Mauritius à Sabaudia
Cardinalis & Princeps , in quo par amplitu-
dini familiæ magnanimitas & pietas inest,
testatur ex ore ipso Cardinalis Bellarmini au-
diuisse se , quo pacto sæpius optauerit in re
priuatâ viuere , superstes dignitati suæ ; atque
inter Socios obscuro habitu , nullaque Aulæ
specie , occupare leti diem. Congruit iis pia
ipsius cogitatio , quâ vnum illud vitæ genus
expetendum esse ducebat , in quo possit quis
de salute suâ viuere securior. Ideò quamdiu
in Societate aliis obtemperauit, anceps de sa-
lute numquam vixerat : at cùm in eâ præfuit,
& multò magis cùm ad Purpuram atque ad
Insulas euectus est , rationem de aliis Supre-
mo Iudici redditurus , aiebat , sibi non eam-
dem securitatem superfuisse ; etiam si ignora-
ret, cuius noxæ reus posset postulari. Quod,
vt ego interpretor , ignorauerit perpetuò ;
quia

quia numquam ingenium idem ad res diuer-
sissimas, parendum & imperandum, habi-
lius fuit.

In hanc sententiam viro cuidam honesto
sciscitanti, quodnam hominum genus crede-
ret certius æternam salutem consequi; re-
spondit statim: *Nisi me fallit animus, opifices
ij sunt, & qui diutino labore vitam tolerant:
nam iis totâ die nihil ad otium superest. Possi-
dent verò, ut se & familiam alant, tenuem il-
lam siue copiam, siue inopiam, quam sudore
vultus sui sibi pepererunt: qui titulus possessio-
nis omnium est acquisitus, & optimus.* Addi-
dit tamen hoc intelligi, dummodò ipsi iustâ
mercede operis contenti vivant. Id exemplo
Christi Domini confirmabat, qui utique Sa-
pientia æterna, cum in terris statum eligeret,
Parentem opificem elegit, exercuitque ope-
ram fabri, creditus propterea faber, & filius
fabri. Deinde addidit, se, cum per Urbem iret
in Purpurâ, adspiceretque eiusmodi opifices
in officinis variis laborantes, inuidere solitum
eorum felicitati; adeò ut optauerit sapiùs,
cum humili ipsorum inopiâ Purpuram eam-
dem commutare. Ad hæc in oculis suis usque
eò euiluit, ut interdum palàm, contemptui
se esse, lætaretur: qui gradus modestiæ ac de-
missiõis supremus meritò censetur. Denun-
tiata Pontifici fuerat opinio quædam ipsius,

G g

iam

iam typis edita, quasi nouam doctrinam contineret; quæ tamen ab Auctoribus optimis in Theologiâ communiter asseriebatur. Conscius latentis accusationis ab amico fit Bellarminus; moneturque, ut datâ occasione vel quæsitâ etiam apud Pontificem causæ suæ, imò veritati patrocinetur. Sed hoc agere ipse renuit, cùm diceret: *Si de hac re loqui cum Pontifice debeam, ut alter existimatione suâ cadat; non possum quin abstineam, cùm iubeamur bonum reddere pro malo. Sin ut tuear existimationem meam, pariter non possum quin si- leam: quantum enim existimationi meæ sensero adimi, certus sum tantumdem addi merito & voto meo.* Nec aliter deinde fecit: & cùm Pontifex spontè de sententiâ illâ sermonem iniecisset; ipse rem nihilominus, plenus constantis silentij, dissimulauit.

Intererat quadam die Theologicis disputationibus, in Templo S. Mariæ Transpontinæ quam vocant; qui locus est Ordinis Carmelitarum. Dum verò inutiliter adstreperet is qui arguebat, Cardinalis Bellarminus modestè insinuauit, posse ipsum responsioni datæ acquiescere, quam solis tum clamoribus oppugnabat. Ille indignatus, & mussitans nescio quæ, ore confuso, tandem affirmauit, petiturum se precibus à Deo, ut numquam eua- deret Pontifex. Inurbanitas ea, neminem è Car-

Cardinalibus aliis qui aderant, minùs quàm ipsum Bellarminum tetigit; siquidem is erat, qui præoptabat immeritò; quàm iure contemni: & ideò nec vultu nec verbis hominem redarguit; adeò iram superauerat: Tum Cardinalis Millinus, Summi Pontificis Vicarius, auctoritate suâ seuerè eundem increpuit, & silere iussit.

Quoties hortabantur, vt conquèreretur de iis, quæ secum, non pro conditione gradus & meritorum eius, interdum agerent; recusabat, affirmans pluris fieri à se charitatis vnciolam vnâ, quàm pondo existimationis propriæ; & se nolle, cum iacturâ gratiæ cælestis, bonam inter homines opinionem quærere. Neque fuit metuendum in ipso, ne proprius Amor (orator domi nostræ assiduus, & nostram superbiam sæpè ad alia vocabula transferens) suaderet, decedere honori Religionis ac Dei, quidquid detraheretur propriæ existimationi: quâ nimirum re, nihil solet esse in speciem fallacius.

In confessibus Cardinalium, quibus interueniebat Bellarminus, vnus inuentus est, qui æmulatione laudis eius, cùm sententiæ dicerentur, nihil sentire idem poterat; nec eius consilia, vmquam rata esse apud se, ostendebat. Eo certamine parùm decoro Cardinales alij velut offensi, Bellarminum contem-

ni, nec inuicem contemnere timiditati adscribebant; cū scirent, quantum discrimen esset inter eius oracula, & alterius consilia. Rogatus est propterea Cardinalis Bellarminus, modestiam in loco poneret; & verbo tantū (potuisset enim) æmulum confunderet. At subridens ipse, & digitum primò, deinde brachium ostentans; *Mihi satius*, inquit, & *melius videtur tantillum charitatis, quàm mensura quantalibet propria existimationis*. Et cū subderetur, aduersus charitatem nihil peti; sed tantū vt desineret ille contra ipsum videri semper obliquus, & semper dissentire manifestus: nihilominus ratus arduum esse, æquo examine rem librare, à proposito non recessit. Solūm, quia rumorem expauit, quo spargeretur, inter Cardinales duos non satis conuenire, colendo eum vt parem, qui se non ferebat superiorem, conatus est demereri animum eius: primusque ad obsequium, illud addidit ceteræ comitati, vt dexteram illius prehenderet aliquoties; oraretque, mutuo erga se animo, & vnâ mente consilioque esse vellet. Sic nullius inquinauit famam; & absque famæ suæ damno, patrocinium illud propriæ gloriæ detrectauit.

Verūm hæc non ideò egit, propterea quòd ingenio spontè languido ac remisso esset; sed quia naturam præferuidam mitigauerat in

eo virtus: idque satis indicauit ad occasiones illas, in quibus ipsum animo constanti esse interdum oportuit. Religioso nescio cui titulum Magisterij à PAVLO V. Pontifice impetrauerat, in præmium defensæ ab eo Ecclesiasticæ iurisdictionis. Cardinalis alter, Ordinis Patronus, petiit à Pontifice gratiæ abolitionem. Sedenim odoratus id Cardinalis Bellarminus, ad solium Pontificis rediit, obtinuitque sanctâ cum libertate, vt non aliter decerneretur. Magis hanc eius constantiam experti sunt alij, qui non perinde ac decuit, dignitatem ipsius reuerabantur: nam, cum in re aliâ omni, iniurias illatas, doloremque animi condonaret; nec iram denuò suscitaret, postquam offensio languerat; videbatur memoriâ valere tantum erga iniurias illas, quas non tam sibi, quàm dignitati suæ animaduertenter irrogari.

Et verò tum maximè apparuit eius lenitas coniuncta cum acri, sed iustâ obiurgatione, quando Cœnobita nescio quis, in libello edito, acerbè inuectus in pronuntiata quedam è Cardinalis Bellarmini voluminibus excerpta, etiam ei opiniones alias, censuris obnoxias, falsò tribuerat. Quadam die ergo, cum vnâ ambo loquerentur, in Cardinalem Bellarminum, Religiosus eius libelli Auctor, eâ arrogantiam inuehi cœpit; vt Aulici, qui inau-

470 VITÆ ROBERTI CARD. BELLARM.
diuerant superba eius dicta, animaduersione
cum graui crederent esse corripiendum. Ven-
tum interim ad codicem est, in quo senten-
tia, vt imponebat alter, velut è Cardinalis
Bellarmini libris accepta, refellebatur: con-
fertur cum Auctoris doctrinâ, ei que minimè
congruit, imò aduersatur iis quæ Bellarmi-
nus assererat, in illâ ipsâ Voluminis parte, ad
quam alter prouocabat. Tum Cardinalis,
postquam animo spatium dedisset, donec
omnis ira resederat, Credideram, inquit,
Theologiæ parum te didicisse; iam & Gram-
maticæ te adhuc minus scire, animaduerto.
Ita qui diu moderans paruerat dicto Sapien-
tis; *Ne respondeas stulto iuxta stultitiam suam,*
ne efficiaris ei similis: necesse habuit obiur-
gans parère etiam dicenti; *Responde stulto iux-*
ta stultitiam suam, ne sibi sapiens esse videatur.

C A P V T V.

*Quàm fuerit alienus ab omni cupiditate,
& affectu rerum terrenarum.*

CETERÆ magnitudini Cardinalis Bellar-
mini illud accessit, propè instar miracu-
li; vt cupiditate fuerit, non tam sedatâ, quàm
extinctâ penitus, circa diuitias omnes: aded
vt congrueret illi perfectè vox ea S. Cypriani:
Nihil appetere, nihil desiderare de saculo potest,
qui

qui sacula maior est. Et ideò meritò scribere Antonio Ceruino in hæc verba potuit: *Si annis quadraginta, quibus in Ordine Religioso vixi, non didicissem regere inferioris animæ studia, ac rebus mundi huius facere pretium; quò æstimarem eas, non quanti veneunt, sed quanti valent; Episcopus malus essem. Præsertim quia Episcopi est, in conatu perfectionis altius niti, quàm Religiosi profiteantur.* Hoc verò imperium in naturæ deprauatæ rebelles motus tam exercuit placidè, vt familiares eius fermè crederent, cum sensus, quos vince-ret, non habuisse: & ad occasiones tamen ostendit sæpiùs; domitis se, non autem per ingloriam innocentiam, sopitis iis naturæ stimulis vsum esse. Erga affines & agnatos nemo affici temperantiùs potuisset, cùm audierit obitum illorum absque lacrymis & comploratu; nec in eorumdem funere, lugubrem domum pullo amictu, in speciem mœroris, vmquam habuerit: ex quo in Epistolâ eadem aiebat; si qui eorum excederent è viuis, & sperari credique posset, locum ab ipsis inter pios obtineri; tunc non mœrere, sed inuidere potiùs, & ex eorum exitu lætari se debere; vtpote quorum iam æterna sors in tuto esse existimabatur.

Circumspectus deinde, & parcus, subsidia eis suppeditauit, iuxta S. Augustini consilium

G g 4

illud,

illud, quo suader, erogandum eis esse, non quò illi ditescant vel opimentur, sed quò illi minùsegeant. Eius germanus Frater proles satis multas, pro familiæ suæ gradu atque honore, ægrè aut vix alere poterat: nec deerant ex agnatis alij, quos inopia premebat: ipse nihilominùseosdem non copiosius, quam ceteros pauperes, fuit. Munia publica nonnumquam eis impetrauit tamen, vt vitæ honestæ alimenta inde sumerent. Quos autem ordinata charitas primo loco, vti propinquiore, ei commendabat; hos proprio censu, sed parsimoniâ tantâ sustentauit, vt etiam duris iudicibus, ac pavidæ conscientiæ, nimidò parcior appareret. Ita, qui in egenos & alios pios vsus distribuit aureorum amplius quinquaginta millia; planè quasi publicus Parens, in locum affinium atque agnatorum adoptasse sibi pauperes videatur.

Rogarant enixè multi ore tenus, ac per epistolas etiam, vt liberalior erga eos foret; sed plenus constantiæ, nihil immutauit; & cum inuitarent illi sapiùs in patriam, quò ita perspiceret tenues eorum fortunas, numquam induci potuit, vt eò remigraret.

Capux, cum ex aëris afficientis vitio tentaretur sinistrâ valetudine, quæ humorem exstillâtem è capite in tibias cum tumore deriuabat, Petro Guidotto Oeconomo eius visa

tum

tum opportunitas est hortandi Cardinalem Bellarminum, vt, non minuendo censum annum, mutaret Archiepiscopatum illū cum Ecclesiā Politianā, & ad suos hoc pacto remearet. Sed Cardinalis satis intellexit vnde consilium illud manaret, ac respondit suadenti: *O Petre, caro & sanguis reuelauit tibi: hæc argumenta suggerunt affines mei: sed nihil fiet: nam Ecclesias quasi per mercaturam distrahere, non est via quā itur ad calum.* Religioso cuidam id molienti, vt Cardinalis Angelum de Aciariā, sororis filium, aureis non ampliū ducentis iuuaret; quò is potiretur Archiepiscopatu Theatino (Archipræsul enim ipsum successorem dicere statuerat, modò redditus, quos illi cedebat, compensarentur; ad quam compensationem ea summula tantum deerat) subsidium hoc tamen, etsi tenue, Bellarminus negauit, dicens nolle se de Ecclesiis ita transigi: tametsi merita viri alioqui non ignoraret, quem innutriuerat disciplinā & moribus suis; & qui Episcopus Theanensis postmodum obiit.

Ceterum, non ex naturæ arctæ contentæque vitio id oriebatur, vt ostendunt sumptus eius eximij, piæ largitiones, & prouentuum annuorum diminutio; quam passus est sponte, nec deinde à Pontifice sibi conditionem augeri flagitauit. Ex Procidæ Abbatia quot-

474 VITÆ ROBERTI CARD. BELLARM.
annis percipiebat circiter aureos septingen-
tos. Sed postquam iurisdictionem illius ces-
serat Antistiti Neapolitano, atque eam insu-
lam redegerat in Ecclesiæ tribum, ne quid de-
trimenti salus incolarum pateretur; annuen-
te Pontifice, aureos centum annuos decîdit
ex eâ summâ, pro noui Præfecti animarum
salario: tametsi offerrent se, qui onus illud
susciperent, contenti annonâ fortuitâ, & in-
certis emolumentis; quorum non tenuis mo-
dus indidem sperabatur. Ad hæc, quia Dy-
nastæ illius Insulæ pro se Abbatiam enixè
petebant, facilè inductus est Cardinalis Bel-
larminus, vt eis annueret; propter persuasio-
nem quam habuit, oportere vt Antistes illic
resideat: idcirco Thomæ de Aualos illam
permisit: & cùm ab eo pensionibus annuis
accepisset vicissim aureos quingentos, statim
in familiam eos vniuersos distribuit. Episco-
pus Pientix non copiosus, debebat ei annuis
pensionibus item aureos quingentos: sed euo-
luto triennio summam illam ab ipso non
ampliùs exegit, eò quòd ex inopiâ vix erat
soluendo: eâ lege id tamen egit, vt is Episco-
po montis Pilosi, item inopi/condonaret an-
nuè pensionem aureorum ducentorum. Non
distulit tamdiu abdicare se pensione alterâ,
quâ ei aureos pariter ducentos Strongoli Epi-
scopus debebat: siquidem commiserans eius
egesta-

egestatem , ne admisit quidem primam solutionem.

Quando Capuæ Antistes erat , vacauit in eâ Diœcesi Abbatia S. Benedicti ; cuius census annuus erat aureorum circiter mille ; & possederat eam familia Neapolitana de Angelis , titulo iuris Patronatus quem appellant. Sed quia Clemens Pontifex intellexerat , ex priuilegio dumtaxat , non ex fundatione id fieri ; ius aboleuit , & Cardinalem Bellarminum eius nouum Antistitem nominauit. Verùm ipse statim per litteras gratias egit , & ad Pontificis pedes beneficium remisit ; tum quia plures beneficiorum titulos nolebat , tum quia sibi videbatur esse satis diues , & propter titulum illum iuris Patronatus , lites inde aliquas metuebat . Pontifex tamen respondit ; titulos ipsius non tot numero esse , vt religio sit eos augeri : & nouos Ecclesiasticos redditus ipsi meritò ac iure conferri , quandoquidem pauperibus maiori ex parte eos erogabat. Postremò vindicandum esse ius , quod Ecclesia ibi amiserat ; & id posse neminem consequi meliùs ipso , cui suberat in eâ Prouinciâ plurimum gratiæ atque auctoritatis . Tunc Cardinalis Bellarminus , Pontifici minimè ausus refragari , in hæc verba scripsit :

*Ex osculo cum obsequio magno sanctissimas
pedes*

pedes Beatitudinis tuæ; & gratias habeo propter humanissimam epistolam, quam ad me dedisti. Quoniam ita iubes, BEATISSIME PATER, ut defendam ius Abbatia S. Benedicti; obediam, non ex tristitia aut necessitate, sed corde magno, & animo voluntario, ut Sacra Scriptura loquitur. Siquidem nihil magis in votis habeo, quam ut voluntas mea tua obsequatur voluntati; quam reor esse voluntatem Dei. Interim me, & hanc Ecclesiam meam commendo benevolentia ac patrocinio Sanctitatis Tuæ, &c. Familia de Angelis prouocauit statim ad Ministros Regios: irriti fuere tamen eius conatus; nam Cardinalis Bellarmini sanctimonia & integritas postulatis illius præferebatur. Romam cum rediit, PAVLO V. Pontifici supplicauit, ut annueret cupienti Abbatiâ eadem se abdicare, quod ex illius censu annuo Collegium Societatis IESV in vrbe Capuâ fundaretur. Quod cum non impetrarit; saltem auctor fuit, ut Templum atque Ædes Abbatis ibi in eiusdem Societatis vsus cederent: cuius Templi sacra munia omnia, in principem eius vrbis Ecclesiam translata fuerunt.

Nullius fuisse dignationis apud ipsum copiosos prouentus, indicauit lepidè; quando postquam priuauerat se Capuæ Sacerdotio, & ex duodenis aureorum millibus annuè, ad sena tantum millia reductus fuerat; cui-
dam

dam Cardinali primario, qui percensuerat summam suorum reddituum annuorum, ad sexaginta nimirum aureorum millia, dixit ioco: *Si ita est, hi magni redditus ex nihilo superant meos.* Lusit enim in quartâ Vocalium; quæ inter notas numerorum, solitariè accepta, nihilum numeri est: adiecta verò senis millibus, quæ erant census annuus Bellarmini, numerum auget vsque ad sexaginta millia. Inter quæ ludicra (vti pulchrè: intereà feritur verum) ostendit, eas quæ affluunt opes à se nihili æstimari.

Constans hæc & perpetua voluntas spoliandi se redditibus propriis, præsertim in Cardinali haud ita copioso, fuit CLEMENTI VIII. primùm, dein PAVLO V. Pontificibus admirationi magnæ. Ille proptereà gloriatus est aliquando, se Cardinalem vnum ex eorum numero fecisse, quos Aula raros videt. Hic verò Bellarmino ipsemet dixit, longè aliter cum esse comparatum, ac ceteri sint; qui (vt ingenia cuique sunt ad suam exaggerandam inopiam facunda) flagitant, & cupiunt perpetuò sibi opes augeri: cum ipse contra id vnice peteret, vt quas habebat, aliis communicaret. Sedenim respondit Bellarminus; se pauperem nobilem natum esse, vixisse pauperem Religiosum, & mori Cardinalem pauperem velle. Reputabat nimirum
secum,

478 VITÆ ROBERTI CARD. BELLARM.
secum, aurum & opes propitius an iratus
Deus neget, vel conferat; plerumque ignora-
ri; & pecuniam, ut bonis apta est, ita paratam
esse peccantibus. Ided conscientiaē consul-
tius credebat, paruo viuere; & virtuti magnæ,
quàm opibus magnis, in animâ locum ape-
rire.

Potest etiam aliunde cognosci, quàm fue-
rit alienus animus eius ab vtilitate propriâ.
Decreuerat donaria Principum nulla, nullas
eorum pensiones admittere; & in eo propo-
sito cōstans perpetuò fuit. Cardinalis S. Cæ-
cilie Bellarmino, quando is vocatus ad Pur-
puram fuerat, obtulit aureorum aliquot mil-
lia; eaque ipse ab illo perinde, ac sæpè deinceps
ab aliis, recusauit. Duci Nicolao Christophoro
Radziuilio, qui pelles ei nescio quas
magni pretij transmiserat, hæc rescripsit:
*Quamquam agnosco in his muneribus beneuo-
lam propensionem animi tui erga me; & gra-
tias, uti par est, ago: tamen iam pridem delibe-
ratum habui, munera non suscipere: & hæc-
nus pretiosa dona Principum Virorum recusavi,
ac remisi etiam. Sed hoc agere iam nolui; ne
reuehi tam procul oporteat pretiosas pelles, quas
ad me misisti. Rogo ut, si me amas, nihil mune-
ris loco mittas deinceps; nisi velis, ea qua mit-
tis, distrahi statim, & pauperibus pretia eorum
distribui: quod de pellibus, quas iam accepi, pa-
riter*

riter delibero. Ad hæc Maria Christierna & Leonora Austriacæ, feminæ Principes & Archiduces, quæ Halæ vitam castissimè sanctissimeque in claustris agebant; quoniam cum Cardinali Bellarmino per epistolas, de his quæ ad animam, sæpè conferendo, amabilem cum iuxtà venerabilemque comperiant; miserant dono Crucem ex auro & gemmis, velut sui erga eum obsequij ac pietatis monumentum. Cardinalis, ne deterius factum suum interpretantibus durior fortè videretur, munus non repudiavit; sed gratias pro eo referens, Crucem vendidit, illiusque pretium erogavit pauperibus.

Religiosus quidam picturam ei obtulerat S. Francisci; pro quâ Cardinalis, cum opus mirè placeret, soluere mercedem opifici statuerat. At cum affirmaret ille, pictoris dono se eam accepisse; non prius admisit, quàm à Pontifice veniam flagitaret, ne peccaret contra Diploma de muneribus. Transmiserat Religiosus alter arcam, vitris Murani perspicuis refertam: sed ipse, domum ne importari quidem passus est; & Vicario Generali Ordinis, vt de illâ pro arbitrio disponderet, integrum reliquit. Fuit verò propositi huius aded tenax, vt à Religioso item alio cistellulam vimineam tuberibus semiplenam (genus hoc est rei cibariæ) accipere noluerit, nisi cum
nomi-

480 VITÆ ROBERTI CARD. BELLARM.
nomine totius Cœnobij eam Generalis Præ-
ses redonauit.

Sed, quod magis miremur, ne à laicis qui-
dem ac liberis hominibus, vlla grati animi,
etsi parua, indicia admittere, nisi ægrè, solitus
erat. Bibliopolas Transalpinos (cùm hi sæ-
pè donarent Volumina varia, quæ imprime-
bant, & numerum etiã Opusculorum ip-
sius offerrent) monuit, exemplar vnum aut
alterum ad se, non autem plura mitterent, et-
iam quando munifici esse cuperent. Adhuc
erat ei minùs gratum, si quæ ad agnatos mu-
nera mitterentur. Idcirco Episcopo cuidam,
qui Fratrem suum germanum donariis sæpè
coluerat, scripsit; non id posse virtuti eius ad-
scribi, propterea quòd nec suberat ei copia,
nec deerat necessitas aliorum pauperum in
Diocesi propriâ, erga quos benignitatem ex-
erceret. Denique obuersabatur animo eius
assiduè illud Isaïæ: *Beatus, qui excutit manus
suas ab omni munere.*

Hæc vitæ ratio ab aliquibus simplicitas,
aut prudentia deficiens iudicabatur; cùm ipse
meritò interim crederet, indignum esse An-
tistite ac Sacerdote Magno, quem solum de-
ceret pio quæstu animarum inuitari, si stu-
deat vpes cumulare. Ideò, cum Præfecto
Rationum accepti & dati ephemerides con-
sulebat duntaxat, quia mense & anno cir-
cumactò,

cum aëto, cupiebat statim, quidquid supererat, in pauperes erogari. Quoties autem idem rationum Præses ei suasor erat ut pecuniæ partem aliquam seponeret, ob fortuitas, quæ solent sæpenumerò ingruere, necessitates; ipse respondebat : *Sunt cogitationes de crastino : omittas cetera, & eleëmofynas largè distribuas.* Non tamen rei suæ procuracionem negligi, aut labi domum per incuriam patiebatur : siquidem Administris suis iniungebat seriò, ut industriâ magnâ coli arua tempestiuè curarent, eorumque custodes & agricolas tuerètur aduersus ministros Regiæ potestatis.

Tanta erat proinde opinio de ipsius integritate, ut Scriba publicus Sanctæ Inquisitionis, sententiæ capitali, quâ damnabatur ob admissum crimen in eo Tribunali, non priùs acquieuerit, quàm, sicuti optauerat, Cardinalem Bellarminum alloqueretur, & æquam Iudicum sententiam, seque esse capitis reum, ex ore eius intelligeret. Neque promanauit aliunde in eo libertas consiliorum : propter quam ipse virtutem (præsertim cùm optimi consilij auctor esset) à GREGORIO XV. inter initia Pontificatus, habitare in Vaticanâ Regiâ iussus est. Quod ut ei denuntiaretur, Cardinalis Ludouicius Clementem Merlinum, Sacræ Romanæ Rotæ Auditorem, ad eum misit; significauitque, cupere se gloriosum

Hh

red-

reddere, ipso assidente, Pontificatum Patruī sui; atque insuper meditationis suæ futurum, nouis redditibus eius breuem censum augere. Ex eo nuntio anceps aliquamdiu Cardinalis Bellarminus, respondit, sibi benè esse domi suæ; sed Summo Pontifici nihilominus se obtemperaturum. Concessit itaque in Vaticanas Ædes eâ deliberatione, vt Pontifici seruiret dumtaxat in iis, quæ spectant ad Ecclesiæ commune bonum; & abstinere à reliquis, quæ temporariæ sunt procurationis. Et quia nouerat Cardinalem Ludouisium procliui animo ferri, ad augendam, quibus posset modis, Sanctæ Sedis existimationem & gloriam; currenti addere stimulos decorum esse interpretans, cœpit hortari, vt nouum Diploma de Pontificum electione condi & promulgari curaret: sicut feliciter euenit deinde; atque hoc promouit tam efficaciter, vt idem Cardinalis Ludouisius, ad Cardinalem Borromæum scribens, atque memorans ei causas propter quas hoc deliberauerat, his verbis fermè vtatur: *Peculiariter Cardinali Bellarmino, cui quies iam inter pios est, pollicitus ego fueram, atque iteratis verbis addixeram fidem meam; fore nimirum, vt potentiam omnem & industriam meam impenderem, quò eiusmodi Diploma conderetur, dummodo Summus Pontifex, Deo propitio, esset compos vitæ diuturnioris.*

sumioris. Sic ipse. Verùm Cardinalis Bellarminus , gratiâ Principatus aut sobriè aut numquam vsus , meruit hac moderatione sua , vt GREGORIUS XV. Nicolao Bellarmino , fratris eius filio , titulum Abbatix sancti Benedicti , quam ipse possederat , conferret. In his quæ erant reliqui , vt nihil magis optabat , quàm in tranquillo esse ; breuî occasionem habuit viuendi pænè in solitudine , & grato secessu. Postquam enim ad Ædes Quirinales cum Aulâ Pontifex migrauerat ; quia ferè in Vaticano solus manserat , non facile est referre , ex silentio illo quantû hauriret commodi cor eius. Perpetuò siquidem agere cum Deo potuit : quod affirmavit ipse familiaribus suis. Cardinalis Crescentius etiam de eo : *Præter Horas* , inquit , *Officij Sacerdotalis (quas momentis suis legebat plerumque in genua prouolutus) & præter tempus , quod pia commentationi rerum celestium tribuebat , interualla negotiorum omnia aut studio aut precationi dabat*. Et memini , cùm eum rogarem postremis mensibus in ætate , vt quia ob aërem insalubrem in Vaticano periculum non deest , secederet inde ; respondisse eum illicò , sumere se à solitudine illâ voluptatem plurimam ; propterea quòd , cùm eò aduentarent pauci , animus eius poterat assiduè ibidem versari cum Superis ac Deo.

CAPVT VI.

*Quàm illustri cum opinione virtutis
& sanctitatis vixerit.*

VItæ ratio , comes virtutis in Cardinali Bellarmino (ex quâ paulatim is laudes singulas promerendo , promeruit vniuersas) tâ illustrem de illo apud omnes excitauit opinionem, vt MAPHÆVS BARBERINVS (Cardinalis, in cuius animo atque ore tantum sapientiæ inerat , quantum Augustis Patribus requiri visum est , vt in Terris Vicarius Dei constitueretur) dixerit de Bellarmino , dum viueret ac spiraret adhuc , eum à se adæquè æstimari sanctum , atque alios , quos defunctos iam rebus humanis, cum adiunctâ etiam antiquitatis commendatione, veneramur. In carmine item à se edito , eum sancto Carolo Borromæo virtute parem ac similem facit. Siquidem vt is, cui ingenium suberat, & mens sublimior , atque os magna sonaturum , ex quo & ei meritò des Poëtæ nomen, ac nominis huius honorem , inter Lyrica Poëmata plura, titulum vni adscripsit, *In Opus Illustrissimi Cardinalis Bellarmini de Ascensione mentis in Deum.* Et prosecutus de hoc argumento felicissimè multa, tandem de Cardinali Bellarmino hæc in fine habet:

Huc

*Hæc pura mentis lumina dirige;
 Scalam recludit rebus in omnibus,
 Pulsis Belarminus tenebris,
 Quæ gradibus super astra tendit.
 Dux ille per vestigia Caroli,
 Cui vota fundis, quem decus Insubrum
 Miratur Orbis, quem Senatus
 Roma sacrum veneratur astrum.*

Cardinalis à Monte supremus in ordine Purpuratorum, etiam ipse de Bellarmino palam sermonem esse perinde, ac de viro sancto, affirmavit. Quod vocabulum à se usurpari tam propriè dixit, quàm de ullo umquam possit: Cardinalis Bandinus, similem Sanctis Ecclesiæ Doctores, tum in doctrinâ, tum in moribus eum habuit: semper verò visum esse, ait, exemplar absolutissimum Præsulum Ecclesiæ, & lumen Sacri Collegij. Cardinalis Rochefocaut, cum distingueret in ipso virtutes omnes, quas rebatur dignas eo amplitudinis gradu, in quo vivebat; tres peculiariter aduertit in ipso nitidiùs clarescere. Hæ fuerunt, summa humilitas cum doctrinâ item summâ, rara in semet seueritas coniuncta cum suauitate morum, & demum animus ad finem usque Religiosæ perfectionis amantissimus. Consonat his Cardinalis Crescentij ea vox, quâ ipsum passim venerationi habitum, vti virum sanctum, asseruit;

H h 3

adie-

486 VITÆ ROBERTI CARD. BELLARM.
adieciturque interfuisse subinde se , cum viri
magnæ conditionis ei vultum demitterent
prætereunti ; & dum ille non aduerteret , ve-
stes quoque eius exoscularentur , tacitè vene-
rabundi. Cardinalis Verallus , ipsum ait in
Aulâ vixisse , vti propositum exemplar ; vnde
sumere virtutem possent Cardinales alij pari-
ter , & Ecclesiastici omnes. Scipio Cardinalis
sanctæ Susannæ ait , excedente è viuis Cardi-
nali Bellarmino , iis qui in Purpurâ erant , co-
ronam decidisse ; eorumque Ordinem , nescio
quomodo sublimiorem augustioremque sibi
visum esse , dum lumen illud in eo consulge-
ret ; quod effusum cuncti adeò indoluerunt.
Cardinalis Valerius , cum fateatur , se diuersis
temporibus nouisse viros doctrinâ , probita-
te , & morum ceterâ laude primos , sublato
etiam è viuis , non absque opinione sanctita-
tis ; addit , in iis omnibus , sub vnâ compre-
hensione acceptis , haud se reperisse tot vir-
tutes , quot repererat , gradu quodam excel-
lenti , in vno Cardinali Bellarmino. Cardi-
nalis Cremonensis existimat , eum præstantiâ
doctrinæ pariter ac vitæ integerrimæ , com-
parari posse cum laudatissimis quibuscum-
que , qui duplici eâ in laude anteaëtis sæculis
excelluerunt. Alexander Cardinalis Vrsinus ,
in Bellarmino etiam iuvene , miratus est ca-
stitatem , perinde atque in Iosepho ; pauper-
tatem

tatem inter diuitias, sicut in Dauide Rege; liberalitatem in egestate, quemadmodum in Tobîâ; solitudinem interiorem, inter obstre-
pentes Aulæ occupationes, tamquam in Gre-
gorio Magno; humilem opinionem de se ipso,
tametsi cumlaretur virtutibus magnis, ad-
æquè atque in Paulo; denique liberam vocem
erga dominantes, sicut in Ioanne Baptistâ.
Mauritius Cardinalis à Sabaudiâ, Bellarmi-
num ait in honore habitum à se fuisse, pro-
pter doctrinæ miraculum, quâ hæreticos Re-
ligionis hostes profligauit; & propter integri-
tatis sanctimonixque laudem. Refert verò,
Sabaudix Ducem, Parentem suum, crebris
sermonibus, quâ priuatim, quâ publicè, lo-
qui solitum de illo, tamquam de viro sancto;
& qui de vniuersali Ecclesiâ optimè meruerit.
Subdit quoque, expetiuisse diu se, reliquia-
rum loco, particulam rerum, quas vsu ille suo
(vt erat constans multorum opinio) reddide-
rat venerabiles; atque obtinuisse vestem eius
linteatam, quæ est Pontificum gestamen, si-
mulque epomidem illius ex purpurâ. Lon-
gum sit ad Magnates alios digredi: à Duce
Lotharingo in Galliis, in Germaniâ à Guliel-
mo Parente, & à Maximiliano filio, Bauaris
Ducibus, significatione summâ beneuolen-
tiæ ac venerationis, per epistolas compella-
batur. Atque vt de PHILIPPO III. Rege Hi-

spaniarum fileam , cuius erga ipsum studia & obseruantiam alibi memorauimus ; SIGISMUNDVS Poloniæ Rex , in litteris plurimis , quæ extant adhuc , iudicium expressit honorificum de sanctitate illius. HENRICVS III. Galliarum Rex , sicut eum non à pietate minùs quàm à doctrinâ coluerat ; ita Cardinalibus Regni sui , cùm Romæ Comitia instarent , ob CLEMENTIS VIII. obitum , indicauit , futuram sibi rem cumprimis gratam , si suffragiis suis in Bellarmini electionem conspirarent. RVDOLPHVS , MATTHIAS & FERDINANDVS , inuicti Cæsares , cum familiâ AVSTRIACA vniuersâ , venerati sunt in eo semper virtutes illas magnas , propter quas adeò illustrem opinionem Sanctitatis apud omnes promeruerat. Et sanè cuiusuis conditionis homines è Septemtrionis oris , postquam Urbem Romam intrauerant (quasi Vrbs quod eis ostenderet , maius non haberet) de Bellarmino statim interrogabant : aderant , si quâ ille transiret ; & vultus eius spectaculum erat , quod ipsorum implebat aspectum ; vtpote viri , de cuius tum sapientiâ , tum sanctimoniâ , sæpiùs in Prouinciis audiuerant. Fuere exiis viri etiam primarij , qui formatum scribæ publici chirographo , & signo eius munitum referre testimonium ex Vrbe voluerunt ; vt in Patriam reuersi , hoc pacto

paçto certius asseuerarent, visum ab se Bellarminum in vrbe Româ fuisse.

Vt redeam ad Præsules alios : Petrus Aloysius Carafa, Episcopus Tricaricensis, & ad tractum Rheni atque ad partes Inferioris Germaniæ Apostolicus Legatus, fatetur, se veneratione summâ ferri solitum erga Bellarminum; etiam antequam ille esset in Purpurâ. Adeò vt, quoties occurreret in habitu Religiosi, & absque rei alterius, præterquam sui ipsius ac virtutum suarum gloriâ, toties de viâ cedens gradum sisteret, & prima ei obsequia deferret. De eo in Cardinalium ordinem conscripto dixit sæpenuerò, esse cur successores Pontifices CLEMENTI VIII. hanc felicitatem inuideant; quòd Viros duos ita eximios, nempe Robertum Bellarminum, & Cæsarem Baronium, inuenire in Pontificatu suo meruerit, quos ad Purpuram promoueret: nouit enim, quanta laus Principum sit, optimos eligere. Demum ex opinione sanctitatis eius, vltro & non rogatus dedit liberalissimè expensas omnes, vt hæc Latina Cardinalis Bellarmini Vita primùm ederetur. Franciscus Gonzaga, qui natus in familiâ Principe, præ honoribus & mundi fastu Crucis pium contemptum, & decoram Religionis paupertatem complexus in Ordine Minorum, quos vocant de Obseruantia san-

ſti Franciſci , Generalis Præſes in illo pri-
 mùm , & deinde ad Infulas euocatus, Ticini
 Epifcopus aliquamdiu , demum Epifcopus
 Mantuæ, atque Apoſtolicæ Sedis Legatus a-
 pud Galliarum Regem fuit , ſemper eximius
 ob prudentiæ , integritatis ac ſanctimonix
 famam , & proximus Purpuræ ; quam & Sci-
 pio Cardinalis Gonzaga , eius germanus fra-
 ter , conſecutus fuerat. Iſ , inquam , Præſul
 tantæ exiſtimationis , & de cuius vitâ mori-
 busque proceſſus etiam formantur , tanto
 Cardinalem Bellarminum obſequio venera-
 batur, vt quoties ab eo litteras acciperet , to-
 ties honoris ergô aperiret caput ; & epiftolas
 eius ſolitariè in proprio quodam ſcrinio ha-
 beret, non autem in conditorio epiftolarum
 aliarum , quas à Summis Pontificibus , Re-
 gibus , & Magnatibus plurimis accipiebat.
 Prætereà cùm libros eius in menſâ prælegi
 vellet ; famulo ita præcipiebat , vt promeret
 librum eius : *Affer Sanctum Ieſuitarum.* atque
 eo Bellarminū titulo conſtâter adeò dignatus
 eſt , vt qui Mantuæ in ſummâ Æde B. Aloy-
 ſio Gonzagæ Gentili ſuo Aram ornatiffimam
 poſuerat, falſus ſit, locum è regione illius, ex
 deſtinatione ſuâ , vacare Aræ alteri ſancti
 Cardinalis Bellarmini. Idem ſolitus erat di-
 cere , duos Sanctos viuos in Eccleſiâ Dei eſſe :
 nempe Robertum Cardinalem Bellarmi-
 num,

num, & Cæsarem Cardinalem Baronium. Quæ omnia, ex ore ipsius audita, refert, ac testatur Antonius Abundantius, qui annos septem à secretis eiusdem Episcopi Mantuæ fuit. Andreas Lipski Episcopus Luceoriensis, & Regni Poloniæ Cancellarius, in epistolâ quam scribit ad P. Georgium Tiskeuicium, Prouincialem Præpositum Societatis I E S V: *Cardinalis Bellarmini sanctimoniam*, inquit, *apparere post mortem lator magis, quàm miror: de quo dum viueret, sæpè tacitus mecum cogitavi, tanto assertori & vindici Orthodoxæ veritatis, tanto vitæ celestis & perfectæ Magistro ac Duci, proculdubio constitutam in Cælo fuisse clarissimam mercedem atque palmam. Placuit Domino, ut quem hastes Fidei, quam summâ cum dignitate defendisset, famosis criminatibus in vitam illius coniectis pradamnarent, eius integritas & innocentia astrueretur miraculorum testimoniis: scriptisq; censura sacratio-
ris accederet auctoritas, quò magis ἀναπόλο-
γῆτοι remanerent in diem magnum.* Episcopus Sanfedonius, vir singulariter pius, narrat, se quoties ad Cardinalem Bellarminum ibat, solitum fuisse in viâ adornare animam, præparare obsequia, gestusq; & voces ad pietatem disponere, ut qui erat cum viro sancto locuturus. Addit etiâ, Cardinalem Estensem dixisse frequenter de Cardinali Bellarmino,
cum

492 VITÆ ROBERTI CARD. BELLARM,
cum à se vti verè sanctum adorari. Atque hoc
ipse Cardinalis Estensis testificatur in hæc
verba: *Cardinalem Bellarminum*, inquit, *exi-*
stimani semper ego exemplar rarum & eximium
saeculi nostri: & quoties vultum eius intuebar,
sentiebam toties urgeri me à præsentiâ illius;
non ut cum obsequio, sicut ad Cardinales reli-
quos, sed ut cum adoratione, tamquam ad vi-
rum sanctum accederem. Idem Cardinalis,
post obitum Bellarmini, dono accepit paruu-
lam Crucem argenteolam, & villosam ma-
nicam, ex utensilibus eius; eaque duo mo-
numenta, veluti pias reliquias, veneratus est.
Andreas VVise, Prior Magnæ Britanniae, qui
Louanij à pueris Cardinalem Bellarminum
nouerat, refert, se ab eius consuetudine ex-
pertum esse, animum sibi ad pietatem om-
nem accendi; & post obitum, ex solâ eius re-
cordatione se item experiri similem flam-
mam: addidit verò, se nulli hominum gene-
ri magis invidere consueuisse; quàm dome-
sticis eius; & semper existimasse fortunatos il-
los, qui admitterentur in eam domum, vide-
rent, colloquerentur, adessent perpetuò: in-
ter quos maluisset coquus, quàm alibi purpu-
ratus esse; cum omnia in eo sanctimoniâ affla-
rent. Sed ne inter testificationes tam honorifi-
cas soli fileant Socij eius, addam P. Mutij Vi-
tellesci iudicium, qui caput ceterorum est; vt
ex

ex vno eius ore propè omnes loqui videatur. Arbitratur is, Cardinalem Bellarminum intra limites æui sui neminem habuisse maiorem, aut sibi etiam parem. Quod credi potest, si capita laudum maximarum, & eximiarum nobilitatis, doctrinæ, sanctitatis, moderationisquæ singularis, in Infularum ac Purpuræ honoribus, simul æstimentur. Certè rarò humana conditio, inter dignitatum amplitudines, visa est tam innocenter permansisse.

Congruit iis quæ hætenus memorauimus, opinio familiarium eius; qui ab eo admiranda fieri, sæpenuerò viderunt. Ludouicus Aragatius cum iuramento affirmar, quando inter Cardinalis Bellarmini Aulicos erat, æstiuo anni tempore correptum se calidâ feбри, periculosâ & vehementi fuisse; & quia Medicus, vt è cubiculo aliquantulum angusto migraret in cubiculum aliud magis curationi & morbo eius idoneum, iusserat, se linqui animo tum cœpisse. Adfuit eo momento Cardinalis Bellarminus, inuisitquæ, & frontem ei signo salutis muniens, vsurpauit verba illa: *Super agros manus imponent, & bene habebunt*. Res mira: repentè ab ægritudine omni liberatur; & Medicus, qui mox tentauit venas, deprehendit febrim penitus in eo extinctam esse.

P. Ste-

P. Stephanum de Bubalis è Societate nostrâ, grauis autumnus affecerat sinistrâ valetudine; & iam vltra diem vigesimum æger in lecto, ex febris sæuâ æstuabat: pronuntiaueratque Marsilius Cagnatus Medicus, magnis experimentis Romæ clarus, fore, vt non remitteret morbi vis ante diem quadragesimum. Cardinalis Bellarminus, eum vti amicum inuifit; & diu collocutus, comiter, dum abiret, digito in eius fronte Crucem figurauit. Postridie sanus à Medico inuentus est: & tamen (quia decubitus vti segnitiam perosus, intra valetudinarij fines stationemque ægrorum ingredi, & spatium statim cœperat) tenues reliquæ morbi rursus eum tentaauerint; hæc spatio breui, quasi virtutem eandem reueritæ, penitus recesserunt. Vt potuerit proinde meritò, curationem hanc suam, ex Cardinalis Bellarmini eo contactu repetere: sicuti scripto id postmodum eius memoriæ consecrauit. Caput decumbebat ex febris acutissimâ & letali, Maria Argentia nobilis femina; & iam erat à Medicis conclamata sanitas eius, cum parens, animi anxius, adiuit fiduciâ magnâ charitatem Pastoris sui, quem vti Sanctum omnes venerabantur. Ab eâ Vrbe Cardinalis interea temporis fortè aberat, & fœda in Cælo tempestas, cum nimbis ac tonitruis, videbatur imminere: sed vt tempore

re tam alieno Cardinalem accersiret, vrgens necessitas & amor (qui leges omnes vrbانيتatis sæpè vel negligit vel dissimulat) persuaserunt. Rogauit proinde supplex, vt filix iam depositæ fausta coràm precaretur. Omen dederunt extemplò dissipatæ in Cælo nubes; & Sol, qui statim reluxit. Itaque, cùm vndique conferenasset, Cardinalis ægram inuisit, & salutaribus monitis eam instruxit; solatusque est humanissimè. Discessurus deinde, prouoluit se prope lectulum in genua, orauitque pro eâ incolumi; & digito Crucem etiam ducens in fronte eius, promisit futurum, vt conualesceret: qui fuit hac vice pariter digitus Dei: nam desiit confestim languor; & quæ ægrotauerat, mox valuit prosperrimè.

Ceterùm ipse tam sæpè, ex animi fiduciâ, & spe erga Deum, eiusmodi ægros curauit, vt aliquando Religioso cuidam interroganti, ecquis foret sensus verborum illorum; *Omnia quacumque orantes petitis, credite quia accipietis, & euenient vobis*; cùm postulemus à Deo multa, nec impetremus ea tamen; responderit, se difficultatem in eâ re nullam experiri: imò verò experiri potius securitatem illam animi, quam infundit Deus, quando vult, ea quæ petimus, largiri. P. Andreæ Eudæmon Ioanni perinde dixit aliquando: *Tam certus animi sum, fore vt qua petiero, impetrem, propter*

pter crebra experimenta gratiarum quibus me Deus cumulavit, ut dubitare iam de euentu nequeam. Id verò causæ fuit, ut admodum circumspectè à Deo pro se, vel pro aliis, quidpiam flagitaret. Nam affirmat idem P. Andreas, ægros qualescumque, pro quibus Cardinalis Bellarminus semel Deo perlitauerat, conualuisse; & rem infausti ominis haberi solitam, quoties ille rogatus, recusaret pro alicuius valetudine Aris operari.

Neque ut aliis prodesset modò; sed ut morbos etiam à se depelleret, Deum sæpè orauit. Sic tabe liberatus est Florentiæ: Patauij autem, cum videret dentium dolore affligi quosdam, & similem ægritudinem experiri cuperet, ad patientiæ videlicet meritum; à Deo eam precatus est, ac statim vehementissimus eum dolor inuasit: cui diu ferendo se imparem ratus, nouis precibus acerbiter illius confestim in se deterfit. At non illud silentio præterierim; Cardinalem Bellarminum, quò vsu aurium integro potiretur (cum nimium obsurdesceret, & ad publica negotia, in senio præsertim, ægrè sufficeret) precibus à Deo petiisse, ut ab imperfectione illâ liberaretur: sed & sanctos Patronos ac Tutelares suos, virosque item pios adhibuisse, ut ij eandem ægritudinem in se deprecarentur. Attamen exauditus non fuit, ut habere-

haberet perpetuò, vnde agnosceret imperfectum suum; & vt elapsæ in prauum aures, etiam tum admonerent ipsum humanæ conditionis, quando proprias laudes, & merita sua, percenseri ab aliis magnificè audiebat. Hoc pacto S. Paulus, postquam ter Deum orauerat, vt liberaretur à stimulo carnis, oraculum illud accepit: *Sufficit tibi gratia mea; nam virtus in infirmitate perficitur.*

Duo adhuc admiranda subiiciam. Anno Domini M.DC.XIII. quo tempore Cardinalis Bellarminus Romæ agebat adhuc, iureiurando interposito Franciscus Antonius Thomasius narrat, se Barij (vbi Vicarius Generalis in Basilicâ S. Nicolai erat) in conclavi suo, tempore Quadragesimæ, horâ post occasum Solis circiter quartâ, ex somnem, & lecto ex parte sublato incumbentem, dum longè alia versaret animo, ante oculos habuisse Cardinalem Bellarminum; quem Antistitem nouerat Capuæ, in Patriâ suâ, & à quo ibidem summi Templi Canonicus creatus fuerat. Postquam igitur Cardinalis, aut nota imago eius, ita clarè obtulit se, loqui sic fermè cœpit: *Ideò fuisti à me inter Canonicos adlectus, vt quæ ad Dei obsequium spectant procurares ea studio magno: quod vt perinde agas in Ecclesiasticis aliis præfecturis, & muniis quæ obiturus es, desidero.* Deinde peculiaria subdidit, mo-

498 VITÆ ROBERTI CARD. BELLARM.
nuitque, ut à Canonicis præsentiam in Choro exigeret seuerius, ac ritè peragi ministeria templi procuraret. Cum verò responderet Vicarius, ea quæ ibi fierent perperam, non culpâ suâ euenire, sed alterius, qui loci Præfecturam gerebat; Cardinalis excepit: *Cur igitur ubertim adeò dispensatur manna S. Nicolai; quandoquidem Præfectus, ne id fieret, præcepit?* Tunc Vicarius, excusatis causis, propter quas inductum se ad id fatebatur, pollicitus est deinceps non ita futurum. quæ ubi absoluit Bellarminus, momento eodem, sub oculis mirantis euauit. Alter reputans minimè naturalem esse eam speciem viri, qui Romæ degerebat; perfusus pio quodam horrore, aliquamdiu hæsit; & compellens famulos, adfuisse tum sibi, & locutum vnà secum esse, eo temporis vestigio, in conclauis illo, Cardinalem Bellarminum, affirmavit. Manè rem totam exposuit P. Antonio Beatillo è Societate IESU, qui in eâ Basilicâ concionabatur; & qui facti huius hodieq; memor, id etiam iuramento restatus est. Neque incongruè accidit eiusmodi visio in loco, ubi corpus S. Nicolai colitur: qui pariter viuens, Constantino Principi, ex regione longinquâ monitor adfuit, & quæ parauerat locutus, sublimis abiit: ut ex facti similitudine apprehendi possit, inter vtrumq; similitudo virtutum & meritorum.

Præ-

Præterea, dum Capuæ ciuitatem esset egressus quadam die, vt gestaretur animi causâ, iuxta ripas fluminis, fortè ad locum peruenit, quem aliqui conduxerant, vt in eo, prohibitis aliis, piscarentur. Eos hortatus est comiter, vt retia educerent: illi non ita pridem id actum fuisse, sed conatu inani, responderunt: tres enim minutulos pisces solum interceperant. Quam rem sibi vtique in damnum euadere aiebant, cum nec tempus, nec bonæ auræ fauerent. Cardinalis moratus ibi ad quartam horæ partem, cœpit pisces repentè monstrare digitis, illosque inuitare etiam, non aliter, ac si videret in retia confertim eos ingruere: atque ingeminans, Adeste, adeste; mandauit piscatoribus, vt retia extraherent. Quæ cum educerentur, piscium adedò ingens modus emerfit, vt vno conductu cōprehenderint pondo ducēta & quinquaginta; cunctis admiratione defixis, sicut ad mare Tiberiadis Apostoli olim, in capturâ piscium. Interim potuit Cardinalis Belarminus, Capuæ piscator hominum factus, ex eâ re suam prædam ominari. Hæc verè primarius è conductoribus loci, & socius eius, iurati affirmarunt; ac facti sunt, piscium multitudinem illam, pro amnis conditione, atque aurâ tam alienâ, prorsus insolitam fuisse.

Exiis quæ narraui hætenus, confirmatur id quod Cardinalis à Monte de Bellarmino prædicauit : Deum videlicet commodare vñbus Ecclesiæ exemplar hoc perfectissimum vòluisse ; vt sacer Senatus, & sæculum nostrum, à Cardinali Bellarmino non minùs, quàm sæculum superius à S. Carolo Borromeo, illustraretur.

CAPVT VII.

Aliqua partim abdita, et longè à conspectu remota, aperit ; partim mox, aut multò pòst futura prædicit.

ETiam ex eo capite Cardinalis Bellarminus erit apud posteros admirabilis, quòd multa sine errore, quæ aut clàm aut procul agebantur, scire ac prædicere potuerit. Franciscus Antonius Thomasius, Barij Vicarius Generalis (de quo meminimus non ita pridem) per Michaëlem Gruneuengh Belgam, eius Urbis Canonicum, ampullulas aliquot mannâ S. Nicolai plenas miserat ad Cardinalem Bellarminum. Cùm verò ex eis ampullulis, Præsul nescio quis, Romæ binas postulasset, Michaël amiciùs aliquantò quàm æquiùs manna concessit ; & vacuas ampullulas sacro latice, quem ex plenis aliis deprompsit, ex parte replens, quod deerat, suppleuit
in

in eis ex aquâ vulgari; quò ita numerus vasculorum saltem in munere retineretur. Cardinalis donum accipiens, primò de admirandi liquoris virtute disserere multa; dein sciscitari, omnîsne liquor ille manna esset. Alter vti statuerat rem occultare; dixit, in singulis manna esse: sed Cardinalis; Non omnis hic liquor, inquit, manna est. & tùm admiratio hominem & persuasio incessit, factum suum diuinitus emanasse. Quare vbi Barium reuertit, quidquid sibi euenerat, narrauit; & Cardinalem Bellarminum celebrauit vbi-que, tamquam virum sanctum.

Neapoli Angelus de Aciariâ, Episcopus Theanensis, morbo graui in Domo Professorum Societatis IESV implicitus, curabatur: & scripsere Patres ad Cardinalem Bellarminum, ex cuius sorore ille natus erat; vt bono esset animo, quoniam morbus ægri præ se ferret signa reducturæ valetudinis. Cardinalis tamen, spem esse nullam de Episcopi vitâ rescripsit; iussitque moneri, vt pararet se ad postremum actum, in quo vertitur æternitas: pauloque post ille Neapoli decessit. Dum Lutetiæ Parisiorum, in comitatu Cardinalis Caietani Legati, ageret, sub initium Septembris, Tabellarius peculiaris ex Vrbe Româ properè, in equis prædispositis, aduenerat, cum fasciculo grandiusculo litterarum. Cu-

piebant summoperè gnari esse Aulici omnes, Roma quid pareret noui : & epistolæ necdum erant resolutæ ; ad Legatum enim scribebantur. Bellarminus fortè intererat , & cum fasciculum inter manus accipiens, certò dixit, SIXTI V. Pontificis mortem in eis litteris adferri. Attamen incredibile hoc omnibus visum est, cùm de Pontificis ægritudine nihil audiuiſſent. Mox verò apertis litteris, non absque admiratione , intellexerunt, verè Pontificem obiisse. Romæ in Ædibus ipsius Cardinalis Bellarmini, morbo graui decumbant Matthæus Tortus Ticinensis & Theologiæ Doctor (cuius nomine Cardinalis Bellarminus Apologiam primam inscripsit aduersus Magnæ Britanniæ Regem) & iuuenis alter cubiculi eius administer , cui nomen Octavius Clarellius. De illo iudicia Medicorum erant improspera , & spes vitæ admodum angustæ ; cùm huic contrà benè ominarentur omnes. Cardinalis tamen dixit sæpiùs : Actum de Matthæo cuncti pronuntiant , de Octauio fausta sperant ; sed ille conualescet, hic morietur. & prædictionem, nec illius vita , nec huius mors fefellit. Petrus Guidottus, eius Oeconomus, vsque ad sexagesimum diem ipse etiam æger fuerat ; & nemo Medicorum erat, qui non ei sinistra metueret. Cardinalis quoties eum inuiseret, hortabatur,

tabatur , vt expectaret meliora ; & addebat futurum , vt ex ægritudine illâ non obiret : planeque valuit. P. Celsus Amerigus , Ordinis Cælestinorum Generalis Antistes , in Cœnobio S. Eusebij iacebat ita depositus , vt paratum haberetur in eius Conclavi Sanctum Oleum , quo ritè inungi posset. Adfuit ægro Cardinalis Bellarminus , reperitque adeò absumptas vires eius omnes esse propter acre malum , vt loqui ægrè sufficeret : neque recreandæ defectioni cibum alium , nisi iusculorum sorbillum aliquid , aut accipiebat datum , aut acceptum concoquebat. Cardinalis , in aditu ipso cubiculi , exorsus à verbis illis , *Pax huic Domui* ; Crucis signum salutare super ægri frontem impressit , quædam secum interim , etsi non adeò clarè , pronuntians. Post hæc ; Tranquillo sis animo , inquit , ex hac ægritudine superstes omnino eris. Eoque contactu æger ad vitam rediit : nam vestigio illo temporis meliùs habuit , & brevis morbum omnem excussit. Idem P. Celsus Amerigus testatur , à Cardinali Bellarmino audiuisse se multa prædici , quæ postmodum euenerunt. Significauerat distinctè omnia , quæ vltimis Ordinis Generalibus Comitibus peracta fuerunt ; & peculiariter , quòd in eo Antistite retinendo esset futura eadem voluntas , quæ fuerat in ipso eligendo. Prænun-

tiauerat quoque exitum negotiorum eius in Galliis: nec illud siluerat, Patronum Ordinis Cælestinorum, ab obitu suo, futurum non Cardinalem aliquem minorem, & sibi similem, ut aiebat; sed Cardinalem utique magnum: & is fuit Mauritius Cardinalis à Sabaudiâ: vsque adeò singula cum eius prædictionibus congruerunt. Dum morbo langueret Cardinalis Henricus Caietanus, Cardinalis Bellarminus (qui eius Theologus Lutetiæ Parisiorum fuerat) pro viri valetudine perlitauit: & tum intus quasi vocem hanc audiuit, Pro Cardinali Caietano noli vota iterare, nec enim ille diutius viuet. Sed ipse huic auditioni fidem non statim dedit, precesque ingeminans, semper nihilominus audiuit; à se vota ludi, & frustra pro Cardinali Caietano Deum fatigari, qui iam in mortuis numerabatur. Ea ipsum species anxium animi angerebat; cum nesciret, vnde lapsa vox illa fuisset, & an deberet in præsagium verti. Inquisiuit statim de Cardinalis Caietani valetudine; audiuitque, pridie sub vesperam, domo incolumem egressum, & ad sanctæ Pudentiæ templum iuisse: gauisus verò animo propterea, Ludouicum Aragazium participem fecit eius quod senserat inter perlitandum: sed biduum non intercessit; cum ille morbi subito impetu sublatuſ est: quæ res

immisſam

immissam diuinitus eam vocem declarauit.

Petrus Georgij pluribus narrauit, se multò antè quàm inter Cantores Pontificios adscriberetur, quadam die Cardinalem Bellarminum adiuisse; & post negotia, interroganti, quodnam Romæ exercitium haberet, Musicum se esse, respondisse: Cardinalem autem affirmasse, inter Cantores Pontificis ipsum aliquando numerandum quidem esse; sed suscepturum priùs iter longinquum. Atque ex his duabus prædictionibus alteram mox, alteram deinceps excepit euentus: siquidem non ita multò pòst in Poloniam iuit, accitus inter Musicos Regios; & inde reuersus, est iam inter Musicos Pontificios.

Andreas VVise, Priori Magnæ Britanniae, dixit sæpenuerò, Petrum Cardinalem Aldobrandinum subitâ morte interiturum. Idque etiam euentus confirmauit; quia ille, statim à reditu ex Comitibus, in quibus GREGORIUS XV. creatus est, obitu inopinato extinctus fuit.

In Aulâ Romani Collegij, Sacræ Theologiæ laureâ inauguratus Sebastianus de Paulis, & Cardinali Bellarmino, qui interfuerat, gratias referens, hanc ex eius ore gratulationem audiuit: *Es Doctor, & Episcopus*. Nec errauit vaticinatio, quia Nepij, in Patriâ suâ, Episcopus iam est.

Silvio Cardinali Antoniano , dum Præfatus cubiculi CLEMENTIS VIII. erat , initio Pontificatus , eundem Pontificem superstitem futurum tres & decem annos , asseuerauit. De PAVLO V. quando electus fuit , rumor erat , concessurum eum è viuis non ita multò post: at Cardinalis Bellarminus Ludouico Aragazio id referenti; Ne has inanes, inquit, vulgi persuasiones tuâ credulitate foueas: Pontifex enim diu viuet. Et cùm is , an per decennium, rogasset, subdidit: Longè diutius. nec aliter fuit: sedit enim annos sexdecim. Post excessum huius , dum ingressurus Comitiam in Vaticanum iret, dixit Asseclis honorariis, qui in rhedâ sibi assidebant: Nouus Pontifex, quem Patres eligent, Gregorius appellabitur. & hoc nomine Alexander Ludouisus tenuit Ecclesiæ gubernaculum.

Pari certitudine Cardinali à Monte dixit fore, vt numquam CLEMENS VIII. sicut deliberauerat , pronuntiaret definiendo circa controuersiam de Auxiliis gratiæ Dei, obortam inter Auctores Religionis S. Dominici, & Scriptores nostræ Societatis. Imò & præcisè addidit , futurum prius vitæ Pontificis, quàm quæstionis illius , finem. Testificationem hanc, interpositâ sacramenti fide, idem Cardinalis à Monte, Decanus Sacri Collegij, obsignauit ferè in hæc verba:

Cum

Cùm aliquando, in Aede S. Marcelli, Cardinalis à Monte solemnibus sacrorum interesset, CLEMENTE VIII. Pontifice adhuc superstite; Cardinali Bellarmino, qui item aderat, significauit, Pontificis consilium esse, pronuntiare definiendo circa opiniones de Auxiliis gratia Dei, de quibus tum inter Patres Dominicanos, & Auctores Societatis IESV, disceptabatur. Cardinalis Bellarminus verò; Pontifex, inquit, numquam hoc definiet. Posse, & velle Pontificem, excepit alter. Bellarminus rursus: Pontificem posse, & velle, non inficior; aio tamen, numquam futurum, vt hoc definiat: imò id moliri si voluerit, vita priùs eum deficiet. Atque hac dixit adeò constanter, vt obstupefceret Cardinalis à Monte; praesertim quoniam hac serebantur, dum de obitu Pontificis nulla esse poterat suspicio: nam valetudine prosperrimà utebatur. Atque hoc necessario contigit triennio ante CLEMENTIS obitum; siquidem Cardinalis Bellarminus, tres annos postremos Pontificatus ipsius, in Vrbe Capuâ moratus est.

*Ita est pro veritate;
FRANCISCVS MARIA
Cardinalis à Monte.*

Obitum huius Pontificis sæpè Aulicis suis, & potissimùm Capuæ, circa finem triennij (vt aliàs memorauimus) prænuntiauerat. Id egit

egit etiam, dum iter illàc haberet, occasione connubij cum Bouini Duce, Soror Ducis Sorani; cui comites erant Ducis huius Mater, Soror Cardinalis Sfortiæ, & Clarix de Nobilibus, nuptui olim data in vrbe Politianâ. Hæc Matronæ Illustres, hospitij causâ, ad amicum Sponsi, Capuæ diuerterant; easque Cardinalis Bellarminus, iussit pro se statim, à Iosepho Vignanesio, Præfecto Cubiculi sui, eo in hospitio salutari. Sed ille officij modos transgressus à simplici salutatione & gaudio, quo fungi debuerat, propter faustum earum aduentum; oratoremque veriùs, quàm internuntium agens, ad obsequium id etiam addidit, vt diceret, eas, Cardinalis domo cum vti potuissent in aduētu, debere saltem in reditu ad ipsum diuertere. Deinde ad Cardinalem se referens, narrauit, necessitate illâ obsequij inductum se vt eas inuitaret; & idcirco necessarium iam hospitium earum esse. Quàm inuitus animi hæc audierit Cardinalis Bellarminus, satis indicauit; cum, Ignoscat tibi Deus, inquit, cur adigis me, vt feminas domi habeam? errasti penitus, qui utique noueras ingenium meum: (etenim cum S. Augustino proposuerat, domi mulieres non admittere.) post eas querimonias, oppositâ ad frontem & ad oculos manu, aliquantulum hæsit cogitabundus; ac mox interrogauit, quando nam illæ

illæ essent reuersuræ. Respondit, post menses duos : & tum ipse, quasi quodam instinctu vaticinans, non contracto aut confuso vultu, sicuti prius, sed explicato atque hilari; Benè, inquit, est, nos Capuæ non erimus: veniant licet, nihil nobis adferent molestiæ. Prænuntiationem omni ex parte exitus probauit: nam intra dies non amplius viginti, Pontificem oblangescere, & paulò post eum obiisse, tabellarij duo nuntiarunt. Ideoque Cardinali Bellarmino Romam ad Comitia eundum fuit, priusquam feminæ illæ primariæ Capuam redirent.

At non de aliis modò, verùm de se etiam sæpenuerò varia prædixit. Louanium ex Italiâ cùm venit, in Collegio exceptus per amoris indicia, & Sociorum vîtatatos complexus, dixit: A Præposito Generali ad biennium huc missus fui, sed tempus habitationis meæ in Belgio septem anni erunt. nec aliter euênit.

Capuæ ipso initio, dixit, Ecclesiæ illi se tantùm ad triennium præesse debere. Imò solertiâ singulari eruens è latebris antiquitatis nomina Episcoporum, qui se Capuæ antecesserant; & incipiens à B. Prisco, S. Petri discipulo, postquam in album omnes ordine suo retulerat, de Cæsare Costâ, qui proximus obierat, adscribens, *Sedit annos triginta*; subdit

SIO VITÆ ROBERTI CARD. BELLARM.
dit hæc: *Robertus Cardinalis Bellarminus sedit annos tres.* Hoc notat ipsemet in Commentario de vitâ suâ: & Ludouicus Aragazius, vnus ex honestioribus eius Assleclis, testatur, se adfuisse, dum hoc ab eo scriberetur; factum-que id ait, primis diebus, postquam Capuam aduenerat. Deinde cùm ea res fortè coram Prælatis aliquot narraretur; Cardinalis studio supprimendi famam sui, dixit, se vnum esse ex Prophetis veteris formæ atque obsoletæ, qui res non adedè meditatè præfagiunt; etsi eueniunt illæ tamen.

Peculiariter, quod spectat ad aliorum præfagitiones circa obitum ipsius; iam pridem Cardinalem Bellarminum desiderauissemus, si votis improborum vita bonis eriperetur: nam sæpè hæretici ante diem fata ei cecinerunt; & libellis criminosis, quasi tartareæ Præficæ, viuenti adhuc, parentarunt: imposueruntque etiam flagitia; vt diuo Athanasio, qui & ipse fuit acerrimus fidei Propugnator, tum vitijs aliorum, tum virtutibus proprijs redderetur hoc pacto simillimus. Tametsi verò difficile foret, homines adedè emotæ mentis inueniri, qui ea penitus de Bellarmino crederent; nihilominus, quia calumniarum semper aliquid adhæret, si non eas citò veritas deterferit; & quia Bellarminum viuere, oportebat improbis criminato-
ribus

ribus ad dolorem animi, ad solatium probis compertum esse; de eo adhuc superstitie, testimonium sæpè à Scribâ Publico fuit in codices relatum, vt in varias prouincias transmitteretur.

Ad hæc Mathematicorum diuination (genus peritiæ, quod dolendum est inter homines etiamnum semper damnari, & semper vsurpari) iure quidem infida res æstimatur. Quia delectat tamen audire, si interdum euentis ea, ex vulgi opinionibus, celebretur; addam aliquid etiam ex hoc genere. Post Bellarmini obitum, mouit istorum Mathematicorum aliquis admirationem; qui coniiciens venturi anni casus & vicissitudines, ex astro-
rum notatione pronuntiauerat, anno vertente M. DC. XXI. Antistitem magnum è viujs esse demigraturum: tenuit verò ea prædictio sollicitos plurimos ex ijs, qui istiusmodi diuinationes religiosiùs, quàm par est, reuerentur aut metuunt: donec animaduenterunt, Cardinalem Bellarminum, Sacerdotem magnum, in Septembri mense eiusdem anni, sine suæ mortalitatis defunctum esse. Sed vt credulis opiniones has vanissimas relinquam; illud non omiserim, quòd videlicet multò antè diua Catharina, Virgo & Martyr, ac litteratorum Præses, à Viro quodam Religiosissimo, visa in lucis specie, ac sermone cælesti
cum

cum allocuta; cùm de Bellarmino interrogaretur, vaticinata est, spatium vitæ eius fore diuturnum, & futuros cum primis gratos Deo labores eius: Nam *diu viuet*, inquit, *& opera eius erunt placita Deo.*

Sed ut Bellarminum ipsum non ignorasse, aut dissimulauisse vltima vitæ suæ tempora, habeatur pro re compertâ; Abbas Franciscus Peretius hæc refert: *Alexander Cardinalis Montaltus, gloriosi nominis, Patruus meus, mihi & alijs narrauit; Cardinalem Bellarminum, dum fortè una loquerentur, & adesset etiam Benedictus Cardinalis Iustinianus, Sede vacante, post obitum PAULI V. Pontificis, quo tempore Calum ex acri hieme, præter solitum rigebat, dixisse: Sunt ineunda iam Comitia in summis frigoribus; proxima fient in summis caloribus: sed parùm refert, quia nemo nostrum eis intererit.* Dicto non abfuit fides: etenim GREGORIUS XV. frigidissimo anni tempore, electus Pontifex; biennio post, Julio mense ineunte, mortuus est: atque ideò alia Comitia, sub exortum Caniculæ inchoari debuerunt; nec potuerunt dimitti ante VIII. Id. Augusti: quo die VRBANVS VIII. Summus Pontifex creatus fuit. Multò antè, quàm appeterent ea Comitia, Cardinalis Iustinianus primùm, & deinde Cardinalis Bellarminus, obierant: at Cardinalis Montaltus, tam-

etiam

etsi ætate non longævâ, & viribus prosperis foret, Pontificis obitum solum ad menses duos antecessit.

Sed Cardinalis Bellarminus, non generatim dumtaxat mortem suam prænuntiavit; mensem enim etiam, & diem designavit, in quo erat obiturus. Inter ceteros, Ovidius de Amicis vrbs Capuæ Canonicus narrat; Cardinalem Bellarminum, dum anno M. DC. XXI. in sermone mutuo essent, dixisse; proximo Septembri mense obiturum se, ipso die sancti Francisci vulneribus sacro. Aliàs magis adhuc distinctè, se in autumno eius anni, VI. feriâ, concessurum è viuis asseruit, in ipsâ celebritate Stigmatum S. Francisci. Quod sperare se idè ait, quia in ordinando eiusdem celebritatis Officio piè laborauerat. Ex hac verò notitiâ factum existimo, vt impetrato secessu ex Aulâ, Conuictoribus Aulicisque suis denuntiauerit, deliberatum sibi esse deinceps, in re priuatâ vitam absoluerè; monueritque propterea, Herum sibi alium quærere; sed vsque ad exactum Septembrem apud se tamen agerent, qui terminus postremus vitæ ipsius fuit.

VITÆ
ROBERTI
CARDINALIS
BELLARMINI
E
SOCIETATE IESV
LIBER SEPTIMVS.

CAPVT PRIMVM.

*Apparatus eius ad mortem, & studium
absolutissimæ perfectionis.*

ANIMVS Cardinalis Bellarmi-
ni, culmine sublimior huma-
narum vicissitudinum, con-
tempnit adeò lubricam Mundi
huius felicitatem, vt numerans
vitam ipsam inter odiosas res, nihil adæquæ
ac mortem optauerit; quò ita ad Deum suum
properè migraret. Hinc ea, quæ vltimis an-
nis diceret, scriberétve, sèper cum procæmio
aut peroratione erant, in quâ mortem sibi
iam esse optabilem, affirmaret. Inter alios

Raphaël

Raphaël Episcopus Zacynthi hoc de eo testatur: Quoties eum interuiferem, spatio vndecim annorum, de re aliâ nullâ audiebatur miscere sermones, quàm de futurâ hominum cum Deo inter Cælites vitâ, vel de Sanctorum virorum famâ, & factis admirandis. Quamuis autem paratum se ostenderet, vti erat seruus fidelis. ac prudens, expectans Dominum suum, vt aperiat, & cum accensâ facie præluceat aduenienti: nihilominus reputans, quanti intersit momentum illud, in quo æterna vertitur salus, sæpè viatorium animæ ornatum, ad eiusmodi expeditionem, studio magno sibi comparauit.

Id egit præcipuè, cum appeteret annus vitæ eius tertius & sexagesimus; quod spatium viuendi maximè, inter reliquos annos climactericos, obseruatum est, in multâ hominum memoriâ, plerisque aut cum obitu, aut cum periculo adesse. Hac occasione testamentum Caputæ obsignauit, in eoque Sponsam dilectam suam, vt loquebatur, heredem instituit, Cathedralem Ecclesiam nimirum, ac Sanctos Stephanum & Agatham, eius Tutelares. Deliberauerat initio testamentum non facere; tum quia erat Religiosus Professus, etiamsi Cardinalis; tum verò quia obuersabatur animo, de S. Augustino illud scribi: *Christi pauper testamentum non fecit; quia quod relinque-*

ret, non habebat. Sed mutato sapienter consilio, petiit à CLEMENTE VIII. Pontifice gratiā testamenti, dumtaxat ad pias causas; quod esset certior (sicut deinde in tabulis eius publicis affirmavit) etiam ea quæ tum superessent, & quæ sustentationi necessaria dispensare viuens non potuerat, ad pauperes & ad Ecclesias reditura demum esse. Facultatem eam tamen Pontifex amplam, nec iis circumscriptam legibus, dedit.

Interim solpes annum climactericum vixerat Cardinalis Bellarminus; cum oblata est cordi eius noua occasio sarcinas suas conuulsandi, vt Cælum versus profectionem denudè adornaret. Post excessum enim Cardinalis Baronij amici & Collegæ dulcissimi, adfuit ei quadam die simplex quidam vir, ore atque habitu paganus, ac denuntiavit fore, vt intra annum etiam ipse in Cælum iret. Non id verò, propter auctoris humilitatem, spreuit; sed credidit imò, referens factum Ludouici Imperatoris, qui, cum visus esset in Cælo Cometes (de quo est vulgi opinio, tamquam sidus sit prælucens funeri Regum atque Magnatum) ominatus mortem suam, disponere ad eam se statim cœpit; ac non ita multò post obiit. Quare Imperatoris huius consilium sequi maluit; ac superesse sibi breue spatium ratus, negotia tantum ea non seposuit,

posuit, quæ coniuncta cum Cardinalium statu ac muniis necessario viderentur. Demum biennio antequam obiret, cum incidisset in ægritudinem grauem; statim conceptâ migrandi spe, ad eò in eâ cogitatione defixus animo fuit, vt eidem adhæserit perpetuò: ex quo subinde vsurpauit illud S. Pauli: *quod senescit, prope interitum est*. Hoc studium ipsius, tum ex partu nouissimo ingenij eius coniici potest, qui inscribitur, Ars benè moriendi; tum ex innocentia, cum quâ vixit in longâ senectute; vt ad Deum suum, labe præpeditus nullâ, felicissimè niteretur. Huius verò pretiosæ hereditatis, in duabus postremis tabulis testamenti, quæ solæ venêre in manus meas, reliquit præclarum monumentum, dum in eis; *Primò, inquit, animam meam fidei Creatori commendo, quem amaui, & cui seruire ab ineunte pueritiâ meâ cupiui.*

Et fuit sanè mirum, hominem perfectionis tantæ, qui optabat supra omnia, citò exuias ponere suæ mortalitatis, nihilominus vixisse pauidum ad eò, vt numquam satis certum aut securum ostenderit se, circa salutem consequendam. Sæpiùs amicis, qui ominabantur ei facilem ad Cælum viam, respondit: *Haud erit parum, si Dei misericordia mihi Purgatorium ad tempus concesserit*. Attamen erat manifestum, hæc non ideò dici, quòd

conscientia criminis aliqua eum perpaucesce-
 ret; sed quia illud, ex S. Pauli institutione, di-
 dicerat: *Nihil mihi conscius sum, sed non in
 hoc iustificatus sum; qui autem iudicat me, Da-
 minus est. Quid si, aiebat, noxa alicuius la-
 tentis ego sim reus? quid si occasione præfectu-
 ra varia, quam gessi tum in Religione, tum in
 Purpurâ, culpa aliena quæstio mihi subeunda
 fuerit? quid si non satisfecerim muneri meo?
 Res est nimis formidabilis, sisti coram eo, qui
 scrutatur Ierusalem in lucernis. Auget timorem
 etiam vita mea perpetua felicitas; cum sciam,
 ita comparatos homines esse, ut quos in hac vi-
 tâ prosperitas colit, eos infelicitas plerumque
 in alterâ maneat. Vereor, ne Purpuræ dignitas,
 veluti compensatio alicuius fortè boni fuerit,
 quod viuens fecerim; ut puniri postmodum de-
 beam. Ex alio tamen capite, quia certus sum,
 quidquid à felicitate habui, hoc non cupienti
 nec roganti datum esse; sed imperio adigi me de-
 buisse, ut ita felix essem; & quia obedientiam
 sequi ducem, ne errarem, semel & semper stu-
 diui: propterea recipiam me in fidem ac tutelam
 Dei Creatoris mei; qui non vult mortem suo-
 rum, sed ut vinant, & salui sint, potius deside-
 rat. Hoc pacto fiduciam omnem suam à Di-
 uinâ benignitate atque à secreto conscientiz
 deriuans, ac fidens innocentiz suæ, miseri-
 cordiam & iudicium cantabat Domino; ni-
 hil*

hil autem recolens à se improbè factum, solum videbatur secunda metuere cor eius.

Est verò in comperto, timorem Domini castum ac sanctum excitari solitum in eo fuisse, ne securus nimium torperet in viâ Dei; vt qui sciret neminem certius opprimi, quam eum qui temerè sperat; & frequentissimum initium ruinæ esse, animæ securitatem. Sed enim, vt ad occasiones alias fuit manifestum, perfecta charitas in ipso dispulerat timorem omnem: adeò vt non de salute consequendâ tantum, sed de Purgatorio etiam igne non adeundo, certus videretur. Cardinalis Crescentius, *Tametsi conscientia ipsius*, inquit, *prorsus nihil occurreret, de quo postulandum se atque atatem suam putaret; haberet verò cumulum meritorum ingentium, propter heroicâs virtutes, quas in vitâ semper coluerat; nihilo minus ita mortem expauit, vt meminerim dixisse: Cuperem hoc beneficium à Deo, vt ad Purgatorium migrare possem. Sed deinde ager, & morti propior, inuentus est à me, corde tam hilari & securo, vt facile apparuerit, quanta inesset ei spes ad Calites migrandi. Iulius Sanse donius Episcopus testificatur id clariùs, Fiducia*, inquit, *& securitas eius tam erat constans, vt sæpenumero iteraret illud, Proficisci cupio in domum meam, in Calum videlicet. Cum verò subderem ego, me Purgatorium optare; mo-*

dicæ spei ac fiduciæ erga Diuinam misericordiam, id argumentum esse, respondit. Aliàs etiam, pari constantiâ; In cælum, inquit, in cælum ibimus. adcò ei ex ore præfilire videbatur abundantia certitudinis, ex quâ intus eius animus triumphabat. Præterea *desiderium habens*, vt loquitur Apostolus, *dissolui, & esse cum Christo*, per gradus illos ad eum ferebatur, quibus procreatæ res in corde ascensionibus ponunt: vt verò cantaret *iustificaciones Domini in loco peregrinationis suæ*, quasi virtutum omnium harmoniam, ordinauerat in se charitatem. Et quia *charitas patiens est, & benigna; non amulatur, non agit perperam; omnia suffert, omnia credit, omnia sperat, omnia sustinet*: has ipse laudes complexus mirifice fuit.

Multa sæpè inclementer facta vel dicta, constanter adcò tolerauit, vt nec vultum in eis mutauerit. Prolapsus in ægritudines graues, ex quibus debuit præ dolore nimio vehementer admodum discruciaci; non idcò gemere, aut fundere querimonias audiebatur. Brachij spasmo semel in Societate, iterum in Purpurâ tentatus, (cùm ex casu luxatus brachium est & proximum armum) magnū patientiæ exemplum omnibus præbuit. Nam doloris acerbitas coëgit quidem, vt oculi sponte suâ lacrymis extillarent; sed non

non effecit, vt vox ei vlla excideret dolori magis quàm virtuti consentanea. Imò primâ vice, cùm ei foret persuasio, sicut ipsemet narrauit, posse à Deo se impetrare precibus suis, vt acerbitas ea remitteret; non id rogauit tamen, quò perfectiùs se Diuinæ submitteret voluntati. Alterâ vice dexterum brachium consauciatus, eoque ad dies plures fasciis obuoluto, tantummodò Re sacrâ tam diu priuari se non ferens, à Pontifice flagitauit; vt perlitare Deo sibi liceret, ac sinistrâ manu Hostiam sacram albuare: quod egit, donec reuersa manus est ad vsum pristinum, & cœperunt elapsi in prauum artus, vi medicamentorum, reparari. Ex hac virtute pariter nata est in ipso morum probitas, & lenitas illa, ex quâ numquam commotior, aut in re vllâ vehementior visus fuit. Imò ipsa obiurgatio, quæ ceteroqui amara est, efferebat ex ore eius nescio quid blandæ suauitatis; vt quæ non studio fieret vllius vtilitatis propriæ, nec ab animo impotenti vel iracundo flueret, sed prodiret ex officinâ charitatis. Porro lenitatis huius exemplum illustrius tunc edidit, cùm propriâ in existimatione læsus, timuit offensam eorum à quibus lædebatur; nec moliri pro suâ defensione quidquam voluit; priusquam ipsi videretur charitas in tuto esse.

Religiosus quidam in Vrbe atque Aulâ totâ dissipauerat; Cardinalem Bellarminum inductum potentiâ rationum eius, tandem iudicasse aliter ac pridem scripserat, circa opiniones De Auxiliis Gratiae Dei. Hæc imposita ei leuitas & inconstantia, quæ alterum quemuis incensum reddere potuisset, vim non habuit æstu irarum villo eum accendendi. Quin imò stimulatus ab amicis, vt hominem saltem obiurgatione aliquâ increpitum veller; respondit primò: Decreui in hac re ego, ex consuetudine mea, nihil agere. Pòst, cum subiungeretur, posse id euadere in commune damnum, si per Ciuitates oræ Septemtrionariæ disseminaretur, mutatam ab eo sententiam esse; solùm adduci se passus est, vt Religioso illi coram Testibus, quæcumque in sermone mutuo dixerant, circa eam controuersiam, tranquillissimè repeteret. Ex quibus conijci debuit, Religiosum eundem, ob argumēta Cardinalis Bellarmini, à sententiâ suâ potiùs desciuisse. Ad hæc superbienti eum animo numquam fuisse, satis indicant, cum vitæ ipsius moderatio (quandoquidem illi, non maiori gloriæ fuit benè tolerata in Religione paupertas, quàm fuerint in Purpurâ opes innocenter & modestè habitæ) tum verò humile iudicium, quo solitus erat deprimere semper ipsemet res suas.

Par

Par in eo fuit simplicitas, ex quâ perperam de aliis iudicare non poterat. Si quæ insuper iactarentur, credebatur ea ipse mirâ facilitate, modò falsum clarè non affirmaretur. Presbytero cuidam, moribus parum honestis, qui Capuæ ad genua eius prouolutus, cum iuramento se virginem esse asseuerauerat, fidem habuit; ut qui non poterat in animum suum inducere, ex ore Sacerdotis mendacia emanare posse. At si semel quis deprehenderetur falsi reus, is non potuisset facile, compositis figmentis, denuò eum circumuenire.

Præterea, quoniam amor, quæ vult, eadem & credit libenter; si spem facerent vitæ melioris, qui aliter deliquerant, hos, excedente fidem clementiâ, omnino ipse à suppliciis liberabat. Dum Capuæ ageret, fortè Dioecesium intrauerat Sacerdos transfuga, indutus profano habitu, & secum eò pellicem suam duxerat; conditionem quoque in Vrbe illâ inuenerat, Præfectus organo summi Templi, ut qui peritè in eo genere luderet. Sed breuî fraudis, & vitæ eius macula in comperto fuit. Defertur itaque nomen viri ad Tribunal Archiepiscopi: in quo etsi seueritatem supplicij debuerat inuenire, clementiam magnam tamen expertus est. Etenim Cardinalis Bellarminus studuit suauissimis monitis animam illius

illius restituere; & confestim induxit eum in insignem antea actæ vitæ detestationem. Omnium quæ is impiè ac nefariè patrauerat, vltro gratiam fecit: habitu Cleri eum rursus ornauit, destinauit aliò ad honestum exercitium; & scortum, cuius amore deperierat, ab eo reuulsit, deditque huic mulierculæ pariter opportunitatem ineundi vitam honestam.

Non minor in eo fuit erga corporum necessitates commiseratio, vt alibi ostendimus frequentibus exemplis. Superfunt tamen aliqua, quæ silentio non debent præteriri. Adiiuit eum pauperrimus quidam opifex, cuius ipsius, venerans, vt apud Cardinalem alium esset pro se deprecator, cui debebat aureos aliquot, nec erat soluendo. Annuit Cardinalis Bellarminus; & facturum se id eodem die, promisit: nam Congregationis cuiusdam occasione, suberat ipsi copia Cardinalem eum alterum conueniendi. Sed domum vix pauper remeauerat, cum reuocatus à Cardinali Bellarmino, statim pecuniæ summam illam ab eo accepit; cum diceret sibi visum esse consultius, eam eleëmofynam largiri, dummodò Cardinali alteri pecuniam debitam repræsentaret. Aduena quidam egenus, ex orâ Septemtrionariâ, Capuæ à Cardinali Bellarmino stipem emendicauerat: præcepit

pit ipse Oeconoꝑo, vt numeraret ei aureos vigintiquinque: & quia subdidit alter, ne totidem quidem argenteos domi eſſe; dari pecuniæ loco iuſſit ex argento guttum eundem, quo manus ſuas quotidie proluebat: factumque id fuiſſet, niſi Oeconomoſ pecuniam procuraiſſet. Parens quidam admodum inops, filium in Seminario Cleri veſtire, pro aliorum honeſtate & conditione, non poterat. Cardinalis vbi hoc intellexit, regi eum ære ſuo præcepit, erogauitque aureos decem & octo. Et quia Ioannem Antonium Cangianum, cui eam procurationem Cardinalis iniunxerat, parens eius adoleſcentis in proprias ædes introduxit; oſtenditque alios filios duos ſemi-amictos, ac ferè nudos, quibus veſtiendis non ſufficeret; affirmans vxorem perinde & proles alias intus latere; & ne ad Sacrum quidem egredi poſſe, feſtis diebus, præ nuditatis verecundiâ; Cardinalis conſcius tantæ inopiæ, commiſeratione motus eſt, & pro iis quoque veſtiendis dedit aureos ſexaginta. Prætereà huic patrifamilias tam inopi, pro aliquâ ſuſtentione, aureos ternos ſingulis menſibus deinceps largitus eſt.

Sæpenumerò inſuper è ſupellectili propriâ oppignorauit multa, & vendi non ſemel rhedam & equos, in ſubſidium pauperum,

rum, voluisset; quod & aliquando Oeconomo præcepit. Cymbalum non ita pridem Neapoli coemptum, distraxit paulò post, ut ex eius pretio inopes iuaret. Tum verò, si umquam aliàs, apparuit ipsum inter Præsules ac Pastores animarum non fuisse sicuti *as sonans, aut cymbalum tinniens*, hoc est, virum qui charitatem non habuerit. Notabile est, quod viri gravissimi referunt; nempe cum pauper nescio quis aureos bisseos postulauisset, Cardinalem Bellarminum, cui tunc pecunia præsens non suberat, dedisse illi detractum ex digito anulum Episcopalem, cum syngraphâ, oppignorandum nomine suo. Futurum enim promisit, ut sortem & fœnus deinde pro eò redimendo redderet: quod etiam secretò egit. In quâ profectò re, visus est egregiè subditorum suorum paupertatem sibi desponsare. Demum quadam die proprium atramentarium argenteolum, ut ditaret inopes, inter pignora obligavit. Nec fuit ei minùs gloriosum, ex eo atramentario in hunc modum pauperibus opitulari, quàm fuisset antea ex eodem immortalis famæ Volumina conscribere.

CAPVT II.

*Recessus eius ab Aulâ, & vltima
egritudo.*

INgrauescens annis ætas, & ægritudines assiduæ, Cardinalem Bellarminum satis admonebant; haud multum abesse momentum, quo in sua resolveretur initia. Proinde deliberavit, si minus Purpurâ, publicis certè occupationibus eius, se abdicare: & cum in mense Martio, abundante pituitâ, in febrim incidisset; vbi primum ex eâ valuit, Octauium Cardinalem Bandinum rogauit, vt flagitaret à Pontifice veniam pro se, non adeundi amplius Congregationes duas Cardinalium; Examinis nimirum, & Sanctæ Inquisitionis; quia præ senio, vt corpus minus habile, sic animum minus vtilem habere iam sibi videbatur: præsertim cum tam ægrè audiret, vsumque aurium quotidie magis vitiatum humor interciperet, obstrueretque. Sub finem verò syngraphæ; *Postulatio hac*, inquit, *mibi adeò cordi est, vt exprimere id non satis queam. Etenim confundor planè, dum coram Christi Vicario, & tot Illustrissimis viris ostendere debeo hoc imperfectum meum. Si longâ meditatione possem id assequi, vt tibi, quem inter præcipuos veneror, persuaderem, susciperes in*
hac

528 VITÆ ROBERTI CARD. BELLARM.
*hac re mei patracinium, facerem equidem: sed
plus poterit sponte benignitas & facilitas tua.
Deus benedictus te sospitet diu; meq̃, erudiat, ut
tibi optimè seruiam.*

Hic fuit veluti gradus, deliberanti declinare oculos Aulæ, & publico carere; ut quod vitæ supererat, tranquillissimo traduceret senio, in domo aliquâ Societatis: vbi occupare leti diem, pulchrum rebatur vel ideò, quòd crederet decere, ut qui comodatus fuerat publicis vñibus, dum ætas ferret; demum consumptus æuo, redderetur stirpi suæ: poneretq̃ ibi finem virtutum suarum, vbi earumdem posuerat initia; atque in loco fortitudinis, in quo steterat, iaceret tandem, obtineretq̃ ordinem moriturus. Itaque ob eas causas, postremò etiam per interpositas preces P. Mutij Vitellesci, Generalis Præpositi Societatis, à GREGORIO XV. secessum ex Aulâ obtinuit; & xvii. Kal. Septembris anni M. DC. XXI. ex Vaticanâ Regiâ migravit in Domum probationis, ad S. Andreæ, in Quirinali: neque postmodum vlli maiori negotio animum accommodavit; excepto quòd absolvere desiderauerit, in Congregatione Sacrorum Rituum, causam S. Philippi Nerij, de quâ referre in confesso illo debuerat. Biduo post, necesse habuit studio vehemènti negotium aliud pertractare, in Congregatione

ne

ne Indicis ; ad quam se contulerat, vt simul Cardinalibus Collegis suis valediceret : domum verò fatigatus admodum remigravit, & febris duplici tertianâ statim correptus est, quæ in augmento ei phrenesim afferebat. Vis ea delirij, quæ fatuos mores etiam sapientibus inducere, studiaque animi occulta palàm facere, vt plurimum solet ; virtuti eius occasionem dedit, vt se proderet euidentius. Et enim vt ab ingenio probus erat, etsi animi impositum interea foret ; nihil, morbi vitio, aut fecit aut dixit, dignitate suâ aut superioribus virtutibus indignum. Quin potius ostendit, Deum in pectore suo veluti hospitem assiduam hærere : quia imaginum multitudo, quas in illo æstu sanguis miscet (ex quo deliramenta loquimur) Viri sanctimoniam dumtaxat, & diuinæ gloriæ desiderium ostendebat.

Medici, vel à primâ inspectione, periculosam eam ægritudinem esse prænuntiarunt in viro, qui annis & laboribus perpetuis fractus iudicabatur. Ipsemet pariter, vt is qui nihil cuperet adeò impensè, quàm mori ; sibi felicem hunc exitum ominatus est : & quasi cygnus, abundans cordis quadam dulcedine, cum D. Simeone, lassus in hoc itinere vitæ, orium petere, modularique illud coepit: *Nunc dimittis seruum tuum, Domine, secundum verbum tuum in pace.*

Subinde tamen variante morbo, signa lætiora, cum aliquâ vitæ spe, affulgebant. Narrat porro Celsus Amerigus Antistes Generalis Ordinis Cælestinorum; initio ægritudinis, Cardinalem Bellarminū inuentum à se colore admodū sano, ac pulsu venarum ita æquali, vt periculi expers videretur. Tum verò æger; *Benè, inquit, habeo: comedi absque nausæâ; & à prandio etiam aliquantulū quicui. Sed non proptereà securus sum; vocem enim audio morientem, vt sim paratus ad migrādum intra dies denos, aut quindenos.* & prorsus ita euenit.

Species ea mortis propinquæ, etsi plerumque magnos animos infringit; tam ei iucunda fuit, vt nullus æger ita vitam desideret, quemadmodum ipse intereà temporis mortem exoptauit. Medicos, & omnes qui curationi præerant, initio commonefecerat, vt non formidarent sibi met nuntium mortis optabilem indicare: ac frequentissimè iterabat, velle se ire in domum suam; in Cælum videlicet. Cunctis etiam, qui preces ei offerebant, respondebat gratas vtique sibi eas fore; dummodò vnum exciperet, ne vitam, quam recusabat, pro eo precarentur. Petebat itaque, orarent potius morituro sedem inter pios; atque impetrarent id quod erat difficilius: aiebat quippe, facilius esse obtinere homini vitam, quàm Cælum. Denique cū non

non haberet in terris manentem ciuitatem, ipse ad æternam alteram anhelabat. Hippolytus Cardinalis Aldobrandinus, quia morbo eum vehementiùs affligi deprehenderat, rem ita interpretatus est, quasi *spiritus quidē promptus, caro autem esset infirma*. Idcirco percontatus ab eo, quàm esset paratus ad migrandum in vitam aliam; vix interrogare desierat, cùm æger pius, audito nomine vitæ felicioris, vultum statim exhilarauit, ostenditque illam se vnicè vitam expetere; atque alteram, in quâ langueret, animo fastidiente respuere. Medicis per interualla iterabat: *Quandònam nuntio tamdiu desiderato me recreabitis, quòd videlicet mori debeam? quandònam audiam, tempus esse, vt ex hac vitâ demum abeam? Ne, quaeso, ne studeatis sollicitè adeò corpori restituere incolumitatem: quod ergastulum est anima cupientis ad Deum suum proficisci. Quorsum solatium hoc differre, si me non eundem iam, sed umbram nomenq; mei relictum videtis? Quorsum cibos & tot medicamenta prabere; quæ ob deficientis natura vitium nauseam adferunt, & sunt adhuc magis odiosæ res, quia morantur, ne properem ad finem meum?*

Vulgarant Medici quadam die, ire in melius ægritudinem; & ferè discussum, aut non ita certum eius periculum esse: sed ea spes Medicorum, erat ægri mœstitia; cui metus

maior vitæ, quàm mortis suberat. Ideò conqueri statim cœpit; vt qui existimauerat, se in portu esse, & nihilominus agitari denuò intemperiiis vitæ huius, & aliquamdiu adhuc superstitem esse debere se, à Medicis intelligebat. Iterùm nullâ spe vitæ Medici fuerunt, propter notas letales, quas in eo emergere animaduenterunt; & tum hæc eorū desperatio, ipsius ægri propemodum triumphus erat. Deprehensus verò est sæpenuerò, dum lecti aulæ esset obductus, accipere digitis pellem ipsamet suam, ac loqui in hæc verba: *Quid tu obscura & ignobilis caro mihi adhaeres adhuc? quid animam retines, nec ire illam patris in domum suam? diuidere tandem, ac dirumpere. O Domine, quàm inuitus hîc in terris moror! trahere me post te, tribue pennas columbarum; volabo, & requiescam. Quando veniam, & apparebo ante faciem Dei?* Denique modus eum exhilarandi erat, de dissociatione spiritus corporisq̃ue cum eo agere. Vt non immeritò plurimi ad hoc spectaculum inuitauerint se; ac visi sint cum diuo Bernardo dicere, vocatos eò se, vt hominem aspicerent exultantem in morte, mortique insultantem.

Inter hæc desideria cœpere suas vicissitudines, sicuti de Sanctis Viris alijs legitur, spes & metus. Deum venerabatur, vt ab occultis mundaret se, & ab alienis parceret seruo suo.

Quam

Quam ob causam dixit non semel : *Optassem* *viuere annum adhuc integrum, in quo feriari* *ab occupationibus ceteris liceret ; & hoc tantum* *agere, ut magis repurgarem animæ labes, ac me* *totum innocentia immolarem ; quò ita medita-* *tus ad mortem accederem.* Parte ex aliâ, gnarus se non omnino imparatum ad mortem eamdem esse ; nihil magis verebatur, quàm, ne rursus valeret, ac ne viueret diutius : versabatque animo, repertos esse nonnullos, qui annos plurimos traduxerant cum opinione sanctitatis ; & demum superstites nimis diu, incerta de se iudicia posteris reliquerant. Porro admiratione digna res fuit, aspicere, quàm ipse cogitatè res gestas vitæ suæ, eo momento ultimo, discuteret ; siquidem etiam virtutes magnæ videbantur ipsi tunc à verâ æstimatione deficere.

Ex hoc genere, solùm præ aliis religio erat, quòd se abdicasset Capuæ Archiepiscopatu : ubi rebatur potuisse maiori cum fructu suam industriam collocari, quàm Romæ licuerat, & tamen ibi procurationis duxerat suæ, omnia quæ ad Ecclesiæ commune bonum poterant conferre. Sedenim erat rursus in tranquillo animus eius, dum reputaret, eam abdicationem factam ideò fuisse, ut Summo Pontifici ita disponenti, Romæ obsequeretur. Conscientia eius tam innocens, multò

magis eminere visa est, quarto quàm ægrotauerat die : quando nimirum ante sanctissimam Eucharistiam , sacrâ exomologesi animum expiaturus (quod refert P. Iacobus Minutulus , qui tunc ei aures dedit) bis in seipsum inquirens, etsi nec animi impos, nec in febris vehementiori versaretur , ne labeculas quidem vllas minimas inuenit , in quas posset ritè pronuntiari Sacerdotalis absolutio. Quocircà necesse habuit , rarâ penuriâ culpæ , noxas aliquas generales repetere , quas Sacramento pridem aboleuerat, & sententiæ sacræ illas iterùm subiicere.

Verùm haud hoc mirum videbitur consideranti studium accuratum, quo in eo pio secessu ex Aulâ, se Deo penitus deuouerat. Manè siquidem , ita vt erat æger , non priùs expergiscebatur , cùm Breuiarium petebat , vt persolueret Sacerdotale pensum. Et quia id Medici vetuerant, ipse obtestari contrà, atque asseuerare cœpit , sibi adhuc superesse vires atque animum ; & se fraudari non debere sine illo , propter quem venerat in Domum Religiosam Ordinis sui : nempe vt meditari, vt supplicare Deo , vt libros pios euoluere, spretis aliis occupationibus , liberiùs posset. Addidit quoque : *En ego in profanum aliquem virum mihi iam videor desinere : Horas enim Canonicas non recito , Missa sacrificium*
omitto,

omitto, Contemplationis usu prius, nihil boni ago; & corpori nutriendo seruandoq; solum deditus, anima exercitia meliora, muniaq; eius obire prohibeor. Post hæc, Rosarij saltem recitandi veniam rogauit: & hoc etiam voluissent Medici non permittere, ne capitis grauedo ei augeretur: sed non ausi sunt, eiusmodi solatium negare; & concessere eâ lege, vt interuallis distinctis, & per decades oraret. Horis morbi leuioris, & iis diebus in quibus sui potens erat, de rebus piis tantummodò loquebatur; vtque animus eius releuaretur, SS. Pontificum & Confessorum historias audiebat. Præcipuè dum Seraphici sancti Francisci vita ei legeretur, integrato sæpius fletu, ob eximias laudes ac virtutes eius, lacrymatus est, anhelans suspiriis crebris ad similem perfectionem. Patientia eius in perferendis morbi & curationum molestiis insignis planè fuit: sed insignior erat commiseratio eius erga illos, qui sibi ægrotanti famulabantur. Nam idemtidem aiebat: *Quis ego sum, cuius causâ tot sumptus fieri, tot etiam ærumne tolerari debeant? Meine causâ sollicitos esse oportet, & noctes vigiles ducere tot seruos Dei?* Medicos item quatuor primarios, ægrè patiebatur ad se, in extremam Ciuitatis partem, viâ præsertim accliu, quotidie conuenire. Cubiculi adiutores, & eos pariter qui à

Ll 4

pedibus,

pedibus, non iam appellabat famulos, sed fratres; iubebatque, ut in sui custodiâ mutarent vices, prouidus erga necessitates eorum, dum erat constitutus in vltimâ mortalium omnium necessitate. Erga se tamen non erat ita misericors: nam aridis faucibus cum esset, & siti molestissimâ discrucietur, gelidâ os tamen proluere (quod prodesse, nedum intemperiem æstumque minuere posse, pronuntiauerant Medici) recusauit; partim ne iis, à quibus curabatur, aut tædio aut nimio labori foret; partim ut etiam ipse, cum IESU Crucifixo, sitim in suâ illâ ægritudinis eruce toleraret.

Paruit semper, siue P. Generalis, siue Medici aliquid præscriberent; etiamsi nauseam adferret, quod ab eis præcipiebatur: & situs in lectulo erat tam verecundè, ut ad venerationem sui omnes inuitaret. Primis diebus, quotquot eum visendi causâ veniebant, excusato alieno tempore, dimittebantur. Sed ubi percrebuit, Cardinalem Bellarminum decumbere ex morbo letali; debuit aditus externis patere: & singulos cuiusvis conditionis excipiebat ipse aperto capite; nec primus ante eos vniquam tegebat. Plurimi tamen intrabant venerabundi, ut lectum eius tangerent oscularenturque, & ut benedictionem ab eo flagitarent: quos ipse honores patiebatur

tiebatur veriùs , quàm accipiebat ; nec aliter eos p̄mittebat , quàm si statua , sensus omnis expers , honoraretur. Coactus insuper aliis benè p̄cari , manu oculisq̄ue in Cælum sublatis , Patrem misericordiarum pro eis priùs implorabat : & in hunc modum Præsulibus , Religiosis , & viris Nobilibus plurimis benedixit ; sicut & generatim nostræ Societati vniuersæ , Ordini Cælestinorum , Cœnobio sanctæ Marthæ , & omnibus piis domiciliis , quorum viuens patrocinium habuerat. Benedictionem item cumulatissimam impertiuit , rogatus à variis , Sacro Romano Imperio , Catholicis Regibus & Regnis ; ac supplicauit Deo quàm demississime , vt regiones hæresi affectas , tandem ab eo contagio liberaret. MAPHÆO CARDINALI BARBERINO , qui iam est SVMMVS PONTIFEX VRBANVS VIII. suadenti , vt è Cælo pergeret Ecclesiæ vniuersæ patrocinari votis , sicut in terris doctrinâ moribusq̄ue suis egregiis viuens egerat ; respondit : *Quod ego hætenus fecit , tenue quid admodum fuit ; & nihil est , quod in præsentia iam ago : propterea non videor id posse polliceri de me ; præsertim cum non sim ita paratus ad mortem , vt securus possim ad senecum ac verendum tribunal Dei postulari.* Voluit deinde Cardinalis Barberinus , venerationis causâ , ipsi manum exosculari ; sed in

538 VITÆ ROBERTI CARD. BELLARM.
hæc obsequia festinantem, Cardinalis Bellarminus, non sine admiratione, tametsi summè debilitatus, præuenit, & primus ei osculum dedit: ut dici potuerit, cum ad cetera æger esset, officiis tamen valere. Quæ res, veluti præsagium futuri Pontificis, deinde multis viris gravissimis visa non immeritò fuit.

Inter primos, ad eum contulit se, omisâ negotiorû mole, ipsemet GREGORIUS XV. Summus Pontifex; quod est Romæ rarissimum. Eum verò Cardinalis Bellarminus reueritus, sicut Christi Vicarium; quàm potuit obsequiosissimè, usurpauit illas supplicis Centurionis voces: *Domine non sum dignus, ut intres sub tectum meum. Equis enim ego sum, quem hoc honore dignetur Sanctitas Tua?* Sed Pontifex peramanter bis eum amplexus; Aduenissem, inquit, libentius, ut sanum inuiserem. Post hæc pollicitus Missæ sacrificium pro eius valetudine, ostendit sperare se futurum etiam, ut cōnualesceret. Tum dixit Cardinalis Bellarminus: *Ego si annos meos, & Dei beneficia diu computo, diu vixi: quippe, qui expleni ferè annum nonum & septuagesimum. Neque vitam cupio diuturniorem; sed tantum ut Dei voluntas fiat. Orabo tamen, cum ad Christum Dominum, atque in Patriam venero, ut Tua Sanctitati Deus ætatem parem huic mea tribuat; pro bono Ecclesia sancta*

sancta sua. Pontifex contrà, pietate simul atque humanitate singulari; Mallem, inquit, Deus meritum tuum, quàm æuū mihi concederet. Bellarminus verò hæc admodum confusè audiens, vt qui auribus parum valebat; prosecutus est quod inceperat: & se vocans inutilem senem, qui corrumpetur situ, ita miserè cubando, addidit; nihil se magis optare, quàm vt tamquam onus terræ superfluum, aliò deportaretur. Quæ aliâque dum ex modestiâ sereret, Pontifex vltimos illi amplexus dedit; & perfusus lacrymis mutuis abiuit. Ex eâ diē arceri Cardinales alij nequiuerunt: qui non per nuntios iam inuisere, sed ipsimet adesse cupiebant; vt in Cælum abeunti valedicerent, & vt eius se votis ac precibus commendarent. Venère itaque admiraturi, in Collegâ egregio, laudatis Sanctorum mortibus exitum parem; & eâ frequentiâ quidem adfuere, vt vno die eum conuenerint Cardinales decem. Et sanè, ita circumfusus amplexibus Purpuratorum; videri poterat, veluti triumphans, ex hac vitâ migrare potiùs quàm mori. Quinque eorum, qui vnà fortè aderant, rogarunt in digressu benedictionem illius: sed recusauit Bellarminus; vt qui diceret, debere sibi eos æquiùs benedictionem impertiri. Tum illi, lecto ipsius aduolui, & dexteram certatim osculis fatigare cœpe-

coeperunt ; cū ex eorum oculis lacrymæ interim præsilirent : nec inferius Purpurâ ducerent , tantam iacturam Sacri Collegij fletu eo decoro testificari. Vnus ex eis etiam , cū semel ac sæpius Cardinalem Bellarminum adiuisset ; postremò discessurus , in genua procubuit , & manum eius , oculis & capiti suo , plenus venerationis , imposuit. Interea his , qui circumstarent , adhuc maiori admirationi fuit ; quòd Cardinalibus illis abeuntibus Bellarminus dixerit , nouam esse eam obsequij rationem , quâ Cardinales iidem benedictionem ab altero Cardinali petierant. Et cū Aulici eius , qui aderant , responderent ; fortassis eam idèò peti , quia erat Archiepiscopus , cui potestas benedicendi congruit : tum ipse maiori cum innocentia ; Annuissem ego , inquit , facilius , si hoc nomine id à me ipsi postulassent. vsque adeò erat alienus à propriæ opinionis virtutis. Hæc ampla Cardinalium & Urbis totius erga ipsum studia , hortabantur adhuc magis eos , qui præerant ipsius curationi , vt quibus possent medicamentis conarentur vitam eius fugientem retinere : circumferebatur enim passim ea vox , eratque in ore omnium ; si humano sanguine occurrere huic tanto damno liceret , neminem fore , qui libenter pro eo cruorem proprium non esset effusus.

CA-

CAPVT III.

Mors eius.

CVM id Medici procurarent studio atque industriâ omni, vt in Cardinalis Bellarmini corpore noxium æstum restinguerent, Patres Societatis animæ procurationem, ex ipsius etiam ægri admonitu, non intermiserunt. Ideò, quia veriti sunt, ne si phrènesis cresceret, ægro facultas adimeretur sumendi sacram Synaxim, primùm de periculo eum certiore reddiderunt, quatrduo quàm ægrotauerat; & dein obtulerunt Cæleste Viaticum. Sed Cardinalis, tempus pro eo adhuc superesse respondit: maluitque pabulo illo vitæ refici, ex affectu priuato; cùm præsertim ea refectio supplere pro Viatico posset, si fortè improuisâ vi aliquâ morbi opprimeretur. In hac verò ægitudine eodem cælesti cibo nutritus aliquoties fuit; ac semper, ob venerationem illius, lectulo egredi, atque humi procumbere in genua voluit. Vndecimâ morbi die, cùm noctem totam inquietus atque exsomnia transegisset, & à letalibus singultibus concuteretur; agnouit instare corporis sui ultimam ruinam. Ingeminare itaque illud coepit: *Cur mihi differtis nuntium diu optatum, nuntium delectabilem; quòd videlicet proficisci debeam*

debeam in domum meam ? O quàm ego cuperem ad expeditionem hanc magis praparatus inueniri ! & sic inchoatâ allocutione, cum ingenti suspirio, repentè congemuit ; O quàm miserè, inquiens, falluntur ij ; qui cùm perditè viuant, credunt se posse laudabiliter mori ! Benè viuere, ac benè mori utique congruunt ; at vitam probrosam rarò excipit honestus exitus.

Interea P. Mutius Vitellescus Generalis, conscius periculi eius, appetere horam illam, quam diu optauerat ; ei nuntiauit : & tum ipse, vt sapiente dignum erat, lætus mortem admittens, ac superfundenti se lætitiæ vix temperans, ter illud congeminauit : *O latum nuntium, ô nuntium optabilem ! angi curis alijs non debeo : voluissèm, fateor, annum integrum ad eiusmodi profectionem hîc, in loco sancto, me adornare : sed quia me Deus vocat ; vocantem sequor, & obsequor iubenti.* Post hæc excusauit rei familiaris paupertatem, doluitque non plus peruenturum ad Domum Professorum Societatis IESV ; quam instituerat heredem, vt ab ære alieno liberaretur. Sed P. Mutius, bono esset animo, hortatus est ; aitque, Societatis homines ; memoriam ipsius intuentes, ad cetera caligare : imaginem vitæ eius, & in eâ quidquid boni amauerant, quidquid mali etiam admirati fuerant, ipsis relinqui : id verò ab eis, quouis legato hereditario, iure ac merito,

ritò, pluris fieri. Deinceps nihil aliud agere visus est, quàm preces varias atque Hymnos Davidis recitare; vel audire pios obitus Sanctorum, ac præ alijs mortem S. Caroli Borromæi: ex quâ solatium etiam illud habuit, quòd S. Carolus perinde morbo simili, febris cum delirio, ex hac vitâ migrasset.

Quando sumere debuit Viaticum peregrinationis suæ; Patres Societatis, quia semel atque iterùm voluerat humi prosterni, & ita cibum eum cælestem venerari (cui conatui natura iam deficiens, par non erat) rogarunt, ut in lectulo contineret se: sed fuit potentior in eo pietas, & obseruantia erga communem Dominum, quàm periculum imminens ex illâ iactatione. Quippe vix in conspectu habuit Augustissimum Sacramentum; cùm, supplente vires animo, humi se in genua prouoluit celeritate mirabilî: & postquam in situ illo generalem Confessionem dixerat, Seruatorem vitæ suæ in pectus atque in cor piè admodum transmisit. Mox lacrymis manantibus, & quasi linqueretur animo, in Socios, à quibus sustinebatur, recubuit; & in eâ defectione videbatur vsurpare verba illa: *Defecit in salutare tuum anima mea: & in verbum tuum supersperaui. Defecerunt oculi mei in eloquium tuum, dicentes: Quando consolaberis me?* Tollentes itaque eum, veluti sopitum dolore

dolore morbi, aut potiùs cælesti aliquâ suauitate à sensibus abalienatum, lectulo confestim reddiderunt: in quo adductis auleis, moras aliquas piè meditans, quieuit.

Non ita multò pòst flagitauit extremum Sacramentorum; & dum eodem, ad animi robur, Christianus Athleta inungeretur, pronuntiavit distinctè omnia; veniam, ob ea quæ peccauerat, deprecans moriturus. Ab illo temporis momento, voluit ad imam partem lecti aptari amabilem iuxtà miserabilemque Domini sui in Cruce pendentis effigiem: vt vita, quæ paulatim collabebatur, ante Crucis aram caderet, inuenireturq; abscondita cum Christo in Deo. Et semper deinceps, aut visus est cum Superis & Deo agere dulcissimè, aut est auditus de morte suâ adproperante perinde atque de nuptijs loqui.

Interturbauit pacem hanc solùm paupertas, in quâ moriebatur; & metus, ne Societatem heredem, ob expensas funeris, potiùs deiuuaret. Tamen si enim in Testamento sumptus pro exequijs minui desiderauerat, Pontificem venerans ac rogans in tabulis illius, vt permitteret piaculare officium, cui à defunctis nomen, sibi absque pompâ, & absque confessu sacri Collegij, à solis Religiosis nostri Ordinis celebrari; atque insuper à Præposito Generali petierat, vt fineret, se in comuni

muni sepulchro Sacerdotum nostrorum tumulari, quemadmodum de beato Laurentio Iustiniano in eius historiâ legerat: nihilominus rebatur adhuc arduum fore, extortâ hereditate promere aureos quingentos, quos pendere Cardinalium heredes debent, dum eorum annulum referunt; atque adedò summas minores alias persolvere, quæ solent in funere Cardinalium aliis repræsentari. Idcirco deliberavit, Cardinalis S. Sussannæ amici sui operâ, pro earum expensarum gratiâ, apud Pontificem uti: cessitque res, ut optauerat; nam Pontifex annuit circa pensionem annuli: & ipse ab eâ molestiâ liber, cœpit multò magis in tranquillo esse.

Quædam alia disponere insuper eum oportuit; interque alia, legatum, quod destinauerat Ecclesiæ S. Mariæ in viâ Tituli olim sui, addixit titulo alteri S. Praxedis, cum quo moriebatur. Prætereà, quia Testamenti Curatorem aliàs Cardinalem Petrum Aldobrandinum nominauerat; huic, utpote Auunculo iam defuncto, Hippolytum Cardinalem Aldobrandinum subrogavit. His peractis, à prouiso sibi Crucis simulacro vix deinceps amouere oculos visus est; nisi cum vellet ad circumstantes animo redire, salutare aduentantes, valedicere omnibus, suffragia & pia-

M m

cula-

cularia sacra petere à plurimis, amplexari aliquos charitate summâ; præcipuè verò consolari dulcissimos Socios; pollicitus, vbi in Cælum iret, ipsos tum in suâ mente & corde secum ituros, nec futurum vñquam, vt in Cælo eorum obliuisceretur.

Intererat P. Andreas Eudæmon Ioannes, vir intimâ consuetudine Cardinali Bellarmino apprimè carus. Amicum itaque amplexatus tenerrimè, vltimum hoc rogauit, vt statim atq; librum aliquem imprimeret contra hereticos, affirmaret de se, quo pacto è viuis migrabat cum eadem Fide cum quâ vixerat; & quæcumque pro Ecclesiæ defensione scripserat, edideratque, non modò eadem iterum assererat, sed credebatur ea etiam perfectè; vtpote concepta priùs animo, quàm calamo. Porro vt superesset monumentum constantissimæ ipsius vsq; ad vltimam senectam Fidei, P. Andreas verba eius in codicem referri voluit; & subscribi ac iurari etiam, coram publico Scribâ; ab iis qui interfuerunt: & ferè huius monumenti syngrapha hæc habet:

Illustrissimus Cardinalis Bellarminus IV. Idus Septembris anno M. DC. XXI. mihi Andrea Eudæmon Ioanni è Societate IESV iniunxit, vt testificare r, quæ ipse cuncta pridem scripserat, edideratq; pro Fidei & Religionis Catholica defen-

fensione, ea rursus affirmari à se, & cum eadem Fide, quam tutatus viuens fuerat, se pariter mori. Item quoad opiniones de Auxiliis Gratia Dei, quæ inter Scriptores Societatis IESV & Catholicos Auctores alios hodieq; agitantur, à se rata omnino haberi & credi, se dedisse veritati, quæ in libris Controuersiarum de iisdem asseruit; neque sententiam primam se ullatenus mutauisse. Huic verò eius postulationi rogati à me sunt, ut nomen adderent tres Cardinalis ipsius Agnati, Abbas Nicolaus Bellarminus, Marcellus Ceuinus, P. Fabius Bellarminus; duo insuper cubiculi eius Administri, & quinque alij nostri Ordinis Religiosi, qui Cardinali Bellarmino ea profitenti, mecum adfuerunt.

Interea cœptum est dissipari Vrbe totâ, cum omnem curam vinceret ægritudo, vitam Cardinalis Bellarmini sensim labi; omnibus admirantibus, sic ea, quæ tristes audirent, accelerari. Ideò non alia tum erat materia sermonum inter Magnates, & inter priuatæ conditionis homines, quàm pietas, charitas, & ceteræ virtutes Cardinalis Bellarmini; qui passim, quoniam paupertati subleuandæ mirè obsequens fuerat, PATER PAUPERVM appellabatur. Venêre ad domicilium S. Andreæ, viri omnium Ordinum tam frequentes, ut ab eorum ingressu aditus custodiri amplius nequiverint. Hi verò certatim

oculis haurire gratum illud spectaculum, nec
 satiari tamen, videbantur; dum vel aspice-
 rent, palpebris clausis cælestia eum contem-
 plari, & tantum voce tenui, quam proximi
 vix audiebant, cum Deo agere; vel clarè, his
 qui aderant, verba Vitæ Æternæ, velut he-
 reditarij muneris loco, dispensare: vt pro-
 pterea ægrè sibi temperarent, quin meritis
 laudibus ita coram onerarent modestiam il-
 lius. Ad hæc affirmabant aliqui, experiri se
 in cubiculo illo vim nesciq̃ quam insolitæ
 pietatis; ex vultu eius emicare sanctitatem; at-
 que adeò auram ipsam loci consecrari verbo-
 rum sonitu pariter, atque halitu suspiriorum
 eius. Pluribus intrare illuc, nisi castè sancte-
 que, religio erat: nec fuere pauci, quibus pius
 hic animi sensus vbertim lacrymas eliciebat.
 Sed argumenta venerationis illustria in pri-
 mis ea fuerint; quòd cum vtersilia eius se-
 cum, vti reliquias, referrent multi; & iam
 Rosaria, pileoli, atque huius generis alia, vel
 distributa essent omnia, vel destinata variis;
 demum nocturna capitis tegmina, linea cer-
 uicalium puluillorum inuolucra, manicas
 subuculæ, ac nodulos eius surripuere tam aui-
 dè, quàm non aurum aut gemmas possent.
 Cardinales ipsi, & Præsules Magni pro se ta-
 lia flagitarunt; nec ij modò qui Romæ ver-
 sabantur, sed qui aberant etiam. Quo pacto,
 Ca-

Caprarolæ agens ad amœnitatem Odoardus Cardinalis Farnesius (qui ex veneratione, quâ ferebatur erga Bellarmini sanctitatem, inauguratus non ita pridem ab eo fuerat Episcopus Sabinensis) à P. Iacobo Minutulo Rosarium, aut Breuiarium eius postulauit: & cùm is Epistolæ illius rescriberet Breuiarium pro ipso retineri; nouas ad eum litteras ferè in hæc verba dedit:

Mædere animi equidem debui, cùm ex litteris tuis cognoui de iacturâ, quam breuî patiemur, sublato è uinis optimo Cardinali Roberto Bellarmino; tametsi quotquot eum diligunt, solatij causas ex eo capite sumant; quod terras propediem cum Calo sit commutaturus. Mæror hic tamen haud minuit obligationem erga te meam; tum quia mea illi obsequia & venerationem significaueris, tum verò, quia de agritudinis conditione, ac de apparatu retuleris, quod disponit se tam egregiè, ut in Calum eat. Oro quæsoq;, ut subinde, dum uiuet, commemorares ei singularem obseruantiam meam; sed & subsidium ab eo poscas, quod mihi ominor presentissimum, ex precibus illius, postquam in nostram veram patriam migrauerit. Ex charactere sacro, quo per manus eius inscriptam animam gero, ipsius creatura sum; & ideo uelim impetret mihi, ut in postexum utar meliùs donis, quibus me Deus copiosè adeò cumulauit. Præ-

tereà post eius felicem exitum, cupio, ut in commentarios breues congeras; quacumque dixerit aut fecerit, tum in omni aegritudine, tum in horâ vitæ postremâ: cum certò mihi persuadeam, argumentum non defuturum, tibi unde scribas, & mihi unde discam. Sic ego sensus illos faciliùs domitos habuero, quibus humana imbecillitas in eiusmodi virorum obitu vix, aut rarò caret. Interim tibi ex animo me offero. Caprarolæ i v. Idus Septembr. M. DC. XXI. Deinde adiecit manu suâ; Doleo plurimum ob iacturam tanti viri: sed ex famâ recreor, quæ iam ubique incepit de illius sanctimoniâ pernagari.

Cardinalis Bellarminus, in quo laudes animi nunquam ægrotauerant, obsequiosa hæc aduersum se officia huius Cardinalis magni audiens, cœpit tum ipsius, tum Gentis Farnesiæ in Societatem IESV, in se, atque in maiores suos beneficia recensere; affirmavitque, dolere se, quòd gratiis referendis, quibus parè m animum habuerit, voces & vires impares habuisset semper. Ex studio persimili gratitudinis, quia intellexerat, inter Patronos Collegij iuuenum Germanorum adlectum esse Franciscum Cardinalem Boncompagnium; gaudius est, Nobilissimæ Nationi, cui semper fauerat, id honoris accessisse, ut Patronum haberent eum, qui **GRE-**
GORII

GORII XIII. referens virtutem cum genere, poterat eis desiderium amissi olim Fundatoris & Parentis mitigare. Et tum pariter de huius optimi Pontificis erga Societatem vniuersam, & erga Nationes Mundi omnes summâ charitate beneficiâque placidissimè differuit.

Vt ad res, quas vtendas habuerat, redeam: quia Patribus integrum non erat cunctis eas tribuere, & ex alio capite deliberatum erat non paucis, pio aliquo eius pignore locupletari; miserunt varij pileolos nouos, Cruces argenteolas, Rosaria, vestes linteas, atque eâ quidem copiâ, vt sit constans opinio, solos pileolos, partim rubros byssinos, partim albos lineos, datos, vt ex eius contactu sanctitatem & meritum referrent, fuisse numero centum & quinquaginta. Ceterum propriis indumentis sublati, quibus amiciebatur interius dum viueret; necesse fuit mortuum thorace, femoralibus tibialibusque induere, depromptis ex vestiario communi Societatis. Quadratus pileus purpureus perinde, ab vno ex Cardinalibus, qui in vicinis ædibus habitabat, commodatò acceptus est; eâ lege tamen, vt procurato dein funere, velut ex vfu illo pretiosior, recuperaretur.

Auxit venerationem etiam, quòd triduo quàm obiret, Medici, vt ei grauedinem capi-

tis minuerent, admotis hirudinibus ad venas, sub vtramque aurem, sanguinem mitti voluerant: quod medicamentum aliorum pietati, quàm ipsius sanitati veriùs parabatur. Æger enim, quamdiu lentitudo curationis illius duravit, immotus & defixis oculis in Cruce mansit: atque interim Medici, aliique albis sudariolis certatim excipere sanguinem conabantur; qui eo die ac nocte proximâ iussi numquam ita potuit, quin semper aliquantulum flueret: attamen morbus ex eo remedio nihil remisit. Ideoque à Pontifice perita est, ipsius nomine, Apostolica benedictio, cum indulgentiâ piaculari, quam aperto capite, ac præmissâ generali confessione, suscepit. Aliquoties prædixerat, sperare se, futurum ut obiret sextâ Feriâ, eoque die qui sancti Francisci admirandis vulneribus est sacer; fortasse ut non decessent morituro ad spectaculum, ex geminâ eius diei recordatione, vel amoris vulnera, vel doloris. Hoc si desiderium fuit, annuit euentu secundissimo Deus; si oraculum, cum prædictione vota eius congruerunt. Etenim, dum intenderet se nox, post Feriam quintam quæ fuit xvi. Kalend. Octobris, hoc est, pridie eius celebritatis, hora ab occasu Solis circiter tertiâ, cœpit animam agere. Accurrerunt illic Patres, quotquot in eo Probationis domicilio morabantur;

tur;

tur; vt horâ illâ decretoriâ æternitatis hospitium & socium egregium iuuarent, luctantiq; animæ facilem ac pium exitum precarentur. Durante tractu & lentitudine mortis, tametsi iam algerent pedes manusq;e, & ab extremis partibus corporis vita paulatim decederet; nihilominus ferè ad finem vsque feruido & compote mentis pectore, os illud Sacerdotale sacrificia laudis Deo suo immolauit. Versiculos Psalmorum temporis aptos, integrum Psalmum quinquagesimum, Apostolorum Symbolum, Orationem Dominicam, ac Salutationem Angelicam piè iterans; subinde interponebat suauissima IESV & MARIÆ nomina, ac etiam per interualla illud: *Sancta MARIA Mater Dei, ora pro nobis peccatoribus nunc, & in horâ mortis nostræ.* Sedenim spectaculum longè iucundissimum erat, intueri eum exosculantem Christi Domini è Cruce pendentis effigiem. Quam ipse Crucem arctissimè complectens, satis indicabat, diligere à se impensè admodum Seruatorem vitæ suæ. Hunc denique cùm vellet vltimis obsequiis venerari, arripiens simulacrum eius cum salutiferâ Cruce, reuelauit manu tremebundâ caput; & eo simulacro semel iterumq; frontem consignauit. Postea Crucem eandem superponens humeris, quasi cum eâ facturus ire, tandem supra pectus eam, subter lintea

554 VITÆ ROBERTI CARD. BELLARM.
 collocavit; cor euocaturus, vt per ea vulnera
 immoreretur Deo suo: & moribundas ma-
 nus in his obsequiis reliquit. Cum indiciis
 tantæ pietatis vita Cardinalis Bellarmini per-
 uenerat sub Auroram xv. Kal. Octobris, quæ
 ortus ei lucis lætissimæ fuit, cùm obscurari
 oculis cœpit, vt in Cælo videns redderetur:
 ac simul loqui desiit; nec, nisi ea quæ pronun-
 tiabantur clariùs, intelligere videbatur. Tum,
 qui erant in genua prouoluti circa lectũ eius,
 potuere securiùs Rosariis, icunculis, piisq̃ue
 aliis symbolis eum onerare; vt hæc virtutem
 exeuntem cum animâ acciperent, & retine-
 rent viri sanctitatem. Atque ita sine laterum
 vexatione, sine spiritus angore, ac pænè im-
 motus, sed spirans tamen, à Generali Præpo-
 sito inuentus est, & à plurimis, qui ex diuersis
 Domiciliis Societatis, die illucescente eo mo-
 mento conuenerant, vt Amico in Cælum
 proficiscenti benè precarentur; pauloq̃; pòst,
 nullo signo pauesfactus, ac sine deprauatione
 vultus, tranquillissimè defecit, vnâ horâ cir-
 citer post exoriẽtem Solem, anno M. DC. XXI.
 cùm ei deessent dies decem & septem, vt at-
 tingeret annum vitæ octogesimum, vi. Feriâ,
 in quam eo anno incidit anniuersaria cele-
 britas Stigmatum sancti Francisci: per omnia
 fortitus exitum, qualem optauerat, & planè
 dignus, qui, etsi peruixit ad summam ~~erem~~,
 omnium

omnium Ordinum fletu, tamquam id fuisset breue spatium vsibus Ecclesiæ, ploraretur. Postquam expirauit, velut emerso ab admiratione animo, cum plerique, qui aderant, stetitissent silentio defixi, libero conquestu coortæ voces, & lacrymæ manarunt; adeò vt interea, dum pro eo vsitata preces recitarentur, neque singultibus neque osculis parceretur. Sic in sedes Piorum digressus est Cardinalis Bel-
larminus, vir qui vitâ & morte consentaneus, coniunxit raro miraculo doctrinam summam, & summam humilitatem; prudentiam maximarum rerum effectricem ad obsequium Dei, & pænè puerilem simplicitatem; singularem clementiam, & mentem retinentissimam æqui; secretum animi assiduum ob studia priuatæ pietatis, & negotia perpetua propter Ecclesiæ communem utilitatem; denique consuetudinem agendi, expertem omnis Aulicæ simulationis, & plenam tamen apud Principes quoscumque estimationis venerandæ: cum agnoscerent cuncti, larvâ ipsum idcirco non uti, quia faciem veram virtutis præ se ferebat. Hinc merito à plurimis, Norma Religiosorum, Antistitum exemplar, lumen Sacri Collegij, & magnus Ecclesiæ Magister salutabatur.

Vt pauca de corporis quoque lineamentis addam; staturâ fuit, quæ ad mediocrem accede-

556 VITÆ ROBERTI CARD. BELLARM.
 cederet : frontem habuit latam, oculos viua-
 ces & iucundos , nasum leniter incuruum,
 prægrandes aures , & os decens ; capillos in
 capite densos albentesque in senio , in priore
 ætate nigros ; barbam aliquantulò rariorem;
 carnem rubicundam & candicantem; humo-
 rum temperiem , aut cum excessu nullo , aut
 declinantem nonnihil ad iram , naturamque
 præferuidam. Valetudine ad hæc vsus est non
 improspërâ, & cerebri vi temperatâ, idoneâq;
 laboribus assiduïs studiorû negotiorumque
 perferendis. Ceteris verò membris æqualis &
 congruens , sic vultu & incessu toto fereba-
 tur , vt non aliud ferè potuisset Modestia ipsa
 magis aptum suï delineare simulacrum. In
 Commentario publico , in quem referuntur
 Cardinalium singulorum obitus , his verbis
 describitur mors eius : *Die XVII. Septembris*
M. DC. XXI. Reuerendissimus D. ROBERTVS
BELLARMINVS Presbyter Cardinalis de Mon-
te Politiano , ex venerabili Societate IESV hac
die , horâ duodecimâ , de Regione mortuorum
transiuit ad Regionem viuorû. Vir clarissimus,
Theologus ominentissimus , ac Fidei Catholica
propugnator acerrimus , hæreticorum malleus,
æquè pius , prudens , humilis , ac summè eleëmo-
synarius. Sacrum Collegium Cardinalium , ac
uniuersa Curia Romana , tanti viri amissionem,
non sine lacrymis , maximè indoluerunt.

GA.

CAPVT IV.

*Honor & frequentia ad Exequias, & ad
sepulturam eius.*

VIx obierat Cardinalis Bellarminus, cùm
declinandi causâ populi frequentiam,
per secretum inferioris pomarij ostium, eius
corpus ad Professorum domum Patres clàm
deportauerunt; atque ibi obseratis foribus,
intra conclaue latuit, dum gypso imaginem
eius, solatio posteris futuram, exprimerent
plastæ. Paulò pòst dum aditum alij atque a-
lij impetrant, eosque, vti fit, consequuntur
multi, paulatim liber accessus omnibus fa-
ctus est; nec ante primam obscuræ iam no-
ctis horam, visendi eum copia negari potuit.
Aduenere porrò indiscriminatim summæ &
mediæ conditionis homines; Præsules multi,
& ex Cardinalibus item aliqui: nec ij eum
modò venerabantur, sed & contingere vi-
trices manus studebant. Ex quo Præsul ali-
quis primæ notæ, nixus genibus, dextræ eius
pollicem atque indicem, quos, vt pro fide
Catholicâ scriberent, Deus gladio armaue-
rat Verbi sancti sui, ampliùs quinquagies ex-
osculatus est: & Præsul alter dignitate nihilo
inferior, mox digitos eosdem fermè osculis
totidem decorauit. Deliberauerant Medici,
cadauer

cadauer demptis iliis & præcordiis (tamen si testamento id Cardinalis Bellarminus vetuerat) præparare; pro quâ re veniam Pontifex dederat: & ideò Bernardinus Castellanus, Medicus intimus eiusdem Pontificis, ipse met vnâ cum fratre, qui sector erat in Vrbe, voluerunt hoc defungi munere; præmunieruntque balsamo atque aromatibus corpus eius, ne putresceret ac deflueret. Sed non fuit necesse in promptu vasa cum linteis habere, vt sanguis manans ex thorace pectoris, aut stillans ex cerebro humiditas exciperetur. Multi enim, qui in conclauis erant, sudaria spongiaeque cruore madefacere tantâ auiditate visi sunt, vt vel guttam in corpore non reliquerint. Medicus insuper secum, præmij loco, particulam cranij reportauit.

Post primam lucem, xiv. Kalend. Octobris, corpus eius habitu Presbyteri Cardinalis ornatum, Nobiles Sodales diuæ Virginis Assumptæ in Sodalitij locum intulerunt; vt ei, tamquam Sodali, iusta ibi persoluerent. Et tum fuit necesse, vt viri primarij quatuor loculum tegerent, ne impetu læderetur; dum hi manus, hi pedes osculari, & corpori Rosaria certatim admouere pro se nituntur. Ingressus illuc F. Bonauentura, Generalis Procurator Ordinis Minorum S. Francisci, quemadmodum ipse affirmauit, ad primum eius

eius conspectum sacro quodam horrore perfusus, vocem audire sibi visus est, quæ suauiter in animo succlamaret: *Ecce homo sine querelâ, verus Dei cultor, abstinens se ab omni opere mala, & permanens in innocentia suâ.* Et sensit illicò se ad pietatem placidissimè inuitari.

Quartâ circiter horâ post meridiem, quoniam precatio funebris de more fieri à Sacro Collegio Cardinalium in Templo nostræ Societatis debuit; Pontifice non annuente ultimis eius desideriis, quibus optauerat non sepeliri pretiosius, quàm si obiisset vnus è numero Nostorum; sub Templi tholo, & in præalto pegmate, corpus eius, supra lectum holoserico villosa nigro instratum, collocatum est. Habitu erat Sacerdotali, Mitram in capite gerens; ac iacebat ad pedes eius galerus è purpurâ, cum appensis spiris cancellatim reticulatis. Templum vix reueratum est; & momento Ciuitas intùs se plenis portis effudit. Quare cum metueretur, ne inconsulta populi pietas, aut vestes discinderet, aut corpus acciperet indignius; iudicarunt Antistites cærimoniarum, auxilio militari opus esse: & proinde eorum admonitu, necesse habuerunt Nostri, Custodes Pontificis Heluetios accersere, qui vnam populi subinouerent. Hi ergo hastati, lecto funebri circumsteterunt:

runt : sed nequiuerunt impedire tamen , ne plurimi custodias perrumperent. Dum enim hi arcerentur , aut illi ; suggesti clàm alij (quod vnum licuit , quia pegma præaltum erat) situm ad pedes eius galerum è purpurâ surripuere : & quamquam vi reuulsus est è manibus eorum ; sericæ eius appendiculæ saltē discerptæ , & reliquiarum loco à multis habitæ sunt. Interim Nostri , qui ad funus prosequendum psallentes omnes , & aliqui etiam candidati processerant , cœpère vtrimque dispositi , Psalmos alternatim canere ; cùm ipse Præpositus Generalis preces regeret. Aderat in maioribus subselliis Sacer Cardinalium Senatus, si tum vera memorarunt, numquam frequentior : siquidem eorum, qui in Vrbe reperiebantur, modò tres valetudinarios exciperes , vix vnus desiderabatur. Supplicatio frequentissima fuit , & qualem senes non meminerant : nec oriebatur ex titulis humanæ magnitudinis illa veneratio, sed ex opinione virtutis , cùm Sanctus omnium voce , iam tum , antequam terra eum tegeret , appellaretur. Et erat magnum eius morti decus , publica mœstitia , quâ omnes lamentabantur , tantum præsidium ademptum vsibus humanis ; sed ante omnia insigne fuit, quòd inopes eum vt parentem luxerunt. A militibus initio satisfacere pio desiderio,

accidere

accedere propius, rosariis tangere, omnes, vt dixi, prohibebantur. Paulatim tamen impetrari coëptum est, vt Pontificij Cursores bacillis argenteis, & Heluetij decuriones aliqui baculis suis, quibus turbam coërcent, ipsimet Rosaria confertim vicena & tricena Cardinalis corpori admouerent; donec hi toto eo tempore, hoc vnum agere coacti sunt: Rosaria verò ei admota, grauissimorum hominum æstimatione, circiter viginti millia numerantur: fuitque mira res, nullas, ex eo contactu, collisarum genarum sedisse in vultu notas. Has easdem significationes honoris non vsitati Cardinalis à Monté, in epistolâ, de quâ memini aliàs, censuit testes esse posse opinionis illius magnæ, quæ inhæserat animis omnium, de sanctitate ipsius: additque, meritò Cardinalem Montaltum, celebritatem huius diei, ex pietate hominum, atque existimatione veræ magnitudinis eius, duxisse longè potiore, quàm si aut triumphum egisset, aut Pontifex fuisset electus: ceteris enim anteaactæ vitæ, ei speciosior hic dies etiam mortuo illuxit. Tum quoque coëptus est circumferri de eo rumor perinde, ac si postridie Romæ agendum esset de ipso inter Cælitæ conscribendo. Quæ sententia eadem erat quoque Cardinalium aliquot: qui dum eam populi venerationem adspicerent; quia

N n

mor-

562 VITÆ ROBERTI CARD. BELLARM.
mortui virtutem non ignorabant , pronun-
tiarunt , si vel duo eius imploratione contin-
gerent diuinitus , ex iis quæ naturales causæ
miraculo eximere non possunt , futurum , vt
non persuasione vulgi modò , sed ore decer-
nentium , ad aras ritu Sanctorum admove-
retur. Funebres preces persolutæ iam erant;
& recesserant Cardinales cum mœrore &
comploratu ; nec populus tamen à conspectu
eius reuelleretur. Inuitabat quippe veluti su-
perstes in manibus largitas , & relicta in vultu
benignitas ; atque ea etiam , quæ in ipsâ mor-
te , Viri sanctimonia viuebat. Spatio demum
temporis inducta est magna pars , vt exce-
deret : sed multi mansere nihilominus , qui
manus pedesq; eius auebant prius exosculari.
Quod solatium flagitarunt etiam Principes
feminæ aliquot : & ideò , Patribus lecto eius
succollantibus , in facellum beatæ Virginis
corpus delatum est ; milite pariter ad custo-
diam circumfuso. Cautum verò fuit , vt sin-
guli qui ex vno Sacelli aditu admittebantur ,
perfuncti officio pio , exirent ex aditu altero ;
ne aduersi cum incommodo & morâ com-
mearent : omnes autem , etsi recederent cum
luctu , altius adhuc animis mœrebant. Post-
hæc in Sacrarium Templi relatum est corpus
eius ; atque ibi , obseratis foribus , in arcâ li-
gneâ compositum fuit , vt (quod enixè à

Frappato

Præposito Generali Cardinalis Bellarminus viuens rogauerat) in communi sepulturâ Patrum Societatis tumularetur. Factumque ita in eo Templo est , xiv. Kal. Octobris , cum interea Socij , quotquot ibi aderant , dicerent vñanimes : *Placide quiescas anima pia, & nos, quibus obitus tuus extitit adeò luctuosus, ab infirmo dolore pertrahere ad contemplationem virtutum maximarum; quas non lugere decet, sed admirari, sed imitari.*

Die circiter decimâ quàm obierat, Societas, IESV ei exequias, quanto tum potuit apparatus, fecit : maiori tamen pompâ, ob memoriam virtutum eius; quas laudauit Tarquinius Calluccius ex eadem Societate, oratione pereleganti ; quæ typis edita, & Cardinali Odoardo Farnesio dedicata est.

Anno exacto, cum Præposito Generali videretur, voto Cardinalis Bellarmini satisfactum esse, (quo videlicet locum inter Nostros sibi mortuo flagitauerat) obsequi postulationi multorum decreuit, qui non ferebant, mortem omnibus naturâ æqualem, in viro tam egregio, apud posteros tumuli gloriâ non distingui. Ergo P. Hieronymo Boschetto, qui Minister in Domo Professorum erat, iniunxit, vt transferret Corpus eius. Eductum itaq; è communi sepulchro, xvii. Kal. Octobris, an. M. DC. xxii. & agnitum ab eodem

N n 2

Præ-

cederet : frontem habuit latam, oculos viuales & iucundos , nasum leniter incuruum, prægrandes aures , & os decens ; capillos in capite densos albentesque in senio , in priore ætate nigros ; barbam aliquantulò rariorem; carnem rubicundam & candicantem; humorum temperiem , aut cum excessu nullo , aut declinantem nonnihil ad iram , naturamque præferuidam. Valetudine ad hæc vsus est non improspèrâ, & cerebri vi temperatâ, idoneâque laboribus assiduis studiorum negotiorumque perferendis. Ceteris verò membris æqualis & congruens , sic vultu & incessu toto ferebatur , vt non aliud ferè potuisset Modestia ipsa magis aptum suum delineare simulacrum. In Commentario publico , in quem referuntur Cardinalium singulorum obitus , his verbis describitur mors eius : *Die XVII. Septembris M. DC. XXI. Reuerendissimus D. ROBERTVS BELLARMINVS Presbyter Cardinalis de Monte Politiano , ex venerabili Societate IESV hac die , horâ duodecimâ , de Regione mortuorum transiuit ad Regionem viuorum. Vir clarissimus, Theologus eminentissimus , ac Fidei Catholica propugnator acerrimus , hæreticorum malleus, æquè pius , prudens , humilis , ac summè eleëmodynarius. Sacrum Collegium Cardinalium , ac vniuersa Curia Romana, tanti viri amissionem, non sine lacrymis , maximè indoluere.*

CAPVT IV.

*Honor & frequentia ad Exequias, & ad
sepulturam eius.*

Vix obierat Cardinalis Bellarminus, cùm
declinandi causâ populi frequentiam,
per secretum inferioris pomarij ostium, eius
corpus ad Professorum domum Patres clàm
deportauerunt; atque ibi obseratis foribus,
intra conclaue latuit, dum gypso imaginem
eius, solatio posteris futuram, exprimerent
plastæ. Paulò pòst dum aditum alij atque a-
lij impetrant, eosque, vti fit, consequuntur
multi, paulatim liber accessus omnibus fa-
ctus est; nec ante primam obscuræ iam no-
ctis horam, visendi eum copia negari potuit.
Aduenere porrò indiscriminatim summæ &
mediæ conditionis homines; Præsules multi,
& ex Cardinalibus item aliqui: nec ij eum
modò venerabantur, sed & contingere vi-
trices manus studebant. Ex quo Præsul ali-
quis primæ notæ, nixus genibus, dextræ eius
pollicem atque indicem, quos, vt pro fide
Catholicâ scriberent, Deus gladio armauo-
rat Verbi sancti sui, ampliùs quinquagies ex-
osculatus est: & Præsul alter dignitate nihilo
inferior, mox digitos eosdem fermè osculis
totidem decorauit. Deliberauerant Medici,
cadauer

cadauer demptis iliis & præcordiis (tametsi testamento id Cardinalis Bellarminus vetuerat) præparare ; pro quâ re veniam Pontifex dederat : & ideò Bernardinus Castellanus, Medicus intimus eiusdem Pontificis , ipsemet vnâ cum fratre , qui sector erat in Vrbe, voluerunt hoc defungi munere ; præmunieruntque balsamo atque aromatibus corpus eius , ne putresceret ac deflueret. Sed non fuit necesse in promptu vasa cum linteis habere , vt sanguis manans ex thorace pectoris, aut stillans ex cerebro humiditas exciperetur. Multi enim , qui in conclaui erant , sudaria spongiasque cruore madefacere tantâ auiditate visi sunt , vt vel guttam in corpore non reliquerint. Medicus insuper secum , præmij loco , particulam cranij reportauit.

Post primam lucem , xiv. Kalend. Octobris , corpus eius habitu Presbyteri Cardinalis ornatum , Nobiles Sodales diuæ Virginis Assumptæ in Sodalitij locum intulerunt ; vt ei , tamquam Sodali , iusta ibi persoluerent. Et tum fuit necesse , vt viri primarij quatuor loculum tegerent, ne impetu læderetur ; dum hi manus , hi pedes osculari , & corpori Rosaria certatim admouere pro se nituntur. Ingressus illuc F. Bonauentura , Generalis Procurator Ordinis Minorum S. Francisci, quemadmodum ipse affirmauit , ad primum
 eius

eius conspectum sacro quodam horrore perfusus, vocem audire sibi visus est, quæ suauiter in animo succlamaret: *Ecce homo sine querelâ, verus Dei cultor, abstinens se ab omni opere mala, & permanens in innocentia suâ.* Et sensit illicò se ad pietatem placidissimè inuitari.

Quartâ circiter horâ post meridiem, quoniam precatio funebris de more fieri à Sacro Collegio Cardinalium in Templo nostræ Societatis debuit; Pontifice non annuente ultimis eius desideriis, quibus optauerat non sepeliri pretiosius, quàm si obiisset vnus è numero Nostrorum; sub Templi tholo, & in præalto pegmate, corpus eius, supra lectum holoserico villosò nigro instratum, collocatum est. Habitu erat Sacerdotali, Mitram in capite gerens; ac iacebat ad pedes eius galerus è purpurâ, cum appensis spiris cancellatim reticulatis. Templum vix reueratum est; & momento Ciuitas intus se plenis portis effudit. Quare cum metueretur, ne inconsulta populi pietas, aut vestes discinderet, aut corpus acciperet indignius; iudicarunt Antistites cærimoniarum, auxilio militari opus esse: & proinde eorum admonitu, necesse habuerunt Nostri, Custodes Pontificis Heluetios accersere, qui vndam populi submouerent. Hi ergo hastati, lecto funebri circumsteterunt:

runt : sed nequiuerunt impedire tamen , ne plurimi custodias perrumperent. Dum enim hi arcerentur , aut illi ; suggesti clàm alij (quod vnum licuit , quia pegma præaltum erat) situm ad pedes eius galerum è purpurâ surripuere : & quamquam vi reuulsus est è manibus eorum ; sericæ eius appendicula saltem discerptæ , & reliquiarum loco à multis habitæ sunt. Interim Nostri , qui ad funus prosequendum psallentes omnes , & aliqui etiam candidati processerant , cœpère vtrimque dispositi , Psalmos alternatim canere ; cùm ipse Præpositus Generalis preces regeret. Aderat in maioribus subselliis Sacer Cardinalium Senatus , si tum vera memorarunt , numquam frequentior : siquidem eorum , qui in Vrbe reperiiebantur , modò tres valetudinarios exciperes , vix vnus desiderabatur. Supplicatio frequentissima fuit , & qualem senes non meminerant : nec oriebatur ex titulis humanæ magnitudinis illa veneratio , sed ex opinione virtutis , cùm Sanctus omnium voce , iam tum , antequam terra eum tegeret , appellaretur. Et erat magnum eius morti decus , publica mœstitia , quâ omnes lamentabantur , tantum præsidium ademptum vñibus humanis ; sed ante omnia insigne fuit , quòd inopes eum vt parentem luxerunt. A militibus initio satisfacere pio desiderio ,

accipere

accedere propius, rosariis tangere, omnes, vt dixi, prohibebantur. Paulatim tamen impetrari cœptum est, vt Pontificij Cursores bacillis argenteis, & Heluetij decuriones aliqui baculis suis, quibus turbam coërcent, ipsimet Rosaria confertim vicena & tricena Cardinalis corpori admouerent; donec hi toto eo tempore, hoc vnum agere coacti sunt: Rosaria verò ei admota, grauissimorum hominum æstimatione, circiter viginti millia numerantur: fuitque mira res, nullas, ex eo contactu, collisarum genarum sedisse invultu notas. Has easdem significationes honoris non vsitati Cardinalis à Monté, in epistolâ, de quâ memini aliàs, censuit testes esse posse opinionis illius magnæ, quæ inhæserat animis omnium, de sanctitate ipsius: additque, meritò Cardinalem Montaltum, celebritatem huius diei, ex pietate hominum, atque existimatione veræ magnitudinis eius, duxisse longè potiore, quàm si auz triumphum egisset, aut Pontifex fuisset electus: ceteris enim anteactæ vitæ, ei speciosior hic dies etiam mortuo illuxit. Tum quoque cœptus est circumferri de eo rumor perinde, ac si postridie Romæ agendum esset de ipso inter Cælitæ conscribendo. Quæ sententia eadem erat quoque Cardinalium aliquot: qui dum eam populi venerationem adspicerent, quia

N n

mor-

mortui virtutem non ignorabant, pronuntiarunt, si vel duo eius imploratione contingerent diuinitus, ex iis quæ naturales causæ miraculo eximere non possunt, futurum, vt non persuasione vulgi modò, sed ore decernentium, ad aras ritu Sanctorum admoeretur. Funebres preces persolutæ iam erant; & recesserant Cardinales cum mœrore & comploratu; nec populus tamen à conspectu eius reuelleretur. Inuitabat quippe veluti superstes in manibus largitas, & relicta in vultu benignitas; atque ea etiam, quæ in ipsâ morte, Viri sanctimonia viuebat. Spatio demum temporis inducta est magna pars, vt excederet: sed multi mansere nihilominus, qui manus pedesq; eius auebant prius exosculari. Quod solatium flagitarunt etiam Principes feminæ aliquot: & ideò, Patribus lecto eius succollantibus, in facellum beatæ Virginis corpus delatum est; milite pariter ad custodiam circumfuso. Cautum verò fuit, vt singuli qui ex vno Sacelli aditu admittebantur, perfuncti officio pio, exirent ex aditu altero; ne aduersi cum incommodo & morâ commearent: omnes autem, etsi recederent cum luctu, altius adhuc animis mœrebant. Post hæc in Sacrarium Templi relatum est corpus eius; atque ibi, obseratis foribus, in arcâ ligneâ compositum fuit, vt (quod enixe à

Præposito

Præposito Generali Cardinalis Bellarminus viuens rogauerat) in communi sepulturâ Patrum Societatis tumularetur. Factumque ita in eo Templo est , xiv. Kal. Octobris, cum interea Socij, quotquot ibi aderant, dicerent vñanimes : *Placide quiescas anima pia, & nos, quibus obitus tuus exitit adeò luctuosus, ab infirmo dolore pertrahere ad contemplationem virtutum maximarum; quas non lugere decet, sed admirari, sed imitari.*

Die circiter decimâ quàm obierat, Societas IESV ei exequias, quanto tum potuit apparatus, fecit: maiori tamen pompâ, ob memoriam virtutum eius; quas laudauit Tarquinius Calluccius ex eadem Societate, oratione pereleganti; quæ typis edita, & Cardinali Odoardo Farnesio dedicata est.

Anno exacto, cum Præposito Generali videretur, voto Cardinalis Bellarmini satisfactum esse, (quo videlicet locum inter Nostros sibi mortuo flagitauerat) obsequi postulationi multorum decreuit, qui non ferebant, mortem omnibus naturâ æqualem, in viro tam egregio, apud posteros tumuli gloriâ non distingui. Ergo P. Hieronymo Boschetto, qui Minister in Domo Professorum erat, iniunxit, vt transferret Corpus eius. Eductum itaq; è communi sepulchro, xvii. Kal. Octobris, an. M. DC. XXII, & agnitum ab eodem

N n 2

Præ-

Præposito Generali, à PP. Assistentibus, atque ab eo qui à Secretis est Societati vniuersæ, inuentum est pectore & capite ex nullâ tabe viciatis; erantque vultus non integri modò, sed recentissimâ specie. Quocircâ cùm purè proluisent, indutum dalmaticâ, & Sacerdotali Casulâ carbasinâ, coloris violacei, incluserunt arcâ cypressinâ; quæ thecâ plumbeâ item obuoluebatur. Vacuum erat sepulchrum S. Parentis nostri Ignatij, prope aram Templi maximam, & ad dexterum eius latus. Nam is inter Cælites relatus, non ita pridem pro sepulchro aram obtinuerat. Generalis Præpositus, & alij Patres communiter in eo sepulchro condi corpus Cardinalis Bellarmini mandarunt; ita vt erat paratum, nec villo emblemate, donec pro dignitate monumentum ei satis ornaretur. Nemo autem potuisset I G N A T I I sepulchrum occupare æquus: non modò quia in successore sanctitatis opinio par, & virtutes magnæ requirebantur; ne exprobrarent felices illi fereque triumphales lapides, intrare ignobiles exuias in alienæ locum gloriæ; verùm etiam, quia, sicut narrauimus alibi, Cardinalis Bellarminus magna & prima occasio fuerat, vt IGNATIO ibi cælestes honores coepta sint exhiberi. Qui propterea, migrans è sepulchro ad aram, videri potuit, in eius rei gratiam,

tumulum relinquere Viro de se adeò benè merenti ; cui perinde tumulus ille, vt sperant multi, aliquando erit pariter ad aras via.

Interim, cùm potuerit sepulchrum corpus celare Cardinalis Bellarmini, haud sustulit cùm eo memoriam eius, mansuram vtrique æternitate temporum, famâ rerum. Multò minùs populi studia aut venerationem minuit. Siquidem pars alia vtensilium eius, quæ non prærepta fuerat, priusquam obiret, cùm miris flagitaretur modis ; loco pij regijque muneris, distribui cœpta est in Dynastas, Cardinales, ac Præfules magnos. Quorum ne fiat census longior, illud verissimè affirmare sit, ferè Cardinales omnes, ac partem numerosiore Principum tum Italiae, tum verò Transalpinarum Regionum, postulauisse res aliquas, quæ ab eius vfu, sicut interpretabantur ipsi, venerabiles redditæ essent, quò eas, vti pretiosas reliquias, seruarent. Fuit verò gloriosum, viros primarios, linguis & regionibus maximè disiunctos, hoc iudicium tam honorificum vnanimis de eo habuisse. Regina, Genitrix Christianissimi Regis Galliarum, cùm accepisset epomidem eius ex purpurâ, ac simul particulam cerebri, balsamo, ne diffliceret, præparatam ; Generali Præposito, à quo ea rogauerat, humanissimis litteris egit gratias : & eas Reliquias Re-

566 VITÆ ROBERTI CARD. BELLARM.
giæ Aulæ suæ ostendit, ac proposuit vene-
randas.

Gulielmus etiam Dux Bauariæ, cùm ab Vrbe Româ curarent seriùs, quàm optaret, ad se deferri picturam Bellarmini; per litteras illius, qui ipsi erat à Confessionibus, denuò petijt, vt citò, nec dubiâ viâ, mitteretur. Is verò in hunc modum P. Theodoro Buszo Germaniæ Assistenti, ex Bauariâ scripsit:

Serenissimus Gulielmus amauit semper & coluit Cardinalem Bellarminum, propter eximiam vitam eius sanctitatem; quam de ipso, quotquot Româ veniunt, honorificè deprædicant, præsertim PP. Capuccini, & PP. Ordinis Carmelitarum Discalceatorum. Imò etiam hoc narrauerant eius duo Serenissimi Filij, Philippus Cardinalis, felix recordationis, & Ferdinandus Elector atque Archiepiscopus Coloniensis, quando Româ huc remigrarunt: in quâ etiam Vrbe, Patri Bellarmino confiteri ambo consueuerant. Neque dubitem, quin à Serenissimo Maximiliano, in veneratione pari habitus fuerit: nam frequens ibi consuetudo ipsi cum Bellarmino intercessit. Quoad reliquias eius; neque Serenissimus Gulielmus imaginem, neque Serenissimus Maximilianus epomidem ex purpurâ (quæ pia munera tamen auidè percipiunt) acceperunt. Rogant prinde R. V., vt à Domino Criuellio, istic eorum Agente, perquirat, num ea tandem miserit? per quos?

quos? aut quâ demum viâ? quòd si verò habet adhuc ea penes se: per expeditum iuxtâ & fidum hominem deferri eadem procuret, &c.

Andreas Lipski Episcopus Luceoriensis, & Regni Poloniæ Cancellarius, in epistolâ suâ, de quâ memini alibi; *Reliquias*, inquit, *Cardinalis Bellarmini, in hoc Polonia Regnum allatas esse, audio; & gratulor Societati, tam altæ frugi Alumnum; in quâ exactæ & pietatis & doctrina depositum reliquit.* Denique innumeri sunt, qui detractum frustulum togæ, aut aliarum vestium eius, idque summis precibus expressum, suspensum ante pectus, gerunt assidue; nec tractant umquam, nisi osculabundi.

Sed, ut redeam ad sepulturam eius; in eâ iam annum alterum iacuerat, absque vllis monumentis, quæ sculpta de ipso in lapide aut ære legerentur: & cum multi eam, venerationis ergo, floribus ornarent, atque aliqui etiam, cereas accensas faces, ac votiva symbola, super eam humi relinquerent; PP. Societatis iussere semper eadem statim in Sacrum deferri.

Interea, cum ita sepulchrum eius frequentaretur; nec ignoraret iam Roma, ex Bellarmini imploratione varia cælitus impetrari; facta potestas est à Sanctâ Sede, formandi *Commentarios vitæ & miraculorum eius: ne*

568 VITÆ ROBERTI CARD. BELLARM.
vtrique Viri, de quo fatendum est, cū plurimum doctrinæ habuerit, plus habuisse sanctitatis, memoria periret ex obitu eorum, qui rerum ab eo gestarum spectatores aut auditores fuerant; sed ob finem laudabilem, in Codices publicos, quæcumque ij affirmassent, referrentur. His Commentarijs ritè conceptis Romæ, Parmæ, in Politiano, & in vrbe Capuâ; censuit Sacra Rituum Congregatio, vt Romanæ Rotæ Auditoribus ijdem discutiendi proponerentur: quod in præsentia iam agitur.

Ad hæc Odoardus Cardinalis, ex Gente Farnesiâ, cui nostra Societas amorem & omnia summa debet, vt cohonestaret memoriam Cardinalis Bellarmini, vsus est eâ magnificentia & pietate, quam propriam & perennem habuit. Cū enim sciret, heredes à Bellarmino accepisse plus gloriæ, quàm suppellectilis; vt qui pauperibus obsequens, non sibi met dumtaxat, sed etiam funeri suo paupertatis neglectum indixerat: honorificum ei sepulchrum, & ornatus, quàm vllum aliud sit in toto eò Templo, procurauit, selectis lapidibus versicoloribus, & signis dispositis, opere Equitis Bernini Sculptoris non sæculi sui: Nullam verò, præter ipsum Bellarmini Nomen, incidi voluit elogij pompam; ratus meritum huic Nomini tantam vim inesse, quanta

L I B E R S E P T I M V S . 569
quanta sit satis , vt obliuio famam eius num-
quam extinguat. Inscríbítur verò in hunc
modum:

R O B E R T O
C A R D . B E L L A R M I N O
P O L I T I A N O E S O C . I E S V
M A R C E L L I I I . P . M .
S O R O R I S F I L I O
O D O A R D V S
C A R D . F A R N E S I V S
S V I E R G A V I R V M Q V E M
P A T R I S L O C O S E M P E R C O L V I T
A M O R I S N V M Q V A M M O R I T V R I
M O N V M E N T V M P O S .
O B D O R M I V I T I N D O M I N O
A N N O S A L . M . D C . X X I .
Æ T . S V Æ L X X I X .

Nn 5

Atque

Atque hæc pars aliqua est rerum gestarum à Cardinali Bellarmino ; hoc est Viro , qui numquam egit rectè vt agere videretur , sed quia aliter agere non didicerat ; & qui spatium vitæ idem , quod & innocentix , vel inter summas dignitates habuit : quas recusa-uerit pulchrius, an admiserit, an tenuerit, nemo facile iudicauerit.

Vt sanè Vir aliquando Purpurâ , semper animo illustrissimus , consiliis mens ceterorum , opere & scriptione manus , & excedens adhuc virtutis miraculo , spem faciat fore, vt sicut imploratus non inutiliter à multis , confirmat in dies magis sanctitatem suam (quod fide tum priuatâ , tum publicâ testantur plurimi) sic eam , quam habet apud Cælites gloriam , sit aliquando etiam (vti ominantur omnes) in Terris consecuturus.

Postremò non hîc intexere volui catalogum Voluminum eius ; tum quia non ita pridem , anno M. DC. XX. Colonix Agrippinx, ipso superstite & approbante , omnia simul Opera eius , septem magnis Tomis comprehensa, expensis Bernardi Gualteri, edita fuerunt ; tum verò quia de Cardinali Bellarmino possunt ea vsurpari perinde , quæ de sancto Cypriano sanctus Hieronymus dixit olim, nempe: *Huius ingenij superfluum est in-*

dicere

dicem texere, cùm Sole clariora sint Opera eius.
Et quia his Operibus Ecclesiam illustravit,
eamque simul cumulavit virtutibus admi-
randis; idcirco cùm dixerit Christus; *Qui*
fecerit & docuerit, hic Magnus vocabitur in
Regno Calorum; hinc affirmare sit, Cardina-
lem Bellarminum fraudari non debere, et-
iam in Terris, appellatione MAGNI.

TE-

TESTAMENTVM

ILLVSTRISSIMI CARDINALIS

BELLARMINI.

IN nomine Domini nostri IESV CHRI-
 STI. Ego Robertus Bellarminus tit.
 S. Maria in Viâ Presbyter Cardinalis
 ex Societate IESV assumptus, petij à Sancta me-
 moria CLEMENTE VIII. facultatem conden-
 di Testamentum ad pias causas tantum, ut cer-
 tus essem, ea qua mihi decedenti bona tempo-
 ralia superessent, quæq; dum viverem, dispen-
 sari pauperibus & Ecclesiis non potuerunt, ut-
 pote mea sustentationi necessaria, ad pauperes
 & Ecclesias redire. Concessit Pontifex indul-
 tum testandi generalius, quàm voluissem; sed
 non acceptavi, nisi ad pias causas, ut petieram.
 Habetur hoc indultum, inter alias Bullas mihi
 concessas, in magno folio pergamenæ cum plum-
 bo, datum anno Domini M. DC. III. VI. Idus
 Aprilis, Pontificatus Sanctiss. Papa CLEMEN-
 TIS VIII. anno duodecimo. Ergo hoc indulto
 præsupposito, testamentum condidi Capuæ, cum
 essem Archiepiscopus eius Ciuitatis: deinde eo
 abrogato aliud condidi Romæ. Sed propter cir-
 cumstantias mutatas, hoc secundo etiam abro-
 gato, nunc iterum testamentum condere statui,
 cum sim annorum sexaginta nouem, & praxi

mus ultima diei, ut opinor; sed mente & corpore per Dei gratiam bene valens. Primum igitur spiritum meum in manus Dei commendatum toto corde exopto, cui ab adolescentiâ servire desideravi: & precor, ut me inter Sanctos & Electos suos non astimator meriti, sed venia largitor admittat. Corpus meum non apertum, nocturno tempore, sine ullâ pompâ ad Ecclesiam Societatis IESV, vel Collegij Romani, vel Domus Professe, deferri volo: & exequiæ fiant per solos Patres & fratres Societatis, sine interuentu Sacri Collegij, sine lecto sublimi, sine insigniis vel flabellis, eademq; simplicitate, quâ ceteris de Societate fieri solent. Et hac de re quam maximè possum Sanctissimum Dominum nostrum humiliter rogo, ut desiderio meo satisfaciat. Quod attinet ad locum sepultura, libenter iacere corpus meum voluissem ad pedes beati Aloysii Gonzaga, mei quondam spiritualis filij: sed tamen Superiores Societatis, ubi voluerint, corpus meum ponant. De rebus temporalibus mihi à Sede Apostolicâ concessis, vel undeturque acquisitis, ita dispono. Heredem universalem nomino & instituo Domum Professam Romanam Societatis IESV, in quâ Religione nomen dedi. Volo autem, ut primò solvantur debita, si qua fuerint, & iura iis quibus debentur. Deinde dentur familia ad quadraginta dies, more solito, quæ ad victum pertinent, id est,

est, quod illis taxatum est in pecuniâ pro pane, vino, & companatiço: neque aliud eis relinquere possum, cum ad solas pias causas Testamentum faciendi facultatem petierim, & eâdem causâ singulis stipendium siue pensionem aliquam dederim præter victum. Fratri meo secundum carnem, vel eius heredibus, restituatur imago, seu quadrum CLEMENTIS VIII. Pontificis maximi. Nepoti meo Angelo detur imago, seu quadrum Roberti Cardinalis de Nobilibus, & unum ex duobus quadris sancti Caroli Borromai, & una ex parvis Crucibus, quas ad pectus gero, cum reliquiis inclusis. Collegio Romano restituantur Annalium Cardinalis Baronij Tomi sex, quos mihi accommodavit, & eidem dentur alij sex mei. nam cum hac conditione accepi à Collegio sex primos Tomos, qui meo nomine dati fuerunt Collegio eidem ab eodem Auctore, ut post obitum relinquerem integrum Opus. Eidem Collegio relinquo unam ex tribus Planetis pretiosis, cum stolâ & manipulo, quam voluerit, & omnia scripta mea, & totam Bibliothecam, nisi Reuerendissimo Patri Generali videatur Bibliothecam alicui alteri Loco Societatis magis egenti applicare. Sancta Maria in Viâ, qui titulus meus est, relinquo unam ex tribus Planetis pretiosis, quam heres meus dare voluerit. Aliud titulo meo non relinquo, quoniam satis multum expendi in fabricâ Ec-

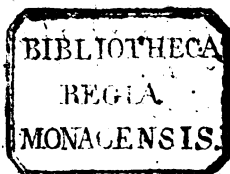
cclj.

clesia, ut Fratres illi sciunt, qui hoc ipsum pe-
 tierunt, loco paramentorum, qua illis emere
 constitueram. Reliqua omnia bona, qua quo-
 cumque modo ad me pertinent seu pertinebunt,
 siue immobilia, siue mobilia, siue semouentia,
 siue iura, siue credita, siue sacra ad Cappellam, si-
 ue profana ad vestiarium vel cellas varias per-
 tinentia, siue pecunias numeratas, siue quacum-
 que alia integra ad heredem, id est ad Domum
 Professam Romanam Societatis IESV, ut dictum
 est, pertineant volo, & in illis omnibus & sin-
 gulis ipsam heredem instituo, & nomino. Pro
 auxilio anima mea nihil relinquo, vel prescri-
 bo, tum quia parum admodum erit, quod ad he-
 redem meum perueniet, ut existimo, cum ego cu-
 mulandis pecuniis vel rebus pretiosis acquiren-
 dis numquam operam dederim, tum quia confi-
 do, imò certò scio, non defuturam huic officio
 piam charitatem Matris mea, Religionis vide-
 licet Societatis IESV, ut pro aliis filiis suis num-
 quam deest: quemadmodum ego non defui toto
 vita mea tempore pro defunctis Societatis sacri-
 ficia & orationes Deo offerre. Executorem hu-
 ius mea voluntatis nomino honoris causâ Illu-
 strissimum & Reuerendissimum Dominum
 meum Cardinalem Aldobrandinum: labor e-
 nim, ut existimo, nullus erit in executione Te-
 stamenti huius. Relinquo autem eidem Illustri-
 ssimo Domino meo id quo pretiosius nihil ha-
 beo;

beo; videlicet Crucem ligneam reliquiis pretiosissimis reſertam, quarum catalogus in ſcrinio-
lo cooperto rubro hołoſerico inuenitur.

Hoc Teſtamentum valere volo, prioribus
abrogatis, qua in omnibus & per omnia reuoco,
caſſo, & annullo, etiam ſi hoc forte non fuerit
eius debitis ſolemnitatibus factum. id enim
aperte concedit Bulla Summi Pontificis CLE-
MENTIS VIII. in qua mihi data eſt facultas
teſtandi etiam per ſimplicem epiſtolam, vel ſche-
dulam manu mea ſubſcriptam.

Ego Robertus Cardinalis Bellarminus, ut
ſupra, inſtituo, lego, & teſtor, non ſolum praſa-
to, ſed etiam omni meliori modo, die XXIII. Ia-
nuarij M. DC. XI.

IN.

INDEX RERVM.

*Abbas sancti Benedicti Capue fit Bel-
larminus à Clemente Pontifice.*
pag. 475. & 476
*Abbatia sancti Benedicti capit abdi-
cari, ut fundet Capua Collegium
Societatis IESV.* 476

Abbas Procida fit ab eodem Clemente Pontifice. 287

*Abbatia huius causâ lites facere propter iurisdictionem
recusat.* 327

*Abbatiam eandem dimittit, cùm in eâ non posset resi-
dere.* 474

Abbatia eiusdem Parochiam fundat. 474

*Abbatia sancti Benedicti titulum Gregorius XV. con-
fert filio fratris Card. Bellarmini.* 483

Abdicatio sui perfecta in Rob. Bellarmino. 45

Abdicare se desiderat Cardinalatu Rob. Bellarminus.
214. 218. 219. 464

Abdicat se rebus superstitiis. 144. 145

Capua Archiepiscopatu. 363

praefecturâ Ecclesiae Politianae. 379. 380

Abdita & recondita Bellarm. reuelat. 500. 501

Abstinentia Bellarm. ordinaria. 231. 232. 233

*Acclamatio facta in Consistorio, cùm Bellarm. Capua
Archiepiscopus est renuntiatus.* 270

*Aditus ad Card. Bellarmini audientiam semper om-
nibus patuit.* 290 415

*Adeuntium frequentia ad Card. Bellarminum in ulti-
mâ eius aegritudine.* 536. & seqq.

*Adhortationes domesticas habet Bellarminus adhuc
iuuenis.* 29. 54

Adhor-

INDEX RERVM.

- Adhortationum eius efficacia; dum rogeret in Societate.*
151. 181
- Adhortationem habet ad Camaldulenses Vallis Vmbrosæ.* 59
- Adhortatur dum esset Cardinalis Nonitios Societatis.*
225 226
- Adhortatur, dum est Cardinalis, infimos famulos, & docet eos catechismum.* 242
- Adulatio, communis scopolus Aula. 398. perpetuum malum Principum. 344. veri affectus venenum. 271*
- Edificium domus Archiepiscopalis Capua amplificat & reparat Bellarm.* 296
- Edificia restaurat in his locis, ex quibus pronentus annuos percipiebat.* 310. 318
- Egritudinem & bonam valetudinem Bellarm. æstimat peragere.* 48
- Egrotat Florentia, & precibus à Deo sanatur.* 50
- Egritudo, Bellarmini profectum in studiis non impedit.* 47
- Egritudinis causâ ex Belgio in Italianam remeant.* 88
- Egritudo eius ultima, ex quâ obiit.* 529
- Egritudine corporis sæpe animus fit ager.* 47
- Egrorum aliquot prædicit Bellarm. mortem, aut sanitatem.* 502. 503
- Egros pauperes Capua omnes inuisit.* 313
- Egros pauperes in plateis repertos, ad valetudinaria duci vel deferri curat.* 321
- Egrum unum pauperem ipse Cardinalis ad Xenodochium curru suo vehit.* 321
- Estimatio vera hominis unde sumi debeat.* 462
- Affectus Bellarmini erga Cives qualis fuerit.* 91
- Affines & agnatos quantâ moderatione amauerit,*
471

INDEX RERVM.

- Affines quàm parcè inuerit opibus suis.* 471. 472
Affinium & agnatorum funera sine luctu & veste lugubri tolerauit. 471
Afflictiones corporis, sponte obitas, occultat. 234
Aleatorum publicos & secretos conuentus Capue, ex-terminat. 276. 277.
Alexandri Card. Montalti obitum prædicit. 512
Alexandri Card. Vrsini, de Bellarmini virtutibus testimonia. 355. 486
Alexandri Farnesij Ducis Parmensis laus. 163
*Aloysij Gonzaga beati iuuenis Bellarminus est familia-
 ris. 437. generalem eius confessionem audit. 437.
 qua de eius laudibus publicè dixerit, aut scripserit.
 438. 439. 440. prædicit enim fore inter Calites con-
 scribendum. 443. qua fuerit eius summa puritas.
 439. suffragium fere Bellarminus pro eo in. Diuos
 referendo. 441. cubiculum, in quo ille obiit, dedicat
 in sacellum. 441. qua in eo cubiculo picta fuerint or-
 namenta 441. 442. ad pedes illius optat Bellarm. se-
 peliri.* 443
*Amannensibus Bellarminus numquam est usus pro li-
 bris edendis.* 109. 421
Ambitio quàm sit periculosa. 32
Ambitio Pontificatus nulla fuit in Card. Bellarm. 354
Amita morienti Bellarminus affidet. 91
*Andrea Lipski Episcopi Luceoriensis, & Cancellarij
 Polonie, de Card. Bellarmini sanctitate testimonium.*
 A91
*Andrea VVise Equitis de eadem sanctitate Bellarmi-
 ni testimonium.* 492
*Angeli de Aciariâ Episcopi Theanensis agri mortem
 Card. Bellarminus absens prædicit.* 501
Animarum procuratio, quantum onus sit Pontifici,

INDEX RERUM.

<i>& Episcopis aliis.</i>	330
<i>Animarum procuratio Capua iustum onus & suave credebatur Card. Bellarmino.</i>	336
<i>Animarum procuratio, quam profitentur Religiosi So- cietatis Iesu.</i>	227
<i>Anima agrorum pauperum Card. Bellarminus impen- sius medebatur.</i>	314
<i>Animam suam commendat Deo Creatori Card. Bellar- in testamento.</i>	517
<i>Annuli Cardinalitij iura persolvere nequit tenuis he- reditas Card. Bellarmini.</i>	545
<i>Anulum Episcopalem appignorandum pauperi dat Card. Bellarm. cum pecunia ei deesset.</i>	526
<i>Antony Cangiani sacerdotis testimonium de virgini- tate Card. Bellarm.</i>	416
<i>Apparet Card. Bellarm. Barij Vicario eius Ecclesia.</i>	497. 498
<i>Archiepiscopus sanctus evadere desiderat.</i>	302
<i>Assclas honorarios ad sui comitatum nullis artibus innitat.</i>	463
<i>Atramentarium argenteolum oppignorat, in subsidium vini pauperis.</i>	526
<i>Auctorum piorum elenchum pro lectione in triclinio prescribit.</i>	151
<i>Augustini Card. Valerij testimonium de virtutibus Card. Bellarm.</i>	113
<i>Aula iudicia de Bellarmino.</i>	236. 436
<i>Aulam quibus laudibus Bellarminus frequentavit.</i>	195. 196
<i>Aula invidiam superavit.</i>	196
<i>Aula nimia sagacitas.</i>	263
<i>Aulicorum genius qualis sit.</i>	338
<i>Aulici orbis; Sede vacante; ad omnem auram spei motus.</i>	

INDEX RERV.

mobiles. 354
Austriacorum tum Casaram, tum Archiducum, de
Card. Bellarmino illustris opinio. 488

B.

B *Aptissimi innocentiam Card. Bellarm. servavit ad*
obitum usque. 436

Bavarorum Ducum illustris opinio de Card. Bellar-
mino. 487. 566. 567

Bellarminista idem in Galliis esse creditur, quod Pa-
pista. 114

Benedicit Card. Bellarminus moriturus variis & Or-
dinibus & Regnis. 537

Benedictionem Apostolicam petit moriens, & suscipit
obsequio magno. 552

Beneficia Ecclesiastica Capua civibus, non affectis suis
distribuit. 284

Beneficos existimat eos Cardinales, qui, ne Pontifex eli-
geretur, impediuerunt. 359

Bernardinum Realinum coluit, uti virum sanctum.
 454

Bernardinus Realinus Bellarminum post delatam ei
purpuram, consolatur. 214

Bibliothecam novam Bellarminus adificat in Collegio
Romano. 178

Bibliothecam adit pro libris etiam dum erat Cardina-
lis. 224

Bibliorum sacrorum recognitioni praefficitur à Grego-
rio XIV. 167

Bibliorum eorundem Praefationem componit. 167

Bona Ecclesia à Laicis Capua recuperat. 332

- C**alum Bellarminus vocat domum suam. 519.
 530. 532
- C**elestinorum Patronus fit à Pontifice. 381. eorundem
 comitia absens ordinat. 381. 382. eorundem Comi-
 tiis aliâ vice Presidem Episcopum Sora pro se mittit.
 382. eorundem Comitibus tertio indictis ipsemet in-
 terest. 382. 383. eorundem Ordinem uniuersum
 uni supremo Antistiti subiicit. 385. & seqq. eorum-
 dem Ordini quantum profuerit patrociniû Card.
 Bellarmini. 390. 391
- C**arimonias Romanas Capua Card. Bellarm. introdu-
 cit. 279. easdem quàm exactè ipse seruaueris. 305
- C**esar Card. Baronius proponit Pontifici Bellarminum
 loco Card. Toleti. 190
- C**esar Baronius & Robertus Bellarminus duo Ecclesie
 lumina. 137
- C**esaris Baronij & Roberti Bellarmini mutus amor,
 & animorum coniunctio. 191. 192
- C**esaris Baronij & Roberti Bellarmini illustre apud
 Hæreticos nomen. 201
- C**esaris Baronij obitum deflet Bellarminus. 193
- C**esar Baronius inserit Annalibus suis assumptionem
 Bellarmini ad Capua Archiepiscopatum. 270. petit
 à Pontifice promentus pro Card. Bellarmino. 267
 gratulatur Bellarmino messera copiosam in Episco-
 patu. 337. 338. suadet Bellarmino, ut propter au-
 ram insalubrem alibi quam Capua resideat. 337
 sancti Ignatij imaginem exponit publicè veneran-
 dam. 444. 445. hortatur Bellarminum, ut acquie-
 scat volentibus eum eligere Pontificem. 358
- C**esaris Card. Baronij & Roberti Card. Bellarmini
 metua

INDEX RERVM.

<i>merita familia ad Pontificatum.</i>	358
<i>Casaris Card. Baronij, & Roberti Card. Bellarmini elogium in ore duorum magnorum Prasulum.</i>	489.
490	
<i>Camilli Barberij Comitis egregium de Bellarmino te- stimonium.</i>	414.415
<i>Canonicos Capua ex Cinibus idoneos eligit Bellarmi- nus</i>	284
<i>Cantum inducit Capua modulatum, & grauem.</i>	280
<i>Cantat in Odeo cum ceteris.</i>	283
<i>Capua Archiepiscopus creatur.</i>	269
<i>Capua stimulus est omnibus ad virtutem ex fama sua electionis.</i>	271
<i>Capnam ingreditur solemnî pompâ.</i>	272
<i>Capua concionatur festis diebus.</i>	273
<i>Capuam repurgat a vitiis.</i>	275
<i>Capuæ beneficus, sicut sol, omnibus videtur.</i>	286
<i>Capuâ recedens, magnum relinquit desiderium sui.</i>	
340. & seqq.	
<i>Capua Antistites, antecessores suos, ordine in cōdicem refert,</i>	509
<i>Capua solū triennio se mansurum initio prædixit.</i>	
338: 509	
<i>Cardinalatum Bellarmino deferendum præcedit ru- mor, & coniectura.</i>	198.199
<i>Cardinalatum deprecaturus, aditum ad Pontificem Bellarminus petit.</i>	202
<i>Cardinalis creatur, cum insigni elogio Clementis VIII.</i>	
200	
<i>Cardinalatus ei denunciatur cum anathematis metu.</i>	
202. & seqq.	
<i>Cardinalatus quem ei mœrorem attulerit.</i>	203
<i>Cardinali iam creato scribuntur ab amicis consolato- ria.</i>	

INDEX RERV.

ria.

205. & seqq.

Cardinalatus an cum statu Religioso debeat mutari.

218

Cardinalatus & status Religiosi discrimen. 226

*Cardinalatu admissio consulit Bellarminus viros pios,
& prudentes.* 215

Cardinalatum adeptus, quomodo vitam ordinaverit.
212

Cardinales quantoperè possint Ecclesie prodesse. 207

Cardinales quinam eligi deberent. 351

Cardinalium functiones. Bellarminus obibat primus.

399

*Cardinalium erga Bellarminum agrum summa vene-
ratio.* 539

Cardinalium frequentia in funere eius. 560

Cardinalis Bentinoli littera ad Bellarminum. 387

*Cardinalis à Dietrichstain de moderatione animi eius
testimonium.* 357

Cardinalis Estensis de eius sanctitate testimonium.

492

Cardinalis de Joyeuse Epistola ad Bellarminum. 130.
& seqq.

Cardinalis Perronij Epistola ad Bellarminum. 133.
& seqq.

*Cardinalis Perronius quanti aestimaverit Controversias
Bellarmini.* 134

*Cardinalis Perronius vocat Bellarminum Magistrum
suum.* 112

Cardinalis Rochefoucault de Bellarmino testimonium.
485

*Cardinalis sancta Senerina consulit Bellarminum in
negotiis Ecclesiarum Orientis.* 102

Cardinalis Sourdis testimonium de Bellarmino. 112

Cardinalis

INDEX RERV^M.

<i>Cardinalis Tusci de eodem testimonium.</i>	417
<i>Cardinalis Valerij de eo testimonia.</i>	102. 486
<i>Cardinalis Veralli etiam de ipso testimonia.</i>	433. 485
<i>Caroli Borromaei de Episcoporum munere praecipua sententia.</i>	274
<i>Caroli Borromaei titulum Bellarminus petit, ex eius veneratione.</i>	318
<i>Carolo Borromaeo quale elogium dixerit Bellarminus.</i>	292
<i>Caroli Borromaei Reliquias Bellarminus familiae suae distribuit.</i>	454
<i>Celsi Amerigi Antistitis Caeslinorum de Bellarmino testimonium.</i>	530
<i>Census annuus Card Bellarmini.</i>	309. 368
<i>Censor Bellarminus constituitur Operum Alphonsi Salmeronis.</i>	103
<i>Censuram Operum suorum Bellarminus ultro quatit.</i>	461
<i>Censura Operum suorum semper acquieuit.</i>	97.
<i>& seqq.</i>	
<i>Charitatis in eo perfectio.</i>	520
<i>Charitas eius erga agros.</i>	176
<i>Charitas eius erga unum Clericum pauperem.</i>	286
<i>Circumspectio Bellarmini.</i>	398
<i>Claudio Aquaviva Generali Societatis IESV exponit Bellarminus sibi Cardinalatum imminere, ut illum impediat.</i>	198
<i>Clemens VIII. notitiam Bellarmini quomodo primum habuerit.</i>	189
<i>Clementis VIII. iuxta lecticam Bellarminus adequat recto capite.</i>	198
<i>Clementem VIII. quam induxerint ut Bellarminus Cardinalem crearet.</i>	201
	201
	Cle-

INDEX RERVM.

- Clemens VIII. monita Cardinalis Bellarmini desiderat.* 329. 330. *gratulatur Bellarmino munia Episcopalia, qua Capua obibat.* 306. *item concordiam cum Administris Regiis.* 329. 330
- Clemens VIII. obit.* 339. *eius obitum Bellarminus sepenumerò predicat.* 507. 508. 509
- Cleri mores Capua Bellarminus emendat.* 277
- Cleri exempla mirè populos instruunt.* 278
- Clerum Bellarminus regit benefaciendo.* 286
- Clericum unum aleâ infamem abstrahit à ludo.* 278
- Clericis pauperibus quàm facîle gratisfietur.* 285. *usdem pensiones distribuit.* 284. *eorumdem Collegium Roma optauit fundari.* 323
- Climacterico anno LXIII. parat se ad mortem.* 515
- Collegium Iuuenum Germanorum erigit Roma Gregorius XIII.* 93
- Commentariolum scribit Bellarminus de vitâ suâ.* 459
& in Proœmio.
- Commentarij visa, & miraculorum eius, formantur ex Apostolica Sedis permissione.* 567
- Commentarij iidem examinantur iam in Rotâ.* 568
- Commiserationem suam erga pauperes Bellarminus conatur aliis instillare.* 321. & seq.
- Commiseratio Bellarmini erga eos, à quibus in ultimâ aegritudine curabatur.* 535. 536
- Commoditates priuatas non petit.* 196
- Comitiolum conclauit.* 353
- Comitiis Pontificum ternis Bellarminus interfuit.* 361
- Comitiolum in scrutinio Cardinales alios superauit numero suffragiorum.* 356
- Comitiis postremis quanta Bellarmini fuerit auctoritas.* 361
- Comitiis interueniens rationes plures adferebat, ob quas*

INDEX RERV.

quas ipse non deberet eligi Pontifex.	357
Comitia pro electione Pontificum ordinavit Gregorius XV. ex consilio Card. Bellarmini.	351.482
Concilium Tridentinum Bellarminus optat in Gallis servari, ut pax foueatur in eo Regno.	159
Concilium Tridentinum satis Bellarmino videtur ad optimam Ecclesie formam inducendam.	345
Concilij Tridentini sanctiones semper tueretur.	397
Concionatur ruri ex arbore puer Bellarminus.	20
Concionatur publicè in Societatem admissus.	54.
& seqq.	
Concionum eius praestantia.	56
Concionatur ex tempore pari cum laude.	57
Concionatur Latine, & simul Theologiam docet Louanij.	74
Conciones eius leguntur in Triclinio Monasterij Parisiensis.	72
Concionum eius fructus.	71.72
Concionibus eius intersunt frequentissimi Louanij.	70
Conciones eius, ab aliis exceptae, imprimuntur.	72
Concionator expetitur Lutetia Parisiorum, & Mediolani à sancto Carolo Borromeo.	73
Concionatur Roma & Capua dum est Cardinalis.	273.
318	
Concordia Card. Bellarmini Capua, cum Regis Ministris, cui tribuenda sit.	330. & seq.
Concursus ubique magnus ad Bellarminum videndum dum in Gallias irret.	155
Confessionibus domesticis praest in Collegio Romano.	150
Confiteri Bellarminus dum vellet, materiam absolutionis saepe non reperit.	433
Conscientia discussio.	81
Conscientiae,	

INDEX RERUM.

<i>Conscientia, quàm fama consuluit semper Bellarminus.</i>	324
<i>Conscientia, quàm dinitis consultum maluit.</i>	478
<i>Conscientia eius in obitu status & tranquillitas.</i>	533.
534	
<i>Consilia qua Clementi VIII. Bellarminus dedit.</i>	249
<i>Consilium eius ad tuendam Ecclesia immunitatem.</i>	
335	
<i>Consortia Bellarmini cum optimis, & imprimis cum beato Aloysio Gonzagâ.</i>	148
<i>Constantia dedit experimenta puer Bellarminus antequam Societatem intraret.</i>	37
<i>Constantia eius in bene cæptis.</i>	469
<i>Contempni se interdum esse latatur.</i>	456. & seqq.
<i>Contemptus mundi.</i>	225
<i>Controversia de Auxiliis Gratia Dei, orta inter Auctores Ordinis sancti Dominici, & Societatis IESU.</i>	
261	
<i>Controversia coram Pontifice discutitur.</i>	261. 264
<i>Controversia illius tractatus Bellarminus offert Clementi Pontifici.</i>	262
<i>Controversiam eam definire Pontifex deliberat.</i>	262
<i>Controversiam eandem à Clemente numquam definiendam prædicit constanter Bellarminus.</i>	262.
506. 507	
<i>Controversia huius licet partem utramlibet tueri.</i>	264
<i>Controversia huius partem, quam vivens defenderat, Bellarminus moriens ratam habet, & confirmat.</i>	
547	
<i>Controversia fidei publicè in Collegio Romano explicantur.</i>	94
<i>Controversiarum earundem qualis Magister desideraretur.</i>	94
	Contro-

INDEX RERVM.

<i>Controuerſiis iis tradendis par vnus Bellarminus inuenitur.</i>	95
<i>Controuerſiarum materiam ex quibus Auctori- bus eruerit.</i>	79
<i>Controuerſia Bellarmini excipiuntur cum ad- murmuratione ſummâ.</i>	105
<i>Controuerſia eadem manuſcripta per Septemtrionem paſſim circumferuntur.</i>	104
<i>Controuerſia eadem Oxonij, & Cantabrigia in Angliâ ſtatim oppugnantur.</i>	114
<i>Controuerſias ſuas Bellarminus edere iubetur.</i>	108
<i>Controuerſiarum volumina quibus annis ſingula pro- dierint.</i>	111
<i>Controuerſia eadem in ſolo Septemtrione vigefimam ha- buerunt editionem.</i>	111
<i>Controuerſias ſuas Bellarminus patitur in aliquo ma- tari.</i>	100
<i>Controuerſiis Bellarmini detrahi ſingunt à Card. Per- ronio.</i>	129
<i>Controuerſias Bellarmini curat Card. Perronius ver- ti, atque edi Gallicè.</i>	134
<i>Cordis cuſtodia.</i>	80.140
<i>Corporis lineamenta in Card. Bellarmino.</i>	555
<i>Corporis ſpecies minor famâ eius.</i>	155
<i>Criminantur heretici, Controuerſiarum Auctorem vnum eſſe non potuiſſe.</i>	110
<i>Criminatio alia magis occulta.</i>	128
<i>Criminationes & calumnie hereticorum contra Bel- larminum.</i>	118.119.120.121.510.511
<i>Crucifixi imaginem curat lecto ſuo Bellarminus mori- turus aptari.</i>	544
<i>Crucifixum in morte, quanto cum affectu oſculabatur.</i>	

INDEX RERVVM.

Crucifixum applicat moriens capiti & pectori suo. 553

554

Cubiculum Bellarmini in Societate, aut nullo, aut simplici erat apparatus. 150.171

Cubiculum incommodum cur à Rectore Collegij Romani habuerit. 197

Cubiculum eius, dum Rector erat, semper patuit aduentibus. 172

Cubiculum eius interius, dum erat Cardinalis, caruit omni ornatu. 239

Cubiculi unius vestem, ex panno purpureo, mittit ad Domum Professam, pro subuculis sub hieme parandis. 239

Cubiculum, in quo moriebatur, pietatem afflabat. 548

Cubicularij operâ ad se induendum non utitur, dum est Cardinalis. 230

Custodia adhibentur circa corpus eius in funere. 559.

560

Cynthia Ceruina Marcelli II. soror, est mater Card. Bellarmini. 8

Cynthia Ceruina pietas. ibid. 9. 10

Cynthia Ceruina viri animum praeferit in corpore muliebri. 10. 11

Cynthia Ceruina constantia in vicissitudine tristitum, ac latorum. 12. 13. 14

Cynthia Ceruina mors, & eius encomium. 14. 15

D.

D *Ei praesentia.* 140

Deliberat puer Bellarminus de statu vitae incunda. 31

Demophoontis Ferrini testimonium de Bellarmini virginitate.

INDEX RERUM

- ginitate. 424.425
- Desiderij Scaglia Cardinalis testimonia de virtutibus Bellarmini.* 78.264.486
- Digitos manus Bellarmini in feretro Praefules aliqui exosculantur.* 557
- Dignitatis suae honorem Bellarminus tnetur.* 333.334.469
- Discretio Bellarmini in regimine.* 184
- Discretio eius in regendis animis aliorum.* 152.391.392
- Dissidia Ecclesiasticorum, quoad ordinem sessionis, tollit.* 280
- Distributiones quotidianas, quas Capnemernit, Odeum frequentando, destinat pauperibus honestioribus.* 281.282
- Distributiones easdem, perceptas dum non cantauerat, voluit restituere.* 282
- Distributiones quotidianas Ecclesiae Politiana conatur augere.* 377.& seqq.
- Diuitiae incertum à Deo propitio sint, an ab irato.* 478
- Diuitiarum cupiditas in Bellarmino nulla fuit.* 470.& seqq.
- Diuitias admittit admodum moderatè.* 367
- Diuitiarum contemptum in Bellarmino admirantur Clemens VIII. & Paulus V.* 477
- Diuitiarum modica in Bellarmino aestimatio.* 476.477
- Doctrinae Christianae institutiones edis.* 151.194
- Doctrinam Christianam Capua rudes, ac pueros docet.* 462
- Dominum se esse annui census negat Card. Bellarminus.* 236
- Duacum Lonanio proficiscitur.* 85.86
- Duacum in thedâ ex periculo aduehitur.* 87
- Ecclesiam*

INDEX RERVM.

E.

E cclesiam sponsam suam Bellarminus quantoperè diligeret.	337
Ecclesiasticorum similitudines dirimit.	326
Ecclesia temporarium regimen, quale optauerit esse.	349
Eleemosynis erogandis Bellarminus quàm fuerit propensus & constans.	240. 290. 310
Eleemosyna eius Romæ.	318
Eleemosyna eius ordinaria pro domiciliis Religiosis.	317
Eleemosynas ut daret, vendidit domi aliqua.	526
Elogia varia de Card. Bellarmino.	115. 116. 556.
570. 571	
Eloquentia Bellarmini præstantia.	51
Energumenos Card. Bellarminus liberat.	315. 316
Episcoporum examini à Clemente VIII. præficitur.	195
Episcopi difficulter saluantur.	251
Episcopi munus proprium est concionari.	273. 274
Episcopos inaugurandi qualis censenda sit forma.	275
Episcopus Bellarminus inauguratur à Clemente VIII.	269
Episcopus obligationem habet erogandi eleemosynas.	282
Episcopi propensio ad eleemosynas qualis esse debeat.	291
Episcopis suadetur concordia cum Administris Laice potestatis.	277. 329
Episcoporum delectus Pontifici à Bellarmino commendatur.	253. 347
Episcopis diu orbari Ecclesia non debent.	282
Episcopus	

INDEX RERVM.

<i>Episcopis voluisset Bellarminus à Pontifice diem ordinarium audientia assignari, ut citò ad residentiam irent.</i>	348
<i>Episcoporum obligatio ad residentiam.</i>	255
<i>Episcopi translatio ab unâ Ecclesiâ in aliam, à Bellarmino non probatur.</i>	257
<i>Episcopos Ecclesiam resignare sine causâ, Bellarminus conqueritur.</i>	258
<i>Episcopatum mutare Bellarminus recusat.</i>	473
<i>Episcopatum mutationi, tamquam mercatura, non vult in aliis assentiri.</i>	473
<i>Episcopatus plures uni censet concedi non debere.</i>	256
<i>Episcoporum lites, causâ iurisdictionis, nollet esse perpetuas.</i>	348
<i>Episcoporum exemplum magnum censendus est Bellarminus.</i>	304. 342. 343
<i>Epistola Card. Bellarmini ad Card. Perronium.</i>	138.
<i>ad Card. Ioyeuse. 139. ad Episcopum Verdunensem. 212. & seqq. ad Archiepiscopum Rothomagensem.</i>	303
<i>Epistola Card. Valerij ad Card. Bellarminum.</i>	205.
<i>Card. Taurusij ad eundem.</i>	206
<i>Epistola Clandij Aquavivæ Generalis.</i>	208
<i>Epistolas suas Bellarminus iam Cardinalis manu suâ maiori ex parte exaravit.</i>	247
<i>Eruditio Bellarmini varia.</i>	52
<i>Excitatore domi agit in Societate Bellarminus.</i>	54
<i>Exempli quanta sit efficacia.</i>	123 292
<i>Exemplo magis, quam auctoritate subditis suis Bellarminus præst.</i>	181
<i>Exequias, ut homini primato sibi fieri desiderat.</i>	544
<i>Exequia Bellarmino fiunt in Sodalitate Nobilium.</i>	

INDEX RERV.

<i>Exequia eius publica, & concursus ad funus.</i>	559
<i>Exequia eius Oratorem habent Tarquinium Callucium.</i>	563
<i>Exercitia spiritualia Card. Bellarminus quotannis ad mensem agit.</i>	223
<i>Existimationi suae consulere recusat.</i>	466. & seqq.
<i>Encharistiam sumens in ultimâ aegritudine, semper ex lecto in genna prostratus.</i>	541

F.

F <i>Abij de Fabiis epistola, & testimonium de Bellarmino.</i>	186
<i>Facetiae innocentes Card. Bellarmini.</i>	409. 410
<i>Facta aliorum temerè non interpretatur.</i>	417
<i>Fama unde peti debeat.</i>	1
<i>Famam optimam quomodo affecutus sit Bellarminus.</i>	1
<i>Fama sua ignotus interest Bellarminus.</i>	70
<i>Fama bona facit satis diutem.</i>	367
<i>Familia Dominus non videtur Bellarminus, sed Pater.</i>	240
<i>Familia & suppellectilium Card. Bellarmini nota.</i>	238
<i>Familia ipsius in habitu modesta.</i>	463
<i>Familia suae pensionem aureorum 500. distribuit Bellarminus.</i>	474
<i>Familia suae, quas leges praescripserit.</i>	241. 242
<i>Famulos erigit ad mutuum obsequium erga se invicem.</i>	243
<i>Famulis eius quales se esse debere scirent.</i>	244
<i>Famulorum negligentiam patientissimè ferebat.</i>	ibid.
<i>Famulos diligentia suâ praeveniebat.</i>	245
<i>Famulos aetate promotos, & viros esse volebat.</i>	240
<i>Famulorum quae vitia abominaretur.</i>	240. 241
<i>Famulos quâ ratione corripiebat.</i>	243
<i>Famules</i>	

INDEX RERV.M.

<i>Famulos suos ante se refici aliquando iubebat.</i>	232
<i>Famulis parè, & sine imperio utebatur.</i>	246
<i>Famulis suis obedire videbatur ; ut haberet aliquod meritum obedientie.</i>	247
<i>Famulis suis quàm se exhibnerit gratum & munificum.</i>	248
<i>Famulos suos in ultimâ agitudine fratres appellabat.</i>	536
<i>Farnesia gentis merita erga Societatem.</i>	550.568
<i>Felicis Card. Centini de Bellarmino testimonium.</i>	112
<i>Felicitatem acquirere , & statim amittere , quàm durum sit infortunium.</i>	12
<i>Felicitas , quâ semper vixerat , est Card. Bellarmino suspecta.</i>	518
<i>Ferrariam Bellarminus proficiscitur cum Clemente VIII.</i>	194
<i>Festinatio damnosa est in magno regimine.</i>	345
<i>Fidei propagatio cordi pra aliis curis esse debet Pontifici.</i>	345.350
<i>Fiducia in Deum , quam habuit Card. Bellarminus.</i>	495.496.518.519
<i>Fortuna varians , magnum est virtutis experimentum.</i>	11
<i>Francisci Gonzaga Episcopi Mantua de Bellarmino illustre testimonium.</i>	489.490
<i>Francisci Iunij Gallis Hæretici de Controuersis Bellarmini censura.</i>	107
<i>Francisci Maria Card. Taurinij virtutes , & pius obitus.</i>	45
<i>Francisci Maria Card. à Monte , de Card. Bellarmino pluratestimonium.</i>	361.396.485.500.507
<i>Francisci Suary ingenio superior in inueniente indicatur Bellarminus.</i>	460

INDEX RERVM.

<i>Francisci Toleti Card. obitus, & eius laus.</i>	188
<i>Furti reus in itinere habetur Bellarminus.</i>	60

G.

G <i>Allie Regnum perturbatum ab obitu Henrici III.</i>	154
<i>Gallias adit Bellarminus cum Card. Caietano Legato.</i>	154
<i>Gandani Sacerdos initiat.</i>	69
<i>Genua theses universales in comitiis Provinciae defendit, & ibi copcionatur.</i>	63
<i>Genua resumit habitum Societatis, ex Belgio rediit.</i>	90
<i>Georgius Card. Radziwilius interest quotidie Bellarmini praedicationibus.</i>	101
<i>Georgio Musico praeclaudit Bellarminus quae illi post eueniunt.</i>	505
<i>Graciam linguam Bellarminus discit, & euadit in eam magister.</i>	53
<i>Gratulatio communis ob Cardinalatum Bellarmini.</i>	211
<i>Gregorius XIII. Roma fundat Collegia Nationum.</i>	93
<i>Gregorij XIII. munificentia erga Nationes omnes.</i>	551
<i>Gregorius XIII. censuram dubiae sanctitatis unius feminae de mandat S. Philippo Nerio, & Rob. Bellarmino.</i>	103
<i>Gregorius XV. initio Pontificatus, Bellarminum habitare secum iubet in Palatio Vaticano.</i>	481
<i>Gregorius XV. Bellarminum visitat in ultimam eius aegritudinem.</i>	538
<i>Gulielmi Alani comes Bellarminus in Belgium iuit.</i>	67

Gulielmi

INDEX RERVM.

<i>Gulielmi Alani encomium.</i>	68
<i>Gulielmi Barclaj liber impugnatur à Bellarmino.</i>	127
<i>Gulielmi Taileri de Bellarmino testimonium.</i>	113

H.

H <i>Abitare in Aedibus Vaticanis Bellarminus recusat.</i>	189
<i>Habitat in Penitentiario Collegio inter suos.</i>	189
<i>Habitat deinde Cardinalis prope Collegium Romanum.</i>	222
<i>Hæretici ex Britannia & Batavia Louanium veniunt, ad audiendas conciones Bellarmini.</i>	72
<i>Hæretici omnes conantur Bellarmini Controversias refellere.</i>	115
<i>Hebraicam linguam Bellarminus discit, & in eâ fit magister.</i>	75
<i>Hebraicam linguam alios docet intra octiduum.</i>	76
<i>Hebraeorum vsuras Roma iudicat prohibendas.</i>	349
<i>Henrici IV. Regis Gallia de Bellarmino illustris opinio.</i>	488
<i>Henricus IV. Cardinalibus Gallia auctor est, ut elegant eum Pontificem.</i>	488
<i>Henricus Card. Caietanus mittitur in Gallias Legatus.</i>	154
<i>Henrico Card. Legato in viâ submittit Deus consilium intum.</i>	157
<i>Henricus Card. Caietanus, de Bellarmini ægritudine in reditu, quàm fuerit sollicitus.</i>	165
<i>Henrici Card. Caietani præsensit obitum Card. Bellarminus.</i>	504
<i>Heres à Card Bellarmino instituitur Domus Professæ Societatis Iesu.</i>	542
<i>Hæreditas eius tenuitas & paupertas.</i>	544
P p 3	Here-

INDEX RERVM.

Hereditas, quæ à Societate, in eo pluris æstimatur.

542

Hippolytus Card. Aldobrandinus fit à Bellarmino testamenti executor. 545

Hippolyto Margarnuccio Bellarminus prædicat agritudinem gravem. 177

Homini simplici, & rustico, denuntianti obitum credit statim Card. Bellarminus. 516.

Honor & dignitas quomodo retinenda sint. 218

Honores Bellarminus potius respuit, quam affectavit.

197.222

Honori sobriè, cum oportuit, servavit. 334

Horologio vititur pro tempore servando Divini Officii.

446.447

Hospitalitas Card. Bellarmini præsertim erga Ecclesiasticos peregrinos. 295

Humilis opinio sui. 303

Humilitas Card. Bellarmini. 440.458.459.537

Humilitatis Bellarminus est imago perfectissima. 455.

456

I.

I*acobus, Angliæ Rex, habet penes se libellos pios Card. Bellarmini.* 450.451

Iacobus, Angliæ Rex, Bellarminum emulatur in libellis piis conscribendis. 451

Ianitorem Collegii agit Bellarminus. 54

Ieiunia puer Bellarminus servat exactè. 21

Ieiunium suum ter in hebdomadâ, excusat lepidè ab excessu abstinentiæ. 410

Ignatij Loiole sanctitatem explicat pro concione. 444

Ignatij Loiole subscriptione vititur; ut sancti agros, & energumenos liberet. 316

79cm

INDEX RERV.

<i>Ignem & alia remedia aduersus frigus hiemis non admittit.</i>	230
<i>Igni subtrahit ligna, post horam audientia.</i>	231
<i>Imaginem suam, in libris pingi non patitur Card. Bellarmino.</i>	456.457
<i>Imaginem suam desideranti cuidam lepide respondit.</i>	457
<i>Imaginem Bellarmini defuncti gypso exprimunt plastæ.</i>	554
<i>Imaginem Bellarmini, post obitum eius, Dux Bawaria Gulielmus petit.</i>	566
<i>Indoles ingenua in puero Bellarmino.</i>	19
<i>Indulgentiarum tractatum scribit iussu Clementis VIII.</i>	196
<i>Indulgentias piaculares quanti estimauerit.</i>	455
<i>Ingenium Bellarmini, innocentia & castitas ad studia preparant.</i>	23
<i>Innocentia singularis Card. Bellarmini.</i>	432. & seqq.
<i>Innocentiam Baptismi creditur, in omni uitâ, tenuisse.</i>	22
<i>Innocentius IX. Bellarmino purpuram destinauerat, ob scriptas ab illo Controuersias.</i>	111
<i>Inquisitionis Romanae Bellarminus à Pontifice fit Consiliarius.</i>	193
<i>Integritatis eius opinio.</i>	481
<i>Inuidia natura.</i>	117
<i>Inuidi contra Bellarminum quid moliri tentauerint.</i>	123
<i>Ioannes Berckman Belga Societatis IESV; & fama sanctitatis eius.</i>	435
<i>Ioannes Godefridus Episcopus Bambergensis, & Orator Casareus.</i>	402
<i>Ioannem Riberan, Valentia Archiepiscopum, Bellarminus,</i>	

INDEX RERVM.

<i>minus coluit uti sanctum.</i>	454
<i>Ioannes Riccius Cardinalis, & eius laudes.</i>	2
<i>Jocosum Bellarmini dictum.</i>	123
<i>Iram Bellarminus quomodo rexit.</i>	400.401.412
<i>Iram aliorum tacite redarguit.</i>	411
<i>Itinera Bellarminus peragit benefaciendo.</i>	58
<i>Itineris viaticum, & comitem via habet à Divinâ providentiâ.</i>	60
<i>Iter suscepturus, precibus se munit.</i>	67
<i>Itineris comites habet aliquos hereticos.</i>	89
<i>Itineris eius in Gallias pericula.</i>	156.157
<i>Judei hominis elogium de Card. Bellarmino.</i>	122
<i>Iulij Sansedonij Episcopi de Card. Bellarmino testimonia.</i>	113.491.519
<i>Judicij severitatem quomodo Episcopi debeant temperare.</i>	324
<i>Judicium, in causâ duorum Episcoporum, Bellarminus à Pontifice deprecatur.</i>	294
<i>Jurisdictionem suam Ecclesiasticam tueri.</i>	326.368.
	369.417
<i>Jurisdictionem sacram quomodo Episcopus possit tueri.</i>	328.329
<i>Iustitiam quomodo in Episcopatu Bellarminus administraverit.</i>	314.315

L.

L <i>Abores Bellarminus obiit semper ab adolescentiâ suâ.</i>	51
<i>Laicos immunitate Cleri gaudere non permittit.</i>	331
<i>Laicos prohibet ab Odei subsellis.</i>	280
<i>Laudes proprias, & coram, & in libris suis recusat.</i>	457.458
<i>Leodij minoribus Ordinibus, & Subdiaconatu initiatur.</i>	

INDEX RERVM.

<i>tiatur.</i>	69
<i>Liberalitatis eius fama erga pauperes Roma.</i>	320
<i>Liberalitatis eiusdem exempla,</i>	291. 524. 525
<i>Libertas consiliorum in Cardinalibus requiritur.</i>	351.
352	
<i>Libertas consiliorum in Card. Bellarmino.</i>	397. 481
<i>Libertas Card. Bellarmini in electione Pontificis.</i>	360
<i>Libertas eius in redarguendo.</i>	412
<i>Libertas sentiendi aliter, ac Pontifici probaretur.</i>	263
<i>Libros edendo, quem finem spectaret Card. Bellarminus.</i>	100. 451. 460
<i>Librum de Scriptoribus Ecclesiasticis Louanij composuit,</i>	77
<i>Litanis quotidie cum familiâ Card. Bellarminus interueniebat.</i>	242
<i>Litteræ, sunt custodia fidelis rerum præteritarum.</i>	2
<i>Litteratos Card. Bellarminus semper fouit.</i>	418. 419
<i>Louanium Bellarminus mittitur, ut Latine ibi concionetur.</i>	64
<i>Louanij primitias celebrat.</i>	69
<i>Louanio cum aliis emigrat, metu Principis Aurasijs.</i>	85
<i>Louaniensis Academia, & Bellarmini consensio mutua in docendo.</i>	75
<i>Louanij ad septennium morari se debere, initio prædicat.</i>	509
<i>Louanij, post discessum, famâ & recordatione mansit.</i>	88
<i>Lucensem Rempublicam, & Antistitem eius, post dissidium vetus, conciliat.</i>	401. & seqq.
<i>Ludouici Card. Ludouisij de Bellarmino egregium testimonium.</i>	482
<i>Lusibus puerorum Bellarminus in primâ ætate non delectatur.</i>	28

M.

M <i>Agnitudo vera hominis, quæ sit.</i>	458
<i>Manna sancti Nicolai.</i>	498. 500. 501
<i>Manſuetudinem Bellarminus commendat ut, qui alios erudiunt.</i>	153
<i>Manuſcripta Bellarmini ubi ſeruentur.</i>	109
<i>Marcelli II. Pont. Max. laudes.</i>	56
<i>Marcellus II. etiam ab heretico ſcriptore, vir ſanctus & doctus appellatur.</i>	7
<i>Marcelli II. Auunculi ſui exemplum ſibi proponit Bellarminus in tuendâ Eccleſia libertate.</i>	360
<i>Maritus transfuga filia, habetur in itinere ab Hoſpitâ Bellarminus.</i>	60
<i>Mathematicorum iudicia infida.</i>	511
<i>Mathematicorum aliquis prædicit mortem Card. Bellarmini.</i>	511
<i>Mauritij Card. à Sabaudiâ de Card. Bellarmino teſtimonia.</i>	464. 487
<i>Medicamentaria taberna, gratis adeunda pauperibus, Roma conſtituitur ex conſilio Card. Bellarmini, & liberalitate Card. Petri Aldobrandini.</i>	323
<i>Meditationis ſcopus.</i>	81
<i>Meditatio Prælatiſ eſt in primis neceſſaria.</i>	449
<i>Meditationi quàm auide Bellarminus dederet ſe.</i>	449
<i>Meditationi quale tempus Bellarminus daret.</i>	145.
	448
<i>Mendacia nonniſi Auctores inquinant.</i>	121
<i>Mendacia Bellarminus etiam puer eſt auerſatus.</i>	432
<i>Menſa Card. Bellarmini fuit hominiſ admodum frangi.</i>	150. 224. 231. 295
<i>Menſa frugalitas ad virtutem, & ad ſtudia utilis eſt.</i>	463
	233

• *Meretrices*

INDEX RERV.M.

<i>Meretrices optabat Româ eiici Bellarminus.</i>	349
<i>Metis Bellarminus ex contagio egrotat.</i>	164
<i>Michaëlis Bay errores , Lonany prudenter confutat.</i>	84
<i>Militum conditio , & Bellarmini erga eos commiseratio.</i>	162
<i>Militum vitia , quæ idem Bellarminus vidit.</i>	162
<i>Militum disciplinam qualem optauerit.</i>	163
<i>Missæ sacrificium quotidie celebrat.</i>	242
<i>Missæ sacrificium quàm piè celebrauerit.</i>	81. 449.
	450
<i>Modestia exemplum magnum est condiscipulis puer Bellarminus.</i>	18
<i>Modestia eius summa in regimine , quasi mediuss esset inter subditum & Præsidentem.</i>	181
<i>Modestiam eandem retinet in Cardinalatu.</i>	219
<i>Modestia notabilis eiusdem.</i>	197
<i>Modeste admodum sentit de suo Cardinalatu.</i>	225.
	226
<i>Modestia eius in sacris Pontificalibus.</i>	448
<i>Modestie simulacrum indicatur Bellarminus.</i>	556
<i>Mœror publicus ex morte Card. Bellarmini.</i>	555
<i>Moneri à subditis desideravit Bellarminus , dum gubernauit in Societate.</i>	170
<i>Monita Card. Bellarmini postulat Clemens VIII.</i>	249
<i>Monitoris officio fungitur Bellarminus erga Pontifices.</i>	260. 398
<i>Monendi ratio quâ vsus est Card. Bellarminus.</i>	399
<i>Monita sua quantâ suauitate condierit.</i>	410
<i>Mores in Bellarmino graues & suaues.</i>	19
<i>Morienti Bellarmino Patres Societatis adsunt.</i>	552.
● 554	

Mortem

INDEX RERUM.

- Mortem Bellarminus in desideriis habet.* 514. 515.
529
- Mortis suæ annum, mensem & diem prænuntiat.* 513.
530. 531. 532. 552
- Mortis audito nuntio, mirum in modum exhilaratur.*
542
- Mors eius placidissima.* 554
- Mulieres domi Bellarminus excipere recusat.* 508
- Mulierum conspectum, & colloquia denitat.* 429. 430.
431
- Mulieres non alloquitur, nisi coram aliis.* 430
- Mulieribus scribere non solet.* 431
- Mulieres & ancillas domi à Clericis haberi non probat.*
508
- Mundi vanitas, & de eâ sensus Bellarmini.* 32. 225.
452
- Mundi res & opes, in quo pretio habuerit Card. Bellarminus.* 471
- Munera ne accipiant, Card. Bellarminus famulis interdicit.* 290. 92
- Munera ipse etiam à Magnatibus respuit.* 478 479.
480
- Munera, quæ remittere interdum nequit, vendit, & pretium dat pauperibus.* 479
- Munera offerens Episcopus fratri Card. Bellarmini, ab ipso reprehenditur.* 480
- Munera ordinaria, Capuæ, Card. Bellarminus recusat.* 322
- Munia Collegij Romani humilia obit Bellarminus.* 53
- Munia Collegij, pro cuiusvis merito, distribuit.* 174
- Musicen puer Bellarminus discit.* 18
- Musices peritia Religiosis apta.* 149
- Musicas cantiunculas Bellarminus exscribit; ut substituatur*

INDEX RERV.

<i>stipnat eis voces honestas.</i>	172
<i>Mutij Vitellesci Generalis auctoritas apud Bellarmini.</i>	99
<i>Mutij Vitellesci, & Bellarmini mirus consensus.</i>	186
<i>Mutij Vitellesci de Card. Bellarmino testimonium.</i>	492.493

N.

N <i>Eapolitana Provincia Bellarminus fit Praeses.</i>	180
<i>Neapolitanam Provinciam obit, omnibus apprimè gratus.</i>	183.184
<i>Negotia publica intermittit in ultimo senio.</i>	527.528.
	529
<i>Nobilitas vacua est, sine virtute.</i>	7
<i>Nobilitas Fidei & Religioni est posthabenda.</i>	7
<i>Nobilitas familiae Bellarminae.</i>	6
<i>Novarum rerum esse auctorem, in regimine Ecclesiae, periculosum videtur.</i>	345

O.

O <i>Bedientia laus in Bellarmino.</i>	46.49.65.66.
	80.141.225
<i>Obedientia eius in ultimâ aegritudine.</i>	536
<i>Obedientia, est Religiosa vita anima.</i>	401
<i>Obedientiae fructus, est salutis securitas.</i>	464
<i>Obiurgatio ex ore Bellarmini grata videbatur.</i>	521
<i>Obiurgatione interdum usus est, adversus aliorum nimiam arrogantiam.</i>	469.470
<i>Obsequium eius erga Summos Pontifices.</i>	393
<i>Obsequium eius in purpurâ erga Generalem Praepositum.</i>	216.217
<i>Obsequium eius erga subditos proprios.</i>	171
	Obsequium

INDEX RERVM.

<i>Obsequium eius erga inferioris nota homines.</i>	462
<i>Occultat Bellarminus virtutes suas, & suam sanctitatem.</i>	82.455
<i>Oculorum custodia in Bellarmino.</i>	429
<i>Octavij Card. Randini, de Card. Bellarmino testimonium.</i>	485
<i>Odeum novum Capua in Templo aptat Card. Bellarminus.</i>	297
<i>Odeum cum Canonicis aliis frequentat.</i>	280.281
<i>Odia inueterata Capua inter familias extinguit.</i>	314
<i>Odoardus Card. Farnesius, inauguratus Episcopus Sabinenfis à Card. Bellarmino. 549. Reliquias Bellarmini morientis petit. 549. 550. sepulchrum eius ornat.</i>	568
<i>Oeconomum suum Card. Bellarminus redarguit; quòd nimio attentior videretur ad eleemosynas.</i>	291
<i>Officij divini pensum clam, in viâ cum Hæreticis, quâ industriâ recitauerit.</i>	89
<i>Officij divini partes omnes, distinctis intervallis, recitavit.</i>	446.447
<i>Officium Divinum quàm piè & modestè recitaret.</i>	447.
4.8	
<i>Opera Bellarmini Batavi habent in Bibliothecâ suâ.</i>	115
<i>Opera Bellarmini ex invidorum suggestione, Roma proscribuntur.</i>	124
<i>Opera eadem restituntur pristina gloria.</i>	125
<i>Opesces fortunatos credit Card. Bellarminus.</i>	465
<i>Opinio sua est tinea sapientia.</i>	80
<i>Opiniones novas, ut periculosas, Bellarminus proscribit.</i>	179.180
<i>Opinioni Card. Bellarmini de potestate Pontificis detrabitur.</i>	124
	Opinio

INDEX RERUM.

<i>Opinio eadem in Gallis proscribitur.</i>	125
<i>Opinionem eandem Bellarminus tuetur.</i>	126
<i>Opinionis eius constantia, in materiâ de Auxiliis Gratia Dei.</i>	522
<i>Opiniones omnes suas in materiâ Fidei, & Gratia Dei, confirmat moriturus.</i>	546. 547
<i>Oppignorari iubet suppellectilia, ut dentur eleemosynæ pauperibus.</i>	525. 526
<i>Opuscula eius pia, non solum Catholicis, sed etiam Hereticis prosunt.</i>	450
<i>Oraculum erat Bellarminus quoad res animæ.</i>	153
<i>Oratoria artis peritiam magnam adipiscitur.</i>	27
<i>Ordini sacro Capuæ suum honorem restituit.</i>	279
<i>Ordinibus sacris neminem initiat sine delectu, & prævio examine.</i>	283. 315
<i>Ordines sacros, ex manu Card. Bellarmini plurimi se accepisse gloriantur.</i>	205. 304. 305
<i>Ordo sancti Dominici proponitur Bellarmino deliberanti de statu Religioso.</i>	39
<i>Ordinem sancti Dominici semper estimavit.</i>	264
<i>Otiifuga in Card. Bellarmino.</i>	418. 421

P.

P <i>Archos Capuæ, an sint idonei, Card. Bellarminus explorat.</i>	278
<i>Parochos, non nisi egregios, Ecclesiis præficit.</i>	284
<i>Parochis minis peritis edit symboli declarationem.</i>	292. 293
<i>Parisiensis obsidionis incommoda tolerat.</i>	161. 162
<i>Parsumonia eius in sumptibus, ut pauperes iuuet.</i>	318. 319
<i>Patavium ad studia puer Bellarminus destinabatur.</i>	30
<i>Patavium ad studia Theologia Religiosus mittitur.</i>	61
<i>Patavij simul concionatur.</i>	62
<i>Patavij</i>	

INDEX RERVM.

*Patavij Rector conatur eum retinere , cùm esset iturus
Lomanum.* 65

Patientia in Bellarmino exempla. 235-520.521

*Patientia in Bellarmino idè laudabilis , quia ingenio
erat preferendo.* 246

Patientia eius in ultima agnitudois molestiis. 535

Patriam remifere fapiùs recusavit Card. Bellarminus.
394.472.473

Pauli V. difturbium Pontificatum initio pradicat. 506

Paupertas Religiofa. 141. & feqq.

*Pauperem fe in omni ftatu fuiife , gloriatur Bellarmi-
nus.* 477

Paupertas eius erga feipfum in dinitiis. 320

*Paupertatem in Cardinalatu quàm fecuro animo tole-
raret.* 267

Pauperum notas habet , ut eis fubueniat. 284 285.307

Pauperes quofcumque iuvat mirâ facilitate. 320

Pauperibus quâ moderatione ftipem erogavit. 307

Pauperibus , etiam abfentibus , diftribuit eleemofynas.
309.310

Pauperibus , cibos mense fua , fepenumero impertinit.
321

*Pauperum annonam publicam , Capua , fublenat ex
horreo fuo.* 311

Pauperes aduentantes , etiam cum obfequio , excipit. 463

Pauperum importunitatem & minas fert patientiffimè.
311

*Pauperi , qui ex inopiâ fuffuratus ei fuerat pecuniam ,
latus ignofcit.* 312

*Pauperi alteri furtum meditati , pecuniam erogat , ut
furtum impediat.* 313

Pauperes iuvenes bona indolis alit in ftudiis. 283

Pauperum catechifmo Roma confert eleemofynas. 317
• Pauperibus ,

INDEX RERVM.

<i>Pauperibus, tertiam partem annui prouentus, semper dedit.</i>	309
<i>Pauperibus 50. aureorum millia in uniuersum distribuit.</i>	472
<i>Pauperes, loco affinium, adoptauerat.</i>	472
<i>Pauperum Patrem agit.</i>	307.308
<i>Pauperum Pater appellatur.</i>	547
<i>Pecuniam domi suae in senescere non patitur.</i>	339
<i>Pensiones annuas Episcopis duobus pauperibus donat, ac remittit.</i>	474
<i>Peregrinatio est vita hominum.</i>	81
<i>Perfectio Bellarmini in Cardinalatu.</i>	434
<i>Petri Aloysij Carasæ Episcopi & Legati testimonium de Card. Bellarmino.</i>	489
<i>Petri Cotonii Societatis IESV de eo testimonium.</i>	113
<i>Petri Card. Aldobrandini mortem, & genus mortis, Card. Bellarminus multò antè prædicit.</i>	505
<i>Petri Pauli Card. Crescentij de Card. Bellarmino testimonia.</i>	87.425.483.485.486.519
<i>Philippi III. Regis Hispaniarum, & Margaritæ Austriacæ Reginae erga Bellarminum propensio, & commendatio.</i>	330.331
<i>Philosophia Bellarminus studet.</i>	46
<i>Philosophia Platonis, an debeat tradi in Gymnasiis Catholicorum.</i>	189.190
<i>Phrenesi correptus Bellarminus, non nisi sancta & pia loquitur.</i>	529
<i>Picturas pias Bellarminus dispositas in cubiculis habuit.</i>	453
<i>Picturas nudas tegi suauiter in domo unius Magnatis, curat.</i>	410
<i>Pietatis exercitia quotidiana in puero Bellarmino.</i>	21
<i>Pietatis eius instructio.</i>	80.81

Qq

Pista-

INDEX RERV.M.

<i>Pietatem simul, & litteras haurit in Gymnasio Societatis IESV.</i>	27
<i>Pietas eius summa, in ultimâ agritudine.</i>	334.335
<i>Pietas eius erga Patriam.</i>	380
<i>Piis libellis maxime delectatur.</i>	145.452
<i>Piscium multitudo capitur, dum extrahi retia iubet Card. Bellarminus.</i>	499
<i>Poesi delectatur puer Bellarminus, & in eâ excellit.</i>	24.25.51
<i>Poesis primitias consecrat Virginitati.</i>	24
<i>Poesim lasciuam abominatur.</i>	26
<i>Poeticum eius Hymnum de sanctâ Mariâ Magdalena, Clemens VIII. inferi iubet Breniario Romano.</i>	25
<i>Politiana Urbis laus.</i>	2
<i>Politiana Urbs, patria Card. Bellarmini.</i>	2
<i>Politianum ex Belgio Bellarminus redit.</i>	91
<i>Politiana Urbis gratulatio, ob Bellarmini Cinis sui Cardinalatum.</i>	210
<i>Politiana Urbis Ecclesiam, magno fructu Card. Bellarminus aliquamdiu rexit.</i>	372. & seqq.
<i>Politicis tractationibus interesse, dum erat Parisiis, recusat.</i>	158.159
<i>Politica simulationis imaginem omnem auersatur.</i>	174
<i>Pontificis Romani triplex est persona.</i>	250
<i>Pontificis Romani onus maximum est cura omnium Ecclesiarum.</i>	250
<i>Pontifex huic oneri satisfacit, eligendo Episcopos idoneos.</i>	250
<i>Pontifices egregij, quid pro Ecclesiâ Dei præstiterint.</i>	346
<i>Pontifex esse Card. Bellarminus non desiderat.</i>	353.460
<i>Pontificatus non videtur Bellarmino res optabilis.</i>	354.355

Pontificatus

INDEX RERVVM.

Pontificatum ei deferre, quinam Cardinales voluerint.

355.356

Pontificatum aliis delatum fuisse, Bellarminus latatus
est. 359

359

Populi sui necessitates Deo bonus Pastor commendat. 305

Prædicit puer Bellarminus qualis enasurus esset. 29

Prædicit varia de seipso. 509. & seqq.

Prædicit varia de aliis.

Præsentia Dei. 81

Preces quotidiana Card. Bellarmini. 448.452

Preces piorum petit pro se initio Cardinalatus. 214.

Precibus agros aliquot sanat. 223

Preces eius, in Comitibus Pontificum, quales fuerint. 359

Preces eius ultima, dum animam ageret. 553

*Principes Magni, quàm habuerint illustrem opinionem
de Card. Bellarmino.* 487.488

Profectus Bellarmini in litteris & in virtute. 79

Professionem edit trium votorum. 69

Professionem emittit quatuor votorum. 79

<i>Promouet aliorum merita.</i>	400
---------------------------------	-----

Proposita tria quæ Bellarminus in Cardinalatu servavit. 218

Prosper Farinaccius censuram voluminis sui de Hæresi petit à Cardinali Bellarmino. 419.420

Providentia Dei consilia circa Bellarminum. 40.65

Prudentia in puero Bellarmino. 17

Puniendi ratio in eius regimine. 173. 184

Puritas mentis magna in Card. Bellarmino. 423.424

R.

R *Aphaëlis Episcopi Zacynthi testimonium de Cardinali Bellarmino.* 515

Rationes dati & accepti solum exigit Bellarminus, ut

Qq 2 quod

INDEX RERV.

<i>quod superest, cedat pauperibus.</i>	481
<i>Rektor fit Collegij Romani.</i>	168
<i>Rektor fit Collegij Pœnitentiariorum.</i>	199
<i>Regere cum laude Religiosos, quàm sit difficile.</i>	188
<i>Regere, & præesse aliis, est onus grave.</i>	169
<i>Regendi ars in Bellarmino efficax & suavis.</i>	172
<i>Regendi ars cum Musicâ ab eo comparatur.</i>	170
<i>Regit alios sine ullo imperio.</i>	182
<i>Regimen ipsius, & Mutij Viselleſci Neapoli quàm fuerit suave, ac felix.</i>	186
<i>Regimen uniuerſi Ordinis agrè succedit, nisi fuerit diuturnum.</i>	384
<i>Regij ministri reuerentur Capua Card. Bellarminum.</i>	
332.333	
<i>Regina Gallia proscriptionem libri Bellarmini abrogat.</i>	
128	
<i>Regularum obseruantia in Bellarmino.</i>	141
<i>Relaxatio animi honesta, ruri dum ageret puer Bellarminus.</i>	20
<i>Relaxationes animi postea vix, aut raro admisit.</i>	229
<i>Religionis cura inter Aula negotia.</i>	3
<i>Religio est portus, inter mundi naufragia.</i>	33
<i>Religionem eligit Bellarminus.</i>	33
<i>Religionis adeundæ veniam à domesticis petit.</i>	39
<i>Religiosorum Ordinum patrocinium, & reformationem, Pontifici commendat.</i>	350.351
<i>Reliquias Sanctorum Bellarminus habet in veneratione magnâ.</i>	453
<i>Reliquiarum Crucem ligneam, instar thesauri habuit, & ex testamento legauit Card. Aldobrandino.</i>	453
<i>Reliquiarum loco utensilia Card. Bellarmini petuntur, & distribuuntur.</i>	487.492.548.551.565.566.567
<i>Residentiam Bellarminus statim auspiciatur Capua.</i>	270
<i>Residet</i>	

INDEX RERV.

<i>Residet ibidem assidue.</i>	287.336
<i>Residere vult, aut non esse Episcopus.</i>	363.364
<i>Residere voluisset etiam in Episcopatu Politiano, dum illum regeret ad tempus.</i>	373
<i>Rhetoricam Bellarminus profitetur in Monte Regali.</i>	52
<i>Riccardus Cerninus aspirat ad Societatem Patavij.</i>	36
<i>Riccardus Cerninus Laureti, admodum iuuenis, obit.</i>	42
<i>Robertus Bellarminus nascitur ipso die sancti Francisci. 15. vocatur in Baptismo, Robertus Franciscus Romulus. 15. suscipitur in Baptismo à Roberto Puccio Cardinali. 16. munia Sacerdotum domi puer imitatur. 16. consuetudo eius cum paribus, & modestis. 17. eminet inter Condiscipulos. 23. species eius exterior, fama impar videtur. 155. animus & mens expectationi respondent.</i>	156
<i>Robertus Cardinalis de Nobilibus. 3. eius summa virtus in aetate & fortuna flore. ibid. vocatur decus & speculum Sacri Collegij à Reginaldo Cardinali Polo. ibid. adspirat in purpurâ ad Societatem IESV. 4. obit meritis quàm annis cumulatior.</i>	ibid.
<i>Robertus Vbalдинus Episcopus Politianus, Ecclesia sue regimen commendat Card. Bellarmino.</i>	371
<i>Roma consultrix omnium Ecclesiarum.</i>	370
<i>Roma Leo XI. & Paulus V. retinent Card. Bellarminum.</i>	362
<i>Roma plaudunt operibus Card. Bellarmini dum Capuæ resideret.</i>	305.306
<i>Romulus appellari vult Robertus Bellarminus, dum est in itinere cum Hæreticis.</i>	89
<i>Rosaria maximo numero applicantur in funere, corpori Cardinalis Bellarmini.</i>	561.562
<i>Ruri agunt Robertus Bellarminus & Riccardus Cerninus, dediti studiis.</i>	38

INDEX RERVM.

- Ruffeti Oppido Calabria, penuriam hilari animo patitur.* 183
Rusticos instituit in doctrinâ Christianâ, dum ruri agit puer Bellarminus. 38

S.

- S** *Abaudi Ducis beneficentia erga familiam Bellarminam.* 369
Sabaudi Ducis de Card. Bellarmino illustris opinio. 487
Sacellum sanctæ Agathæ inchoatum à Prædecessore, Capuæ Card. Bellarminus absoluit, & ornat. 297
Sacellum S. Pauli ab usu profano vindicat Capuæ. 296
Sacerdos initiari Bellarminus citius debuit, propter munus concionandi. 68
Sacerdotum numerum Capuæ inter Canonicos augeat. 280
Sacerdotij honorem tuetur. 417
Sacramenta, & Verbum Dei Capuæ administrat. 289
Sacramentum extremae Vnctionis suscipit. 544
Sanat Card. Bellarminus alios precibus, & contactu. 83. 176. 493. 494. 495. 496. 503
Sanat etiam seipsum. 496
Sanctimonialium Cœnobia duo Capuæ restituit, & reformat, quoad mores & ædificia. 297 & seqq.
Sanctitatis opinio, quam Capuæ & alibi Card. Bellarminus promeruit. 315. 484. & seqq.
Sanguis eius ex venâ excipitur sudariolis, instar Reliquiæ, in ultimâ ægritudine. 552. 558
Schismatis consilia in Galliis impediuit Card. Bellarminus. 160
Scipionis Cardinalis sanctæ Susannæ de eo testimonium. 486

Scriptoris

INDEX RERVVM.

Scriptores Ecclesiasticos, ferme omnes, Louanij Bellarminus legit. 77

Secessus & solitudinis amor in Card. Bellarmino. 483

Secessus eius pijs ad meditandum. 450. & seqq.

Secessum ex Aulâ parat, atque impetrat. 528

Securitas nimia, initium est ruina. 519

Securitatem salutis Bellarminus numquam temerè habuit. 517. 518

Sedes holosericas, quas emerat Card. Bellarminus, diuendit. 237

Sellâ gestatoriâ, in senio, & aegritudine, uti recusat. 228

Sententiarum diuersitas non debet, inter Ordines Religiosos, minuire affectum. 264

Septemtrionis homines Roma Bellarminum unice requirebant; & testimonia referebant, quòd eum vidissent. 488

Septemtrionis Episcopi omnes per fugium ad Card. Bellarminum habebant. 416

Sepulchrum Prædecessori Capuæ Bellarminus honorificum parat. 297

Sepulchro communi Societatis optat tumulari; & in eo ad tempus componitur. 545. 563

Sepulchrum sancti Ignatii deinde occupat. 564

Sepulchri eius ornatus, & inscriptio. 568. 569

Sepulchrum eius floribus, facibus, & symbolis votiuus frequentatur. 567

Sermones Bellarmini pijs semper, & simul incundi. 28.

146. 147. 148. 149. 356. 412. 413. 515

Seneritatis loco Bellarminus clementiam Reij offerebat. 523. 524

Sigismundi Poloniz Regis opinio illustris de Card. Bellarmino. 488

Qq 4

Silvio

INDEX RERVM.

- Silvio Card. Antoniano Bellarminus, initio Pontificatus, pradicat quanto tempore esset victurus Clemens VIII.* 506
- Simplicitas & facilitas eius, ut bona de aliis crederet.* 523
- Sitis patiens in aestate, ac morbo, singulariter fuit.* 232.
- 233
- Sitis refrigerium nullum admittere voluit, in ultimâ agitudine.* 536
- Societas IESV abstinet à mulierum gubernatione.* 217
- Societatis IESV sensus, in admittendis dignitatibus.* 208. 209. 210
- Societati honor magnus accessit, ob virtutes Card. Bellarmini.* 235
- Societatem IESV cur elegerit Bellarminus.* 34
- Societatis IESV opinio magna semper fuit apud Card. Bellarminum.* 221. 222
- Societatem IESV aduersus calumnias defendit semper.* 400
- Societatis IESV Religiosis utitur Capua, & eis expensas prabet.* 289
- Societatis Religiosos excipiens, manè, etiam Cardinalis, eorum excitatorem agebat.* 295. 296
- Sodalitates pias frequentat puer Bellarminus.* 28
- Somnum, ob studia, noctu puer intermittit.* 20
- Sororibus consilia libera, de statu eligendo, relinquit.* 92
- Splendor visus aliquoties circa vultum Card. Bellarmini.* 427. 428. 429
- Studia litterarum, & in eis Bellarmini laus, atque assiduitas.* 48. 49. 77. 178
- Successorem suum Capua, nominare unum ex familiaribus recusat.* 366
- Successoris dotes Capua pradicat.* 340
- Succedit

INDEX RERVM.

<i>Succedit Card. Bellarmino Capua Antonius Caietanus.</i>	367
<i>Suggestum in Templo Capua, nouum & ornatissimum extruit.</i>	297
<i>Supellectili & familia modum Card. Bellarminus perquiri à viris prudentibus.</i>	237
<i>Supellex eius domi simplex.</i>	463
<i>Superflua subditis adimit.</i>	175
<i>Surditas aurium, & cur ab eâ Card. Bellarminum Deus non liberauerit.</i>	496.497.527
<i>Syngrapham, instar edicti sacri, ad puellam mittit Card. Bellarminus, & ab eâ demonem expellit.</i>	316.317
<i>Synodum Diœcesis celebrat.</i>	292
<i>Synodum Proninciæ cogit; & in eâ quid præcipuè curauerit.</i>	293
<i>Synodi tempore, Episcopos tractauit semper, in mensâ suâ.</i>	295

T.

T <i>Aberna Vrbe Calabria Bellarminus excipitur perhonorificè.</i>	183
<i>Taberna Urbis gratulatio ob eius Cardinalatum.</i>	210.
211	
<i>Temporalia bona Card. Bellarminus despiciatui habet.</i>	413
<i>Temporis custodia.</i>	413. & seqq.
<i>Testamentum Card. Bellarmini.</i>	515.516.572.573.
574	
<i>Theodori Beza de Bellarmino indicium.</i>	114
<i>Theologiam Louanij primus ex Societate Bellarminus docet.</i>	74
<i>Theologia eius fama ex testimonio duorum Cardinalium.</i>	74

Qq 5

Theo-

INDEX RERV.M.

<i>Theologus Pontificis creatur Bellarminus loco Card. Toleti.</i>	188
<i>Theologia, & Casuum conscientia prælectiones intro- ducit Capua, pro Clero primario.</i>	279
<i>Thoma à Kempis Divinum opus in deliciis habet.</i>	145
<i>Thoma Mortonis Pseudoëpiscopi de Bellarmini Contro- versis testimonium.</i>	116
<i>Thomam de Villanovâ, Valentia Archiepiscopum, co- luit Card. Bellarminus ut sanctum.</i>	454
<i>Tibialia vetera, ex partibus additiis, laxiora sibi pa- rari mavult, quam emi nova, Card. Bellarminus.</i>	319.320
<i>Timor Dei.</i>	140
<i>Tituli, & gradus dignitatum in Ecclesiâ laudandi sunt.</i>	217
<i>Tonsoris ad cellulam communem Card. Bellarminus descendit, ut tondeatur.</i>	224
<i>Tyrociniū Societatis Romæ intrat Bellarminus cum Riccardo Cernino.</i>	41.44.45
<i>Tyronibus & junioribus in Ordine Celestinorum as- signat Card. Bellarminus domicilia separata.</i>	389. 390

V.

V <i>asa in Templis sacra, & mysteriis apta, Bellar- minus Capua procurat.</i>	290
<i>Veneratio circa lectum Card. Bellarmini in ultimâ eius agritudine.</i>	536
<i>Veneratio circa corpus eius in exequiis.</i>	561
<i>Venetis, inuehitur pro concione in licentiam dierum an- tecineralem.</i>	62
<i>Venetias Ferrariâ redit cum tribus Cardinalibus.</i>	194

•
Vgonem

INDEX RERVM.

Vgonem Vbaldinum mittit ad inspectionem Ecclesie Politiana. 374

Vgoni Vbaldino relinquit regimen eiusdem Ecclesie. 380

Verax Bellarminus ab ipsâ infantiâ semper fuit. 17

Veritatis amor, & alacritas eius in disputando. 96

Veritatis patrociniû constanter gerit. 101

Vestem saculi, quo animi sensu Bellarminus mutauerit. 44

Vestibus detritis in Cardinalatu etiam utitur. 229

Veste dissimulatâ utitur in itinere. 88

Vestiariû Templi auget. 297

Viaticum sacrum accipit in genua pronolatus, & deficit. 543.544

Victoria sui in Card. Bellarmino. 471

Victus moderatio ipsi & Aula eius præscriptus. 236. 360

Vincentius Bellarminus Card. Bellarmini Pater. 7.

8.37. eius querimonia ex abitu filij ad Societatem.

40

Virginitas Card. Bellarmini. 422.424.429

Virtutis præmiû amittere, quamdiu virtus est superstes, non est extrema iactura. 14

Visitat Card. Bellarminus Capua diocesim expensis suis. 288.289

Visitatio Cleri Romani à Pontifice interdum esset obcunda. 349

Vitas Sanctorum Card. Bellarminus assidue legit. 303.

414.535.543

Vitia natura, si qua habuit, commemorare solebat; cû virtutes celaret. 459.460

Vittakeri hæretici de Bellarmini Controuersis indicium, & meus. 105.106.116

Voluntas

INDEX RERVM.

<i>Voluntas Dei, summa quies.</i>	213
<i>Vota Religionis tria emittit Bellarminus sponte suâ, initio Nouitiatus.</i>	43
<i>Votum Card. Bellarmini de agnatis non exaltandis, si fieret Pontifex.</i>	352.353
<i>Urbani VIII. Ode de Card. Bellarmino.</i>	457.484
<i>Urbanus VIII. dum erat Cardinalis, visitat Card. Bel- larminum in ultimâ eius aegritudine.</i>	537

X.

X *IXTV. mortem Bellarminus in Gallis prædicat.*
164.501.502

FACVL.

FACVLTA S R. P. PROVINCIALIS.

EGo Guilielmus de VVael Societatis I E S V per Flandro-Belgicam Præpositus Prouincialis, potestate mihi concessâ ab admodum Reuerendo P. N. Mutio Vitellesco Societatis I E S V Præposito Generali, facultatem do Balthafari Moreto, typis mandandî Vitam Cardinalis Bellarmini, à P. Iacobo Fuligatto Societatis nostræ Sacerdote Italicè scriptam, Latinè redditam & secundis curis auctam à P. Siluestro Petrasanctâ eiusdem nostræ Societatis Sacerdote. In cuius rei fidem his propriâ manu subscripsi, & consueto officij mei sigillo communiui. Antuerpiæ, vi. Idus Aprilis, M. D C. XXXI.

Guilielmus de VVael.

APPROBATIO CENSORIS.

GRatulari Cardinali Bellarmino tam disertum tamque sapientem laudatorem liceret, nisi is vir fuisset, cuius nullâ cuiusquam eloquentiâ æquari præconium posset. Tamen quoniam, quâ potuit, absolutissima virtutum eius species hîc est expressa, publico bono publicandam censemus; sperantes fore, vt quemadmodum ex scriptis eius nemo non doctior, ita ex Vitâ studiosè perfectâ nemo non sanctior euadat.

*Gaspar Estrix Plebanus & Librorum
Censor Antuerpiæ.*

SVM.

SVMMA PRIVILEGII.

PHILIPPI IV. Hispaniarum & Indiarum
Regis Catholici ac Potentissimi Belgarum
Principis Priuilegio catutum est, nequis
Vitam Roberti Bellarmini Politiani è Societate
IESV S.R.E. Presbyteri Cardinalis, Archiepiscopi
Capua, Fidei Propugnatoris, à Iacobo Ful-
gatto Soc. IESV Italicè primùm scriptam, à Sil-
uestro Petrasanctâ eiusdem Soc. IESV Latinè
redditam, & auctam, atque in hac secundâ edi-
tione à mendis prima repurgatam, præter Bal-
thasaris Moreti voluntatem vlllo modo intra
sexennium imprimat, aut alibi terrarum im-
pressam in Germaniæ Inferioris ditiones im-
portet, venalémve habeat. Qui secùs faxit,
confiscatione Librorum, & aliâ graui pœnâ
multabitur, vti latius patet in litteris datis
Bruxellæ XIII. Septembris M. DC. xxx.

Signat.

Steenhuyse.

